STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09373

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

פאַר קליין און גרויס

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

רעכט אויף איבערדרוקן און איבערזעצן באַהאַלט
דער „ווילנער פאַרלאַג" פאַר זיך.

PRINTED IN POLAND

19 APR 1972

Y
892.49
PER

I. L. Perec — „Far klejn un grojs"
Drukarnia „Wyd. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

אינהאַלט:

ערשטע אָבטיילונג:

(קליינע מעשה'לעך פאַר גרויסע קינדער)

זייט

אין געמויזעכטס 5
אַ קעלבענער קל וחמר 9
העכט 11
לאָמפּען-מוסר 17
די פרומע קאַץ 21
דער דין תורה 25
פון קבר 29
היבערישע חלומות 33
מיסט-חלומות 38
דער גולם 40
בוימער 42

צווייטע אָבטיילונג:

(קליינע בילדער)

וועלכע 44
פאַדליעץ 46
שוויין 48
עס איז דאָך קיין זאַקען 50

דריטע אָבטיילונג:

(קינדער)

העגען קינדער 53
דאָס קראַנקע יונגעל 66
די ווילדע בריאה 74
די לבנה דערציילט 83
קינדער-שפּיעל 86

פערטע אָבטיילונג:

(הומאָרעסקען און סאַטירען)

	זייט
חוזק	90
די רויז	94
די טויטע שטאָדט	104
באָנציע שווייג	118
דאָס שטריימעל	130
הורמוז און אהרימון	146
דער וכוח	152
שמאי ראַטמאַן	160
וועגען געשיכטע	169
ביי די פרעש צו גאַסט	178
דער פרוש מיטן בער	190
די אַכטע אָבטיילונג אין גיהנם	196

פינפטע אָבטיילונג:

(פון דול-הויז)

עולם הבא	206
כל בו	209
א חלום	214
א רופא צי א חולה	219
א שמועס מיט נאַזעמאַן	224
דער קדוש	230
די שרפה און נאָך דער שרפה	234
דער משולח	239

אין גֶעמוּיזֶעכְטְס.

אמאָל איז זיך געווען אַ געמויזעכטס. —

עס איז זיך געשטאַנען גאַנץ אַפּאַרט: אָבגעטהיילט פון דער רעשט לאַנקע (וואו בהמות האָבען זיך געפּאַשעט און יונגע פאַסטוכער מיט שטיינער געוואָרפען), מיט הויכען שאַווער און שאַרף־שפּיציגע דערנער, און אָבגעזונדערט פון דער לופט — מיט אַ פּעט־בלישצענדיג־גרין הייטעל. וואָס דער ווינד צערייסט אַמאָל אין אַ יאָהר. — געלעבט אין געמויזעכטס האָבען (ווי דער סדר־עולם איז) גאַנץ קליינע ווערעם, וואָס האָבען געגעסען — נאָך קלענערע.

דאָס געמויזעכטס איז — ניט לאַנג, נישט ברייט און אַפילו נישט טיעף. די ווערעמלעך האָבען עס נאָר דעם פּעטען שליים, די וואַסער־געוויקסען און די פוילע צווייגלעך צו פערדאַנקען, אויב זיי קענען דאָס געמויזעכטס נישט דערגרינדען, נישט צושווימען צו'ן אַ ברעג.

די געמויזעכטס־געאָגראַפיע שלאָפט דעריבער נאָך אין וויעג.

פאַר דאָס האָט די געמויזעכטס־גאוה שוין לאַנג אָפענע אויגען: די פאַנטאַזיע איז אונטערן פינסטערן הייטעל ביי דער גאַנצער ממשלה און ביידע צוזאַמען שפּינען און וועבען.

און מיט דער צייט האָבען זיי אויסגעשפּונען אַ מסורה פון קדמונים, איין אמת ווערמיגע טראַדיציע:

„דאָס געמויזעכטס איז דער ים־הגדול!“.

„אין איהם גיסען זיך אריין אלע פיער טייכען פון גן־עדן ... דער חדקל ברענגט־מיט מיט זיך דאס גאלד — — דאס איז דער שליים, אין וועלכען עס שטעקט זייער פרנסה — און די רעשט דריי טייכען ברענגען בלומען — דאס זענען די וואסער־געוויקסען, צווישען וועלבע זיי שפיעלען זיך אין בעהעל־טעניש אין א יומא־דפגרא — פערל — אלע זיאבע־שיסעלעך און קרעלען — די פערפוילטע צוויגלעך"...

„דאס גרינע הייטעל, די פערפעצטע יארמולקע איבערן געמויזעכטס, איז דער הימעל איבער'ן ים־הגדול! איין עקסטרא בעזונדער הימעל פאר זייער וועלט!"

שטיקלעך אייער־שאלען, וואס האבען זיך דארט פער־בלאנדזעט, שפיעלען די ראלע פון שטערען און מיט א פערפוילטע דיניע האט מען יוצא געווען פאר דער זון...

די שטיינער, וואס פלעגען אמאל אריינפאלען דורך ד' פאסטוכער, זענען — גאנץ נאטירליך — געוועזען אבני־אלגביש־שטיינער, וואס דער הימעל ווארפט זינדיגע לייט אין קאפ אריין און, אז דער הימעל האט זיך געשפאלטען, און עטליכע שטראה־לען פון דער אמת'ער זון האבען אבגעשרפעט א ווערמיגען מח, האט מען געפיהלט און געגלויבט אין גיהנם!

נאר — וואהל האט זיך געלעבט אין געמויזעכטס! וואו יעדער איז געווען פון זיך און מיט אלע צופרידען! ווער עס וואהנט אין ים־הגדול איז שוין בטבע א פיש! איין ווערמעל פלעגט דאס צווייטע רופען: שלייען, העכט! אויף מצבות פלעגט מען קריצען: קראקאדיל און לויתן! „פלאטקע" איז געוועזען די גרעסטע בעליידיגונג, פאר „קעלבקים" האט מען זיך יום־כפור נישט מוחל געוועזען! דערביי האבען געבליהט: אסטראנאמיע, פאעזיע און פילאזאפיע ווי די רויזען!

די שטיקלעך אייער־שאלען האט מען געצעהלט ביז מען איז דערגאנגען, אז מען קען זיי נישט איבערצעהלען...

דאמאנטיקער האָבען די „פמליא של מעלה״ אויף טויזענדער אופנים בעזונגען; דערביי פלעגט מען פאטריאָטען פערגלייכען צו שטערן, שטערן צו דאמען־אויגען און די דאמען אליין צו׳ם הימעל, אויב נישט גאָר צו׳ם גיהנם! די פילאָזאָפיע האָט בעזעצט די פרומע געשטאָרבענע נשמות אין דער פוילע דיניע אריין...

קורץ — עס האָט גאָר נישט געפעהלט! דאָס לעבען האָט געהאט אלע פארבען פון רעגען־בויגען! מיט דער צייט האָט מען צוגעמאכט אַ קאָדעקס מיט הונדערטער פירושים, עס האָבען זיך איינגעפיהרט טויזענדער מנהגים! און אַז אַ ווערמעל האָט זיך פער־גלוסט עפיס אַ שנוי, איז נענוג געווען, עס זאָל זיך דערמאָהנען, וואָס די „וועלט״ וועט זאָגען דערויף — עס זאָל רויט ווערען, חרטה קריגען! און תשובה טהון!

נאָר... איין מאָל איז אַ חורבן געשעהן!

עס איז דורך אַ סטאַדע חזירים!

שרעקליכע פים האָבען צוטרעטען דעם הימעל, צוקנעטען דעם שליים, צוריבען די קרעלען, צומאַרשטען די בלומען... און פון דער גאנצער אָבגעזונדערטער „וועלט״ אַ תהו ובהו געמאַכט!

טהייל ווערעם זענען טיעף אונטער׳ן שליים געשלאָפען (און ווערעם שלאָפען לאַנג), זענען זיי טאַקי נצול געוואָרען... אַז זיי זענען צוריק ארויף איז שוין דער הימעל צוריק צוזאַמען־געשוואו־מען, זיך צוריק צונויף־געקלעבט... נאָר — גאַנצע הויפען דער־דריקטע, דערשטיקטע און צוטרעטענע ווערעם זענען געלעגען אָהן קבורה, און טוידטערהייט עדות געזאָגט אויפ׳ן חורבן!

וואָס איז דאָ געשעהן? פרעגען די פעפער דערשראָקען, און זוכען אַ לעבעדיגע בריאה, וואָס זאָל זיי קענען ערקלערען די סבה פון דער שרעקליכער מגפה. נאָר נישט לייכט איז צו גע־פינען אַ לעבעדיגע בריאה! דען נישט לייכט איז איבערצו־לעבען אַ הימעל! ווער עס איז נישט צוטרעטען געוואָרען, איז געשטאָרבען פאַר שרעק; ווער עס איז נישט געשטאָרבען פאַר

שרעק. איז געשטאָרבען פאַר וועהטאָג; די רעשט האָבען זיך אַליין דאָס לעבען גענומען... אָהן הימעל איז אָהן לעבען!

איינער איז אַפילו יאָ געבליבען לעבען, נאָר, קוים האָט ער זיי דערצעהלט, אַז דער הימעל, וואָס זיי זעהען אַצונד, איז נאָר אַ נייער פון דער נאָדעל! אַז יענעם הימעל האָבען חיות צוטרע-טען; אַז ער האָט זיי געזאָגט, אַז ווערמינע הימעל לעבט נישט עביג... אַז עביג, קען זיין, לעבט נאָר דער אַלגעמיינער הימעל, — האָט מען באַלד דערקענט, אַז ער איז אַראָב פון זינען.

מען האָט איהם מיט גרויס רחמנות געקאָוועט און אין דול-הויז אַריין געשיקט.

אַקעלבּענער קַל וָחוֹמֶר.

— דער דין איז: הכל שוחטין — זאָג איך אַ קאַלב — על־פּי־דין מעגען אַלע שעכטען; מען דאַרף קיין סמיכה נישט פון גאונים, קיין בּריעף פון רבּנים, מען דאַרף גאָר נישט, — ווער עס וויל מעג שעכטען.

— שקר — ענטפערט מיר דאָס קאַלב — מען דאַרף זיין דערצו אַ יוד אַ למדן, מען דאַרף גוט קענען הלכות שחיטה, מען דאַרף קענען פּרובען דעם חלף אויף דער צונג... אויך מוז מען זיין פרום, אויסגעווייקט אין מקוה, דערצו ערנסט מאכען די ברכה און פערגלייסען די אויגען.

— האָסט אַ טעות, קאַלב, עס איז אַ בּפירוש'ע משנה: הכל־שוחטין —

— ניין — האַלט זיך דאָס קאַלב שטאָהל און אייזען בּיי זיינעם, — נאָר איין אמת'ער שוחט און — דוקא נאָר אין שעכט־הויז!

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס ער זאָגט; ער האָט עס פון דער מוטער געי'רש'נט, מיט דער מילך געזויגט. איך האָב זיין מוטער, די צנועה, געקענט; אַ חנ'ודיגע בּריאה: און אַ פרומע; זי האָט שטאַרק געגלויבּט אין השגחה פּרטית... איך האָב געזעהן ווי זי איז, געהענדיג אין גאַסס, גלייך אויף אַ דישעל אַרויף געקראָכען, ווי דער דישעל האָט איהר די געדערם דורך דער פּלייצע אַרויסגעזועצט; איך האָב געזעהן, ווי זי האָט געגוססט הענגענדיג אויפ'ן דישעל, און געהערט, ווי זי האָט בּיי יציאת־נשמה געזאָגט: —

— אָרעמער דראַנג ! צי ווייסט דו נישט, אַז מען טאָר נישט שלאָגען ?!

נאָר איהר קלוג קאַלב זאָגט נאָך, אַז עס איז אַ קל־וחומר, און דאָס ווייס איך שוין נישט, ביי וועמען ער האָט גענומען; און ער מיינט עס ערנסט מיט׳ן קל־והומר:

— מה־דאָך — זאָגט ער — מה־דאָך אַ הונד, וואָס מען קען נישט קוילען אויף כשר, וואָס איבער זיין פלייש מאַכט מען נישט קיין ברכה, וואָס פון זיינע ביינער מאַכט מען נישט קיין גאָלדענע יויך, וואָס פון זיין פעטס מאַכט מען נישט קיין קוגעל, וואָס פון זיין פעל מאַכט מען נישט קיין יריעות צו׳ן אַ ספר־תורה, בפרט קיין תפילין מעור־אחד... מה־דאָך — זאָגט ער — אַ הונד, וואָס טויג אין גאַנצען נאָר אויף ריצען־אייל, טאָר איהם קיינער נישט אָנריהרען, נאָר א י י ן היצעל און דוקא פאַר טאָג, ווען דער עולם שלאָפט נאָך, איך — על אחת כמה־וכמה ?!

הֶעכְט.

לכבוד יום טוב האָט מען לעבעדיגע פיש געקויפט. אין אַ גרויסע, גרין גלעזערנע שיסעל, אָנגעפילט מיט וואַסער, ליעגען צוויי גרויסע העכט און אַ ביסעל וייטער, אין אַ שוואַרצע ערדענע שיסעל ליעגען אַ פּאָר קליינע קאַרפּען.

דער עולם קומט נישט פון ים אַרויס, נאָר דאָך פון אַ נערוימיגען טייך, און עס איז זיי ענג אין שיסעל.

די אָרעמע קליינע קאַרפּען אין דער שוואַרצער ערדענער שיסעל האָבען שוין לאַנג פון איהר געוואוסט! זיי ליעגען שוין אַ גוטע שעה אויפ'ן זייגער אין קלערען, וואָס דאָס קען זיין פאַר אַ תפיסה, און זיי האָבען צייט צו קלערען! איידער די קעכין וועט צוריק קומען פון גאַס מיט כל־טוב אויף יו"ט, קען נאָך לאַנג דויערן. עס קען נאָך אַ קאַרפּ צו'ם שכל קומען!

נאָר די העכט אין דער גלעזענער שיסעל בעמערקען נישט איהרע וועגד, זיי צולאָזען זיך אַלע מאָל מיט אַ כח און טרעפען מיט די קעפּ אין האַרטען גלאָז! העכט האָבען אייזערנע קעפּ נאָר שטומפּיגע מחות! עס האָט יעדערער פון די צוויי געפאַנגענע גבורים צו הונדערט קלעפּ געקריגען אויף יעדען פונקט פון שיסעל, איידער עס איז זיי איינגעפאַלען צו קלערען, אַז זיי זענען פערמאַכט פון אַלע זייטען!

זיי פּיהלען שוין די וואַנד, נאָר די שוואַכע העכטיגע אויגען זעהען זיי נאָך נישט!... דאָס גלאָז איז גרין, עס איז גאַנץ ענליך צו קליין־טייך־וואַסער... און דאָך קען מען נישט אַרויס!

— עס איז אַ כשוף! מאַכט איין העכט צו'ם צווייטען

— אַ כשוף! איז דער צווייטער מודה. מאָרגען איז

אַ ליציטאַציע אויף פלאַטקעס, האָבען אונז די קאָנקורענטען פערכשופט...

דאָס האָט אוודאי אַ ראָק אָדער אַ פּראָש געטהון!

. . . .

עס איז נישט לאַנג. אַז די נעץ האָט זיי פון וואַסער אַרויסגעצוגען... אַז זיי זענען אַרויף אויף דער לופט, זענען זיי פלוצלינג חלשות געבליבען! זיי זענען צו זיך געקומען שוין אין אַ פערהאַמערט פאַס.

— ווי פריה היינט איז נאַכט געוואָרען! האָבען דעמאָלטביידע צוזאַמען בעמערקט. אין פאַס איז ענג געוועזען, קיים זיך אויסצודרעהען. עס האָט קיים וואַסער אויף אָטהעם גענוגט. פון דעם פריהערדיגען חלשות און שפּעטערן שלעכטען אָטהעמען זענען זיי ביידע פערדרימעלט געוואָרען. עס האָט זיך זיי פון אַלעס, אַפילו פון יריד, טעאַטער און באַלעט געחלומט, נאָר קיין פאַס האָט זיי דער מלאך פון שלאָף נישט געוויזען...

זיי האָבען נישט געהערט — נישט דאָס פאַס עפענען, נייעט דאָס גערויש אין מאַרק! זיי האָבען נישט געמערקט דאָס ציטערן פון דער וואָג, אויף וועלכער זיי האָבען זיך געוואַקעלט בשעת ווען די פישערין האָט זיך מיט דער קעכין געדונגען... נישט געהערט ווי דאָס שאַרפע צינגעל האָט זיי פאָרגעזאָגט די ודוי!

טיעפער נאָך זענען זיי איינגעשלאָפען ביי דער קעכין אין קויבער. זיי האָבען זיך אויפגעכאַפּט ערשט אין שיסעל, אונטער דעם שטראָם פריש קאַלט וואַסער. אַ גוטע שטונדע האָבען זיי נישט-ווילענדיג געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. אַצונד ערשט רעכנען זיי אויף כשוף..

— וואָס טהוט מען? פרעגט איינער דעם צווייטען.

די קאַרפּען וויסען, אַז זיי זיצען תפוס... זיי ווייסען אויך אַז עס איז עפּיס געוועזען אַ לאַנגע נאַכט אונ זיי האָבען זיך אויפגעכאַפּט אין שיסעל. מן-הסתם — טראַכטען זיי — האָט מען אונז פאַלשע באַנקאָצעטעל אונטערגעוואָרפען. עס וועט זיך

אויסווייזען — קלערען זיי — מען דאַרף נאָר מיט עמיצען אַ קליגע ערנסט וואָרט רעדען!

זיי גיבען זיך אַ קליינעם וואָרף אין דער הויך, דערזעהען די העכט און — פאַלען צוריק נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— זיי וועלען אונז אויפפרעסען! ציטערן זיי. זיי האָבען זיך אַ ביסעל בערוהיגט, ערשט דעמאָלט, ווען זיי איז איינגעפאַלען, אַז די העכט מוזען אויך זיין אין תפיסה...

— דאָס האָבען זיי אַוודאי — מאַכט איינער צו'ם צווייטען — מיט פאַלשע באַנקאָצעטעל געהאַנדעלט!

— יאָ, ענטפערט דער צווייטער, נאָר פון זיי קאָן פאָרט די ישועה קומען! זיי וועלען נישט שווייגען... און מען וועט אונז צוזאַמען אַרויסלאָזען מיט גאָטס הילף.

— און זיי וועלען אונז בעמערקען — און... אויך (מיט גאָט'ס הילף) איינשלינגען! זיי האָבען זיך מיט די ווייטען פעטטער צוגעדריקט צו דער דנאָ פון שיסעל.

אויף דער פאָדלאָגע איז געשטאַנען אַ קיבער מיט ציבעלעס.

— ווען מיר נעהמען דעם פאָדראַד און רייניגען אוים די פלאָטקעס, וואָלטען מיר אַזוינע גאָלדענע אָרדער געקריעגען, — מיינט אַ העכט.

— מיר וועלען נאָך, אי"ה. קריגען, — ענטפערט דער צווייטער, עס איז טאַקי אַ כשוף, נאָר...

— וואָס נאָר?

— עס איז דאָ איין עצה!

— זאָג...

— עס איז אַפילו אַ בושה... נאָר... איך מוז דיר זאָגען... מען דאַרף — דאַוונען... שטאַמעלט ער אַרוים — דאָס איז די בעסטע רפואה געגען כשוף!

— דאַוונען?! אפשר!

און ביידע העכט דערמאַהנען זיך, אַז זיי האָבען שוין יאָהרען לאַנג נישט געדאַוונט... זיי געדענקען נישט אַ וואָרט.

— אשרי... הויבט איינער אָן.

— אַשרי... זאָגט דער צווייטער נאָך, אונ שטעה! מעהר נישט אַ וואָרט.

— אוי, ווילט זיך מיר דאַוונען — קרעכצט הויך דער ערשטער.

— מיר אויך, — איז מודה דער צווייטער, דען סוף כל סוף זענען מיר דאָך אויך נאָר פיש!...

* *
*

עס עפענט זיך אַ טהירל אין וואַנד און צוויי קעפּ ווייזען זיך אינ'ם חלל. איינער אַ פערטרונקענער מענער־קאָפּ און דער צווייטער אַ פרויען־קאָפּ אין פאַפּילאָטען.

— אָה! פרעהט זיך דער מענער־קאָפּ, עס וועט זיין אַ פרעהליכער יום־טוב! העכט... קאַרפּ... אַל־דאָס גוטס...

— ווי דען! איך האָב נאָך נאָך פלייש געשיקט!

— מיין קלוג ווייבעל! שטייכעלט דער מענער־קאָפּ.

— נאָ! נאָ! נאָר אָהן דעם...

און די קעפּ פערשווינדען.

— הערסט — מאַכט איין העכט — עס זענען דאָ קאַרפּען אויך!

— זיי איז בעסער פאַר אונז!

— מיט וואָס?

— ערשטענס, האָבען זיי דאָ קיין פּאָדראַדען נישט, און זענען פרייע פויגעל; צווייטענס — קענען זיי זיך וואַרפען... ווען זיי גיבען זיך אַ גוטען וואַרף, וואָלטען זיי אַהיים אין טייך צוריק!

— אמת!

— און עס וואָלט אפשר פון דאָרט אונז אויך אַ טובה אַרויסגעקומען. וואַרט, מיר וועלען פּרובען!

— קאַרפּען! רופט אויס דער העכט.ביידע קאַרפּען זענען פּלוצלינג אַרויפגעשווימען און האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ איבער די שיסעל.

דער העכט האָט זיך אַרויסגערוקט אַקעגען —
— שלעכט ברידער! מאַכט ער.
— שלעכט! ענטפערן די קאַרפּען.

— ביטער?
— ביטער!
— וועניג וואַסער?
— אוי, וועניג!
— און פערשטונקען?
— עפּוש!

— נישט מעגליך דאָ צו לעבען?
— נישט מעגליך!
— מען דאַרף צוריק אַהיים, אין טייך אַריין?
— מען... דאַרף!
— מען האָט גאָר אין טייך פערגעסען!
— פערגעסען!
— אַ זינד!
— אַ רציחה!
— לאָ'מיר זיך קלאַפּען על־חטא!

די העכט גלעטען די בייכער אויפ'ן ראַנד פון שיסעל; די קאַרפּען שלאָגען זיך ערנסט קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילכט!

— מען דאַרף אַהיים שפּרינגען — מאַכט ווייטער דער העכט.
— שפּרינגען!
— נו!

דער העכט קאָמאַנדירט און די קאַרפּען זענען אַרויס פון שיסעל אויף דער פּאָדלאָגע... און זיי ליגען נישט טויט, נישט לעבעדיג.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, מאַכט דער צווייטער

העכט, אז דו ביסט אזא בעל־דברן, עס רינט דאך דיר האניג פון מויל! —

די קארפען דערווייל קרעכצען —

— רוקט אייך! קאמאנדירט ווייטער דער ערשטער העכט.

די קארפען גיבען נאך א קליינעם שפרונג.

— אוי, — קרעכצען זיי, — מען זעהט נאך נישט קיין טייך, און די ביינער ברעכען, און אטהעם פעהלט...

— רוקט אייך, נעהמט צוזאמען די רעשט כחות! עס איז שוין נישט ווייט, גיט נאך א שפרונג!

נאר די קארפען הערען שוין נישט.

די קארפען גוסס'ן אויף דער פאדלאגע, און די העכט שפארען זיך; ביידע זענען מודה, אז ביי א רעכטען שפרונג קען מען קומען צוריק אין טייך אריין; נאר איינער זאגט, אז מען דארף דערצו אנדערע פיש, נישט קיין פאדלע קארפען, וואס קענען נאר שפרינגען אין וואסער, וואס קענען נישט אויסהאלטען א פאר שעה אהן אטהעם און עסען, אז מען דארף דערצו — עלעקטרישע פיש!...

און דער צווייטער מיינט, אז דווקא נאר קארפען! נאר מען דארף א סך, א סך קארפען! און אויב 100,000 וועלען שפרינגען, וועט איינער טרעפען, און אז איינער וועט טרעפען, הא! הא!

לאָמפּען־מוסר.

עס איז אַ ידוע לכל, אַז קאַנאַניקעס, הבדלות, ליכט, לאַמטערן און לאָמפּען פיהרען זיך אַמעריקאַניש. וואַכען, ווען ביי אונז איז נאַכט, און שלאָפען, ווען ביי אונז איז טאָג. — נאָר צי וועט איהר קענען מודה זיין, אַז קאַנאַניקעס, ליכט, לאַמטערן און לאָמפּען האָבען אַ לשון און (אויף זייער אופן) אַ ריכטיגען בעגריף פון טוב ורע? און דאָך פּרובט, דערמאַהנט אייך נאָר, ווי ענהליך זיי זענען צו אינז! די כלי, פון וואָס זי איז, שפּיעלט די ראָלע פון אַ גוף; דערביי, פונקט ווי ביי אונז, זענען טהייל גופים נאַקעט, טהייל מיט בלומען, גירלאַנדען אָדער פערשיעדענע פיגורען פערציערט, מיט גאָלד און זילבער בעשיינט. דער בוימעל, אייל, חלב, נאַפט זענען אַ מין בלוט. דאָס בלוט איז ביי זיי אויך פערשיעדען: טהייל פון גרעסערן, טהייל פון קלענערן יחוס; טהייל גאָר פון עקסטען פאַס! חלב קומט אַרויס פון אַ מ י א ו ס אָרט, בוימעל און אייל קענען זיין כ ש ר און ט ר פ ה; וואַכס איז ג ל אַ ט כשר, נאַפט איז ריין און א ו מ ר י י ן, טהייל מאָל נאָך מיט אַ שלעכטען ריח! און ווי ענהליך איז די דאָכט — דער פלאַם צו אונזער נשמה!

שלמה המלך זאָגט טאַקי: „נר אלהים נשמת אדם!“

און ווי ענהליך זייער לעבען איז צו אונזער לעבען!

דער קאַנאַניק — אַ שריד ופליט פון אַלטע פרומע דורות — שווימט טאַקי אַרום אויף כשר'ן בוימעל; ער ברענט טונקעל, ציכטיג און שטיל; פלאַקערט נישט אויף מיט טייוולאָנישער

גאוה, רעדט זיך נישט איין, אז ער וועט בעליידיקן און בעשיי־
נען די וועלט... נישט זיין וועלט, ער דארף זי נישט פערזארגען!

זיין איינגען ווינקעלע איז פאר איהם גענוג, פאר דאס
מאכט ער קיין שרפות נישט אן! איהר וועט ביי איהם נישט גע־
פינען קיין צייכען פון אנארכישע אידעען!

דערצו ברענט ער טרויעריג, ווייל קורץ איז דאס לעבען,
קירצער ווי „א שאטען פון א פויגעל, וואס פליהט נאר א דורך"!
ער איז פול מיט „מרה שחורה"!

„מה אנו מה חיינו"? א קנייטעל מיט א „טפה־סרוחה" —
בוימעל, און מען שטארבט יעדע מינוט! ער געדענקט שטענדיג
אי״ם טויט און דעריבער האבען מיר עס טאקי פאר טויטע
בעהאלטען.

הבדלות, חנוכה־ליכט זענען „דברים שבקדושה", כמעט
אהן גופים! טהייל זענען כפול־שמונה, נאר אלע פערדרעהט און
פערפלאכטען... און דערביי געל — ווי היילינגע דארפען אויסצו־
זעהן! און ברענען מיט קאפעטש, אויך ווי היילינגע טהוען; עס
שטעקט דערינען מעה אמונה ווי חכמה, מעהר התלהבות ווי
ליכט, מעהר „לשם מצוה" ווי לתשמיש...

ליכט, לאמטערן און לאמפען זענען וועלט־לייט! לאמטערן
און לאמפען ווייסען שוין גאר נישט פון קיין יודישקייט! ליכט ווערען
אפילו גענוצט אלס נשמה־ און בענש־ליכט, נאר גלויבען טאר מען
זיי נישט...

דאס איז אין איין וועגס קארטען־שפיעלער און דיענען נאך
צו אלעס בייז, פון וועלכען עס איז בעסער, אז מען רעדט
נישט... ליכט, בפרט סטעארין ליכט, כשר'ע נישט אויסגענומען,
זענען אהין און אהער!

לאמפען און לאמטערן; ראטשילדס און באסע־קאמאנדע!
די ערשטע וואהנען אין שטיבער, סאלאנען, טהייל מאל — צווישען
כל טוב; די צווייטע — אין הויז, אין גאס צווישען ווינד און
שניי...

פון איין מין, ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, גופים פון איין גלאָז, איין בלוט — נאַפט, איין נשמה — איינערליי דאָכט, און — בשעת ווען דעם לאָמפּ׳ס לעבען שיינט רוהיג און שטיל, אָדער פלאַמט מיט אַלע קאָליערען פון רעגענבויגען דורך פערשיעדען־פאַרביגע גלעזער...

בשעת ווען לאָמפּען טאַנצען אויף אַלע חתונות און בעלער, שטעהען אויבען אָן ביי יעדער פאַמיליען־פערזאַמלונג, בעגלייטען חתן־כלה ביז דער לעצטער מינוט, — שטעהט דער לאַמטערן אין הויז פון אַזאַיאַזד. דער צוג פון געגען־איבער־אָפּענע טהויערן פערהאַפּט איהם דעם אָטהעם.

דער גוף איז צובראָכען. די זייטען געשפּאָלטען און בעלעגט מיט ברוזיגע פלאַסטער, און ער ברענט און צאַנקט, און גיסט צווישען אַ שרעקליכען ריח...

און אויף וואָס פאַר אַ ווינטען, שטורמען, רעגען, שנייען, איז אויסגעשטעלט זיין חבר אין גאַס! יעדער רגע ציטערט ער פאַר זיין לעבען, עס ווייזט זיך עמיץ אין גאַס, — עס קען זיין אַ שכור, וואָס וועט איהם מיט אַ שטיין אויף פּיק־פּיצלעך צו־ברעכען.

— נאָך וואָס לייכט ער ביי נאַכט, אַפילו ווען לבנה און שטערען שלאָפען?

איז דאָס אַנדערש ווי אונזער לעבען? און פאַר וואָס זאָלען זיי קיין שפּראַכע, קיין ידיעה נישט האָבען?

זיי מוזען האָבען! איך בין שטענדיג געווען דאַפיר אַז אַלעס לעבט. אַלעס פיהלט, אַלעס ווייסט, וואָס גוט און פרום איז, און איינמאָל האָב איך אַליין געהערט, ווי מיין גרויסער הענגעל־לאָמפּ האָט מוסר געזאָגט אַ קליין טיש־לעמפּעל וואָס איז גראָד געשטאַנען נישט ווייט פון איהם.

— „יונגעל — מאַכט ער — פיהר דיך בדרך־הישר! ברען גלייך ווי אַ ליניע, ברען ווי אויפ׳ן מזבח! ברען גלייך צו׳ם הימעל אַרויף און פעראייניג דיך מיט יענע גרויסע ליכט, וואָס

לעבען עביג! לאָז דיך פון אַ ליאַדע ווינד נישט פערפיהרען אין אַ זייט אַריין! געדענק — אַז דיין זיידע (זכרונו לברכה) איז אַ הייליגער קאַגאַניק געוועזען! דיין פעטער איז איין הבדלה! און חנוכה ליכט, נשמה ליכט, און שבת ליכט זענען דיינע נאָהנטע קרובים!"

„האַלט דיך פעסט אין דיין דרך, פיהר דיך נישט ווי די באָסע-קאָמאַנדע אין גאַסט-הייזער און אין אַלע גאַסען! אַרויף דעם קאָפּ! ווייס פּאַר וועמען דו שטעהסט! וועמען דו דאַרפסט אָבגע-בען דין-וחשבון! געדענק, אַז יעדען פריה מאָרגען פליהט דיין דאַכט אין הימעל אַריין צו פערשרייבען אַלע דיינע תנועות!"

„פערגעס נישט — אַז אויב דו וועסט דיך פיהרען אין גלייכען וועג, וועסט דו זוכה זיין צו אַלעם גוטען!"

— „אמן"! האָט געענטפערט דאָס קליינע טיש-לעמפעל. —

די פּרומע קאַץ.

דריי זינג־פויגעלעך זענען געוועזען אין איין שטוב און אַלע דריי, איינס נאָכ'ן צווייטען — האָט די קאַץ צורעכט געמאַכט...

עס איז קיין איינפאַכע קאַץ נישט געוועזען, נאָר איין אמת, אמת פרומע נשמה, וואָס האָט נישט אומזיסט געטראָגען די ווייסע גוט־יודישע יופע און געהאַט אויגעלעך, אין וועלכע דער הימעל האָט זיך געשפּיגעלט...

עס איז אַ פרומע קאַץ, אַ טבילה־קאַץ געווען! 10 מאָל אין טאָג האָט זי זיך געוואַשען... און געגעסען האָט זי שטיל, ערגיץ אין אַ זייט, אין אַ ווינקעלע...

אַ גאַנצע טאָג האָט זי געחאַפּט וואָס עס איז מילכדיגס, און ערשט, אַז די נאַכט איז צוגעפאַלען, האָט זי געגעסען פלייש, כשר מויזען־פלייש...

און נישט געאיילט זיך צו דער אכילה, ווי אַ גראָבע זאַך. נישט געחאַפּט און געשלונגען ווי פרעסער טהוען; נאָר בנעימות, שפּיעלענדיג... זאָל דאָס מייזעל לעבען נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע... זאָל עס אַ ביסעל אַרום־טאַנצען, אָבציטערן, ודוי זאָגען — אַ פרומע קאַץ חאַפּט נישט...

אַז מען האָט אין שטוב אַריין דעם ערשטען זינג־פויגעל געבּרענגט, האָט זי אויפ'ן באַלד רחמנות בעקומען; עס האָט זי ביים האַרץ אָנגעחאַפּט.

— אַזאַ שעהנס, — זיפצט זי, — אַזאַ קליינס, אַזאַ מחיה'דיג פויגעלע זאָל קיין עולם הבא נישט האָבען!

— און עס קען קיין עולם הבא נישט האָבען! — איז זיבער די קאַץ —

ערשטענס וואַשט זיך עס דײַטשערים, מיט'ן גאַנצען לײַב אין שיסעלע וואַסער...

צװײטענס, אַז מען האָט עס אײַנגעזעצט אין שטײג, איז עס שוין אַ חיה רעה, האָטש אַ יונג, זיס און פײַן זינג־פויגעלע... האַלט עס שוין מעהר פון דינאַמיט װי פון שלחן ערוך!

הײַנט דאָס זינגען אַלײן! דאָס אויסגעלאַסענע זינגען, דאָס צופײַפען און דאָס קוקען גלײַך אָהן אַ שום דרך־ארץ אין הימעל אַרײַן! דאָס רײַסען זיך אַרויס פון שטײג צו דער זינדיגער װעלט, צו דער פרײַער לופט, צום אָפענעם פענסטער...

צי איז נאָך אַמאָל אַ קאַץ אין אַ שטײג געװעסען? צי האָט נאָך אַמאָל אַ פרומע קאַץ אַזױ געפײַפען, אַזױ זמרי־בן־סלוא'דיג געפײַפען?

— און אַ שאָד! — װײנט דאָס פרישע האַרץ אין דער פרומער קאַץ, — עס איז דאָך אַ לעבעדיגע זאַך, אַ טהײערע נשמה, אַ פונק פון דער הויך!

דער קאַץ קומען טרערען אין די אויגען:

— און דאָס גאַנצע אונגליק איז, װאָס דער זינדיגער גוף איז אַזױ שעהן, דער עולם הזה דעריבער — אַזױ לוסטיג, דער יצר הרע אַזױ שטאַרק...

װי קען אַזאַ קלײן זיס פויגעלע זיך אַקעגען־שטעלען דעם שרעקליכען גרויסען יצר הרע?

און װאָס מעהר עס לעבט, מעהר זינדיגט עס, גרעסער װעט זײַן די שטראָף...

האַ!

און אַ הײליג פײַער האָט זיך אָנגעצונדען אין דער קאַץ, דאָס פײַער פון פנחס בן אלעזר, בן אהרן הכהן... און זי איז אַרויסגעשפרונגען אויפ'ן טיש, װאו די שטײג מיט'ן זינג־פויגעלע איז געשטאַנען, און —

עס פליהען שוין פעדערן אין צימער...

מען האָט די קאַץ געשלאָגען... די שלעג נעהמט זי אָן

פאַר ליעב... זי האָט פרום אָבגעקרעכצט, אָבגעטיאוטשעט אַ יעמערליכען על חטא...

מעהר וועט זי שוין נישט זינדיגען...

די קלוגע קאַץ פערשטעהט, פאַר וואָס מען האָט זי גע־שלאָגען... מעהר וועט זי אויף קיין שלעג נישט פערדיענען...

— מען האָט זי געשלאָגען — פערשטעהט די קאַץ, — דערפאַר ווייל זי האָט פערפּעדערט די שטוב; ווייל אויפ'ן ווייסען געשטיק־טען טישטוך זענען געבליבען פלעקען פון בלוט...

אַזאַ פּסק מוז מען מקיים זיין גוט, שטיל און פרום, עס זאָל קיין פעדער נישט פליהען, קיין טראָפּען בלוט נישט פאַלען...

און — אַז מען האָט דעם צווייטען זינג־פויגעל געקויפט און אין שטוב געלאָזט, האָט זי איהם שוין שטיל און פיין דערוואָר־גען און מיט די פעדערן צוזאַמען איינגעשלונגען...

מען האָט די קאַץ געשמיסען...

אַצונד האָט ערשט די קאַץ פערשטאַנען, אַז נישט וועגען פעדערן געהט עס, נישט וועגען פלעקען פון בלוט אויפ'ן טישטוך...

דער סוד איז, אַז מען טאָר נישט טוידטען! אַז מען דאַרף ליעב האָבען, מוחל זיין... אַז נישט מיט ארבע מיתות בית־דין פערבעסערט מען די זינדיגע וועלט!

מען דאַרף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאָגען, צום האַרץ רעדען!

אַ קאַנאַרעק אַ בעל־תשובה קען קומען צו'ן אַזאַ מדרגה, צו וועלכער די פרומסטע קאַץ וועט נישט דערגרייכען!

און די קאַץ דערפיהלט, ווי עס וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ פאַר פרייד! אוים אַלטע, שלעכטע און האַרטע צייטען! אוים בלוט פערגיסען!

רחמנות, רחמנות, און נאָך אַ מאָל רחמנות...

און מיט רחמנות איז זי צוגעגאַנגען צום דריטען קאַנאַרעק!

— שרעק דיך נישט — מאַכט זי, מיט דער ווייכסטער שטימע, וואָס איז אַמאָל אַרויס פון אַ קאַציגען האַלז, — זינדיג ביסט דו, נאָר איך וועל דיר קיין שלעכטס נישט טהון, ווייל איך האָב רחמנות אויף דיר!

איך וועל דיר אַפילו די שטייג נישט עפענען, איך וועל דיך אפילו נישט אָנריהרען!

דו שווייגסט? — זעהר גוט! איידער פרעכע ליעדער צו זינגען איז גלייכער שווייגען!

דו צאַפּעלסט — נאָך בעסער! צאַפּעל, צאַפּעל מיין קינד, נאָר נישט פאַר מיר, פאַר'ן בורא עולם צאַפּעל, פאַר זיין ליעבען נאָמען!

הלואי זאָלסט דו שוין אַזוי בלייבען — שטיל, ריין און צאַפּעלדיג...

איך וועל דיר העלפען צאַפּלען! פון מיין פרומע נשמה וועל איך הויבען אויף דיר שטילקייט, זיסקייט און פרומקייט... מיט מיין הויך זאָל אַריין אמונה אין דיין לייב, יראת שמים אין דיינע ביינדעלעך, תשובה און חרטה אין דיין הערצעלע!

און די קאַץ פיהלט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי אַ פרייד עס איז יענעם אַריינצובלאָזען מיט'ן הויך פרומקייט און עה־ליבקייט...

און עס וואַקסט דאָס פרימסטע האַרץ אין דער פרימסטער ווייסער קאַץ —

נאָר דער קאַנאַרעק קען אין דער קאַצען־לופט נישט עטהמען —

עס האָט איהם דערשטיקט!

דער דין תּוֹרה.

חנינא בעל־עגלה האָט געהאַט אַ דין־תּורה מיט דער שקאַפע; זי האָט גע'טענה'ט: גיב האָבער וועל איך געהן, ער — געה, וועסט דו קריגען האָבער. די בייטש האָט זיך אַריין־געמישט, איינמאָל און דאָס צווייטע מאָל, ביז די קלאַטשע האָט פערשווינגען און אויסגעצויגען די פיס...

חנינא האָט קוים אַהיים געשלעפּט דאָס וועגעלע, פערהכליוועט אַ שינדער די הויט, און ער זוכט זיך שוין אַ ניי פערד...

קיין גרויס עגמת־נפש האָט ער נישט דערפון; ער איז שוין געוועהנט מיט אַזוינע זאַכען — ער פלעגט קויפען נאָר אַזעלכע פערד, מיט וועלכע ער פלעגט האָבען סאַמע דין תורה'ס, פלעגט שטענדיג רופען די בייטש פאַר אַ בורר, און נאָך דער בייטש איז דער שינדער מעשים בכל יום

דער קרוג טראָגט אָבער אַזוי לאַנג וואַסער, ביז ער בלייבט אָהן אויערן, און קוים האָט חנינא אַרויסגעשיקט דעם שינדער נאָך דער פעל, פערגלייסט ער די אויגען, פאַלט אַרונטער מיט'ן קאָפּ, פון מויל שפּריצט פּיאַנע — ער האָט דעם „שלאַג" געקריגען!

דאָס ווײַב מיט די קינדער ראַטעווען; ער מאַכט אַוועק מיט דער האַנד. ער פיהלט, אַז עס איז זיין עק...

פאַר דער גסיסה איז ער אַ ביסעל צו זיך געקומען און געזאָגט, אַז די שקאַפּע רופט איהם צו'ם בית־דין של מעלה. —

קיין גרויסע מורא דערפאַר האָט ער ניש ט.

חנינא איז געוועזען אַ שטיקעל בקי אין משפטים! -

דורכפאָהרענדיג נעבען אַ סטויג היי צי אַ פעלד מיט קאָניצינע, פלעגט ער שטענדיג, מ'כלומר'שט, אײַנדרימלען, דאָס הונגעריגע פערד זאָל באַלד אַראָב אין אַ זײַט און אונטערלעהנען זיך מיט פרעמדער פראַצע. דאָס דרימלען זיך בשעת הכושר האָט איהם נישט איינמאָל געפיהרט אין סאָנד אַריין, נאָר ער האָט זיך שטענדיג אויסגעדרעהט.

זײַן צו־שפרונג צו דער פרנסה איז געוועזען מעקלעריי ביי אַדוואָקאַטען. נו, אַ ביסעל האָט ער גענאַשט און אַביסעל איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די גאַנצע מעשה איז חווק; פאַר'ן ערגסטען פאַל, האָט ער געוואוסט, איז פערהאַן אַ פשרה!

דערוויל האָט ער מיטגענומען פערשווינען!...

אַז דעם סאָנד איז שוין נמאס געוואָרען דאָס דרימלען בשעת הכושר, און דער צד שכנגדו האָט פערלאַנגט שרפ"ט פאַר דער פשרה, איז ער באמת אָבגעזעסען אַ צייט, האָט ער זיך באמת אויסגערוהט די ביינער, האָט זיין זוהן געמוזט זיך צוגעוועהנען צו דער מלאכה! טאַקי אַ שאָד בטול תורה (זיין זוהן האָט געלערענט אין אַ חדר), נאָר סיי ווי סיי — געוועהנט איז ער געוואָרען מיט משפטים; קיין מורא האָט ער נישט געהאַט! מיט'ן וויבּ וויל ער דערפון נישט רעדען, וואָס ווייסט אַ יודענע? נאָר דעם נושאים־מאַן זאָגט ער: איך הער זי ווי די קאַץ, און וועל מאַכען אַ בעסערן אָטוואָד פאַר פלוידערמאַן פּיאַניצע! נאָר אַ שאָד, וואָס איך קען אַהין נישט מיטנעהמען קיין פערשווינען...

גיט מיר (מאַכט ער שפּעטער) חאָטש מיט די בייטש, אָהן איהר וועל איך גאָר זיין ווי אָהן אַ האַנד...

פאַר'ן בית־דין של מעלה.

אונזער חנינא איז טאַקי באַלד אַרויס מיט איין אָטוואָד; פאַר אַ שקאַפּע — זאָגט ער — איז גענוג אַ גמינע סאָנד.

— זעהסט, חנינא — זאָגט דער פּרעזעס — זאָלסט געוועזען שבת וועניגער שלאָפען און הערען בעסער די סדרה אין שוהל־כעל, וואָלסט דו געוואוסט, אַז אַ שור הנסקל געהער אויך צום סנהדרין!

— עט — האַקט איבער חנינא — אין שוהל'כעל האָט מען נישט די סדרא, נאָר אַלשיך, געלערנט! קיין מוסר בין איך נישט געקומען הערען, און דעם אָטוואָד — בין איך מודה — האָב איך געמאַכט נאָר פאַר שעהנקייט וועגען, איך זאָג מיך פונ'ם אָב!

דער בית־דין גיט דער שקאַפּע דאָס וואָרט.

עס הערט זיך אַ יעמערליך געוויין:

— ער האָט מיך דער'הרג'עט, מיט דער בייטש דאָס לעצטע ביסעל כח פון לייב אַרויסגעיאָגט. —

נאָר חנינא לאָזט נישט רעדען, — „די שקאַפּע — שרייט ער — איז דאָך מיין! איך האָב זי פון שינדער דאָך מציל גע־וועזען; מען האָט זי לעבעדיגערהייט געוואָלט פּטור ווערען! אַ שינדער האָט צוויי רובל געגעבען און איך האָב א צעהנערל מוסיף געוועזען... און געיאָגט האָב איך זי אויך נאָר פאַר איהר טובה וועגען... אין דערהיים וואָלט איך איחר אַ היי גע־וויזען, נישט פון סדור'ל..." וויצעלט ער.

— נאָר כח, וואו נעהמט מען כח? — צוגיסט זיך די שקאַפּע.

— איך פערשטעה נישט — בייזערט זיך חנינא — ווער דען האָט כח? איך האָב כח? איך האָב נאָר צו שאַפּען! און אָהן אַ בייטש וואָלסט דו געגאַנגען? און אַ טריט געמאַכט וואָלסט דו יאָ? ווי קען זיין אַ בעל־עגלה אָהן אַ בייטש?

י. ל. פּרץ

דאָט בית־דין של מעלה קלעהרט אַ ווײלע און גיט אַרויס אַ פּסק:

— „אַזוי ווי דאָס בית־דין קען נישט משנה זיין סדרי בראשית... און לויט סדרי בראשית מאַכט קײן פערד קײן טריט נישט כמעט אָהן אַ בעל־עגלה, מוז בשעת הדחק דעריבער זײן אַ „בײטש"; נאָר פון צווייטען צד — ווײל כל זמן אַז פערד זענען פערד, איז פּאָרט אַ יושר גדול, אַז עס זאָל זײן מעהר רחמנות צווישען די „צדדים", על כן —

„זאָלען ביידע צוריק מגולגל ווערען אויף יענער וועלט.

„חנינא זאָל אַרײן אין אַ שקאַפּע און די שקאַפּע זאָל ווערען אַ בעל־עגלה"!

מיט דער צײט, הײסט עס, וועלען זײ זיך אויסגלײכען און, צייט צו וואַרטען פעהלט נישט דעם בית־דין של מעלה.

פֿון קֶבֶר

אַז אַ מענטש שטאַרבט, לעגט מען איהם שערבלעך אויף די אויגען און מען פערשיט איהם מיט ערד... מיר — חאָטש מיין ווייב פלעגט זאָגען, אַז איך בין גאָר קיין מענש נישט, און חאָטש איך האָב קיין קינדער נישט געהאַט — האָט מען דאָס אייגענע געטהון.

איך האָב אַלעס געפיהלט, נאָר עס האָט מיר ממש נישט וועה געטהון. איך האָב פראָסט קיין צייט נישט געהאַט צו דעם וועהטאָג! ערשטענס האָב איך געהאַט ביים גאַנצען רחמנות אַ שטיקעל נקמה אויף מיין ווייב, וואָס איז געגאַנגען נאָך דער מטה, און מיט איהר אייגען מויל געשריגען: אַזאַ מענש! אַזאַ מענש!

צווייטענס האָב איך מיר גע׳חזר׳ט מיין פסוק!

און איך האָב גלייך געטהון. דער מלאך דומה איז געקו־מען טאַקי ווי אַ לייב, נאָר, — אַז איך האָב איהם געזאָגט: אדם כבהמות... און ווי ווייטער שטעהט, וואָס מיין פסוק איז, איז ער אַוועקגעגאַנגען כאחד האדם, טאַקי ווי אַ לעמעלע.

אויך בין איך צופריעדען געוועזען פינ׳ם קבר, וואָס מען האָט מיר אויסגעקליבען... ממה־נפשך, לעבט מען אין קבר, דאַרף מען דאָרט אויך האָבען גוטע שכנים; הערען און זאָגען אַ גלייך־ווערטעל! און דאָ העך איך — וועל איך האָבען רעכטס ר׳ מנחם זאָסעש און לינקס — ר׳ יוסל דוואָשעס! אויף בעסערע שכנים האָב איך מיר נישט געקענט ריכטען!...

קוים מען האָט אָבגעזאָגט קדיש, מען קלאַפּט פון דער רעכטער זייט:

— ר׳ מנחם? פרעג איך.
— יאָ. און איהר ווער זענט?
איך זאָג איהם.

— געלויבט איז גאָט — מאַכט ער — טאַקי — ברוך דיין אמת! איך האָב פון יענער זייט (נישט פאַר קיין יוד געדאַכט) אַ רופא, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! ערשטענס שמייסט מען איהם יעדע נאַכט, ווייל ער געדענקט נישט דעם נאָמען, איז ממש קיין אויג נישט צוצומאַכען, און צווייטענס רעדט ער אַ גאַנצע טאָג עזות׳קייטען. ער מוז האָבען היץ, צי וועלכע שוואַרצע יאָהר, נאָר אַזאַ טרפה מויל! אַצונד — חאָטש היימישע מענשען.

— איהר האָט לינקס — מאַכט ער ווייטער — ר׳ יוסלען. דורך אַלעדיגען קבר קען מען נישט רעדען; דאָס קול ווערט פערלוירען, אַצונד פרובט איהם נאָר וועקען, אפשר איז ער נאָך נישט אין גאַנצען פערפוילט.

איך קלאַפּ אָן — ר׳ יוסל האַלט זיך נאָך, און מיר האָבען שוין, ב״ה, „מזומן״ צו אַרעכט וואָרט...ביידע פרעגען, וואָס עס הערט זיך אויף יענער וועלט, און איך האָב זיי דער־צעהלט דאָס לעצטע נייעס, הן פון דערהיים, הן פון בית־המדרש, הן פון פאָליטיק און דערנאָך געפרעגט פון מיין צד, וואָס עס הערט זיך אויפ׳ן עולם־אמת.

— גאָר נישט — זאָגען זיי — שטיל! דער מלאך דומה הייסט נאָר געשווינדער פוילען; טהוט ער נישט קיין שלעכטס! מען דאַרף גאָר וויסען ווי מען הייסט, דען אַז נישט, קען ער נישט פערשרייבען אין מתים־פנקס, איז מען ווי דאָרטען אויף יענער וועלט אָהן אַ פּאַספּאָרט; בייזערט ער זיך און שמייסט!

— און מכה גיהנם? פרעג איך.

— אל תפתח פה לשטן — וואוגדערן זיי זיך — פאַר וואָס? זיי פרעגען גאָר: פאַר וואָס?! מילא פון מיינע חטאים וויל איך נישט רעדען; דען טאַקי, אַ פראָסטער מענש, איז קיין חידוש נישט. נאָר אויף ר׳ יוסלען האָט מען געמומעלט, אַז ער שינדט די הויט ביי הלוואות, און, אַז עס לאָזט זיך, איז

ער זיך נאָך טועה אין חשבון אויך... עפּיס איין אלמנה האָט געזאָלט דורך איהם שטאַרבען, באַשר־בכן, ער האָט איהר עפּיס אַ פּקדון בעהאַלטען... איך וויל נישט מיין מויל אין קבר צו קיין בייזען ברענגען, נאָר געמומעלט האָט מען; ווער שמועסט — ר' מנחם! אויף איהם זאָגט מען אפילו, אַז ער האָט אויפ'ן לענטשנער יריד אַ סוחר, פּשוטו כמשמעו, ביי נאַכט די קעשענעס אויסגעשניטען און דערנאָך אין טלית און תפילין אָבגע־לייקענט שטיין און ביין... זיי זענען דערביי אפילו געוועזען גאַנץ אָרענטליכע מענשען, בני־תורה, מיט שיחת חולין קיין מעשה נישט, אָבער „אַל תפתח פה לשטן", עס פאַלט זיי גאָר נישט איין, גאָר נישט!

מילא, טראַכט איך, זאָל זיין אַזוי.

— און מכח גן־עדן? פרעג איך ווייטער.

— גן־עדן, קרעכצט מנחם פון איין זייט און יוסל פון דער צווייטער זייט, גן־עדן... צו גן־עדן, ברידער, מוז מען שוין זיין רעכט טויט, דורך און דורך גוט פערפוילט! עס איז אַ סברא, אַז כל זמן עס איז דאָ אַ לעק מח, איז נישט דאָ אויף וואָס צו האָפען! און טאַקי נישט אומזיסט שרייט דער מלאך דומה: פוילט, ברידערלעך, פוילט, לאָמ'איך אייער פּטור ווערען! נאָר, בטחון אין גאָט! די ווערעם רוקען זיך ווייטער און ווייטער, פון האַרץ בין איך שוין כמעט פּטור...

און יוסל זאָגט:

— דאָס האַרץ, זעהסט דו, האָט מיר אפילו נישט וועה געטהון...

— צו מיינעם, זאָגט מנחם, האָט פריהער קיין וואָרעם נישט געוואָלט שמעקען! דער מלאך דומה האָט מיר נאָך פריהער געזאָגט, אַז דאָס ערגסטע איז דאָס האַרץ ביי צדיקים! קיין וואָרעם וויל זיך נישט צוריהרען דערצו!... נאָר יענעם חדש האָט מיך אַ גליק געטראָפען, עס איז גראָד קיין פרישע מתים נישט געוועזען, האָב איך מיינס פערצוקערט!...

עס הויבט מיך אָן קיצלען אונטער די אָרעמס; איך פרעג מיינע שכנים, וואָס דאָס בעטייט.

— געלויבט איז גאָט — ענטפערן זיי — אַ סימן פון אַ צדיק, אַז די ווערעמס קיצלען און טהוען נישט וועה! די רשעים, זעהסט דו, שפּרינגען באַלד אויס דער הויט!

— סימן טוב ומזל טוב! — זאָגען זיי ווייטער — נאָר פאַר דאָס, וועסט דו אויך לאַנג ליעגען אין קבר... וועסט דיך אפשר גלייך מיט אונז זיך אויף תחית המתים דערוואַרטען. נאָר רשעים האָבען קיין געדולד נישט! באַדיי אין גיהנם אַריין — שרייען זיי — אַבי נישט צווישען ווערעם!

וואָס קומט מיר אָבער אַרויס פון אַלע נחמות, איך בין פאָרט קיין צדיק נישט, איך פיהל פאָרט, אַז די ווערעם זענען שוין ביי מיר אין אַלע אברים; עס קיצעלט שוין נישט! איך פיהל שוין, אַז דאָס האַרץ ברעכט, די לעבער פוילט, און דער מח — אָ! דער מח קנאַקט און קנאַקט!

זאָל איך אויך אפשר רעדען עזות'קייט?

הינהנערישע חלומות.

אַמאָל איז געווען אַ הוהן, אַ גרויסע הוהן און אַ מיוחסת,
דעם גרויסען קוקוריקוס אַ קעבס־ווייב און אַ חכמה דערצו. און
די גרויסע הוהן, די מיוחסת זיצט (פערשטעהט זיך, נישט, חס
ושלום, אין תפיסה), נאָר אויף דער „שאַדאַלע" — אַוודאי אויף
פיערציג אייער.

אַז מען רייבט זיך נישט אָן דער וואַנד און מען האָט נישט
אין זין קיין פּאָליטיק — העלפט גאָט.

און די אייער זענען דעריבער גרויסע און, מן הסתם,
פולע; פון די אייער וועט אַרויס — —

נאָר וועגען דעם חלומ'ט טאַקי די הוהן.

זי זיצט מיט פערמאַכטע אויגען און דאָך זעהט זי, ווי
פון די אייער טרעט אַרויס אַ שטיק פיערציג הענער —
הענער, קיין איינציגע הוהן! און איינס אויף איינס הענער
פון העהנער־לאַנד, גרויס־געוואַקסענע, שטאַרק געבויטע,
אויף קופּערנע פיס, מיט שאַרפע קרעלען; פליגעל ווי ביי אַנ-
אָדלער, און רויטע: וואָס רויטע? — פלאַמענדיגע קאַמען!...

מען זאָל זיי נאָר קיין עין־הרע נישט געבען!

און גלייך פון די אייער טרעט אַרויס די מחנה גבורים
און לאָזט זיך געהן אויפ'ן הויף... זי געהט נאָך, און דאָס
האַרץ אין איהר וואַכסט און וואַכסט, עס וואַכסט ווי אויף הייו-
זען. אַרויסשפּרינגען וויל עס, זאָל עס שפּרינגען!

— קוקוריקו! שרייט דער עולם — אזא קול האָט נאָך די וועלט נישט געהערט!

— קוקוריקו! דאָס בערגל מיסט אין דער זייט ביי דער קיך שאָקעלט זיך און פאַלט. אין גאַנצען הויז ציטערן די שויבען.

— קוקוריקו!

און, אַלע, אַלע אַרום בלייבען שטעהן ווי פערשטיינערט! ווער זענען די גבורים?!

דער אַלטער קודלאַטער הונד קריכט אַרוים פון זיין שטיבעל, און בלייבט אויך שטעהן פערגאַפט — ער האָט די צונג אין מויל פערגעסען, ער בילט נישט!

די חברה קעץ האָבען זיך אויסגעזעצט אויפ׳ן פלאָט, וואָס צוימט אַרום דעם הויף, און קוקען זיך די אויגען אוים... מויל־ווערף קריכען פון אונטער דער ערד אַפער; האָזען האָבען בעוויזען זיך אין עק וואַלד — פערגאַפט, האָטש האָפ זיי מיט דער האַנד!

און ער, וואָס וועט ער זאָגען? ער, דער גרויסער זאַמד־גריבלער, דער גרויסער קאָרן־שלינגער, איהר מאַן?! צי וועט ער נאָך קוקען אויסער איהר אויף אַ הוהן?! ניין!

און דעמאָלט, דעמאָלט וועט זי שוין זיין אויפ׳ן שפּיץ פון איהר גליק. אַז ער וועט וויסען און זעהן, וואָס זי קען, אַז די וועלט וועט געוואָהר ווערען וואָס זי האָט איהם געגעבען, דעמאָלט — וועט זי שוין מעגען שטאַרבען! דעמאָלט וועט זי אַליין צו־געהן צו דער ברייטער קעכין, און אויסשטרעקען דעם האַלז.

— נעהם, וועט זי זאָגען, און קאָך וויעטשערע!

עס פּיקט אונטער דער הוהן, נאָר זי הערט נישט. טרויע־ריגע געדאַנקען זאַמלען זיך אין קעפּל —

„נעהם און קאָך וויעטשערע!"

— נאָר — פאַר וואָס? פאַר וואָס מוז זיך אַלץ ענדיגען

מיט'ן מעסער? פאַר וואָס זאָלען מענשען עסען איהר פלייש, דער הונד — די ביינער און פון די פעדערן זאָל מען מאַכען בעט־געוואַנד?

ציִ איז אויף דער וועלט קיין רחמנות נישט דאָ, קיין יושר? פאַר וואָס זאָל מען נישט וויסען אויף דער וועלט איין אונטערשיעד פון אַ הוהן ביז אַ הוהן, פון אַ לויפערקע, אַ מויל־מאַכערין, איין אינטריגאַנטקע אָדער אַזוי אַ שלים־מזל אַ הוהן, ביז אַ הוהן אַ מיוחסת, אַ הוהן, וואָס שטעלט צו דער וועלט אַזוינע העהנער, אַזוינע העלדען, ווי איהרע ווען זיין?!

— פיק! פיק! פיק!

נאָר זי הערט נישט.

האלב פערשלאָפען ציהט זי ווייטער איהרע טרויעריגע חלומות, — און נאָכ'ן מעסער? ציִ איז שוין איין עק פון אַלעם? ציִ אויף יענער זייט צוים איז שוין גאָר נישט דאָ?

נאָכ'ן צוים איז באַלד דער וואַלד, און דערנאָך, נאָכ'ן וואַלד וואָס איז?

ציִ זאַמלען זיך נישט דאָרט די נשמות פון פרומע היהנער און פיקען האָבער, גערשטען און ווייץ פראַנק און פריי און אָהן אַ שרעק פאַר'ן מעסער?

— פיק, פיק, פיק!

זי הערט נישט...

זי איז אַ מאַמע, און אַ מאַמע מוז אָן זיך אַליין פערגעסען! נישט אין איהר לעבען געהט עס, נאָר אין זייער לעבען!

געזונד און פריש מוז זי זיי ארויסגעבען דער וועלט!

חאָטש אין אַ צייט אַרום וועלען זיי די אייגענע מוטער נישט דערקענען! די אייגענע מוטער אַוועקטרייבען פון אַ פעטען בערגל מיסט.

נאָר זי וועט איהר'ס טהון...

פיק־פיק־פיק! פיק־פיק־פיק!

זי דערהערט!

נאָר אַזוי געשווינד אויפהויבען וועט זי זיך נישט!

זי ווייסט, אַז אין דרויסען איז אַ ווינד, אַ שטורם ווינד און די גבורים איהרע וועלען זיך נאָך יונגערהייט פער־קיהלען!

— וואָס פיקט איהר? צי איז אייך נישט גוט אונטער דער מוטער׳ס שוים? נישט וואַרעם, נישט זיכער אונטער איהרע פליגעל!

וואַרט קינדערלעך, וואַרט!

נישט עביג וועלען בלאָזען שלעכטע ווינטען, נישט עביג וועלען זיין די וואָלקען אין הימעל...

גאָט וועט זיך ערבאַרמען, גאָט וועט זיינע העחנער נישט פערגעסען! רייניגען וועט זיך דער הימעל, שיינען וועט די זון, און עס וועט זיין אַ וועטער, אַ וועטער!

עטליכע היהנער, וואָס האָבען שוין לאַנג אַרויס־געפיהרט זייער יונגוואַרג אויפ׳ן הויף, קומען צו דער פערשפעטיגטער יולדת.

— מזל־טוב, מזל־טוב! ווערט אַ געפיקעריי.

נאָר זי ענטפערט נישט, זי וועט מיט זיי נישט פיקען... זי בויגט איין דאָס קעפל און בעהאַלט עס צווישען די פעדערן איף דער ברוסט...

די היהנער ענטלויפען פערשעמט און זי הויבט צוריק אויף דאָס קעפל מיט חכמה און גאוה צוזאַמען...

זי דאַנקט גאָט, וואָס מען האָט זי אַליין געלאָזט, אַליין מיט איהרע געדאַנקען, מיט איהרע גבורים...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר אין נחת; וואָס פאַר אַ פיינע קינדער זי האָט! זיי זענען אַוודאי גרעסער ווי אַנדערע קאַפּהעהנער! נאָר אַז די מאַמע הייסט, ליגען זיי שטיל, וואַרטען זיי, קיין איינציגער פיקט שוין נישט!

קלוגע קינדער, זיין גבורה און איהר ע ר ע ל ק י י ט, א י ה ר גוטקייט!

פאַר קליין און גרויס.

און גאָט ווייס ווי לאַנג די קלוגע הוהן וואָלט געזעסען אויף איהרע גבורים, ווען נישט די קעבין וואָס האָט זיך אָן איהר דערמאַהנט און איז אַריין ווי אַ בליץ זי אַראָבצויאָגען פון דער שאַדאַ'לע!..

און אַז מען האָט די „מוטער" אַראָבגעיאָגט פון דער שאַדאַלע, האָבען זיך בעוויזען קליינע, שוין לאַנג דערשטיקטע, איינפאַכע היהנדלעך...

מִיסְט־חֲלוֹמוֹת.

פון אַלטע שטיוועל און קאַמאַשען מאַכט מען פאַנטאָפעל, און די אויסגעשניטענע פּשישוועס און די אָבצאַסען פערקויפט מען אַ שוסטער אויף לאַטקעלעך!

אין פערמעגליכערע הייזער, וואו פאַר 3 גראָשען איז נישט כדאי צו רעדען מיט אַ שוסטער, וואַרפט מען זיי אַרויס אויפ'ן מיסט. איז זיי אייגענטליך בעסער, דען, אַז זיי קומען צוריק אין שוסטערישע הענד, ווערען די שטיקער פּשישוועס נאָך אויף קלענערע שטיקלעך צושניטען און די אָבצאַסען צוגלידערט; פון יענע ווערט לאַטקעס צו פּשישוועס און חאָליוועס, און האָבען מיט נאָל און דראַטווע צו טהון; און פון די אָבצאַסען ווערט לאַטקעס צו פּאָדעשוועס און זיי בעגעגענען זיך נאָך אַמאָל מיט נאָל, שטיפט און האַמער. און אַזוי ווערען ביידע געשטאָכען, געלאַטעט און דערנאָך ווייטער געטרעטען... נאָר דאָס טרעטען און שטעכען איז נאָך גאָלד געגען דעם מאָראַלישען אומגליק! יעדער אָבצאַס, שוין יאָהרען לאַנג פון כמעט גלייכע שטיקלעך צוזאַמען־געשלאָגען, און בפרט אַ פּשישווע „מעור אחד". האָבען זיך שטענדיג געפיהלט גוט צוזאַמען, אַצונד ווערען זיי צוטהיילט און צודראָבעלט און זיי צופאַלען זיך אין פרעמדע שטיוועל אַריין! אויפ'ן מיסט האָבען זיי חאָטש מנוחה... אמת, זיי פוילען, נאָר ערשטענס — פוילט זיך יעדערער אין גאַנצען, נישט געבענקט, אָהן אַ צוריסען האַרץ; און צווייטענס, איז לעדער אַזוי האַרט און האַרט־נעקיג, און זיי פוילען אַזוי לאַנגזאַם, אַז זיי פיהלען עס נישט כמעט! און, אַז עס טרעפט יאָ, אַז איינער דערפיהלט, טראַכט ער דאָך: עט! איידער עס וועט מיך אין גאַנצען דורכנעמען, קען נאָך אַ מלחמה ווערען... משיח קומען!

און דערווייל איז חאָטש וואַרעם! קיינער טרעט נישט, ווייל

קיינער וויל קיין שטיוועל אין מיסט אַריין נישט שטעקען... עס טרעפט זיך, עס פאַלט אַמאָל אַרויף אַ שבור, שלאָפט ער זיך אוים — ואיננו! מען ציטערט נאָר פאַר די שמאַצסיאַרקים!... דאָס איז אַמאָל אַ לוסטיג פאָלק געווען, גאַנצע שיך אוועקגעוואָרפען, היינט קלייבען זיי שטיקלעך און טראָגען זיי צו׳ם שוסטער! אָט, דעריבער טאַקי בעגראָבען זיי זיך טיעף און טיעפער אינ׳ם בערגל מיסט... און טיעף אין מיסט איז ווארעם און דושנע... די אַלטע אָבצאַסען און שטיקער פּשישווע קריגען אַ ביסעלע היץ אין פלוידערן פון ווער, און אַז מען ספּלאַוויעט דאָס מיסט אין קאַנאַל אַריין, חלומט זיך זיי — גלגול מחילות... און זיי וואָלטען אַזוי גליקליך חלומ׳דיג דערפוילט זייערע יאָהרען, ווען נישט דער שטן — דאָס מחלוקת... זיי האָבען קיין אחדות נישט אין מיסט: פּשישווע מיט קנאַפּעל ווילען זיך נישט קענען, צוויי אָבצאַסען פון איין שטיוועל בלאָזען זיך אודאי — דער רעכטער שרייט, אַז ער איז דער רעכטער, און דער לינקער — אַז ווען פים זאָלען תפילין לעגען, וואָלט ער געהאַט בלאָהע צייכען פון דער רצועה! פון פערשיעדענע שטיוועל איז פונקט איינער אַ שפּיציגער פראַנצויז און דער צווייטער אַ פלאַך־שטייפער ענגלענדער; און, טרעפען זיך שוין צוויי פראַנצויזען אָדער צוויי ענגלענדער. בעקוקט מען זיך אַ האַלבע שעה פון אַלע זייטען, און אַז איינער דערזעהט, אַז דער צווייטער איז מעהר אָבגעשליפען, מאַכט ער פּליטה פון קבצן. און דעריבער פוילען זיי אין דער מאַסע אין מיסט, און דאָך אַיינזאַם און טרויעריג. יעדער פוילט, און יעדען חלומ׳ט זיך בעזונדער... און אַזוי שווימען זיי אָב זייער בעשערטען גלגול מחילות...

נאָר יעדען פרייטאָג צו נאַכטס, ווען דער חזן זאָגט „לכה דודי" און זינגט: התנערי, מעפר קומי! דערפיהלען זיי אַ ציטערניש אין די ביינער און ווילען זיך אויפהויבען! נאָר יעדעס שטיק בעזונדער איז פערפוילט און אָהן כח, און זיך צוזאַמענעהמען איז נישט מעגליך...

און אַזוי פוילען זיי ווייטער משבת לשבת.

דער גולם.

„גרויסע לייט פלעגען אַמאָל בעווייזען גרויסע נסים... אַז מען איז אין פּראָג אַמאָל בעפאַלען דעם געטאָ און מען האָט געוואָלט מטמא זיין די ווייבער, אָבבראָטען די קינדער און אויס־קוילען די רעשט; אַז עס איז שון געוועזען „כלו כל הקצין", האָט דער מהר"ל אַוועקגעלעגט די גמרא, אַרויסגעגאַנגען אין גאַס, צוגעגאַנגען צו'ם ערשטען בעסטען בערגל לעהם, פּאַר אַ מלמד'ס טהיר, און האָט אויסגעקנעטען אַ לעהמיגען גוף. — דעם גולם האָט ער אַריינגעבלאָזען אין דער נאָז — און דער האָט זיך אָנגעהויבען ריהרען; דערנאָך האָט ער איהם אַיינגערוימט אין אויער אַריין אַ שם, און אונזער גולם איז אַרויס פון געטאָ. — דער מהר"ל איז צוריקגעגאַנגען אין בית המדרש אַריין לערנען, און דער גולם איז בעפאַלען אונזערע שונאים, וואָס האָבען דעם געטאָ בעלאַגערט, און האָט געדראָשען ווי מיט צעפּעס... מענשען זענען געפאַלען ווי די פליגען!

פּראָג ווערט פול מיט הרוגים... אַזוי האָט עס — דער־צעהלט מען — געדויערט מיטוואָך, דאָנערשטאג; עס איז שוין פרייטאג, עס שלאָגט שוין צוועלף דער זייגער, און דער גולם טהוט אַלץ ווייטער דאָס זייניגע.

— רבי! האָט זיך קהל געבעטען, דער גולם הרג'ט אויס גאַנץ פּראָג! עס וועט נישט בלייבען, ווער עס זאָל שבת די אויוועץ הייצען, די לייכטער אַראָבנעהמען!

דער מהר"ל האָט ווייטער מפסיק געוועזען פון לערנען, געשטעלט זיך צו'ם עמוד און אָנגעהויבען „מזמור שיר ליום השבת"!

דער גולם האָט אויפגעהערט צו טהון זיין מלאכה. ער איז צוריקגעקומען אין געטאָ, אין ביהמ"ד אַריין, און איז צוגעגאַנגען צו'ם מהר"ל. דער מהר"ל האָט איהם ווייטער עפּיס אַיינגערוימט אין אויער; עס האָבען זיך דעם גולם די אויגען צוריק פערמאַכט, די נשמה איז פון איהם אַרויס און ער איז צוריק לעהמיגער גולם געוואָרען...

דער גולם ליעגט עד היום בעהאַלטען אין פּראָגער שוהל אין דער הויך, בעדעקט מיט'ן שפּינוועבס, וואָס וועבט אַרויס פון אַלע פיער ווענד, און פערשפּרייט איבער דער גאַנצער אַרקאַדע, עס זאָל איהם, דעם גולם, קיין אויג נישט זעהן, בפרט טראָגענדיגע ווייבער פון עזרת־נשים! דעריבער טאַקי טאָר מען דאָס שפּינוועבס נישט ריהרען, און ווער עס ריהרט דאָס אָן — — שטאַרבט... די עלטסטע מענשען געדענקען שוין נישט דעם גולם, נאָר דער חכם צבי, דעם מהרל"ס אייניקעל קלערט נאָך: צי מען מעג אַזאַ גולם מצרף זיין צו'ם מנין אָדער צו מזומן...

דעם גולם, זעהר איהר — האָט מען דאָך נישט פערגעסען... ער איז דאָ! נאָר דער שם, ווי אַזוי מען זאָל בשעת הדחק דעם גולם לעבעדיג מאַכען, דער שם איז ווי אין א וואַסער אַריין! און דאָס שפּינוועבס וואַקסט און וואַקסט און מען טאָר עס נישט ריהרען. — טהו עפּיס!

בּוימער.

אין אַ בּרייטע אַלעע שטעהען ווי-זאַ-ווי צוויי בּוימער. עס קומט דער פריהלינג מיט גאָטס זעגען, מיט פריש לעבען, מיט בלומען, טהוי און געזאַנג... עס קומט דער פריהלינג און די טרויעריג-געבויגענע בּוימער גלייכען זיך אוים. עס ווערט אַלעס וואַרעמער און וואַרעמער; די שרעקענדיגע ווינטלעך בּלאָזען לייכטער, לוסטיגער און פרעהליכער; די זון ווערט מילד און פערשווענדעריש; גאַנצע בּינטען ליכט פליהען אין די לופטען, די צווייגען ווערען גרין און גרינער, זיי צוואַקסען זיך אין אַלע זייטען און ווערען מיט בליטהען און בלעטער בעדעקט.

און די רייכע גליקליכע בוימער בויגען זיך צו איינס צום צווייטען; עס מישען זיך אוים די צווייגען. עס האַלזען זיך די בּלעטער, עס קושען זיך די בליטהען! פוןביידע דערווייטער-טע שטאַמען טרייבט זיך אַרויף די שפע ביז דער קרוין פון לעבען און ליעבע, וואָס האָט זיי אַצונד צוזאַמען-געפּאָרט!

גליקליכע בוימער! גליקליכע ליעבע! דער בלאָהער הימעל איז איבער זיי די חופּה, די געפליגעלטע קאַפעלע שלעפערט זיי איין מיט זיסע טרעלען, זיי חלומט זיך עביג גליק און פערגעסען זיך איינס אינ'ם צווייטענס אָרעם...

עס בּלאָזט אַ קאַלטער ווינד... עס פאַלען אַראָב די בּליט-העען, און די נאַקעטע בלעטער טוליען זיך דערשראָקען איינס

צום צווייטען... עס בלאָזט נאָך קעלטער... די פויגעל געזעגע-
גען זיך טרויעריג און פליהען אוועק... זיי קענען אָהן ווארעמקייט
און ליכט נישט זינגען, נישט לעבען... עס בלייבען נאָר קראַנ-
קע, וואָס דער שניי וועט בעגראָבען...

דער הימעל בעדעקט זיך מיט אַ גראָהען וואָלקען, עס
הויבען אָן פאַלען די בלעטער; גאָלע, טרויעריגע צווייגען
האַפּען זיך אויף פון זיסען שלאָף, עס פערשווינדען די זיסע
חלומות... זיי ציהען זיך איין, זיי ווערען קירצער און
קירצער...

עס פאַלט דער ערשטער קאַלטער שניי, — די בוימער האָבען
זיך צוריקגעצויגען איינער פון צווייטען, זיי שטעהען שוין צוריק
אָבגערוקט ווייט מיט די שטאַמען צוגלייך... זיי האָבען שוין
איינס דאָס אַנדערע פערגעסען... אָט, שטעהען זיי שוין פרעמד-
קאַלט, קוקען אויף זיך מיט בייזע אויגען... און אונטען
געהט אַ מערדערישע מלחמה צווישען די וואָרצלען איבער אַ טראָ-
פען זאַפט...

צי וועט נאָך צוריק זומער ווערען?

— איך וועל איהם שוין נישט דערלעבען! צאַפּעלט און
גוססט איין איבערגעלאָזטע שוואַלב אין שניי.

— קראַ—קראַ—קראַ! רופט לוסטיג די שוואַרצע גנב'טע,
די קראָהע, עס וועט שוין קיינמאָל קיין זומער נישט זיין —
און לאָזט זיך אַראָב מיט'ן שאַרפען שנאָבעל צו דער פערפרוי-
רענער ערד.

— פההו! אוים זומער! בלאָזט דער קאַלטער ווינד..

ווּעלכּע?

I.

דאָס שענסטע פון אַלע שטיינבילדער אין גאָרטען איז וועֵנוס — די גריכישע געטין פון שעהנהייט. פון ווייסען מאַרמאָר, אויף אַ גרינליך־בלאַנקען פיעדעסטאַל, שטעהט די שעהנע געטין און קוקט מיט איהרע פריי־אָפענע אויגען אויף אַ טעראַסע מיט פרישע רויזען און ליליען.

אין דער אַלעע בעווייזט זיך אַ ניינצעהן־יעהריג מעדכען. איהר געזיכט שטראַהלט מיט פרייד, די אויגען שפריצען מיט פרישען געזונדען לעבען. זי געהט צו צו וועֵנוס.

מיטהווילינ שפרינגט זי אַרויף אויפ'ן פיעדעסטאַל — זי איז איין גרויס מיט דער געטין.

דאָס פרעהט זי. זי נעהמט אַרום מיט דער אַלבאַסטער־האַנד דעם מאַרמאָרנעם געטליכען האַלז, לעגט צו איהרע פרישע, קרעלענע ליפען צו די געטליכע.

אַזוי שטעהט זי אַ ווייַלע. און ווער עס געהט דורך פרעגט זיך:

— וועלכע איז שענער? צי די פון שטיין, צי די פון פלייש?

II.

אונטער אַ דיקע בלאַנקע שויב, אין אויסשטעלונג פון אַ פּאָרע־מאַגאַזין, שטעהט אַ שעהנהייט, בעהאָנגען מיט מאָרע זאַבען, נאָר אויסגעקלעבט פון וואַקס.

די ליפּען זענען אוננאַטירליך רויט, ווי ערשט פריש און צו פיעל געפאַרבט; דאָס געזיכט איז געלבליך־מאַט. די ברייט־געעפענטע אויגען — שטאַר, אָהן אַ בליק; אָם שרעקליכסטען זענען דאָך די ברעמען; אַ רייהע פון שטייפע האָר, וואָס שטעהען איינס ווייט פון צווייטען...

אינעווייניג, אין האַלב־פערדונקעלטען לאַדען קייפען דאַמען אַלערליי בענדער.

— פרייליין — מאַכט די דיקע מאַדאַם צום לאַדען־מעדכען, נעמען זי נאָך אַרויס די קאַרמין־בענדער פון דער אויסשטעלונג.

דאָס מעדכען פאָלגט.

איהר גאַנג איז מיעד און וואַקעלדיג; מיט אַנשטרענגונג עפענט זי ברייט די רויטליכע אויגען, אום נישט אַיינצושלאָפען אין גאַנג. דאָס געזיכט איז שעהן, נאָר מאַט, געלב און אָבגעלעבט; די ליפּען רויט, נאָר, קענטליך, פריש געפאַרבט.

זי עפענט דאָס פענסטער, בויגט זיך איבער דאָס וואַקסענע בילד און זוכט די בענדער. זוכענדיג, פערטראַכט זי זיך, און פערזוקט זיך אין דער לופט אַריין, אויף גאָר נישט...

אַזוי שטעהט זי אַ ווײלע. און ווער עס געהט דורך אין גאַס פרעגט זיך:

— וועלכע איז שרעקליכער? די פון וואַקס, צי די פון פלייש?

פֿאַדלֶיעץ.

I.

אַ רייכער מאַן פֿאָהרט דורך און בעמערקט אַ בעטלער וואָס שטעהט אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנד. עס איז קאַלט און פייכט. גאָט ווייס, ווי לאַנג דער בעטלער שטעהט שוין און וואַרט אויף אַ נדבה.

דער רייכער מאַן קריגט רחמנות, האַפּט אַרויס און וואַרפט דעם בעטלער אַ זילבערן צעהן־קאָפּעקען שטיק.

דער בעטלער קוקט אויפ'ן אָרט, וואו די מאָנעטע איז געפאַלען און ריהרט זיך נישט פון אָרט. דער רייכער מאַן בעמערקט עס, — עס איז איהם וועניג — טראַכט ער.

— פֿאָרליעץ!...

II.

די דראָשקע איז פֿערביי. דער בעטלער זעצט זיך קראַכצענדיג אויפ'ן טראָטואַר.

עס איז פייכט און קאַלט, און עס ברעכען איהם די ביינער; די פיס זענען ווי פֿערשטאַרט... גאָטס ווייס, ווי אַזוי ער וועט

היינט א היים קומען; זיי פאָלגען נישט, די הילצערנע פיס. זיט־צענדיג, קען ער אויך צו דער מאַנעטע נישט דערלאַנגען, ער ציהט זיך אין גאַנצען אויס און שטרעקט אויס די האַנד... קוים קוים! ער האָט זי!

ער נעמט זי צו די אויגען צו, זי איז פאַלש! און ער שרייט אויף אויס:

— פּאָדליעץ!

שװײן.

אויף אַ גאָלד געשטיקטער סאָפע ליעגט אַ בלאַסע דאַמע אין אַ העל זײדען קלײד.

דורך די שװערע גאַרדינען פאַלט אַ מאַטער שײן אויף איהרע קלײנע שמאָלע ליפען, װאָס קרימען זיך אויף אַ שװערען זיפץ. אין די טיעפע בלאָהע אויגען בעװײזען זיך טרעהרען...

עס איז איהר נישט גוט... נישט דאָס האָט זי געמײנט!

ליעבע האָט זי געװאָלט, אידעאַלען האָט זי געזוכט...
און ער גיט איהר בריליאַנטען און פּאַלאַצען...

רעדט ער מיט איהר, פון געלד־זאַכען... פון פּאָדריאַדען...

ק ײ נ ע ר פערשטעהט זי נישט; נישט ער — דער מאַן, נישט זײנע, נישט איהרע געסט...

און דאָס האַרץ איהר'ס בענקט! עס קלעמט, עס פיהלט זיך פרעמד אין דער װעלט פון געלד, פון זילבער, גאָלד און בריליאַנטען... עס רײסט זיך צו אידעאַלען, צו... צו... צו...

עס איז איהר װירקליך נישט גוט, חאָטש עס פעהלט איהר דער אויסדרוק.

זי שטרעקט אויס די װײסע בלאַנקע האַנד, און ריהרט דאָס גלעקעל אויפ'ן טיש צוקאָפּענס.

עס בעװײזט זיך דאָס שטובען־מעדכען.

— אַ טאַסע קאַפע! בעפעהלט די דאַמע.

דאָס מעדכען פערשװינדט און קומט צוריק מיט אַ חינעזיש פאָרצעלאַנענער טאַסע אויף אַ שװערע זילבערנע טאַץ. דער פײנער

געריך פון פיינעם קאַפע מישט זיך אוים מיט'ן לייכטען היאַצינטען געריך אין צימער.

געהענדיג צו דער טאַפע, פערטשיעפעט זיך דאָס שטובען־מעדכען אָן אַ פערבויגענעם עק פון טירקישען דיוואַן און — פאַלט.

עס הערט זיך אַ טייבער קלאַנג פון דער געפאַלענער טאַץ און פלאַצענדער טאַסע.

— שוויין! שפרינגט אויף און שרייט די דאַמע,

עס איז דאָך נישט קיין זאָקען.

אין זאָקען=פאַבריק.

עס קומט אַריין אַ מעדכען מיט אַ טוץ אויסגעאַרבייטע וואָלענע זאָקען. זי געהט צו צום אַלטען העררֿ.

ער וואַרפט אַ בליק אויף דער סחורה, ווייזט איהר מיט'ן פינגער צום יונגען העררֿ.

זי געהט לויט טען ווייזט איהר.

דער יונגער העררֿ נעמט די זאָקען אין האַנד אַריין — געניג ווייך. דערנאָך לעגט ער זיי אויף דער וואָג, — זיי האַלטען אויס. דערנאָך נעמט ער אַ מאָס און מעסט די לענג, די ראַנד, דעם פוסבאַלען —— גוט.

דאָס מעדכען אָטהעמט אָב; שטרעקט אויס די האַנד נאָך געלד.

— אַ ווײלע! מאַכט דער „יונגער העררֿ". ער נעמט פון טיש אַ פערגרעסער=גלאָז ווישט עס אויס און בעטראַכט די אַרבייט.

נאָך אַ לאַנג בעטראַכטען, זאָגט ער גלייכגילטיג, נאָר פעסט:

— עטליכע פעדים איבערגעהאַקט — דריי אויגען נאָכגע־לאָזט... דריי פּראָצענט אַראָב!

— אָבער... וויל זי זיך פערטהיידיגען.

— קיין אָבער! האַקט איבער דער יונגער העררֿ. גיט איהר אַ קוויט צו דער קאַסע. —

די טהיר עפענט זיך ווייטער, און עס בעווייזט זיך אַ לאַ־בענדיג געלב־יודעל.

— גוט מאָרגען!

— גוט יאָהר, ענטפערט דער אַלטער הערר, ביטע!

דאָס געלע יודעל געהט צו צום אַלטען, זעצט זיך ביי'ם טיש.

— דאָס איז מיין זאָהן! ווייזט ער אויפ'ן יונגען מיט שטאָלץ.

— א סוחר! — גיט ער צו — און נאָך ווי הייסט א סוחר!

— נו, איז גוט! ענטפערט דאָס געלע יודעל, — א סוחר דאַרף געלד!

— געלד! ציהט דער אַלטער מיט די אַקסעל.

— 15-טויזענד אין באַר!

— נאָר איין פּוס אַ ביסעל קורצער — מישט זיך דער יונגער הערר אַריין מיט אַ אונמוטיגען שמייכעל.

— מען זעהט קיים אָן! מאַכט דער שדכן.

— אָבער קירצער איז ער!

— נו, — מאַכט דער אַלטער, — א כלה איז דאָך נישט קיין יאַק! מען קוקט נישט אויף קיין פערגרעסער-גלאָז!

וועגען קינדער.

(אין צוויי דראמאטישע בילדער).

פערזאנען.

שרה — אַ קראנקע אין בעט.

מאיר — איהר זוהן, א יונגער שניידער געזעל.

מרים — זייער קרובה.

שניידער געזעלען.

אַ שכנה — אַ פרומע, אָרעם געקליידטע פרוי פון אַ יאָהר 40.

בית־דין שמש.

צווישען ערשטען און צווייטען בילד געהט פארביי אַ יאָהר צעהן

י. ל. פרץ

ערשטעס בילד.

איין ארעם צימער.

רעכטס א טהיר אין קארידאר ארײן. לינקס – א פענסטער אױף גאס ארײן. אין דער מיטעל־װאנד א פערמאכטע טהיר, פערהאנגען מיט שנײדער־ארבײט.

לינקס פון דער פערמאכטער טהיר: א געלעגער: א שעניק, א שטרויען קישען, א קאלדערע. אלץ אלט, געצערעט נאר װײס איבערגעצויגען. אין מיט שטוב – דער קראנקער׳ס בעט. פארן בעט, רעכטס און ארױס־גערוקט – אײן אלטער, מיט שווארצע לעדער בעדעקטער פאטער־שטוהל, מיט א שאל איבער דער אנלעהן, און – א װײס קישען אויפ׳ן געזעס. פארן בעט – א טישעל. דערויף – מעדיצין־פלעשלעך, א פאר טעלער און דערגלײכען. נעהנטער און אין מיט שטוב – איין ארבײטס־טיש, אויף איהם רעכטס – א שנײדערישע פוס־נעה־מאשין, לינקס א האנד־נעה־מאשין צו װעש.

איבער דער צײט פון שפיעלען – הערט זיך אפט א גערויש דורכן פענסטער פון גאס און דאס קרעכצען פון דער קראנקער אין שלאף.

(דער פארהאנג געהט אויף.)

(דאס שפאנישע װענטעל איז אבגערוקט פון בעט);

שרה: (קרעכצט, אײנשלאפענדיג).

מרים: (פארעט זיך בײם בעט; גלעט די קראנקע און שלעפט זי אײן).

מאיר: (ארבײט בײ דער פוס־מאשין. קוקט מיט ברענענדיגע אויגען אויף מרים׳ן און איהרע בעװעגונגען בײם בעט).

מרים: (געהט אב עטליכע טריט הינטערװײלעכטס, רוקט צו דאס שפאנישע װענטעל).

מאיר: (חאפט צוריק די אויגען צו דער ארבײט).

מרים: געלויבט איז גאט — אײנגעשלאפען.

מאיר: (איראניש) געלויבט זײן ליעבער נאמען. (קורצע פויזע) אויף לאנג?

מרים: דאס גערויש פון גאס זאל זי נאר נישט װעקען...

מאיר: (ביטער). זוך אַ בעסערע דירה!

מרים: (קוקט אויף מאיר'ן מיט רחמנות, זעצט זיך צו דער ארבייט, צו וועלכער זי בויגט אַראָב דעם קאָפּ).

מאיר: (הויבט די אויגען אויף, קוקט אויף איהר מיט אַ געמישטען בליק פון ליעבשאַפט, ביטערקייט און צאָרן).

מרים: (דערפיהלענדיג זיין בליק. ווייך): האָסט עפּיס גע־וואָלט, מאיר?

מאיר: (געשווינד צוריק אַראָבלאָזענדיג די אויגען און האַסטי־גער ארבייטענדיג) איך? —— געוואָלט? — אין מיין גאַאַל וויל מען נישט — טאָר מען נישט וועלען.

מרים: עט! (נעהמט זיך צוריק צו דער אַרבייט).

מאיר: (ביטער און בייזיג) ז'האָט זיך בעליידיגט די פּריצה! רעד מיט איהר דורך אַ זיידען טיכעל! —— ד'האָב נישט קיין זיידען טיכעל (פּויזע).

שרה: (ווי פון שלאָף). מרים'לעב!

מרים: (הערט זיך איין).

שרה: (וואַכענדיגער). מרים'לעב!

מרים: ד'געה, מוהמע (געהט צו, רוקט אָב דאָס שפּאַנישע ווענטעל) וואָס ווילסט דו, מוהמע?

שרה: אַ ביסעל וואַסער..

מרים (דערלאַנגט איהר צו'ם מויל).

שרה: (וויל אויסבויגען דעם קאָפּ צו דער שטוב און קאָן נישט).

מרים: (וויל איהר העלפען).

שרה: (אָבוועהרענד) ניין... ניין... ס'טהוט וועה...
ס'טהוט אַזוי וועה... (פּויזע) ער איז דאָ?

מרים: ר'איז דאָ...

שרה: זייט דו ביזט געקומען זיצט ער אין דער־היים!.. (העכער) זאָל דיר גאָט בעצאָהלען דערפאַר!

מאיר: ווייבער קאָנען אָהן גאָט נישט לעבען!

שרה: געה צו איהם, געה... (זאָגט איהר עפּיס זעהר שטיל).

מרים! (שווייגט אונרוהיג פעושעמט)

שרה: האָסט עס געוואוסט...

מרים: איך האָב עס פערשטאַנען...

שרה: נו, געה... געה —— צו דער מאַשין... איך וועל אפשר נאָך איינשלאָפען!

מרים: (טרעט אָב פון בעט, פעררוקט צוריק דאָס ווענטעל. זעצט זיך צוריק. פויזע).

מאיר: נאָך וואָס ביסט דו צו אונז געקומען, פריצה?

מרים: נישט צו דיר. די מוהמע האָט געשריבען... פלעגסט זי אַליין לאָזען... אויף פערזאַמלונגען געהן... די בריעף זענען דורכגענעצט געוועזען פון טרעהרען.

מאיר: און עס האָט דיך געריהרט?

מרים: נישט קיין רחמנות?

מאיר: א טהייערער ביסען רחמנות —— פאַר אַנ'אָרעמאַן. אַנ'עושר —— עס ווערט איהם וואַרעם ביי'ם האַרץ, חאַפּט ער אַרויס אַ קערבעל און קיהלט זיך אָב. אַנ'אָרעמאַן מוז זיך אוועקגעבען —— איינגאַנצען!

מרים: מיין גוטער ווילען.

מאיר: און דאָ בלייבסט דו —— לאַנג?

מרים: (פעסט) איך בלייב!

מאיר: ביסט'ו אַ נאַר... אַ מיידעל איז יונג, שעהן...

מרים: (שמייכלענדיג דורך טרעהרען) שעהן אויך, מאיר?

מאיר: (גישט אבטענדיג) און אַ פרייער פויגעל —— —— אויך אַליין —— —— ——

מרים: ביסט שוין אַמאָל געוועזען איינער אַליין?

מאיר: ניין...

מרים: זאָל דיך גאָט דערמיט נישט שטראָפען...

מאיר: ווען איך בין אַליין —— ——

מרים: וואָס וואָלסט'ו געטהון?

מאיר: אוועק וואָלט איך... אוועק?...

מרים: פון דער קראַנקער מאַמע'ן?

מאיר: „אַליין" —— האָב איך געזאָגט...

מרים: און פון מיר?

מ א י ר: — — — דו וואָלסט ערשט די פליגעל צושפּרייט! אַ פרייער פויגעל... מיט דיין שעהנקייט... די וועלט וואָלט פאַר דיר אָפען געשטאַנען...

מ ר י ם: (שפרינגט אויף פערציטערט) וואָס ווילסט דו פון מיר, מאיר? וואָס פער'סמ'סט דו מיר דאָס בלוט! (געהט האַסטיג איבער דער שטוב) ווי פיינד דו האָסט מיך!

מ א י ר: איך האָב אַלע פיינד! פאַר וואָס דיך נישט?

מ ר י ם: (שטעלט זיך פאַר'ן אָב) מיך האָסט דו בעזונדער פיינד!

מ א י ר: עקסטראַ?

מ ר י ם: און ווייסט דו פאַר וואָס, מאיר, דו האָסט מיך פיינד?

מ א י ר: פאַר וואָס זאָל איך דיך האָבען ליעב?

מ ר י ם: דוקא פערקעהרט! ווייל דו האָסט מיך ליעב! ווייל דו ליעבסט מיך, האָסט דו מיך! האָסט מיך פיינד, ווי אַ קראַנק קינד האָט פיינד זיין מעדיצין... פון וועלכער עס קאָן גענעזען ווערען!

מ א י ר: און וועלכען ראָמאַן האָסט'ו עס געלעזען?

מ ר י ם: ניין, מאיר! איך זעה... פאַר מיר בעהאַלטסט דו דיינע אויגען, אָדער קוקסט מיט האַס; און לאָז איך נאָר דעם קאָפּ צו דער אַרבייט אַראָב — שוועבט שוין נאָר אַני-אַנדערער בליק איבער מיין קאָפּ... געה איך נאָר אָב פון דיר און דרעה מיך אוים, ווערט דיין מאַשין שטילער. בלייבט זי שטעהן און דיין בליק ברענט מיר די אַקסעל — —

מ א י ר: משוגע!

מ ר י ם: דערווייל נאָך נישט... נאָר מען קאָן, מען קאָן משוגע ווערען — — (זעצט זיך צוריק צו'ם טיש, פערבאָרגט דעם קאָפּ אין די הענד, ציטערט פון אַ פערשטיקט געוויין).

מ א י ר: (ווייכער) מרים!

מ ר י ם: (נעהמט די הענד אַוועק) וואָס, מאיר?

מ א י ר: (געריהרט) דו וויינסט?

מרים: (בעטענדיג) מאיר, האָב רחמנות! — האָב רחמנות אויף זיך אַליין, מעהר ווי אויף מיר... (שטעלט זיך אויף, דרעהט זיך אויס, אויסצוווישען די טרעהרען).

מאיר: (שלאָגט זיך אַ ווײַלע מיט דער דעה, נעהמט ענדליך פון בוזעם־טאַש אַרויס אַ פאָטאָגראַפיע, דערלאַנגט איהר) איך טאָר נישט, מרים!

מרים: נעהמט די פאָטאָגראַפיע מיט ציטערדיגע הענד — בעטראַכט — פאַלט צוריק אויפ'ן בענקעל — די פאָטאָגראַפיע פאַלט איהר פון האַנד אַרויס אויפ'ן טיש, הייזעריג) אַה? דאָס איז נידערטרעכטיג.. האָסט ליעב אַן'אַנדערע און האָסט פערשוויגען — — —

מאיר: (שטרענג) עס איז קיין אַנדערע, מרים... מיין מאַמע איז עס... מיין מאַמע, מיידעל־ווייז — (פויזע)

מרים: (קומט לאַנגזאַם צו זיך — מיט טרעהרען פאַר פרייד) דיין מוטער... ווי שעהן... ווי געטליך שעהן —

מאיר: געוועזן! — מיין טאַטע איז אויך אַ שעהנער געווען... אויך אַ שניידער־געזעל, נאָר — אַנדערע צייטען, בטחון געהאַט... גאָט פערלאָזט נישט... ווער עס שפייזט אַ ווערעמעל... און אַ חופה געשטעלט... צוויי מתים...

מרים: און נישט גליקליך געלעבט — — —

מאיר: דלות לאָזט נישט לעבען — — פון זיעבען בין איך איינער געבליעבען — — פון די וויעגען אַוועקגעטראָגען — איינס פון וואַסער אַרויסגעצויגען! (ווייזענדיג צו דער מוטערס בעט) און דאָס איז געבליבען פון דער געטליכער שעהנקייט... (פויזע) אַ לעבעדיגער מת!

מרים: (פערשטעלט זיך דאָס פּנים און וויינט).

מאיר: (זעהר געריהרט) מען טאָר נישט, מרים! עס איז אַ זינד... מיין טאַטע פלעגט אויף דער עלטער צו רייבע אַרומגעהן נאָך הילף... „אויף קהל'ס חשבון קינדלעך און בעגראָבען — האָבען זיי געזאָגט, — איז אַ זינד"!... (פויזע)

מרים: מאיר... גאָט קאָן העלפען... האָף צו גאָט!

מאיר (מאַכט אַוועק מיט דער האַנד).

מרים: און אפשר... אפשר...

מאיר: וואָס אפשר? מרים!...

מרים: אפשר וועט גאָט העלפען, עס וועט נישט ויין... קיין... קיין קינדער!

אונטערן וועגטעל פאלען אַראָב טעלער און גלעזער פון טישעל. (פערוואונדערטע פויזע).

מאיר — אַראָבגעפאַלען, צי זי האָט געהערט און אַראָב געוואָרפען! (געהט צו צו איהר מיט אויסגעשפרייטע הענד)

שכנה: (קומט אַריין) (פאָרהאַנג). מזל טוב!

צווייטעס בילד.

(צעהן־צוועלף יאָהר אַרוּם).

דאָס זעלבע צימער, בעל בתּישער איינגעריכטעט; רעכטס צווי בעטען — לינקס אַ קאַנטאָרקע; און מיט — אַ קליין גאַרניטור בוילינ מעבעל. די טהיר אין צווייטען צימער אַריין איז אָפען, עס זעהען זיך שניידער־געזעלען ביי דער אַרבייט, דאָס געררויש פון טום־מאַשינען.

מאיר: (זיצט ביי דער קאַנטאָרקע איבער רעכען־ביכער; דענערוווירט, בעזע בעוועגונגען) —

מרים: (זיצט אויף אַ בעט, דאָס געזיכט אין די הענד) אייגשטימיג געזאַנג פון צווייטען צימער: —

מיר שווערען ביי דער ליכטיגער זון — ליכט מוז זיין פאַר אַלע!

מיר שווערען ביי׳ם פרייען פעלד — — ברויט מוז זיין פאַר אַלע!

(דער רעפרען ווערט אויפגענומען פון עטליכע שטימען).

מאיר: (רופט אין דער צווייטער שטוב אַריין) שטיל זאָל זיין! נישט פאַר זינגען צאָהל איך מיין בלוט! (עס ווערט שטיל)

מרים: (זיפצט).

מאיר: און דו, קווענקע נישט! — נישט מעגליך א רעבענונג צו מאכען!
(פון יענער זייט ווערט מיט איין אימפעט צו־געוואָרפען די טהיר צום שלאָס).

מאיר: קלאַפּען זאָל עס אייך אין די קעפּ!
מרים: אַח, גאָט, גאָט — וואָס פון אַ מענש ווערט!
מאיר: שוויינ!
(פויזע. דאָס גזעזאַנג פון צווייטען צימער הערט זיך אָהן ווערטער).

אַ שניידער־געזעל: (קומט אריין)
מאיר: וואָס אַזוי שפּעט?
שניידער־געזעל: אַ קינד איז מיר אַוועקגעפאַלען.
מאיר, וועל איך רעכענען ¼ טאָג! —
שניידער־געזעל: (איבערגעהענדיג צום צווייטען צימער). עקספּלואַטאַטאָר! (וואַרפט הינטער זיך צו די טהיר).
מרים: (שטילער אַלס פריהער). וואָס פון אַ מענש קען ווערען.
מאיר: (פערטיעפט זיך אין רעכענען).
מרים: (נאָך אַ פויזע זעהר טרויעריג און לאַנגזאַם). אַרויסגעזאָגט אין אַ שלעכטער שעה.. אין אַ בעזער שעה... גאָטס אויער הערט... אַליין זיך פערשאָלטען... אַ מענש טהוט זיך נאָר אַליין...
מאיר: וועסט שווייגען אַמאָל?
מרים: ווי אַזוי רעדסט דו צו מיר, מאיר? נישט אַזוי פלעגסט דו רעדען אַמאָל.
מאיר: האָסט מיך געקענט... נישט געדאַרפט צורעדען... (פויזע)
מרים: היינט איז דער חופּה־טאָג געוועז..
מאיר: אַ יאָהרצייט!... אַזוי פיעל יאָהרען בעגראָבען...
מרים: בעגראָבען... גאָר בעגראָבען? קיין גליק איז

נ אָ ר נ י ש ט געווען? האָסט מיר נאָר נישט קיין גוטס צו פאַר־דאַנקען... מאיר!

מ א י ר: (געריהרט). פאָלג מיך, מרים — רעד נישט דערפון... אַזוי קען נישט זיין... עס קען אַזוי נישט בלייבען... און וואָס?! מיר זענען דאָך נישט צוגעשמידט מיט אייזערנע קייטען... לאָ'מיר זיך נישט שווער מאַכען דעם לעצטען טאָג... נעהם בעסער דעם שאַל, געה אַראָב, קויף עפּיס איין...

מ ר י ם: (וויל עפּיס זאָגען).

מ א י ר: רעד מיך נישט איבער... עס מוז אַמאָל קומען די צייט... און וואָס שפּעטער איז ערגער — פאַר דיר... ד י י ן טובה מיין איך... געה, מרים, געה. לאָ'מיר נאָך היינט צוזאַמען מיטאָג עסען...

מ ר י ם: (רעזיגנירט). גוט... איך געה. (הויבט זיך אויף, נעהמט דעם שאַל, געהט, וואַקעלדיג, איבערן צימער צו דער טהיר).

מ א י ר: (מאַכט זיך גלייך ער איז צוריק פערטיעפט אין חשבונות).

מ ר י ם: (אין טהיר). צו ווידערזעהן!

מ א י ר: (ענטפערט נישט, גלייך ער הערט נישט)

מ ר י ם: (וואַרפט אויף איהם אַ געבעט־בליק).

מ א י ר: (דערפיהלט דעם בליק און לאָזט נידעריגער דעם קאָפּ איבערן בוך אַראָב).

מ ר י ם: (וויל זיך צווייגען. געהט געשווינד אַרויס).

מ א י ר: (עטעמט אָב). אַה! (שטעהט אויף, געהט האַסטיג איבער דער שטוב). אוים אַייזען מוז מען זיין — — — און וואָס? ד'וועל זי דאָך פערזאָרגען — — — עס מ ו ז זיין אַ סוף —

אַ ש נ י י ד ע ר־ג ע ז ע ל: (קומט פון צווייטען צימער). בעל־הבית, איך מוז היינט אַהיים געהן פריהער —

מ א י ר: (האַסטיג). געה!

ש נ י י ד ע ר־ג ע ז ע ל: (קוקט פערוואונדערט. נאָך אַ ווייל) גיט מיר אַ רובל אַוואַנס!...

מ א י ר: (האַסטיגער). מאָרגען, מאָרגען — געה... געה!

שניידער־געזעל: (ציהט די אקסעל, געהט ארויס. (דורך דער אפענער טהיר הערט זיך א שטיל־געצויגען געזאנג:

עס יאגען ס'ציהען שווערע וואלקען,
עס בלאזט און פייפט דער ווינד!
פון סיביריען שיקט דיין טאטע — —

מאיר: (מיט קנאה). מענשען זינגען. (געהט צו, פערמאכט לאנגזאם די טהיר.

(עס הערט זיך די מעלאדיע אהן ווערטער.

(מאיר געהט אויף און אב–געריהרט).

שכנה: (קומט אריין). גוט מארגען!.. (בלייבט שטעהן אין טהיר).

מאיר: (ווייער). גוט יאהר... איהר זוכט מיין ווייב? ארויסגעגאנגען...

שכנה: ד'וויס... איך האב זי אראבגעפיהרט פון די טרעפ, זי איז אזוי שוואך... (פויזע) אונטען האט זי זיך צו־וויינט. (פויזע)

מאיר: (פערציהט א הארט פנים). נו, איז וואס?

שכנה: ווארט א רגע. (לויפט איבער דער שטוב, עפענט דאס צימער צו די שניידער־געזעלען).

מאיר: (צולאכט זיך). הא־הא־הא! מורא געהאט פאר יחוד.

שכנה: (צוריק געהענדיג). איך וויס, איהר וועט אויף מיר קיין בעל'ן נישט זיין... נאר, אז די הייליגע תורה זאגט: ניין! איז — ניין!

מאיר: הכלל —

שכנה: הכלל עס איז א רחמנות!

מאיר: א בילליגע זאך — רחמנות! — און אויף מיר איז קיין רחמנות נישט? (ארויספלאצענד) און פאר וועמען האררעוועט מען? פאר וועמען רייסט מען איין די וועלט? שינדט מען — —

א געזעל: (פון צווייטען צימער). ביי'ם ארבייטער די הויט!

מאיר: (ווייזט א פויסט צו דער צווייטער שטוב).

שכנה: אוי ר' מאיר, ר' מאיר — איהר רעדט אַלץ פון עולם הזה, וואָלט איהר חאָטש געדעדט וועגען אַ קדיש — — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר פאַר דער נשמה וועגען!...

מאיר: זאָל זיין דאָס —

שכנה: אויף איהר איז אָבער מעהר רחמנות — אזא גוטע נשמה — —

מאיר: (פערענדערט דאָס קול, אייגשמייכעלדיג) זעצט אייך.

שכנה (זעצען זיך צום טיש) — אַדרבה — איהר האָט רחמנות, איך האָב אויך רחמנות — „אַ גוטע נשמה", זאָגט איהר, איך זאָג נאָר: אַ כשר'ע נשמה... אָבער עס מוז דאָך אַ סוף זיין — —

שכנה: אוודאי איז שלעכט...

מאיר: אַ קונץ צו זאָגען „שלעכט"!... אז מען אי אָבער אַ שכנה, און מען האָט רחמנות, מאַכט מען שלום...

שכנה: (פערוואונדערט). איהר קריגט אייך דען?

מאיר: ד'מיין — —

שכנה: ניין, ר' מאיר... שלום מאַכען טאָר איך ניט... קענען דער תורה הקדושה... אַ שפּאַס די ערשטע מצוה!

מאיר: (אונגעדולדיג). נישט דאָס מיין איך... שלום צום גט!...

שכנה: חס ושלום, חס ושלום! אַ פינגער אין שפּאַלט פון טהיר לעג איך נישט...

מאיר: (בעז, שטעהט אויף). נו, געהט מיר געזונדטער הייד.

שכנה: (שטעהט אויף, געהט. דרעהט זיך אום שוין אין טהיר). פון דעסטוועגען פאַלגט מיך, ר' מאיר — פרעגט אַ שאלה... אפשר וועט מען מתיר זיין — וואָס תלמידי חכמים קענען...

אַ שטימע פון הויז — געהסט איז שטוב אריין? ס'קינד רייסט זיך! —

שכנה איך גנה, איך גנה. (אָב)

מאיר: (גיכט זיך מיט געוואלד צום חשבון, רעכענט הויך) 7 און 5 איז 12 און 9 איז 32 (שטילער. דערנאָך) 67 און 68 — (בעז) אַ שוואַרץ יאָהר — עס דרעהט אין קאָפּ... סאַמע טעותים — בדיל הדל וועל איך ווערען — איין עק מוז עס האָבען!

מרים: (קומט צוריק, נישט אײַנגעקויפט, וואַקעלט זיך צו צום בעט וויל זיך לעגען). ד'האָב נישט אײַנגעקויפט.

מאיר: (שטרענג). ד'האָב דיר שוין נישט איינמאָל געזאָגט, ביי טאָג לעגט מען זיך נישט... ס'קען אַ סוחר קומען —

מרים: פאַר וואָס מאַטערסט דו מיך נאָך, מאיר?

מאיר: ווער מאַטערט דיך? ווייסט, מענשען קענען קומען. עס מוז אויסזעהן לייטיש... אַ'נישט גיט מען קיין קרעדיט! געשעפט איז געשעפט! — — און דו ווייכט, ווען נישט דאָס, וואָס דו ווייסט, וואָלט איך אַ ניי שפּאַניש ווענטעל געקויפט... דער מאַמעס, עליה השלום, איז צוריסען, אַ חרפה. — —

מרים: (וויינענדיג). וועסט קויפען, וועסט קויפען! פאַר איין אַנדערע...

מאיר: (שטעהט אויף) אַ מענש דאַרף זיין אַ מענש! און וואָס? וואָס פאַר איין אונגליק? (געהט נעהנטער צו) ד'לעבען, גאָר נישט! וואָס איז? חס ושלום, אַזוי אַלט ביזט דו? (נעמט אַ בענקעל, זעצט זיך רייטענדיג, פאָהרט צו אויפ'ן בענקעל נעהנטער צום בעט) גלויב, מיר, מרים, די וועלט איז אַ וועלט... די זון איז דיר נישט אונטערגעגאַנגען, חס ושלום! אַ שעהן ווייבעל, ברוך השם, ביסט דו דאָך —— זאָלסט דיך נאָר נישט אַזוי אָבּלאָזען!... אויגען האָסט דו... נאָך וואָס פאַר אויגען!... זאָלסט זיי נאָר נישט אַזוי אויסוויינען — אַ שאָד אַזוינע אויגען ——

מרים: (וויינט שטיל). וואָס דו רעדסט, מאיר!

מאיר: און אַ פאָר הונדערטער וועסט'ו בעקומען...

מ ר י ם: (שפּרינגט אויף). שלאַנג!

ב י ת־ד י ן־ש מ ש: (קומט אריין). גוט מאָרגן — דער רבּ שיקט רופן —

מ א י ר: (אַרויסשרײַענדיק). אַזוי פריה?

(פאָרהאַנג).

דאָס קראַנקע יונגעל.

(מאָנאָלאָג).

מאַמישי, איך וויל דיר אויסזאָגען אַ סוד; דער עיקר — דער טאַטע זאָל נישט וויסען!

פרעגסט פאַר וואָס? ווייל דער טאַטע האָט מיך ווענינער ליעב...

ניין, מאַמישי, איך זינדיג מיט די רייד; ווענינער ליעב האָט ער מיך נישט; ער האָט מיך נאָר אַנדערש ליעב!

ער איז דאָך אַ טאַטע, איז ער שטרענגער..

דער טאַטע האָט אַ לאַנגע באָרד; אַ טאַטענס פנים איז נישט אַזוי צום גלעטען, ווי דער מאַמעס אַטלאַסען פנים... און אויגען האָט ער גאָר אַנדערע. גאָר איין אַנדערן בליק; דו, אַז דו קוקסט אויף מיר, האָסט דו עפּיס אַזוינע לאַבענדיגע, דערביי פייכטע — — האָסט דו עפּיס אַזוינע גוטע, און דערביי האַרציג־רחמנות׳דיגע אויגען... דו ביזט אַ מאַמע מיט אַ חבר צוזאַמען... פאַר דיר קען איך קיין סוד נישט האָבען... מיט די אויגען שעפּסט דו מיר איהם פון האַרץ אַרויס...

דער טאַטע קוקט גאָר אַנדערש, שטענדיג ערנסט. מכלומר׳ש קאַלט...

ניין, מאַמישי, עס זענען גאָר אַנדערע, אַנדערע אויגען!

קינדוויז, מאַמישי, פלעג איך ווענינער פאָרכט האָבען פאַר׳ן טאַטען. איך געדענק, ווי איך פלעג איהם אַרויפשפּרינגען

אויף די קניען, צושויבערן דעם גאַנצען קאָפּ, צ־בערשטן און פערפלעכטען די באָרד, איבערבויגען די ליפען, און אז ער האָט געוואָלט אָבשטעלען אַ בעזערינגען בליק, האָב איך איהם גאָר אראָבגעדריקט די ברעמען און די אויגען פערמאַכט... היינט קען איך נישט...

איינמאָל, הערסט, מאַמישי, קראַנקערהייט, האָב איך מיך אַמאָל אויפגעחאַפּט, און איהר ביידע זענט געשטאַנען ביי מיר ביים בעט... דו האָסט אַזוי שטיל, אַזוי האַרציג־שטיל גע־וויינט... און דער טאַטע... מאַמישי! דעם טאַטענס פנים איז אַזוי שרעקליך געוועזען... איך האָב געזעהן אַז ער איז בעז דעמאָלט אויף גאָט! פאַר שרעק האָב איך צוריק די אויגען פערמאַכט — — —

פון דעמאָלט אָן קען איך נישט צוטרעטען צום טאַטען ווי אַמאָל... עפּיס האַלט מיך איין; אָפט וויל מיר דאָס האַרץ איהם אַקעגען שפּרינגען, אַקעגען לויפען, נאָר איך קען נישט!

מיינסט, איך האָב דעם טאַטען וועניגער ליעב... זאָל גאָט היטען... איך האָב דעם טאַטען זעהר ליעב. איך קריעג איהם מיט יעדען טאָג, מיט יעדער מינוט ליעבער... אַז ער געהט צו מיר צו, קלאַפּט מיר דאָס האַרץ פאַר פרייד; ציטערט אין מיר די נשמה פאַר האָפנונג: אָט וועט ער מיך אָננעמען ביי דער האַנד, אָט וועט ער מיך צודריקען צום האַרץ...

ביי דיר ציטער איך נישט... דו האָסט מיך שטענדיג און גלייך ליעב... האָסט שטענדיג צו מיר צייט, דו האַלזט מיך און קושט מיך יעדע מינוט... דו ביסט שטענדיג, שטענדיג מיין... דער טאַטע האָט אַזוי פיעל געשעפטען...

איך ווייס, ער וויל איך זאָל זיין רייך!

ווילסט שוין, מאַמישי, וויסען דעם סוד?

איך שעם מיך!

פאַר אַ מאַמען, — זאָגסט דו — דאַרף מען זיך נישט שעמען? אמת... דאָך... ווייסט דו וואָס, מאַמישי? אָט,

זעץ דיך דאָ אויף דעם שטוהל, געגענאיבער דעם פענסטער.. גוט אַזוי!

אַח, ווי שעהן די זון געהט אונטער, ווי שעהן לעגען זיך איהרע לעצטע רויטליך־געפעלדיגע שטראַהלען אויף דיין עדעל, בלאַס פּנים...

אַח, מאַמישי, ווי שעהן, ווי עדעל שעהן, דו ביזט!

וואַרט... אַצונד וועל איך מיך זעצען דיר צופוסענס... דו זאָלסט מיר ביים דערצעהלען אין פּנים אַריין נישט קוקען... אויפ'ן פוסען־בענקעלע וועל איך זיצען און אַרויסקוקען פון פענסטער...

ניין... נישט גוט אַזוי! איך וועל מיך שעמען פאַר דער זון... זעהסט, אין מיטן טאָג ברענט זי, פאַר נאַכט געזעגענט זי זיך מיט אונז אַזוי טרויעריג, אַז איך שעם מיך פאַר איהר צו רעדען פון זיך...

איך וועל אָנשפּאַרען מיין קאָפּ אויף דיין שויס... איך וועל די אויגען פערמאַכען, און דו — דו לעג נאָך אַרויף דיין האַנד מיר אויפ'ן שטערן...

איז דיר נישט שווער, מאַמישי, מיך צו האַלטען אויף דיין שויס? ניין?

זעכצעהן יאָהר איז אַלט דיין קינד און האָט אַזאַ קליין, אַזאַ לייכט קעפּעלע... און איך אין גאַנצען — — —

קרעכץ נישט, מאַמישי! גאָט האָט מיך נישט פערטהיילט.. ער האָט מיר וועניג פלייש, דערפאַר פיעל אַנדער גוטס גע־געבען... דיך, דעם טאַטען... טעג און נעכט מיט וואונדער־ליבע חלומות... און היינט — אַ סוד...

אַצונד זעה איך נישט... מיט געשלאָסענע אויגען וועל איך אפשר קענען דערצעהלען... איך וועל פּרובען...

עס איז אַזוי שווער...

דאַכט זיך — גאָר נישט, אַ נעץ פון עטליכע וואונדער־ליבע שטראַהלען — אין דאָך ליעגט עס מיר אויפ'ן האַרץ ווי אַ שטיין... נישט ווי אַ קיזעל־שטיין... עס איז נישט קיין שטיין פון גאַס, צי פון פעלד...

עס איז אַ טהייערער שטיין... עס שטראַהלט... עס לייכט...
עס ליעגט ביי מיר טיעף אין האַרץ און זייעט אַרום און אַרום אין אַלע גליעדער אַריין אַזוי פיעל ליכט, אַזוי פיעל הימליכע, וואַרעמע, לעבענדיגע ליכט...
עס זאָל נאָר נישט אויסלעשען, מאַמישי!
עס לעשט זיך אַזוי פיעל אויס!...

הערסט, מאַמישי!
ניין, וואַרט! אַזוי פראָסט צוגעהן צו דער זאַך קען איך נישט...
נאָר הער! געדענקסט, מאַמישי, נעכטען האָסט דו מיר קליין־געלד געגעבען? געדענקסט?
איך האָב נאָך גאָר נישט אויסגעגעבען און עס פעהלט מיר שוין...
עס פעהלט מיר אַ צעהנער'ל!
צי איך האָב עס פערלוירען? ניין... דו גיבסט דאָך מיר פאַר אָרעמע לייט, פאַר אָרעמע קינדער, וואָס איך טרעף אויפ'ן שפּאַציער... אָרעם־געלד וועל איך נישט פערלירען.
צי איך האָב עס אַוועקגעגעבען? געוויס... צו איין אָרעמאַן? איך ווייס נישט... אפשר יאָ און אפשר ניין... הער, וועסט דו אפשר וויסען!
נעכטען איז איך שעהן אונטערגעגאַנגען די זון... אפשר שעהנער...
דו האָסט מיך אויסגעלערנט קוקען, און איך קוק און זעה, וואָס אַנדערע פון מיינס גלייכען זעהט נישט... דעריבער שפּאַציער איך געוועהנליך אַליין... און שפּאַצירט האָב איך הינטער דער שטאָדט, דאָרט, וואו מען זעהט זי אין גאַנצען אַרויס בֿיים טייך, ווי דו ווייסט... די הייזער הויבען זיך אַלץ העכער און העכער, איינס איבערן צווייטען, איינס אי־בערן צווייטען... די, וואָס שטעהען ווייטער, ווילען אַריבערקוקען,

גאָט'ס וועלט זעהן, און הויבען זיך, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, און די זון, אונטערגעהענדיג, קוקט אויף זיי, שפרייט אויף זיי אויס די לעצטע שטראַהלען... געזעגענט זיך... קושט זיי...

און איך זעה, ווי די שאָטען יאָגען אונטער די שטראַהלען און לעגען זיך אַלץ דיקער און דיקער, און פליסען, און זאַפּען זיך איין וואו נאָר זיי קענען; זיי פערפילען אַלע לעכער צווישען די הייזער, אַלע פרייע ערטער צווישען די מויערן, און הויבען. און טרייבען דאָס רויטליכע לעצטע ליכט אַרויף, אַרויף, צוריק אין הימעל אַריין... „אין אייער רוה אַריין, שטראַהלען, אַצונד איז אונזער צייט!... אַ גוטע נאַכט!"...

און פּאַמעלעך ווערט אַלץ טונקלער און טונקלער, און דער הימעל ווערט טיעפער און טיעפער... באַלד וועלען זיך איינס נאָכ'ן צווייטען אָנציגדען די שטערען... אַזוי קוקענדיג, בין איך געקומען צו דער סטאָליאַר-גאַס, צו דער הינטער-גאַס וואָס לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב... ביז צום טייך, נישט ווייט פון דער גרויסער שוהל...

איך בין צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שוהל.

ביי טאָג זעהט זי שרעקליך אויס... אָרעם, אָבגעריסען, פערשוואַרצט... די אויסגעהאַקטע שויבען ווילען די שפינען פאַר רחמנות פערוועבען און פערשטעקען... און — געגענאיבער, אויפ'ן באַרג, איז אָנהויב גאַס, שטעהט דער הויכער, שפיציגער קלויסטער און לאַכט...

פאַר נאַכט האָט די שוהל גאָר אַנדערש אויסגעזעהן... דאָס ערשטע מאָל האָב איך זי אַזוי געזעהן... אַ לייכטער, ליעבליכער, טונקעל-בלאָהער נעפּיל האָט זי אַרומגענומען... די אויסגעהאַקטע פענסטער זענען נישט בלינד געוועזען... זיי האָבען ערנסט און טיעף געקוקט אין דער וועלט אַריין... אין דער הויך די געזומסען האָבען געלעבט, כמעט גערירט זיך... עטליכע לייבען פון געזומס האָבען זיך געוואָלט אָברייסען פון דער וואַנד... אָט, אָט, הויבען זיי אָן ברילען!

מיינסט, אַז דאָס איז דער סוד? אָ, ניין, מאַמישי! דאָס, אייגענטליך, האָב איך ערשט אַצונד געזעהן, ערשט אַצונד מיט די נעכטיגע אויגען.

אָח, מאַמישי, ווען איך זאָל זיין רייך!...

וואָס איך וואָלט געטהון?

איך וואָלט אויפגעריכט די שוהל!

איך וויל, זי זאָל אויך זיין הויך, זי זאָל אויך שפּאַרען אין הימעל אַריין; און זי מוז זיין העכער, ווייל זי שטעהט נידריגער! און אַ גאָלדענעם דאַך זאָל זי האָבען, און קרי־סטאָלענע פענסטער!

הערסט, מאַמישי, איך קלער מיר אַזוי: אָהן אַ שוהל קען מען זיך בעגעהן, גאָט איז דאָך אומעטום... וואו עס פאַלט אַ טרעהר, זעהט ער! וואו עמיץ הויבט די אויגען אויף צו איהם, זעהט ער! וואו עס קרעכצט אַ טרויעריג האַרץ הערט ער!... נאָר האָט מען אַ שוהל, מוז זי זיין הויך, שעהן און שטראַהלענדיג ערנסט.

אַזוי האָב איך נעכטען אויך געטראַכט. און מיטען — דערהער איך אַ געוויין! אַ שטיל טרויעריג געוויין... זיס און טרויעריג, עפּיס אַזוי האַרציג...

דו, אַז דו שפּיעלסט ציהסט דו אַמאָל פון פּיאַנאָ אַרויס אַזאַ געוויין...

און איך האָב געמיינט, מאַמישי, — דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך געוואָלט מיינען, איך האָב מיך אַמישנע נישט אומגע־קוקט, איך זאָל קענען וואָס לענגער מיינען, — אַז דאָס וויינט און ברומט פון דער שוהל אַרויס... אַז דאָרט אינוועניג זיצט, אין אַ לייכט־בלאָהען נעפּעל איינגעהילט, די נשמה פון דער אָרעמער שוהל און וויינט, און ברומט...

און זי קלאָגט זיך, וואָס די זון פערטהיילט זי... וואָס זי שיט גאַנצע בונטען גאָלדען ליכט אויפ'ן קלויסטער־דאַך און איהר קאַרגט זי אַ שטראַהל... וואַרפט איהר אין מיטען שעהנעם, העלען טאָג, ווי אַ נדבה, קיים אַ בלאַסען שטראַהל... און די

גליטשט זיך איבער איהר און גנב'עט זיך באַלד אַוועק ווי פער־שעמט!...

און דאָך איז עס נישט געווען די שוהל...

עס איז אַ קליין מיידעלע געוועזען... זי איז געלעגען אויפ'ן זאַמד, האָט עפּיס געזוכט און געוויינט...

אַז איך האָב מיך אומגעקוקט, האָב איך נאָר איהר אַלט־אָבגעריבען קליידעל, ווי אַ טונקעל־גראָהען פלעק אויפ'ן געלען זאַמד געזעהן... אַ פּאָר אויסגעקרימטע שיך!..

נאָך עפּיס האָב איך געזעהן...

מאַמישי... איך שעם מיך... עס ווערט מיר עפּיס אַזוי וואַרעם... שטעל דיר פאָר אַ פּאַליע רויטע, רויט־פלאַמענדיגע האָר... עס האָט פונקען געשלאָגען...

„וואָס וויינסט דו, מיידעלע, וואָס זוכסט דו אין זאַמד?..."

הערסט, די מוטע" האָט איהר אַ צעהנער'ל געגעבען, עפּיס קויפען געשיקט; האָט איהר עמיץ, דורכגעהענדיג, אונ־טערגעשלאָגען די האַנד, דאָס צעהנער'ל איז אין זאַמד אַריין... דעריבער וויינט זי...

איך זאָל איך־ווייס־וואָס פערלירען, וואָלט איך נישט גע־דאַרפט וויינען...

איך פרעג זי: אַ גרויסען צעהנער צי אַ ווייס צעהנער'ל?

— אַ ווייס! — זאָגט זי און קוקט זיך אַפילו נישט אום.

— איך וועל דיר העלפען זוכען, — זאָג איך.

איך בויג מיך אַראָב, מאַך מיך זוכענדיג, און געפין איהר אַ ווייס צעהנער'ל.

„נאַ!"

זי איז אויפגעשפרונגען פאַר פרייד. מיט אַ ריהר מיט'ן קאָפּ האָט זי צוריק אַרונטערגעוואָרפען די רויטע פּאַליע האָר... ווי פון אונטער אַ וואָלקען איז אַרויס אַ קליין, אַלבאַסטער־ווייס פּנים... מיט אויגען — מאַמישי — מיט אויגען...

ניין, מאַמישי, די אויגען קען איך דיר נישט אויסמאָלען... עס האָט אין זיי געבליצט אַזוי פיעל פרייד — — — —

פאַר קליין און גרויס.

אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך מיר די אויגען געחלומ'ט...
אַ גאַנצע נאַכט...

אָט, דאָס איז, מאַמישי, מיין גאַנצער סוד.
דו שמייכעלסט?
לאַך נישט, מאַמישי, די אויגען וועל איך קיינמאָל נישט פערגעסען...

מאַמישי — — —
מעג איך שפּאַציערען אויף דער סטאָליאַר־גאַס, קוקען —
— — אויף דער אַלטער שוהל?
— — — — — — — — — —

די ווילדע בריאה.

ערצעהלונג.

דאָס ערשטע מאָל אָטהעמט זי אָב פריי; דאָס ערשטע לאָזט מען זי אַרויס אין גאַס אַריין... און זי טאַנצט אַרום אין שניי!

וואָס זומער איז געווען, געדענקט זי נישט. אונטער'ן קורצען שטערן, מיט דער גרינליכער הויט בעדעקט, איז דאָ וועניג פלאַץ אויף אַ גוטען זכרון. די ליכטיגסטע איינדריקע ווערען באַלד טונקעל און פערלאָשען. זי אַליין ווייס אַפילו נישט, ווי אַלט זי איז. און קוקענדיג אויף איהר איז אונמעגליך איהרע יאָהרען צו שאַצען. זי זעהט אויס דיק — דאָס איז אָבער נאָר דאָס בייכעל אויפגעלאָפען. — די ברוסט איז איינגעפאַלען, דאָס קעפעל קליין, די הויט אויפ'ן פנים קנייטשט זיך, נאָר זי איז אין גאַנצען צו דין און קליין, מען זאָל זי רעכענען עלטער ווי 9—10 יאָהר. דאָס אויסזעהן טוישט זיך ביי איהר אַלע מינוט: נאָך אַ קינדיש-ליכטיגען שמייכעל, לעגט זיך אויפ'ן אַלטען פנים איין אַיינגעשפאַרטער באָסט; טהייל מאָל פערקרימען זיך איהר די ליפען און די אויגען ברענען אונהיימליך אונטער צוזאַמענגעצויגענע, האָטש וועניג בעוואַקסענע ברעמען. איהרע געדאַנקען בינדען זיך נישט איינער אָן צווייטען, נאָר וואַרפען זיך דורך און טוישען זיך אָהן אַ שום צוזאַמענהאַנג...

און זי איז נישט אַזוי געבוירען... די באבע, וואָס האָט האָט זי אָבגענומען, האָט געזאָגט: „אַ שעהן קינד!" די ערשטע פאָר יאָהר האָט זי גוט געוואַקסען. זי האָט פריהער די ברוסט,

דערנאָך די מוטער, דערנאָך דעם פֿאָטער און שפּעטער אַ״ץ אין שטוב דערקאָנט; די שוואַרצע אויגעלעך זענען איהר אַלע טאָג העלער און ריהרעווודיגער געוואָרען. נאָר דאָס האָט נישט לאַנג געדויערט. אין אַ צייט אַרום הויבט זי אָן געהן צוריק.. דער שבּל׳דיגער פונק וועקט זיך איהר אין די אויגען אַלע מאָל זעלטענער.. וועניגער געדענקט זי די זאַך. דער פֿאָטער איז שוין אַוועק אַ יאָהר פינף, דאָך געדענקט זי גאַנץ גוט ווי ער פלעגט זי האַלטען אויף דער שויס און קושען און די מוטער האָט זי איהם אויסגעריסען פון דער האנד, ער זאָל איהר נישט אויסקושען די נשמה. טהייל מאָל געדענקט זי, איז זי ביי דער מוטער געזעסען און דער פֿאָטער איז געשטאַנען ביי דער מוטער אונטער די פלייצעס און האָט זיך בעוויזען אַלע מאָל אין אַנ׳אַנדער זייט: קוקו! קוקו! — די שטוב, די פנים׳ער זענען אַזוי ליכטיג און וואַרעם געוועזען...

דערנאָך האט דאָס אָבער אויפגעהערט. עס איז עפּיס געוואָרען שטיל און טרויעריג און טונקעל. די שטוב איז עפּיס לעדיג געוואָרען, דער פֿאָטער פלעגט אַ סך מאָל שרייען, די מוטער וויינען; טהייל מאָל האָט מען אַזוי הויך געשריגען, אַז זי פלעגט אַנטלויפען אין אַ ווינקעלע און בעהאַלטען זיך פאַר שרעק. אין אַ צייט אַרום האָט מען זי אָנגעהויבען שלאָגען, דערביי אַלע מאָל וועניגער צו געבען עסען... דערנאָך איז דער פֿאָטער געשטאַנען אין שטוב פערפינסטערט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען, די מוטער האָט בעהאַלטען דאָס פנים און די הענד און האָט זיך געוואָרפען מיט׳ן גאַנצען קערפּער... דער פֿאָטער האָט שטיל געזאָגט: „איך וועל שיקען געלד”! און האָט זיך איבערגעדרעהט און אַרויסגעגאַנגען... ער איז באַלד נאָך אַמאָל אריינגעקומען, נאָר זי האָט איהם שוין קוים דערקענט, אַזוי בלאַס, אַזוי איינגעבויגען איז ער געוועזען... ער האָט געקוקט אַ פּאָר מינוט אויףביידען און איז נאָך אַמאָל שוין אויף שטענדיג אַרויס פון שטוב...

פון דאַמאָלס אָן, איז די צייט פאַר איהר אַ שטיק וועגס אין אַ פינסטערער נאַכט, אַ מין שלעפען זיך אין אַ וויסטעניש, אָהן

אַ בוימעל, אָהן אַ בלימעל... הונגער און קעלט אָדער אַ הייסע קאַרטאָפלע און קוים דערוואַרעמט זיך אין בעט...

נאָר אַצונדערט שמייכעלט זי... דאָס ערשטע מאָל (דאַכט זיך איהר), האָט מען זי אַרויסגעלאָזט פון די תפיסה.

אַ גאַנץ ווינטער האָט זי די מוטער נישט אַרויסגעלאָזט פון שטוב. ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט איז די שטוב געוועזען לעדיג. די שויבען פערקאָוועט, די טהיר פערשלאָסען, נאָר ביים בעט, אויף אַ שטיקעל ליינוואַנד איז געוועזען גרייט פאַר איהר עפּים צו עסען: אַ שטיקעל ברויט, טהייל מאָל אַ בייגעל, אַ נעכטיגע געבראָטענע קאַרטאָפלע... דאָס אַלץ איז געוועזען קאַלט און זי פלעגט עס צו דערוואַרעמען אין בעט און דערנאָך עסען... אַזוי פלעגט זי אָבליעגען אַ גאַנצען טאָג. ביי נאַכט ערשט איז געקימען די מוטער, געמאַכט אַ ביסעל פייער און אָבגעקאָכט אָדער געבראָטען פרישע קאַרטאָפלעס. טהייל מאָל פלעגט די מוטער אַ היים קומען גאָר שפּעט. וואַרטענדיג אויף איהר, פלעגט זי טהייל מאל וואַרפען זיך און שרייען פאַר הונגער, אַרויסשפּרינגען פון בעט און באָרוועס ארום־לויפען אין שטוב און רייסען זיך די האָר, נאָר פאַר דאָס פלעגט איהר דאַמאָלס די מוטער ברענגען עפּים גוטע, זיסע אָדער פעטע זאַכען. אַם בעסטען איז געוועזען ביי נאַכט. די מוטער האָט זיך צו איהר געלעגט, פריהער איז געוואָרען שרעקליך קאַלט, נאָר עס איז אַלע מאָל וואַרעמער געוואָרען און זי פלעגט זיך צודריקען צו דער מוטער אַלץ פעסטער און פעסטער. מיט דער צייט האָט זי זיך צוגעוואָהנט צו שלאָפען ביי טאָג און צו וואַכען ביי נאַכט. אין אָנהייב נאַכט איז נישט גוט געוועזען; פאַר'ן איינשלאָפען האָט די מאַמע שטאַרק געוויינט, נאָר דערנאָך איז געוואָרען וואַרעם אין שטיל און זי איז געלעגען און געלעקט די פינגער און געקוקט אין פענסטער אַריין... אויפ'ן פענסטער זעהט זי אַלערליי בוימער. דורך זיי רייסט זיך אָפט אַריין אַ ליכטיגער שטראַהל און איהר דאַכט זיך, אַז דער פאָטער שטעהט אונטער'ן פענסטער און שמייכעלט

טהייל מאָל איז זי בעז געוואָרען אויף דער מוטער, וואָס לויפט ארום אַ גאַנצען טאָג אין גאַס און האַלט זי אין תּפיסה; דאַמאָלס האָט זי נישט געוואָלט עסען, נישט אַריינגעלאָזט די מוטער אין בעט און טהייל מאָל געוואָלט זי נאָך דראַפּען און בייסען... נאָר איהר אייגענער הונגער און די מוטערס טרערען האָבען זי איבער־געדבר'ט... זי עסט וואָס די מוטער האָט איהר געברענגט און פרעגט נאָך אַלץ אין כעס: — וואָס לויפסטו — האַ? (זי רעדט שלעכט און שווער). אומזיסט וויל איהר די מוטער געבען צו פערשטעהן אַז דאָס לויפען איז נישט פאַר נחת, אַז זי לויפט ארום צו „פערדיענען", עס זאָל זיין וואָס צו עסען. די קליינע פערשטעהט נישט וואָס מען מיינט „פערדיענען", נאָר זי האַלט זיך נישט לאַנג ביי איין זאַך און פערגעסט אָן אַלעס. טהייל מאָל וועקט זי דאָך אויף די מוטער אין מיטען דער נאַכט: „וואָס פערדיענען?" עס געדויערט לאַנג, איידער די מוטער רייסט אויף די אויגען, דערנאָך בעט זי זיך ערשט: טאָכטער לאָז מיר שלאָפען. נאָר אָבזאָגען טאָר מען איהר נישט, זי איז איינגעשפּאַרט און וועט באַלד אָנהויבען צו בריקען. די מוטער מוז איהר דערצעהלען, אַז זי געהט אַרום פון הויז צו הויז, און זוכט אויב עס איז נישטאָ עפּיס איין אַרבייט: פּאָמיעס אַריסצוגיסען, ביי דער קיך העלפען, אַ גאַנג געהן... זי הערט נישט אויס אין גאַנצען און האַקט פּלוצלונג איבער מיט אַ נייער שאלה:

— קרעפּלעך — אָדער האָניג בעסער? די מוטער האָט זיך שרעקליך צווויינט. „ווען האָט זי קרעפּלעך, ווען האָניג גענעסען?" זי האָט דאָך אַמאָל געמוזטביידע זאַכען עסען און דאָס זענען צוויי מאכלים, וואָס זענען איהר ראַפּטום אַריינגעשוואומען אין זכרון. די מוטער וואַרפט זיך אין בעט אַזוי ווי דאַמאָלס, ווען דער פאָטער איז אַרויסגעגאַנגען...

באַלד פערגעסט זי אין גאַנצען. די מוטער בערוהיגט זיך און נעהמט זי אַרום און קושט זי און האַלזט, נאָר אין דער פריה איז זי ביי דער מוטער'ס אַוועקגעהן נישט געשלאָפען און

געזאָגט: מאַמע — קרעפּלעך — האָניג — ברענג. די מוטער איז אַרויסגעלאָפן פון שטוב.

איינמאָל האָט מען זי אויפגעוועקט ביי טאָג. פרעמדע מענשען האָבען געעפענט די טהיר, אַריינגעבראַכט די מוטער, אויסגעטהון זי און אַריינגעלעגט צו איהר אין בעט. זי האָט זיך דערשראָקען — נאָר עס איז איהר באלד גוט געוואָרען: דער מוטער'ס לייב האָט געברענט ווי אַ פייער! עס איז איהר נאָך קיין מאָל אַזוי וואַרעם, אַזוי טרוקען נישט געווען!

ביים לעגען אין בעט אַריין האָבען די פרעמדע געוואָלט עפּיס אַרויסנעמען ביי דער מוטער פון דער האַנד, נאָר זי האָט נישט געלאָזט.. מן הסתם אַ קרעפּעל! זי לאָזט זיך אַרונטער אונטער דער קאָלדרע און געפינט די האַנד, זי עפענט זיך לייכט און זי שווימט אַרויס פון אונטער דער דעקע מיט עפּיס ווייסעם, דינס און הארטס. זי כאַפּט עס אין מויל אַריין, — עס עסט זיך נישט... זי נעמט עס אַרויס פון מויל, בעקוקט און דערזעהט עפּיס אַ פּאָרטרעטעל, אַ קליינס אין עק פון'ם ווייסען...

— וואָס — איז — דאָס — מאַמע? וועקט זי די מוטער, נאָר זי ענטפערט נישט.

עס קימען אַריין צוויי ווייבער, איינע דערלאַנגט איהר עפּיס צו עסען — אַ לעקעכעל — און נעמט ביי איהר אַרויס דאָס ווייסע מיט דעם פּאָרטרעטעל אויס דער האַנד. עס איז אַ בריעף, נאָר ביידע ווייבער קענען נישט לייענען.

דערווייל קומט אָן איין מאַנספערשוין דעקט אויף די מוטער, בעקוקט זי, נעמט ביי איהר די האַנד...

זי הויבט אָן שרייען, זי האָט מורא מען זאָל איהר די מוטער נישט צונעהמען, און עס ווערט איהר אויך קאַלט. נאָר מען דערלאַנגט איהר עפּיס אין מויל און זי שווייגט.

— ר' מרדכי! — מאַכט איינע פון די ווייבער, לייענט נאָר דעם בריעף.

דער פרעמדער טהוט עס און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

— דער מאַן — זאָגט ער — שרייבט, אַז ער איז קראַנק געוואָרען פון דער שווערער אַרבייט. אַ שניידער איז ער, אַרבייט איבער 18 שעה אַ טאָג... ער בעט זי, זי זאָל איהם שיקען געלד צוריק־צוקומען...

— נאָך! נאָך! זיס! האַקט די קליינע איהם איבער און שטרעקט אויס די הענד.

די ווייבער הערען זי נישט.

— אויף שעהנע צרות געקומען — זאָגט איינע.

אין בעט איז געוועזען היים, דערנאָך האָט מען נאָך איינגעהייצט אין אויוועז.

וואָס פאַר אַ גאָלדענע נאַכט עס איז געוועזען. די מוטער וואַרעמט... ביים בעט זיצט אַ פרעמדע און דרעמעלט און ווען זי חאַפּט זיך אויף, דערלאַנגט זי עפּיס די מוטער אין מויל אַריין. זי וויל אויך דאָס אייגענע. זי וויל שוין אָנהויבען שרייען, נאָר די פרעמדע האָט מורא פאַר איהר קול און דערלאַנגט איהר עפּיס זיסעס, זי רופט עס לעקעכעל און זעצט זיך צוריק און דרעמעלט ווייטער. און דאָס לאָך פון אויוועז איז אָפען, עס ברענט... ווער, ווער, אַזוי רויט, אַזוי שעהן. עס דרעהט זיך, עס טאַנצט ציק־ציק־ציק! ערשט שוואַרץ, אַצונד רויט, אוי ווי שעהן־רויט...

איין מאָל ביי נאַכט האָט מען זי איינגעוויקעלט אין אַ וואַרעמען שאַל און געטראָגען פריהער ערגיץ ווייט, דערנאָך הויך אויף טרעפּ און מען האָט זי אַריינגעברענגט אין איין פרעמדע, קאַלטע שטוב אַריין. אין מיטען שטוב איז געזעסען אַ קליינע אַלטע ציטעריגע יודענע און האָט געפליקט פעדערן, אין די זייטען אויף שעניקעס אויף דער פאָדלאָגע זענען קינדער געשלאָפען...

די פעדער־פליקערין האָט זיך נישט גערירט פון אָרט, נאָר געפרעגט מיט אַ פּישטשענדיג אָבגעריסען קול:

— ווער וועט צאָהלען?

— מען וועט שוין צאָהלען! האָבען געענטפערט די יודענעס וואָס האָבען זי געברענגט.

— מאַמע! האָט די קליינע אַרויסגעלאָזט אַ געוויין, פאַר שרעק און קעלט צוזאַמען.

נאָר קיינער קוקט זיך אויף איהר נישט אום.

— אַ יתומה? פרעגט וויַיטער די פערפעדערטע אַלטע.

— נאָך נישט...

— מאַמע!

— שריי נישט בהמה, ענטפּערט איהר איינע פון די יודענעס, די מאַמע איז אַוועקגעפאָהרען

פלוצלונג איז איהר פרעהליך געוואָרען און אַ שכל'דיגער פונק האָט זיך איהר בעוויזען אין די אויגען.

צום... צום... טאַטען? — נאָר מען ענטפערט איהר נישט.

— וואו וועט זי שלאָפען?

— היינט מיט מיר.

די יודענעס לעגען זי אין אַ קאַלט בעט אַריין, דעם שאַל נעמט מען צו און זי הויבט אָן ציטערן.

— מאַמע! צולאָזט זי זיך אויף אַ קול.

— נעמט זי איין, פריידעל, זאָגען די יודענעס.

— געהט נאָר, געהט! ענטפערט די פערפעדערטע, דאָס איז שוין מיין זאַך.

די וואָס האָבען זי געברענגט געהען אַוועק און די יודענע פון די פערערן הויבט זיך אויף און געהט צו איהר צו.

— שוויַיג! — מאַכט זי הארט און טרוקען. און זי דערשרעקט זיך און בלייבט שטיל.

זי קריגט אין דער פריה, גלייך מיט נאָך 4 קינדער, אַ שטיקעל ברויט מיט טהיי — טהיי האָט זי שוין לאַנג נישט

געטרונקען. זי האָט עס גאָר פֿערגעסען. ביי טאָג קריגט זי אַביסעל קאַרטאָפֿלעס אָדער קאַשע, ביי נאַכט ווייטער טהיי מיט ברויט... זי איז כמעט זאַט, נאָר עס איז איהר נישט גוט. זי האָט פֿיינד דיא קינדער און מורא פֿאַר פֿריידלען און בענקט...

— מאַמע!

נאָר פֿריידעל גיט אַ קוק אויף איהר און זי שווייגט. פֿריידלען האָט זי שרעקליך פֿיינד.

איין מאָל ביי נאַכט (זי האָט נאָך אַלץ נישט איהר שעניק און שלאָפֿט נאָך אַלץ נישט ביי נאַכט נאָר ביי טאָג) קריגט זי חשק זיך איבערצודרעהען צו דער אַלטער און צו בייסען און דראַפען די שלעכטע, די מרשעת... נאָר פֿריידעל שלאָפֿט מיט האַלב אָפֿענע אויגען און זי דרעהט זיך צוריק איבער דערשראָקען.

— ווערסט איינליעגען אַמאָל? פֿישצעט פֿריידעל'ס קול און דערלאַנגט מיט דער ביינינער פֿויסט אין די פּלייצעס.

מיט דער צייט האָט זי די מוטער פֿערגעסען! דאָך בענקט זי און שרייט אַלץ אין איינעם: אַרויס! אַרויס!

זי האָט איהר שעניק בעקומען און פֿון דעמאָלס אָן האָט זי פֿאַר פֿריידלען ווייניגער מורא: זי אַנטלויפֿט פֿאַר איהר, און אין לויפֿען קעהרט זי אום און שלאָגט די קינדער, צוויאָגט די פֿעדערן, צוברעכט דעם טאָפּ פֿון זיי... פֿריידעל כאַפּט אַ בעזים, נאָר זי פֿערלירט דעם אָטהעם נאָכיאָגענדיג די „ווילדע בריאה" פֿאַר דאָס איז זי זיך אָן איהר שפּעטער נוקם. זי מאַכט זיך רוהיג און שטיל, פֿאַר דאָס אַז די „ווילדע בריאה" שלאָפֿט שפּעטער אויף דעם שעניק, וואַרפֿט זי זיך אויף איהר אַרויף און צוהאַקט איהר דאָס לייב מיט די נעגעל. זי וויינט נישט, נאָר פֿערבלוטיגט בייסט זי די ליפּען. די רעשט גרינע קינדער בעהאַלטען זיך אין די ווינקעלעך און אָטהעמען פֿאַר שרעק...

נאָר היינט האָט דאָס אַלץ אויפֿגעהערט. אַ יודענע איז געקומען צו פֿריידלען און געזאָגט, אַז מעהר וועט מען שוין פֿאַר דער ווילדער נישט צאָהלען: „נישטאָ פֿון וואַנען".

פריידעל האָט זיך אויפגעשטעלט, אין די אויגען האָט איהר אויפגעבליצט דאָס רשעות. זי האָט אָנגעכאַפּט די „ווילדע בריאה" און אַרויסגעשטופּט פון שטוב.

די ווילדע בריאה איז אַראָבגעקראָכען אויף אַלע פיער פון די טרעפּ (געהן אויף טרעפּ האָט זי נישט געקענט) און אַצונד, האַ, האַ! זי זעהט די גאַס! אַזוי ווייס, אַזוי שעהן! אַ גלייכער, ווייסער, בלישטשענדיגער שניי! הו האַ!

און זי לויפט איבער'ן שניי באָרוועס און לאַכט...

די לְבָנָה דֶערְצֶעהלט.

— מיער פון קוקען אויף ווייסען מאַרמאָר און אויערם ווייסע גאַז־בעלייכטונג, האָב איך מיך אוועק־געדרעהט און געוואָרפען אַ בליק אויף איין אונטערגאַס.

פון איין איבערגעבויגען הייזעל געהט אַרויס אַ באָרוועס יונגעל, שלעכט געקליידט (די שמאַטעס האַלטען זיך אויפ׳ן קוים) און געגענאיבער, פון אַ צווייט הויז, כמעט אַ מפולת, קומט אויך אַרויס אַזאַ יונגעל.

קוים זענען זיי איינער צום צווייטען צוגעקומען, האָב איך שוין נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פון וועלכען הויז:ביידע אויסגעדאַרט, מיט ברענענדיגע אויגען, ביידע ציטערן פאַר קעלט, אפשר פאַר הונגער אויך.

איך הער ווי זיי שמועסען.

— פאַרטיג?

— און דו?

— אויך!

— האָסט געגעסען?

— ניין... דער טאַטע האָט נישט געברענגט.

— מיינער — קראַנק; די מאַמע וויינט...

— געהען מיר?

— בעסער לויפען... ס׳איז קאַלט...

— נו!

זיי לויפען פייל פון בויגען אין שטאָדט אַריין.

איך קוק זיי נאָך.

ביי איינעם פון די שענסטע הייזער שטעלען זיי זיך אָב.

— זעהסט! מיין פעטערס הויז! מאַכט איינער שטאָלץ.

דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז געגענאיבער!

— דאָס איז מ י י ן פעטערס!

— מיין פעטער האָט מען אָבער געברענגט איין אַראַביש פערד'ל פאַר 16 טויזענד!

— מיינער האָט אַ קאַרעטע מיט 4 פערד ווי די לייבען!

— מיינער האָט אפשר טויזענד דערפער!

— מיינער — אפשר הונדערט שטעדט!

— שוטה! ביי מיין פעטער זענען די מעבעל פון גאָלד!

— בהמה! ביי מיין פעטער — סאַמע בריליאַנטען!

— אָבער מיין מוהמע מיט איהרע פערפומען! די נאָז רייסט עס אויף!

אָ וואַ! מיין מוהמע געהט אַלע טאָג אין טעאַטער אַריין...

— און אַז מיין פעטער שפיעלט יעדע נאַכט אין קאָרטען — הא?

זיי האָבען זיך לאַנג געשפאַרט און שיער נישט געפאַלען זיך אין די האָר אַריין...

איינער איז דאָך פריהער אָבגעשטאַנען.

— קאַלט, מאַכט ער מיט אַ ציטער.

דער צווייטער שטעהט אויך אָב:

— איך בין זעהר הונגעריג, זאָגט ער, עס נאָגט מיך! קלינג אָן ביי דיין פעטער...

— ניין — ענטפערט יענער דערשראָקען — ער האָט אָנגעזאָגט דעם שווייצער, ער זאָל מיר העגד און פיס צערברעכען!

— מיין פעטער — דאָס זעלבע! — ענטפערט דער צווייטער.

זיי לאָזען ביידע טרויעריג אַראָב די קעפּ.

— געהען מיר?

פאר קליין און גרויס.

— בעסער לויפען..
און אויפ'ן וועג:
— מאָרגען ביי נאַכט נאָך אַמאָל...
— יאָ... איבערלויפען... איך וועל געבען אַ סימן...
איך וועל אַ קריי טהון ווי אַ האָהן...
— ... איך וועל דיר ענטפערן מיט אַ מיאָוק פון אַ קאַץ.
— גוט...
זיי זענען מיר פערשוואונדען געוואָרען.

קינדער שפּיעל.

פאַר די צערקווע.

אַ גאָלדענער טאָג...

די זון אויבען אין בלויען הימעל, די קאָפּולע פון דער צערקווע אונטען אין דער בלויער לופט — פלאַקערן... שפּריצען פייער.

די אַלעע אין סקווער אַרום צערקווע איז איבערפול, דאָס אויסגעשפּרייטע זאַמד בליצט גאָלדיג, דאָס ליכט רייסט זיך אריין צווישען די געוויקסען, בעזוכט די פערוואָקסענסטע ווינקעלעך און בעשיינט אַ חברה קינדער וואָס ליעגט אַרום קלאָמב פון אויסגעמישטע פלאַמענדיג־רויטע רויזען און אָבגעמאַטערטע, האלב־געבויגענע ווייסע ליליען.

— סקוצ'נאָ! 1) רופט זיך אָן אַ יונגעל פון אַ יאָהר פונפצעהן אין אַ גענעראַלסקי מונדיר מיט אַ רויטען אונטערשלאַג, רויטע קלאַפּען און זילבערנע טראָלבען. ער שפּרינגט אויף.

עטליכע „מאַטראָסען" טהוען דאָס זעלבע, גענעצענדיג, און ווישענדיג זיך דעם שוויס. —

די רעשט קינדער שטעהט אויך אויף, — אָרעמערע קינדער, אין איבערגעמאַכטע זאַכען, אָן וועלכע מען דערקענט די פאָטערס: אַ פּאָליציי־מאַן, אַ צערקווע־דיענער, איין אָרעמער טשינאָווניק...

די האַלטען זיך אַביסעל פון ווייטען, מיט אויסגעשפּיצטע אויערן, גרייט צו ערפילען יעדען בעפעהל.

1) לאַנגווייליג.

— קומט ווייטער שפּיעלען! זאָגט דער גענעראַל מיט אַ שטימע, אין וועלכער עס קלינגט שוין אַ קאָמאַנדאָ-טאָן.

— אין וואָס? פרעגט אַ מאַטראָס.

— אין איין אָביסק! 1) רופט זיך נישט דרייסט אָן איינער פון אָרעמען עולם.

— בילאָ! 2) גענעצט דער „גענעראַל!"—

— וו וויענציאַניע! 3) פּראָפּאָנירט אַ מאַטראָס.

— די בארישנים 4) קענען נאָך נישט אַרוים פון פּרייוט 5).

— זיי וועלען אָנקומען.

— אָבער דערווייל?— סקוצנאָ! גענעצט דער גענעראַל. אַ קליינע פּויזע.

— וו סוד! 6) הערט זיך אַ שטילער פאָרשלאַג, ווייטער פון אָרעמען עולם אַרוים.

— חאָראָשאָ! 7) שמייכעלט דער גענעראַל—

— נאָ, קאָווּאָ סודיט טאָ 8)? פרעגט אַ מאַטראָס.

— ווזיאַטאָצניקאַ! 9)

— ניע סטאָיט! 10)

— ראַזדענסטוויענקאַוואָ!

— עטאָ גערּאָי! צאַר יעוואָ זשאַלויעט 11)

— שמיטאַ! מאַשענניקאָ 12) שמיטאַ! ראַזבאָיניקאַ 13)...

— חאָראָשאָ... רופט מען אַרום.

— ווער וועט זיין שמיט? פרעגט דער גענעראַל.

אַלע ציהען מיט די אַקסעל; קיינער וויל נישט... אַלע קוקען מיט רחמנות פּנים'לעך און האַלב מיט שרעק צום גענעראַל, ער זאָל, חס ושלום, נישט הייסען...

— וואַניא בודיעט! 14) רופט אויס דער גענעראַל. וואַניאַ, דער יונגסטער, לויט די קליידער אויך דער אָרעם-

---

1) אונטערזוכונג. 2) שוין געווען. 3) חופּה, קדושין.
4) פריידיינס. 5) אַזיל. 6) געריכט. 7) גוט. 8) נאָר וועמען משפּט'ן? 9) לאַפּאָווניק, שוחד נעהמער. 10) נישט כדאי 11) דער פייזער האָט'ן ליעב. 12) שווינדלער. 13) מערדער. 14) וואַניאַ וועט זיין.

סטער, אַ געלבלעך בלאַסער, מיט אַ גרויס קעפעל, אויפגע־שוואומען בייכעל און פיילענבויגענדיגע פיסלעך, בעקומט טרערען אין די אויסגעזעצטע אויגען.

— יאַ ניע חאָטציע! 1) שטאַמעלט ער, וויינענדיג.

דער גענעראַל טופעט מיטן פוס.

— דו מוסט...

— ניין, ניין! דאָס יונגעל וואַרפט זיך אויף דער ערד

— איך הייס!

— ניין און ניין! און דאָס יונגעל גראָבט אַריין די הענד־לעך און די פיסלעך אין זאַמד... חאָטש טויט מיך

— חברה הייסט! אמת?

— יאָ! יאָ! רופען זיך אָן אַלע אַרום...

— אַ'נישט, טרייבט מען דיך אַרויס פון חברה!

— טרייבט! שרייט וואַניאַ מיט פערצווייפלונג.

— וואַניאַ, — רופט זיך אָן דער גענעראַל ווייבער — וואַניאַ — און געהט צו צום ליעגענדיגען — הער וואַניאַ — ער בעמיהט זיך וואָס מעהר ליעבשאַפט איינצופליסען אין דער שטימע — בעקומסט, ווייסט וואָס?

— וואָס? העשעט וואַניאַ, און הייבט דאָס קעפעל אויף העכער אַ ביסעל און קוקט צום גענעראַל אַרויף מיט אַ הונגער־בליק.

דער גענעראַל קלערט אַ ווײַלע און פּלאַצט אַרויס, — שאָקאָלאַד!

וואַניאַ'ס הונגער־אויגען בליטצען אויף.

— אַ גאַנץ טעוועלע?

— אַ האַלבס! דינגט זיך דער גענעראַל.

— אַ גאַנץ! שפּאַרט זיך איין וואַניאַ.

— אַ גאַנץ! גיט דער גענעראַל נאָך, נישט אָהן פערדרוס. נאָר וואַניאַ'ס אויגען לעשען זיך צוריק אויס.

— גענאַרסט מיך?

— ניין... מיין גענעראַלסקע וואָרט!

— גיב פאָראויס!

---

1) איך וויל נישט.

— נאַ! און דער גענעראַל נעהמט אַרויס, נישט אָהן חרטה, אַ טעוועלע שאָקאָלאַד און דערלאַנגט וואַניאַ׳ן.

וואַניאַ גראָבט אויס דאָס רעכטע הענטעל פון זאַמד און האַפּט אָן דאָס טעוועלע פון דער אויסגעצווינגענער זייט.

דער גענעראַל פערהאַלט די צווייטע זייט, וועלענדיג אָב־ברעכען האָטש אַ שטיקעל.

וואַניאַ בעמערקט דעם מאַנעווער, רייסט געשווינד אויס דאָס גאַנצע טעוועלע.

— פּרעסער! זידעלט דער גענעראַל, און איבערדרעהענ־דיג זיך צו חברה:

— אַצונד קלויבט אויס אַ וואָיענני סוד 1)

— דו — פּרעדסיעדאַטעל! 2) רופט מען צום גענעראַל.

נאָר וואַניאַ, וואָס האָט זיך שוין געהאַט אויפגעזעצט, מיט ציטעריגע הענטלעך אָבגעשיילט דאָס טעוועלע פון בליצענדיגען בלייערנעם העמדעל און געחאַפּט צום מויל, נעמט עס נאָך׳ן ערשטען אָבלעקען צוריק אַרויס פון מויל און צעוויינט זיך.

— וואָס ווייטער? דרעהט זיך אויס דער „גענעראַל" צו־קאָכט.

— איהר וועט מיך שלאָגען!

אַ שטילע רחמנות׳דיגע פּויזע.

— נו — רופט זיך אָהן אַ מאַטראָס — אַ ביסעל שלאָגען מוז מען דאָך!

— אָבער נישט קאָפּען מיט די פיס! בעט זיך וואַניאַ...

— גוט! — געבען אַלע נאָך

— נישט רייסען ביי די האָר..

— נאָר אַביסעל!

— ניין, גאָר נישט, עס טהוט וועה! צוהעשעט זיך וואַניאַ, — און נישט שטעכען מיט שפּילקעס! גיט ער צו.

דאַמאָלס געהט צו איהם נעהנטער צו דער גענעראַל, און טהוט אַ טופּ מיט׳ן פוס און אַ געשריי:

1) קריעגס־געריכט. 2) פאָרזיצענדער.

— פרעס?

וואַניאַ ווערט פּערציטערט, חאַפּט די שאַקאַלאַד אין מויל אַריין און לעקט.

— פּרעס! זאָג איך.

וואַניאַ הויבט אָן קייען פאַר שרעק.

— געשווינדער!

וואַניאַ פּאָלגט; אַ רגע, און דאָס גאַנצע טעוועלע פּערשווינדט.

— אַצונד מיסט דו! שרייט דער גענעראַל און אויסדרעהענדיג זיך צו די חברה:

— קלויבט זאַסיעראַטעליעס!

חוזק.

(א שמועס).

— איהר קענט חוזק'ן?

— אודאי!

— וואו געפינט מען איהם?

— וואו נישט? אין גאס, אין הייזער, אין שוהל, אין בית־המדרש, אפט זיצט ער תפוס!

— א שעהנער פערשוין!

— ער וועט דען שטארבען אויף זיין בעט?

— ווי זעהט ער אויס?

— ווי חוזק! הויט אוןביין; א הויט פון פארמעט מיט לאבענדיג־וויינענדיגע ווארצעל, האפטען און שראמען. אויגען האט ער אויך משונה'נע; זיינם א בליק קען קיין בעל־בתי'שער מענש נישט אויסהאלטען. ליפען האט ער פערברענטע, דינע, צוזאמען־געפרעסטע. עס דאכט זיך, ער עפענט זיי נישט און דאך שיטען זיך איהם נאדלען פון מויל, אז עס שטעכט יעדען אין אלע אברים.

— ווי אזוי קליידט ער זיך?

— קריעה־בליעה: וואס קלעהרט איהר! א טויץ בגדים, נאר סאמע לעבער און חוזק שטארט פון אומעטום ארויס...

— פון וואנען לעבט ער?

— פון צרות, בויך־ צייהן־ לעבער־ און הארץ־וועהטאג! פון

וואַנען זאָל ער לעבען? אַז אַ מענש איז אַ לא יוצלח! ער איז אפילו בקי אין די קליינע אותיות נאָר טויגען — טויג ער צו גאָר נישט. איידער מען האָט איהם דערקענט, האָט מען אויף איהם רחמנות געהאַט, טאַקי, אַ תלמיד חכם, פאַר וואָס נישט! האָט מען איהם געמאַכט פאַר אַ מגיד. העלפט גאָט — שטאַרבט אַ ראש־הקהל, אַ יוד אַ גביר, אַ רעדעל־פיהרער, מאַכט ער אַזאַ הספד, אַז דער גאַנצער עולם איז שיער נישט צוקנאַקט געוואָרען פאַר געלעכטער; די ווייבערישע שוהל האָט געלאַכט, איהר פער־שמעהט? ! אַז אַזוי, אוים מגידות! מען מאַכט איהם פאַר אַ בדחן; מאַכט זיך ווייטער אַ גבירישע חתונה, שי"ן אלף רו"ב נדן... איז ער אַזוי משמח חתן כלה, אַז מען ווערט צוגאַסען פאַר געוויין! און דער הספד איז דוקא וויינענדיג, דאָס בדחנות לאַכענדיג, נאָר דאָס פנים, די גרימאַסען ברענגען אַרויס פון די כלים. אַז מען שמועסט אַ לא יוצלח! אַ פערשאָלטענער מענש!

— פערשאָלטען?

— אמת פערשאָלטען, וואו ער ווייזט זיך, קומט אַריין די קללה! ווין אין קעלער ווערט זויער, מילך אין שטוב — גע־רונען, שעהנע מיידלעך און חנ'ודיגע ווייבלעך ווערען נמאס ומאוס; פון בעלי־צדקות — שווינדלער, נישטען — פון די גרעסטע בעלי־בתים! פון גבאי'טעם — ר"ל, וואָס עס ווערט! למשל — מען מאַכט אַ חשבון פון צדקה געלד, מתן בסתר, מאיר בעל־נס, אַזוי אַ חברה, עס דאַרף זיין עודף! די פושקע האָט אַ שלאָס, די גבאים קען מען פאַר פיינע לייט, הוצאות זענען קליינע, הכנסות — די והותר. חוזק קומט אַריין — פעהלט שוין ¾ געלד! עס ווערט אונטער די הענד פערשוואונדען! וויל ער, ווייזט ער נאָך זיינע שוואַרצע קונצען און געפינט דאָס געלד ביים רב אָדער ביים גבאי אין שטיוועל! אַז ער איז דאָ, געהט אפילו אומגעצעהלט געלד לאבוד! וואו ער שטעקט אַריין די נאָז, איז אוים אמונה, אוים בטחון, אוים קרעדיט!

— ווי לאָזט מען אַזוינס אַריין אין אַ יודיש הויז?

— מען לאָזט טאַקי נישט, ער גנב'עט זיך דאָך אומעטום

אַריין... וואָס קלעהרט איהר, מען היט זיך פאַר איהם ווי פאַר פייער. דער רב ענטלויפט כמטחוי קשת, דַיָנִים חלש'ן, בעלי בתים'ס בייכער טרייסלען זיך ווי אין אַ פיעבער, די גרעסטע משׂכּילים פערגעסען די צונג אין מויל, בעלי צדקה לאָזען די אויגען אַראָב ווי די גרעסטע גנבים, און נשים — רחמנא־ליצלן — זענען מפיל פאַר שרעק! אַפילו בתולות...

— פון וואַנען קומט איהר צו דער סחורה?

— ווייסט איין בורא עולם! וואו מען זייעט איהם נישט קומט ער אַרויס! דאָ פון אונטער דער ערד, דאָ פאַלט ער אַראָב פון הימעל, דאָ יאָגט איהם אָן דער טייוועל ערגיץ פון אַ זייט... ער אַליין ווייסט נישט, פון וואַנען ער נעהמט זיך.

— און איינער אַליין?

— עלענד ווי אַ שטיין! קיין קרוב, קיין גואל... און עס איז קיין וואונדער נישט: קיינער וויל זיך צו'ן איהם נישט דערקענען, און ער אַליין וואָלט וויין אייגענעם טאַטען נישט דערקענט...

— אַ כשוף?

— אַ כשוף!

די רויז.

(אַ זומער ערצעהלונג).

עס גערט צו פסח, עס איז פריהלינג, און אין זאַקסישען גאָרטען וועלען זיך באַלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּיס ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּען דערקען איך, אַז יאָ! אַיי. וואָס פאַר אַ ליכטלעך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען! בהן צדקי — איך וועל קיינעם נישט אויסזאָגען! נאָר, אַז איהר האָט ליעב, וועל איך אייך טאַקי דערצעהלען אַ מעשה פון אַ רויז...

אַמאָל איז געווען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין עפּענטליכען (אפשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפ'ן טראַווניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף אַ שטעכענדיגען שטרויס.

בשעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ'ם בליהען פערגעסען, איז זי נאָך יונג און גרין געווען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אַנעמיע געליטען: ווייניג, אָרעם בלוט געהאַט, און האָט זיך געשעמט פאַר דער וועלט צו ווייזען. זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַם־טיעפסטען צווישען די שטעך־נאָדלען

נאָר אין שטילע נעכט האָט זי זיך אַמאָל אַרויסגערוקט, איין אויג געוואָרפען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַלע ראָמאַנטיש גליקליכע בלומען, און פון זיי אויפגעהויבען דעם טרויעריגען

בליק צו׳ם בלאָהען, קלאָרען הימעל מיט אַ שטילע, נאָר אַ ווייגענדיגע פּרעטענסיע צו גאָט, פאַר וואָס ער האָט אין איהר איינער פערגעסען, זי איינע פערטהיילט, איהר איינער אַזאַ טרויעריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבען...

דאָס פלעגט אָבער נישט לאַנג דויערן. זי פלעגט זיך גיך און באַלד פאַר עפּיס דערשרעקען, און, פּערציטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרוים. מיט אַמאָל דאַכט זיך איהר — מען שיסט; דאָס האָבען ערגיץ, למזל טוב, עטליכע קנאָספּען גע־פּלאַצט. אָט הערט זי זיפצען — דאָס גוססט נאָר ערגיץ אין זאַמד אַ צוטרעטענע בלום.. עס הערען זיך עטליכע האַלז־ און נאָז־טענער — אַ פערשפּעטיגטער קאָרטען־שפּילער געהט זינגענדיג אַהיים, און לאָזט זיך הערען אין גאַס.

דאָך איז זי נישט זיכער, צי זי זעהט עס און הערט עס וואַכענדיג אָדער נאָר אין חלום. טהייל מאָל דאַכט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבען איז אַ חלום... אַז זי איז נאָר אַ געוועהנ־ליכער דאָרן, און אַ רויז נאָר אויפ׳ן עולם־הדמיון! אַז זי וועט זיך גיך און באַלד אויפחאַפּען שפּיציג און פערקרימט און פול מיט ברענענדיגע, גיפטיגען זאַפט!

* *
*

מיט דער צייט איז דער רויז בעסער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמע זון און עטליכע טראָפּען זומער־רעגען... זי איז אַלע מאָל געזונדטער און פולער געוואָרען. דאָס ערשטע רויזען־בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט און רויטער, מיט יעדער מינוט שעהן און שעהנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער און שטאַרקער ביי זיך!

און וואָס רויטער און געזונדטער זי ווערט, הויבט זי זיך אַלץ העכער און העכער, און קוקט אַלע מאָל זיכערער און לעבענדיגער אַרום אויף דער פרייער וועלט. דערנאָך איז געקו־

מען די העכסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען ציטעריג, פול מיט זאַפט און שאַרלאַך־רויט! אַצונד הויבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט אַרויס דאָס גאַנצע קעפעל הויך איבערן שטרויס, אום אַלעם מיט אָפענע אויגען צו בעטראַכטען, און פון אַלעם בע־טראַכט צו ווערען!

❁ ❁
❁

זי קוקט זיך אום און פערוואונדערט זיך! אַלע איהרע שוועס־טער זענען שוין פערשוואונדען געוואָרען; זי איז געבליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אַליין. עס פרעהט און שרעקט זי צוזאַמען!... חאָטש זי האָט אַלעם נאָר ווי אין חלום געהערט און געזעהן, ווייסט זי דאָך, וואָס דאָס פערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אַז איהרע שוועסטער זענען פון די שטרויסען אַראָב אין דער וועלט אַריין זוכען גליק. וואָס דאָס „גליק" אַליין איז, דאָס ווייסט זי נישט, נאָר עפּיס טרוימט איהר, אַז עס איז אַ גליק פערהאַנען, אַז דאָס גליק וואַקסט נישט אויפ'ן שטרויס, אַז צוליעב איהם מוז מען אַרויס פון דער שטעכעדיגער אָרעמער היים אין דער פרייער וועלט אַריין, צוגעזעצט צו עמיצענס אַ ברוסט!

זי שרעקט דאָס געחלומטע גליק און דאָך ציהט עס זי ווי אַ מאַגנעט... זי דערמאַהנט זיך, אַז איינמאָל האָט זי געהערט אַזוי זיס מוזיקאַליש רעדען פון גליקליך זיין און גליקליך מאַכען... מענשען האָט זי נישט איינמאָל געזעהן און געהערט בעהאַלטען אין שטרויס... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פערקרימטע מענ־שען... נאָר טהייל פרעהליכע, גליקליכע מיט רויזען אויפ'ן האַרץ! און די האָבען געשמייכעלט, און דאָס פנים האָט זיי געשטראַהלט מיט גליק! זי וויל אויך אויסגלייכען, בלאַנק מאַכען אַ זויער־טרויעריג פנים, זי וויל אויך ליכט אָנצינדען אין האַלב פערלאָשענע אויגען...

זי וויל זיך אַליין אָברייסען פון שטרויס און צו־קאָלערן זיך צו דער אַלעע, וואו מענשען וועלען באַלד אָנהויבען שפּאַצירען... עס „פּאַסט" דאָך נישט; זי ווייסט שוין, אַז דער סדר עולם איז

נישט, רויזען זאָלען זיך אָברייסען אַליין... מען מוז וואַרטען... אויך אונטען וועט מען זי נישט בעמערקען! עס קען דורכגעהן אַ פערטראָגענער סוחר, אַ פראָצענטניק, וואָס לויפט נאָך זיין אָפּפער אָדער וואָס ענטלויפט פאַר'ן געזעטץ... אַ טרעגער מיט אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס, וואָס וועט אויף איהר גאָר קיין מבין נישט זיין און נישט אָבטרעטען פון וועג... און אונטער אַזוינע פיס וויל זי אודאי נישט שטאַרבען. זי מוז בלייבען אויפ'ן שטרויס, חאָטש אַזוי איינזאַם און טרויעריג!

— מען וועט דאָך באַלד קומען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זענען דאָך אויך נישט זיצען געבליבען!

* *

*

עס איז אַ קלאָרער, העלער פריהמאָרגען; זיי וועלען זיך באַלד בעווייזען! דער הימעל איז אַזוי העל-בלאָה, אַזוי צוזאָגענדיג, אַזוי שמייכעלדיג, אַזוי גוט! אין אַזאַ שעהנעם העלען טאָג מוז איהר גליק געבאָרען ווערען, און — ווי אַ זילבערנע שטראַהל פון הימעל, ווי אַ ברכה פון גאָט, אַראָבפאַלען אויף איהר! זיי וועלען זיכער קומען און איינער פון זיי... איינעם פון זיי וועט זי בעגליקען!

זי הויבט זיך נאָך העכער איבערן שטרויס. זי גלייכט אויס און צולעגט איהרע רויטע קליידלעך, מיט חנ'ודיגע טהוי-בריליאַנטען בעשיט. זי לעגט דאָס קעפּעל אַ ביסעל אין אַ זייט; אַזוי פיהלט זי זיך שעהנער און נעהנטער צו דער שמאָלער אַלעי.

* *

*

עמיץ געהט!

עס הויבט אָן ציטערן דאָס קליינע רויזען-הערצעל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַלטען, זי האָט חרטה... נאָר דער, וואָס קומט אָן, חאָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

אַ רויז איז פון נאַטור צו עדל, עס זאָל איהר אַזוינס געפעלען!

* *

*

מיט אַ גראָהעם פּאַראַסאָל אין דער האַנד, מיט גרויסע קאַלאָשען אויף די פיס, מיט אַ דיקען פּאַלעטאַט, פערמאַכט אויף אַלע קנעפּ, מיט אַ ווייס טוך פערבונדען די צייהן, מיט אַ הויכען צילינדער אין דער לינקער און אין דער רעכטער האַנד אַ דיקען ווײן־שטאָק, איבער וועלכען דער גאַנצער קערפּער בויגט זיך אינ'ם גאַנג; מיט אַ גאָלען קאָפּ און דאָפּעלטע ברילען אויף דער דאַרער, געגאָרבעט, שפּיציג־ביינינגער נאָז, קומט אָן — שלעפּענדיג אַ פוס נאָך אַ פוס — איין אַלטער „דײטש״!

די רויז האָט זיין שטילען גאַנג נישט דערהערט, און קיין צייט נישט געהאַט זיך פאַר איהם צו בעהאַלטען.

ער שטעלט זיך פאַר איהם אָב, שלעפּט צו איין פוס צו'ם צווייטען! מאַכט צורעכט די דאָפּעלטע ברילען און בעטראַכט די פרישע בריאה...

ער רונצעלט דאָך די נאָז; זי איז איהם נ י ש ט געפעלען.

— פּהי! — בלאָזט ער אַרויס פון צווישען די בלאָהע ליפּען, און דערפון ווערט אַ ריח און אַ גערויש, גלייך אַ פויל בלאַט וואָלט געפלויגען אין דער לופט.

— פּהי! שוין נישט פאַר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט... צו אַלט! איך דאַרף יונגער, פרישער; נאָך גרינלעך, עפּיס אַזוינס — — —

ער לעגט צו צוויי פינגער צו די ליפּען, וויל ענדיגען מיט אַ וואָהל־יונגערישען פּייף, נאָר עס קומט אַרויס קוים אַ צישען פון אַ שלאַנג — — און געהט ווייטער.

— ברעך די פיס! קען זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* *

*

אָט, עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען,

עס געהט אַ יונגער מאַן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך און שרעקט זיך צוזאַמען!

דער יונגער מאַן קומט נעהנטער. זי האָט נאָך אַזאַ טרויעריג פּנים נישט געזעהן! אַ דינער ביטערער שמייכעל בלאָנדזיעט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַסע ליפּען... דער יונגער שטערן איז געראונצעלט, אויף די בלאַסע באַקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פרעהליכער שטראַהל נישט געפאַלען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נאָר זי פיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה און שעהן ווי דער הימעל, נאָר טרויעריג — ווי עס קאָן נאָר זיין אַ הימעל אָהן זון!

— און קיין איינציגע פון מיינע שוועסטער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פּאָר אַזוינעם נישט געאָפּפערט?

דער יונגער מאַן הויבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפען! דאָרט קאָן זיין אַ הימעל, נאָר דערווייל איז אַ ים פון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זי מיט דער האַנד דעם שטערן, ווי איינער וואָס דערמאַהנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַסער, און דער דינער ביטערער שמייכעל ווערט ברייטער און ברייטער און פערשפּרייט זיך אַלץ העכער און העכער ביז די אויגען צו... נאָר באַלד פאַלט דערויף אַ געדיכטער שאָטען פון וועהטאָג! ער פערברעכט די הענד:

— אַ רויז — ציטערן זיינע ליפּען — אַ רויז! — ווען יענע האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נאָר דאָס אייגענע ציערונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיך אָבגענאַרט... די אייגענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע האַרץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין — ער קאָן נאָך אין איהר און אין רויזען נישט פערגעסען!

— מאַרש! קאָמאַנדירט ער זיך, און רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, און פערשווינדט אין איין אַנדערע אַלעע.

— אַח, גאָט, גאָט, קלאָגט זי די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קענען!

אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך! אָה ניין! אינם טרייעם אָפּפערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פון אַ רויז!

* * *

עס קומען אָן צוויי עלטערע דאַמען; געהענדיג, בעטראַכטען זיי אַלע שטרויסען; אַלע זענען לעער!

— זיי מוזען דערוואַקסענע זיהן האָבען! טראַכט זיך די רויז.

— נאָר פּאַר וואָס קומען זיי נישט אַליין — זעהט עס איהר וואונדערליך אויס.

— מיר האָבען זיך פערשפּעטיגט — מאַכט איין דאַמע צו דער אַנדערער.

— איך זעה שוין — ענטפערס די צווייטע — עס וועט שוין דאָס יאָהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז וויל דאָך. מען זאָל זי בעמערקען, אָבוואָהל דאָס רחמנות אויף יענעם קלינגט איהר נאָך אין הערצעל. זי בעוועגט זיך און עס געראָטה איהר!

— אָט, אַ רויז! מאַכט איינע.

— איך זעה שוין — זאָגט די צווייטע — „קיין מעשה נישט" פון אַ רויז, נאָר איינע איז קיינע! פּאַר מיינע געסט דאַרף איך וועניגסטענס — אַ טאָפּ איינגעמאַכטס... נאַכט אויף נאַכט ווייז און קאָרטען! דאַרף דאָס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס איין עמער זאַפט...

די אָרעמע רויז דאַנקט גאָט, אַז די דאַמען זענען פערבייגעגאַנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אַזוי מען דריקט אַרויס דעם זאַפט פון רויזען, ביי וואָס פּאַר אַ פייער עס פרעגלען זיך קאָנפיטורען... נאָר די דאַמען אַליין זענען איהר נישט געפעלען; אַזוינע דיקע, שמאַלציגע פּנימער..!

עלעגאַנט געקליידט, דער אַבערציהער מיט דער העלער אונטערלאַנג אויפ׳ן אַקסעל, מאָדישע זעק אַלס ביינקליידער. איין אָפּענער זיאַקעט, פון וועלכען עס קוקט אַרויס אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדרט) קייטעל, און ענדיגט זיך נאַכלעסיג, אַראָבפאַלענדיג מיט אַ גרויסען פערדס=קאָפּ אין אַ ראַם פון אַ קליינער פערדס=פּאָדקאָווע; איבער דער ברוסט טאַנצט אין דער לופט אַ גאָלדענע פאַנסנעע אויף אַ דין=זילבערנע האָר; אַ יעגער=הוט, און — אַ פנים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט און שאַרף צוקוקען, מען זאָל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דעם פרישען הויך דערפון אַראָבגעבלאָזען... נאָר די אויגען זענען רויטליך=מיעד, אין אַרום=געפּאַסט מיט בלאָהע רענדער.

די רויז בעמערקט ער באַלד, נאָר ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רגע.

— פאַר איין אַנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט געשיקט אַ רויז מיט דער פרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען בילעט מיט פלאַמענדיגע ריימען אונטער אַ דורכגעשטאָכען האַרץ... זי וויל אָבער ברילאַנטען!

* *
*

עס קומט אָן אַ בלאַסער יונגער מאַן, לאַנגע, נאָכגעלאָזטע, פּאָעטיש פאַנטאַסטיש צושויבערטע האָר. די אויגען פערזענקט אין הימעל, גלייך ביידע בלאָהע פאַרבען ווילען זיך צוזאַמענגיסען! אין מויל מיט גוט געריימטע ליפּען — אַ זיס זומערליעדעל אָהן ווערטער, און אויפ׳ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זונשטראַהלען לייכט געזוימעלטען פנים איז אויסגעגאָסען אַ פאַרביג=פּאָעטישער חלום.

די רויז דערפיהלט אַ שטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַ פייל געטראָפען.

עס טהוט איהר וועה, נאָר די וועהטאָג איז אַזוי זיס, אַזוי עדעל=זיס! איהר ציטערט דאָס קליינע רויזען=האַרץ, און

צאַפּעלט ווי אַ יונג פויגעלע אין שטייג, עס ווילט זיך אויס־רייסען!

— אָט — דאָס איז דער — צאַפּעלט עס און רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אַזוי לאַנג געחלומ'ט! וואָס גאָט האָט מיר געוויס בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אַה! ער זאָל מיך נאָר זעהן: ער זאָל מיך נאָר זעהן!

און איהר הייס געבעט איז ווייטער געהערט געוואָרען; ער האָט זי דערזעהן!

ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאָהע אויגען ווערען איהם גרעסער און די שטראַהלען אין זיי — ליכטיגער און וואַרעמער!

ער געהט צו און בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטערדיגע פינגער, ער לעגט צו זיינע ליפּען צו איהרע ערדעלע בלעטלעך... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קושט זי...

— אָה, דו שעהנע! זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרויס — דו גאָטעס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראַהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַ מאָל... און זיינע ליפּען דערפיהלען אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטערט און וויל זיך אָברייסען פון שטרויס...

און ער ציטערט אויך! נאָר אַ טרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פּלוצלונג איבער זיין פּנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטערן זיינע ליפּען, בשעת ווען ער חאַפּט די הענד צו זיך, גלייך ער וויל זיי נישט געטרויען —

— דאָס נישט! איך וועל דיר פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס נישט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאַסער שטוב... דענערווירט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, און דערנאָך — מיר אין קאָפּ אַ קויל אַריין־געיאָגט..."

„אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבן די קע־
ניגין פון אַלע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין. וועל איך
אַליך שיקען מיינע זיפצען און מיין געבעט צו דיר... נאָר
בליהען זאָלסט דו ווייטער.."

„בליה"!

און ער געהט אַוועק...

* *

*

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ'ן שטרויס און בעמערקט
נישט, אַז מיט דער אַלע קומט אָן אַ שכור.

ער וואַקעלט זיך אַהין און אַהער, זינגט עפּיס אונטער דער
נאָז און פאַלט גלייך אויפ'ן שטרויס אַרויף.

אַז די פאָליציי האָט'ן שפּעטער־צו אויפגעהויבען, האָט זיך
ער שטרויס צוריק אויסגעגלייכט, נאָר די רויז איז שוין אויף
איהם נישט געוועזען. —

די טויטע שטאָדט.

אַרומפאָהרענדיג אויף דער פראָווינץ וועגען דער יודישער סטאַטיסטיק, האָב איך אונטערוועגנס געטראָפען אמאָל אַ יוד וואָס האָט זיך געשלעפט טריט ביי טריט אין שווערען זאַמד. דער יוד זעהט אויס קראנק, קוים וואָס ער געהט. קוים וואָס ער שלעפט די פיס. איך קריעג אויפ'ן רחמנות און נעהם אידם אויף, אויף דער פוהר. ער זיצט אויף, שטעקט מיר אָב „שלום עליכם"! פרעגט מיך אויס וועגען אַלערליי נייעס. איך ענטפער און פרעג צום סוף:

— און איהר פון וואַנען זייט, ר' קרוב?

— פון דער טויטער שטאָדט! — ענטפערט ער געלאַסען. איך מיין ער שפאַסט.

— וואו איז עס, פרעג איך — הינטער די הרי חשך?

— אי! — שמייכעלט ער, — דוקא אין פוילען...

— אין אונזער מדינה, אַזאַ שטאָדט?

— פערהאַן! — זאָגט ער — פערהאַן! הגם די אומות העולם, ווייסען נישט פון איהר, און האָבען איהר קיין גוישען נאָמען ביז היינט נישט געגעבען... עס איז אַ יודישע, איין עכט יודישע שטאָדט!

— וואָס רעדט איהר?

— וואָס איהר הערט! איהר קענט אַוראי געאָגראַפיע און מיינט, אַז אַלץ איז דאָרט פערשריבען; אַז אָסור! מיר יודען לעבען אָהן געאָגראַפיע!.. נישט פערשריבען און פון נאָהנט און ווייט קומט מען צו אינז און מען פאָהרט פון אונז. נאָך וואָס געאָגראַפיע?... יעדער בעל־עגלה ווייסט דעם וועג...

— איהר גלויבט נישט? פרעגט ער ווייטער.

איך שווייג.

— און דאָך איז אַזוי! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך מיט אַלע גאונים פון דער וועלט! עס געהען שאלות ותשובות וועגען אַלע די וויכטיגסטע זאַכען... און אַלץ ווערט פערזאָרגט... איז נאָך דער צייט! נישט לאַנג, למשל: האָט מען מתיר געמאַכט איין עגונה, וואָס האָט שוין לאַנג אויסגעלעבט איהרע יאָהרען; נו, וואָס איז? דער עיקר איז דער שכר פון פלפול, נישט די עגונה!

ער מאַכט ווייטער:

— אַלע „אייניקלעך" וויסען שוין לאַנג פון אונזער שטעדטיל... קומען, ברוך השם, גאַנץ אָפט... פאָהרען, ברוך־השם, נישט לעדיג אַרויס.

— דאָס ערשטע מאָל הער איך פון אַ טויטער שטאָדט!

— איז ווירקליך אַ וואונדער! מוזט איהר זיך אַ ביסעל האַלטען פון ווייטענס... עס איז דאָך איין עכט יודישע שטאָדט, איין אמת'ע עיר ואם בישראל; זי האָט אַלץ וואָס אַ שטאָדט ברויך; משוגעים אפילו, צוויי, אָדער דריי! אין מסחר האָט זי אויך אַ שם!

— פיהרט עפיס אַרויס צי אַריין?

— וואָס? וואָס זאָגט איהר? פרעגט דער יוד, נישט רעכט פערשטעהענדיג. — סחורה, מיינט איהר, אַרויס און אַריין־פיהרען?

איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— געוויס! — ענטפערט ער — מען פיהרט אַרויס תפילין און רצועות, מען ברענגט אַריין אתרוגים פון קורפו און ערד פון ארץ ישראל! אָבער נישט דאָס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער האַנדעל אויפ'ן אָרט, אין שטאָדט גופא, שענקען, אורחים־שטיבלעך, אַלטוואַרג... כנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— איין אָרעמע שטאָדט?

— וואָס הייסט רייך און וואָס הייסט אָרעם? ס'איז דאָ פרנסה! גאָר אָרעמע לייט, געהען אַרום אין די הייזער, אין דער־היים אָדער אין סביבות... דאָס מעהרסט — אויפ'ן אָרט! ווער עס שטעקט אויס אַ האַנד, דעם גיט מען. אַנדערע זוכען זיך לייכטע מלאכות, אַ שטייגער: אַ מעקלעריי, זוכען אין די גאַסען און געפינען אַ כשר'ע מציאה... דער רבונו של עולם פערלאָזט נישט!... יתומים עסען טעג ביי בעלי בתים און לערנען אין תלמוד תורה; פון יתומות ווערען דיענסט־מיידלעך, קעכין, פאָהרען אָב און זענען זיך אויך מפרנס... אלמנות, גרושות און עגונות (אין די לעצטע צייט איז פערהאַן אַ סך עגונות) זיטצען פערשלאָפען איבער פייער־טעפ! און פערדרייט, חלומט זיי, אַז עס וואַקסען שוין גרייטע זעמעל אויף די בוימער... אַנדערע לעבען גאַנץ בכבוד!

— פון וואָס?

— פון וואָס? ווי דער סדר עולם איז! איין אָרעמאַן האָט בטחון, אַ סיחר שלינגט לופט, און דעם ערד־אַרבייטער, דעם קברן מיין איך, דעם פעהלט אַודאי נישט...

צי מאַכט ער חוזק, דאָס אויסגעדאַרטע יודעל, דער גל־עצמות, מיט'ן מאָרנע פייער'ל, וואָס בליצט איהם אין די טיעף איינגעפאַלענע אויגען? אויפ'ן שאַרף־ביינינגען פנים, וואָס איז אַרומגעצויגען ווי מיט אַ געל שטיק פאַרמעט, בעוויזט זיך דאָך קיין מינדסטען שמייכעל... נאָר דאָס קול זיינס... עפּיס קלינגט עס מאָרנע!

— וואָס איז עס פאָרט — פרעג איך — פאַר אַ מין שטאָדט?

— וואָס הייסט? אַ שטאָדט ווי אַלע שטעדט! פערהאַן אַ שוהל; אויף די ווענד, דערצעהלט מען, איז געווען אמאָל אויסגעמאָלט אַלערליי חיות, בהמות און עופות, פון פרק שירה ערוים... אויפ'ן בעליק ווייטער — אַלערליי כלי זמר, פון דוד

המלך, עליו השלום... איך האָב עס שוין נישט געזעהן, נאָר אַלטע יודען זאָגען!

— און היינט?

— היינט? שטויב און שפינגעוועבס... נאָר אַ הילצערנע קייט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, הענגט נאָך אַראָב פון בעליק, פאַלט זיך אַזוי בנעימות אַראָב, און אַ זייט פון ארון קודש, רעכטס פון פרוכת, וואָס איז ווייטער אַ מתנה פון פרומע נשים... ווער עס האָט געמאַכט די קייט, געדענקט מען נישט, נאָר אַ מייסטער איז עס געוועזען! אַזאַ קייט!

— און שוהל — דערצעהלט ווייטער דער יוד — דאַוונען, ווי דער שטייגער איז, סאַמע פראָסטאַקעס — בעלי מלאכות; אויסגענומען שניידער, וואָס האָבען אַ בעזונדערן מנין, און קצבים מיט בעלי־עגלות, וואָס האָבען זיך האָיאָהר געדונגען אַ בעזונדער שטיבעל צו דאַווענען... די שוהל קען קוים עברי! שעהנע בעלי בתים, בני תורה דאַוונען אין בית המדרש, אַ גרויס בית המדרש... אַ סך ספרים! חסידים ווידער דאַוונען אין שטיבלעך!

— און מחלוקת פערהאַן?

— כל זמן מען לעבט! אויפ'ן קברות פאַר דאָס, איז שלום... אין בית עלמין פאַר אַלע... דאָס מרחץ מיט דער מקוה זענען אויך בשותפות פאַר אַלע...

— וואָס נאָך פערמאָגט איהר?

— וואָס דאַרף מען נאָך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער־געגאַנגען... אורחים קענען שלאָפען אין בית המדרש... לעדיג ביי נאַכט... אַ הקדש האָבען מיר!

— אַ שפּיטאָל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפּיטאָל, נאָר אַ הקדש. צוויי שטובען, פריהער איז עס געוועזען דעם בעדערס דירה, דערנאָך האָט מען געמאַכט, דער בעדער זאָל יוצא זיין מיט איין שטוב און די צווייטע זאָל זיין אַ הקדש... בסך הכל ליגען דאָרט, דאַכט זיך, דריי קראַנקע ווייבער, איינע, נעביך, איין אַלטע, אָבגענומענע פיס, און ליגט איבער־אַנאַנד; אַ צווייטע — הענד און פיס

אָבגעגומען, אין נאָך אַ משוגענע ענונה, דריי ווינקלען פער־נעמען די בעטען, אין פיערטען שטעהען קוימען־אויוון! אין מיטען האָב'מיר נאָך אַ טויטען־שטיבעל, טאָמער טרעפט זיך!

— איהר לאַכט פון מיר, ר' קרוב, — פאַל איך איהם אין די רייד — עס איז דאָך ציאַחנאָויקע! ציאַחנאָויקע מיט איהר מסחר, צדקות און מעשים טובים! פאַר וואָס זאָגט איהר: די טויטע שטאָדט?

— ווייל איך מיין טאַקי די טויטע שטאָדט! איך רעד פון אַ שטאָדט, וואָס באַלד אין דער התחלה, ווען זי האָט זיך געבויעט, איז זי געהאַנגען אויף אַ האָר, און היינט, אַז די האָר האָט זיך איבערגעריסען, הענגט זי אין דער לופט. אויף גאָר־נישט האַלט זי זיך. און ווייל זי האַלט זיך אויף גאָר־נישט אין שוועבט אַרום אין לופט, איז זי געוואָרען אַ טויטע שטאָדט... ווילט איהר, וועל איך אייך דערצעהלען, פאַר וואָס און ווי אַזוי.

— אדרבא... זעהר אינטערעסאַנט.

עס פאַלט דערווייל צו די נאַכט... דער הימעל ווערט אין אַ זייט בלוטיג, פייערדיג; דאָרט געהט אונטער די זון. פון דער צווייטער זייט דאַגעגען, פון אַ קלאָרען, לייכטען נעפיל שווימט אַרויס די לבנה, ווי אַ כלה'ס פנים פון אונטער אַ ווייסען שלייער. די בלאַסע שטראַהלען, וואָס זי זייעט אויף איבער דער ערד, ציטערן און מישען זיך אוים מיט די ציטערדיגע שאָטען פון דער טרויעריג שטילער נאַכט...

עס ווערט אונהיימליך.

מיר פאָהרען אריין אין אַ וועלדעל. דער לבנה'ס שטראַהלען גנב'נען זיך צו אונז דורך די ציטעריגע בלעטער...

אונטען, צווישען אַראָבגעפאַלענע בלעטער און צווייגען, טאַנצען אַרום קליינע ליכט־רעדלעך, ווי זילבערנע מטבעות, עפּיס אַ כשוף שטעקט אין דער בעלייכטונג, אין שטיל־רוישענדיגען וואַלד...

איך וואַרף אַ בליק אויפ'ן אורח, ער האָט שוין, דאַכט זיך, גאָר איין אַנדער פּנים... עס איז אַזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאַכט זיך, איז אַזוי עהרליך און פּראָסט...

זאָל דאָס אַ ל ץ אמת זיין?

האַ... איך וועל הערען!

— פון דער ערשטער רגע אָן — דערצעהלט דער ייד, — האָט די שטאָדט געהאָנגען אויף אַ האָר, ווייל מען האָט זי באַלד געשטעלט אויף איין אָרט, וואו עס טאָר, על פּי דין, קיין יודישע שטאָדט נישט זיין! ערשט, אַז עס האָט זיך צונויפגעזאַמעלט דאָס ערשטע מנין, האָט מען געמאַכט איין אסיפה.. עס איז געבליבען, מען זאָל זיך צורעכענען צו איינער פון די שטעדט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האָט מען דערווייל געבויעט אַ מקוה, אַ שוהל, דערנאָך — אַ מרחץ, געקויפט נאָך אַ שטיקעל ערד אויף אַ הייליג אָרט...

און, אַז מען האָט שוין אַלץ אָבגעטהון, האָט מען געשיקט שתדלנים, וואו אַהין מען דאַרף, מען זאָל דאָס אַלץ בעשטעטיגען...

— מיט'ן קאָפּ אַראָב?

— וואָס געהט ביי אינז נ י ש ט אַזוי? עס קען דען אַנדערש זיין?...

— וויים איך...

— סיי ווי סיי — אַ מעשה שהיה! און עס איז גאָר-נישט אַזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געוועזען איז אַ ייד איין עושר, אַ גביר! דער גביר איז געוועזען, פערשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, אַ שטיקעל, און אפשר אַ שטיק קרוב למלכות... אַ תקיף... האָט מען אַלץ געמאַכט אויף זיין נאָמען: זיין שוהל, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג אָרט... פּאָליציע האָט געשוויגען; איך זאָג דאָך אייך — אַ תקיף!

אַז עס וועט קומען דאָס פּאַפּיער פון העכערן אָרט, וועט ער איבערשרייבען אויף קהל, וועט אויפהער'ען דאָס לאַ-יחרץ נעלד.

— אין דערנאָך האָט דער גביר געזאָגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער הארר, דעמאָלט זענען נאָך אַזוינע גבירים אין דער מאָדע נישט געוועזען... מען האָט בכלל פון „עלי כתיב" נאָך נישט געוואוסט. נאָר הערט וואָס עס קען זיך פּאַסירען, וואָס עס מאַכט זיך אַמאָל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נאָר דער שתדלן האָט אָנגעמאַכט די גרויסע צרה... אויפ'ן וועג, האָט ער זיך מישב געוועזען, און איז ענטלאָפען! מיט'ן געלד, מיט די פּאַפּיערען... און איבער־געלאָזט דעם פריש געבאַקענעם קהל, איין עגונה מיט לעבענדיגע יתומים...

— האָט מען געשיקט אַ צווייטען?

— אַזוי געשווינד? איידער מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז ענטלאָפען, איידער וואָס, איידער ווען, איז דערווייל דער גביר געשטאָרבען און איבערגעלאָזט, צווישען אַנדערע, אַ יורש אַ יתום קטן... פאַר 21 יאָהר טאָר ער דאָך נישט אָבשרייבען!

— איילט מען זיך נישט?

— געווים... אַז ער וועט אַלט ווערען איינאונצוואַנציג יאָהר, וועט מען שיקען אַ נייעם שתדלן אוןַ אפשר צוויי...

— און מען האָט עס פערשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אָט! אָט!... האָט טאַקי דער פנקס געדענקט און דער עולם פערגעסען!

טהייל זאָגען, אַז ידער פנקס איז פערברענט געוואָרען: דער גבאי האָט געהאַלטען דעם פנקס און הבדלה געמאַכט, און־טערגעצונדען אַ ביסעל בראָנפען און ואיננו...

קהל דערווייל, קיין עין הרע, וואַקסט; יודעלעך, ברוך השם, מעהרען זיך. עס קומען צו פון אַנדערע קהלות אויך: דער ברענגט איין איידעם, דער אַ שנור, מיט איין וואָרט עס צעוואַקסט זיך. און, ווי להכעים, דעם גביר'ס יורשים פאַלען! די אלמנה האָט חתונה און פאָהרט אָב, איין זוהן נאָכ'ן צווייטען זוכען פרנסה אין דער פרעמד... אויף שבעה ימים זיך צו־לאָפען. געבליבען איז נאָר דער יתום קטן... קהל מאַכט איהם

איין אַפּוטרופּס, מאַכט איהם חתונה, גיט איהם צו אַ געניטען שותף —

— דער מאַכט איהם אוים איין אויער!

— כדת משה וישראל!

און צרות האָט ער פון שותף, גרעסערע פון ווייב; אַ פאַלשע וועקסעלע האָט ער אויך אונטערגעשריעבען, מאַכט ער אויך פּליטה... אַ גרויסער באַנקראָט... היימישע, פרעמדע, עס ווערט אַ געוואַלד, אַ געריויש, עס שפּאַרט אָן אין סאָנד, עס קומט אַ קאָמאָרניק... געלד איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייב בעהאַלטען, — נעמט זיך דער קאָמאָרניק צו דער שוהל מיט'ן בית עלמין!

אַ דונער האָט אַריינגעשלאָגען אין שטעדטיל! אַ דונער פון ריינעם הימעל אָהן אַ פיצעל וואָלקען, דען, פערשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז דער לעצטער רגע בסוד סודות...

פלוצים, גאָר פלוצים, אויף אַמאָל איז מען געוואָהר גע־וואָרען, אַז קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָר!

וואָס בלייבט צו טהון? פאָהרט מען צו אַדוואָקאַטען... וואָס קענען זיי ראטהען אין אַזאַ פאַל? מען זאָל צולאָזען אַ ליציטאַציע, דער קאָמאָרניק זאָל אַלץ פערקויפען, און קהל זאָל אָבקויפען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אָבער דערווייל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פּאַפּיערען פערלוירען אויפ'ן וועג? זאָל מען איבשטעלען איין אַנדערן גביר, און אויף זיין נאָמען קויפען. דער עיקר — מען זאָל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אָבקומען אָדער אַוועקקומען. רחמנא ליצלן,

אין פלוג, דאַכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה... היזק האָבען געלד איז קהל געוועהנט... איז אָבער שוין דעמאָלט געוועזען נישט איין גביר, נאָר עטליכע! שתדלנים — גאָר אַ מאַסע! אויף וועמען זאָל מען פערשרייבען? וועמען נעמט מען פאַר אַ שתדלן? אַלע ווילען, אַלע קענען זיך בעליידיגען... — מאַכט מען איין אַסיפה און מען קלערט... און קלערען קלערט

מען אַזוי לאַנג, ביז עס ווערט אַ מחלוקת. און ביי אונז, אַז עס מאַכט זיך אַ מחלוקת, הערט עס אַזוי געשווינד נישט אויף... אַמאָל דאַכט זיך — אָט, שוין שלום, דאָס פייער זינקט איין, נאַ דיר! קומט אַ שלום־מאַכער און גיסט צו בוימעל, פלאַקערט ווייטער אויף, און — עד היום הזה!

דער יוד ווישט זיך אָב דעם בלאַסען שטערן און דער צעהלט ווייטער:

— דערווייל איז געשעהן אַ מעשה, טאַקי — מויל און אויערן אויפצושטעלען! כמעט נישט צו גלויבען...

— נאָר, — גיט ער צו מיט אַ שמייכעל — עס איז דאָך נאַכט און די חיה וואָס שפּאַציערט ביי נאַכט אין הימעל (ער ווייזט אויף דער לבנה) הייסט „אמונה"... ביי נאַכט, בפרט אין אַזאַ שטילע נאַכט, לאָזט זיך אַלץ גלויבען...

— געוויס, בין איך איהם נישט ווילענדיג מודה.

— און די מעשה איז טאַקי אַ שרעקליכע.

דער קאָמאָרניק האָט אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפ'ן הייליגען אָרט... די מתים דערהערען, ווערען, אַ פּנים, בייז... עס רוקען זיך אָב מצבות פון קברים... די מתים קומען אַרויס... איהר גלויבט?

— איך בין, חס ושלום, — זאָג איך, — קיין אפיקורס נישט; אין השארת הנפש גלויב איך... נאָר...

— וואָס „נאָר", רב קרוב, וואָס „נאָר"?

— איך האָב געמיינט, אַז נאָר די נשמה בלייבט... די נשמה, וואָס פליהט אין הימעל אַריין; אָבער דער גוף, וואָס געהט אין קבר אַריין, דער גולם, דער פוילט... סיי ווי סיי, אָהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קען נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאָגט, — לויבט מיך דער יוד — אויף מיר אַזאַ יאָהר!

איך האָב, — זאָגט ער ווייטער, — הנאה, אַז איהר זענט אַ יודע ספר... דאָך, פערגעסען האָט איהר, ר' קרוב, אָן עולם הדמיון פערגעסען! די נשמה, זאָגט איהר, געהט אין הימעל אַריין... גוט... נאָר וואו אַהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גיהנם אריין... אין גן עדן אַריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גיהנם אַריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאַר זיין גוטס —

לויתן, שור הבר, יין המשומר... און יענעם, פאַר זיין רשעות — הייסע סמאָלע... עס רעדט זיך נאָר אַזוי! נאָר דאָס הייסט: שכר ועונש. פאַר וואָס קומט שכר ועונש? ווייל אַ מענש, כל זמן ער לעבט, האָט אַ ברירה. וויל ער — טהוט ער גוטס, וויל ער — טהוט ער שלעכטס, און, אַזוי ווי ער בעט זיך אויס, אַזוי, האַ? שלאָפט ער...

ווי איז אָבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, און טהוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קען נישט טהון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טהון און פערשלאָפט אַ לעבען, און קומט עס איבער ווי אין איין עולם הדמיון? וואָס קומט אַזאַ נשמה? גיהנם? פאַר וואָס? זי האָט קיין פליעג אויף דער וואַנד נישט געטויט... גן עדן? פאַר וועלכע דרשה, זי האָט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער אַריין נישט געטהון...

— וואָס ווערט טאַקי פון אַזאַ נשמה?

— גאָר נישט! זי לעבט ווייטער אין עולם הדמיון... זי שיידט זיך נישט אָב פון גוף... נאָר פריהער האָט זיך דעם בעל דבר געחלומט, אַז ער לעבט, אויף דער ערד, און היינט חלומט זיך איהם, אַז ער לעבט, אין דער ערד!

אין אונזער שטעדטיל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאָרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע; קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוטע שלאָף־מיצלעך אין עולם הדמיון... לעגט זיך אַזאַ שלאָף־מיצעל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָף־מיצעל נאָר אין איין אַנדערע דירה, — ווייטער נישט...

דריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָמעדיע! דען, אַפילו ביים לעבען, לעגט עמיצען אַ פעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אַוועקיאָגען? און אַ איינגעגעסענע פליעג טרייבט ער אַוועק? גלאַט, מען ווערט פטור פון אַ פירטער ציצה, מען איז יוצא מיט דריי, צי מיט פיער פסול'ע, ווי ערגיץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פון דאגת פרנסה... אָבער ווייטער?

דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אסך שטעדט איז אזוי... און, עס טרעפט ערגיץ, ווי ביי אונז האָט געטראָפען, אַז אַ מת קריכט אַרויס פון אַ קבר, הויבט ער גאָר נישט אָן צו געדענקען, אַז ער האָט אַמאָל ודוי גע־זאָגט, געגוססט און איז געשטאָרבען... קוים פאַלען איהם, ביים אויפהויבען, די שערבעלעך אראָב פון די אויגען, געהט ער גלייך אין בית המדרש, אין מרחץ אריין, צו אַהיים עסען קולישע... ער ווייסט פון גאָרנישט!

איך ווייס נישט צי די לבנה איז שולדיג צי איך אַליין בין עפּיס געוועזען נישט ווי אַלע מאָל, — איך הער, גלויב, און פרעג נאָך:

— נו, זענען אַלע, אַלע מתים אויפגעשטאַנען...

— ווער ווייסט? מען פיהרט עפּיס ביכער? אפשר זענען געוועזען שטילע אַפּיקורסים וואָס האָבען געקלערט, אַז עס איז תחית המתים, און זענען, להכעיס, געבליבען ליעגען... אָבער אַ קהל מתים, איין עדה איז אויפגעשטאַנען! אויפגעשטאַנען און ענטלאָפען פאַר'ן קאָמאָרניק אין נאָהנטען וואַלד אריין.

— פאַר וואָס אין וואַלד אַריין?

— אין שטאָדט אַריין האָבען זיי נישט געקאָנט... עס איז דאָך געוועזען ביי טאָג, און על פי דין, טאָר מען זיך נישט ווייזען ביי טאָג אין תכריכים... אַ שטאָדט מיט מעוברת'ע ווייבער... זיי קענען זיך נאָך, חס ושלום, פערקיקען און געווינען גרייטע מתים...

— רעכט... און דער קאָמאָרניק...

— איהר פרעגט אויף איין ערל... ער האָט נישט גע־זעהן אַ וואָרט... אפשר שכור געוועזען... גאָרנישט... ער האָט זיינס געטהון, פערשריבען...

— און פערקויפט?

— נאָך נישט... דערוויל איז נאָך קיין קונה נישט דאָ...

— און די מתים?

— אָט... די מתים!

ער רוהט זיך אָב אַ רגע און דערצעהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפאַלען די נאַכט, זענען די מתים צוריק אין שטאָדט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אַ היים, גנב'עט זיך אַריין דורך אַ טהיר, אַ פענסטער, צי דורך אַ קוימען... חאַפּט זיך צו צו דעם אַלמער... אַרויסגענומען מלבושים, אָנגעטהון זיך, אָבגעגענעצט, און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפען...

צומאָרגענס איז שוין געוועזען אַ פולע שטאָדט מתים...

— און די לעבענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט בעמערקט!... פערנומען געוועזען מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּ פערדרעהט, אַלע פער־יאַהמערט! און צוריק געשמועסט, ווי אַזוי דערזעהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבענדיגען מיט אַ בר מנן אהן תכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זוהן האָט דעם פאָטער דערזעהן, האָט ער דריי מאָל אויסגעשפּיגען: פו, פו, פו, „און מיר האָט זיך געחלומט, אַז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גענומען... אַלע בייזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קעפּ!"

איין אַלמנה דערזעהט איהר מאַן, וואַרפט זי איהם אַריין אַ מתנת־יד, גענאַרט האָט ער זי, דער עכבררש... חוזק מאַכט ער! און זי, אַ נאַרישע יודענע, האָט איהם נאָך נייע תכריכים געמאַכט!

— און אַז זי האָט דערוויל חתונה געהאַט?

— ווער חתונה געהאַט? אין מחלוקת האָט מען אונטער־געצונדען און פערברענט די שוהל, מיט'ן בית המדרש מיט דער חופה... הכל כאשר לכל... דערביי זענען כמעט אַלע געוועזען „פאָדסור"...

— און וואָס ווייטער?

— גאָר נישט... די מתים זענען לעבענדיג געוואָרען, די לעבענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פון ענגעניש, פון דער לופט... דער עיקר, פאַר הונגער...

— אַ הונגער איז געוועזן?

— ווי ערגיץ! ביי אונז יאָ... די מתים האָבען זיך גע־זעצט אויף זייערע ערטער אין מנינים און אויף זייערע ערטער אין דערהיים ביי דער שיסעל אויך... מען האָט נישט גע־וואוסט, נאָר עס האָבען פלוצים לעפעל פערפעהלט, — פון איין שיסעל עסט מען, האָט פערפעהלט לעפעל... אַ בעל־הבית'טע ווייסט, אַז זי האָט אַזוי פיעל לעפעל ווי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פרומע זאָגען: אַ כשוף... נאָר, אַז מען ווערט געוואָהר, אַז אומעטום פעהלט און אַז דאָס עסען גענינט נישט,— האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער־יאָהר און מען האָט געהונ־גערט, און מען הונגערט נאָך...

און אין אַ קורצע צייט האָבען די מתים גובר געוועזען די לעבענדיגע... זיי זענען היינט קהל און פיהרען קהל! זיי זענען נישט פרה ובֿרה, דאָס נישט, נאָר אַז עמיץ שטאַרבט, גנבֿ'נען זיי איהם אַראָב פון דער מטה, נעמען אַרויס פון קבֿר און עס געהט נאָך אַ מת אַרום אין שטאָדט...

און וואָס פעהלט זיי? זאָרגען, זאָרגען זיי נישט, פאַר'ן טויט — קיין פחד נישט... עסען עסט מען אָבי אַ ברכה צו מאַכען, בענטשען צו קענען... אָבער מען דאַרף עס נישט, מען בענקט נישט דערצו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין וואַהנען; הונדערט מתים קענען וואַהנען אין איין שטוב, — מען דאַרף קיין לופט נישט!

און מען האָט קיין צער נישט! דען פון וואַנען האָט אַ מענש צער, פון וויסען — יוסף דעת יוסף מכאוב, אַ בר מנן — זיין דאגה! ער וויל נישט וויסען און דאַרף נישט וויסען... שלעפט זיך אַרום אין עולם הדמיון...

זיי האַלטען זיך דעריבער טאַקי פון דערוויטענס פון אַלע לעבענדיגע זאַכען... זיי האָבען קיין שאלות, קיין ספקות, קיין האַרץ־וועהטאָג. עס פוילט קיינעם קיין לעבער נישט!

— ווער מיינט איהר איז ביי אונז רב? אַ מאָל איז געוועזן אַ לעבענדיגער מענש, אַ טהוער; היינט אַ בר מנן! געהט אַרום אויפ'ן עולם הדמיון און זאָגט נאָך דעם חיי אדם ווי פון אַ חלום אַרויס...

ווער זענען די דיינים זיינע? זיינס גלייכען... האַלב פערפוילטע מתים...

און די לייט פסקנען שאלות פאַר לעבענדיגע ווי פאַר טויטע; אַלץ ווייסען זיי, אַלץ טהוען זיי... זיי מאַכען ברכה, זיי געהען מיט מציצה, זיי בענשען חתן־כלה...

ווער שטעלט זיך פאַר'ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת! ער האָט אַ פנים פון אַ מת, אַ קול פון אַ מת; עס טרעפט, אַ האָהן גיט פלוצים אַ קריי — ענטלויפט ער אַוועק פון עמוד!

און די גבירים, די בעלי טובות, רעדעל־פיהרער, קהל־פערזאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפּערגעצייג וואָס איז? טויטע, לאַנג געשטאָרבענע, לאַנג בעגראָבענע!

אין דעריבער איז אַזאַ עפּוש אין שוהל, אין באָד, אין גאַס... סאַמע מתים...

— און איהר, רב קריב, איהר וואָס זענט?

— איך? איך בין האַלב טויט. ענטפערט דער יוד. —

ער שפּרינגט אַראָב פון וואָגען און ווערט נעלם צווישען די ביימער...

באַנצִיע שׁװײַג.

דאָ! אויף דער וועלט, האָט באָנציע שווייג'ס טויט גאָר קיין אײַנדרוק נישט געמאַכט! פּרעגט עמיצען בחרם: יוער באָנציע איז געוועזען, ווי אַזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז געשטאָרבען! צי האָט אינ'ם דאָס האַרץ געפּלאַצט, צי די כּחות זענען איהם אויסגעגאַנגען, צי דער מאַרך-ביין האָט זיך איבערגעבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אפשר איז ער גאָר פאַר הונגער געשטאָרבען!

אַ פערד אין טראַמוויי זאָל פאַלען, וואָלט מען זיך מעהר אינטערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פון אַלע גאַסען געלאָפען און די נבלה בעקוקט; בעטראַכט אפילו דעם אָרט, וואו די מפּלה איז געוועזען...

נאָר דאָס פערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט געהאַט, עס זאָל זיין אַזוי פיעל פערד ווי מענשען — טויזענד מיליאָן!

באָנציע האָט שטיל געלעבט און איז שטיל געשטאָרבען; ווי אַ שאָטען איז ער דורך — דורך אונזער וועלט!

אויף באָנציעס ברית האָט מען קיין ווין נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כּוסות געקלונגען! צו בר-מצוה האָט ער קיין קלינגענדיגע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גראָה קליין קערנדעל זאַמד ביי'ם ברעג פון ים. צווישען מיליאָנען זיינסגלייכען; און, אַז דער ווינד האָט'ן אויפגעהויבען און אויף דער אַנדערער זייט ים אַריבערגעיאָגט, האָט עס קיינער נישט בעמערקט!

ביים לעבען האט די נאַסע בלאַטע קיין צייכען פון זיין פּוס נישט בעהאַלטען? נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינד דאָס קליינע ברעטעל פון זיין קבר אומגעוואָרפען; דעם קבר'ם ווייב האָט עס געפונען ווייט פון קבר אין דערביי א טעפּעל קאַרטאָ־פעל אָבגעקאָכט... עס איז דריי טעג נאָך באַנציעס טויט, פרעגט דעם קברן בחרם, וואו ער האָט'ן געלעגט!

וואָלט באָנציע א מצבה געהאַט, וואָלט אפשר איבער הונדערט יאָהר איין אַלטערטהומס־פאָרשער זי געפונען, און דער נאָמען „באָנציע שווייג" וואָלט נאָך אמאָל איבערגעקלונגען אין אונזער לופט.

א שאָטען! זיין פאָטאָגראַפיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין האַרץ; עס איז פון איהם קיין זֵכֶר געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד גע־שטאָרבען!

ווען נישט דאָס מענשליכע גערודער, וואָלט אפשר עמיצער אמאָל דערהערט ווי באָנציעס מאַרך־ביין האָט אונטער דער לאַסט געקנאַקט; וואָלט די וועלט מעהר צייט געהאַט, וואָלט עמיצער אפשר אמאָל בעמערקט, אַז באָנציע (אויך א מענש) האָט לעבענ־דיגערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגען און שרעקליך איינגעפאַלע־נע באַקען; אַז אַפילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט נישט אויף די פּלייצעס, איז איהם אויך דער קאָפּ צו דער ערד גע־בויגען, גלייך ער וואָלט לעבענדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואָל־טען אַזוי וועניג מענשען ווי פערד אין טראַמוויי געוועזען, וואָלט אפשר אמאָל עמיצער געפרעגט: וואו איז באָנציע אַהין־געקומען?!

ווען מען האָט באָנציען אין שפּיטאָל אריין־געפיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האָבען דערויף צעהן זיינס־גלייכען געוואַרט, און צווישען זיך דעם ווינ־קעל „אין־פּלוס" ליציטירט; ווען מען האָט'ן פון שפּיטאָל־בעט אין טויטען־שטיבעל אריין־געטראָגען האָבען אויפ'ן בעט צוואַנציג אָרעמע קראַנקע געוואַרט... ווען ער איז אַרויס פון טויטען־שטיבעל

— האָט מען צוואַנציג הרוגים פון אונטער איין איינגעפאַלען הויז געבראַכט — — — ווער ווייסט ווי לאַנג ער וועט רוהיג וואהנען אין קבר? ווער ווייסט וויפיעל עס וואַרטען שוין אויף דעם שטיקעל פּלאַץ...

שטיל געבוירען, שטיל געלעבט, שטיל געשטאָרבען און נאָך שטילער בעגראָבען.

. . . .

נאָר נישט אַזוי איז געווען אויף יענער וועלט! דאָרטען האָט באָנציעס טויט אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופר פון משיח'ס צייטען האָט געקלונגען אין אַלע זיבען הימלען: באָנציע שוויג איז נפטר געוואָרען! די גרעסטע מלאכים מיט די ברייטסטע פליגעל זענען געפלויגען און איינער האָט דעם אַנדערן איבערגעגעבען: באָנציע איז „נתבקש געוואָרען בישיבה של מעלה"! אין גן עדן איז אַ רעש, אַ שמחה, אַ געדרודער: „באָנציע שוויג! אַ שפּאַס באָנציע שוויג!!!"

יונגע מלאכים'לעך מיט בריליאַנטענע אויגעלעך, גאָלדענע דראָט-אַרבייטענע פליגעלעך און זילבערנע פּאַנטאָפעלעך זענען באָנציען אַקעגען געלאָפען מיט שמחה! דער גערויש פון די פליגעל, דאָס קלאַפּען פון די פּאַנטאָפעלעך און דאָס פרעהליכע לאַכען פון די יונגע, פרישע, רויזיגע מוילעכלעך האָט פערפולט אַלע הימלען און איז צוגעקומען ביז צו'ם כסא הכבוד, און גאָט אַליין האָט אויך שוין געוואוסט, אַז באָנציע שוויג קומט!

אברהם אבינו האָט זיך אין טויער פון הימעל געשטעלט, די רעכטע האַנד אויסגעשטרעקט צום ברייטען „שלום עליכם" און אַ זיסער שמייכעל שיינט אַזוי העל אויף זיין אַלטען פנים!

וואָס רעדעלט אַזוי אין הימעל?

דאָס האָבען צוויי מלאכים אין גן עדן אַריין פאַר באָנציעס וועגען אַ גינגאָלדענע פּאַטערשטוהל אויף רעדלעך געפיהרט!

וואָס האָט אַזוי העל געבליצט?

דאָס האָט מען דורכגעפיהרט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טהייערסטע שטיינער געזעצט! אַלץ פאַר באָנציען!

— נאָך פאַר'ן פסק פון בית דין של מעלה? פרעגען די צדיקים פערוואונדערט און נישט גאַר אָהן קנאה.

— אָה! ענטפערן די מלאכים, דאָס וועט זיין אַ פראָסטע פּוסטע פאָרמע! געגען באָנציע שווייג וועט אפילו דער קטיגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפינען! די „דיעלע" וועט דויערן פינף מינוט!

— איהר שפּיעלט זיך מיט באָנציע שווייג? —

אַז די מלאכים'לעך האָבען באָנציען געחאַפּט אין דער לופט און אָבגעשפּיעלט איהם אַ זמר; אַז אברהם אבינו האָט איהם ווי איין אַלטען קאַמעראַד די האַנד געשאָקעלט; אַז ער האָט גע־הערט, אַז זיין שטוהל איז גרייט אין גן־עדן; אַז אויף זיין קאָפּ וואַרט אַ קרוין; אַז אין בית־דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין וואָרט נישט רעדען — האָט באָנציע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, געשוויגען פאַר שרעק! עס איז איהם דאָס האַרץ ענטגאַנגען! ער איז זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ חלום, אָדער אַ פּראָסטער טעות!

ער איז צוביידע געוואוהנט! נישט איינמאָל האָט איהם אויף יענער וועלט געחלומ'ט, אַז ער קלויבט געלד אויף דער פּאָדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליעגען... און אויפגעחאַפּט האָט ער זיך נאָך אַ גרעסערער קבצן ווי נעכטען... נישט איינמאָל האָט איהם עמיץ פער טעות צוגעשמייכעלט, אַ גוט וואָרט געזאָגט און איבערגעדרעהט זיך און אויסגעשפּיגען...

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אַזוי!

און ער האָט מורא די אויגען אויפצוהויבען, דער חלום זאָל נישט פערשווינדען; ער זאָל זיך נישט אויפחאַפּען ערגיץ אין אַ הייל צווישען שלאַנגען און עגדיסען! ער האָט מורא פון מויל אַ קלאַנג ארויסצולאָזען, מיט אַ גליעד אַ ריהר צו טהון —

מען זאָל איהם נישט דערקענען און אוועקשליידערן אויף כף־הקל *)...

ער ציטערט און הערט נישט די מלאכים'ס קאָמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאַנצען אַרום איהם, ער ענטפערט נישט אברהם אבינו אויפ'ן הערצליכען „שלום עליכם", און — געפיהרט צו'ם בית־דין של מעלה — זאָגט ער איהם קיין „גוט־מאָרגען" נישט...

אויסער זיך איז ער פאַר שרעק!

און זיין שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרען, אז ער האָט, נישט ווילענדיג, דערזעהן די פּאָדלאָגע פון בית־דין של מעלה. פּאַמע אַלאַבאַסטער מיט בריליאַנטען! „אויף אַזאַ פּאָדלאָגע שטעהען מיינע פיס!" — ער ווערט אין גאַנצען פערשטאַרט! „ווער ווייסט וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט... ער וועט קומען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף!"

פאַר שרעק האָט ער אפילו נישט געהערט ווי דער פּרע־זעס האָט בפירוש אויסגערופען: „די דיעלע פון באָנציע שווייג!" און, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די אַקטען, געזאָגט: „לעז, נאָר בקצור!"

מיט באָנציען דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן. עס רוישט איהם אין די אויערן. אינ'ם גערויש הערט ער דאָך אַלע מאָל שאַרפער און שאַרפער דעם מלאך־מליץ'ס זיס קול ווי אַ פידעל:

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו'ן אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פון איין אַרטיסט אַ שניידערס האַנד.

— וואָס רעדט ער? — פרעגט זיך באָנציע, און ער הערט ווי איין אומגעדולד קול האַקט איהם איבער און זאָגט:

— נאָר אָהן משלים!

— ער האָט זיך קיינמאָל — הויבט וויטער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָט, נישט

---

*) כף הקלע.

אויף לייט ; און זיין אויג האָט קיינמאָל נישט אויפגעפלאַמט קיין
פונק פון האַס , ער האָט עס קיינמאָל נישט אויפגעהויבען מיט
אַ פּרעטענזיע צום הימעל.

באָנציע פערשטעהט ווייטער נישט אַ וואָרט , און דאָס האַרטע
קול שלאָגט ווייטער איבער :

— אָהן רעטאָריק!

— איוב האָט נישט אויסגעהאַלטען. ער איז אומגליקלי-
בער געווען — —

— פאַקטען, טרוקענע פאַקטען! רופט נאָך אומגעדולדי-
גער דער פּרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען איהם מל געווען —

— נאָר אָהן ר ע אַ ל י ז ם!

— אַ מוהל אַ פושער האָט דאָס בלוט נישט פערהאַלטען —

— ווייטער!

— ער האָט אַלץ געשוויגען (פיהרט ווייטער דער מליץ
יושר) אפילו ווען די מוטער איז איהם געשטאָרבען און ער האָט
צו דרייצעהן יאָהר אַ שטיפמאַמע בעקומען... אַ שטיפמאַמע אַ
שלאַנג, אַ מרשעת...

— מיינט מען דאָך אפשר פאָרט מיך? טראַכט באָנציע —

— אָהן אינסוניאַציען *) אויף דריטע פּערזאָנען, בייזערט
זיך דער פּרעזעס.

— זי פלעגט איהם קאַרגען דעם ביסען... אייער-נעכ-
טיג פערשימעלט ברויט... האָר-פלאַקס פאַר פלייש... און זי
האָט קאַווע מיט שמעטענע געטרונקען—

— צו דער זאַך! שרייט דער פּרעזעס.

— זי האָט איהם פאַר דאָס קיין נעגעל נישט געקאַרגט
און זיין ברוין-און-בלאה לייב פלעגט אַרויסקוקען דורך אַלע לעכער
פון זיינע פערשימעלט-צוריסענע קליידער... ווינטער אין די
גרעסטע פרעסט האָט ער איהר באָרוועס אויפ'ן הויף האָלץ גע-
האקט, און די הענד זענען צו יונג און צו שוואַך געווען, די

---

*) בלשינות.

קלעצלעך צו דיק, די האַק צו שטימפיג... נישט איינמאל האָט ער זיך די האַנט פון די געלענקען אויסגעריסען, נישט איינמאָל האָט ער זיך די פיס אָבגעפרוירען, נאָר געשוויגען האָט ער, אפילו זיך פאַר'ן פאָטער —

— פאַר'ן שכור! לאַכט אַריין דער קטיגור, און באַנציען ווערט קאַלט אין אַלע אברים —

— נישט געקלאָגט, ענדיגט דער מליץ יושר דעם זאַץ.

— און שטענדיג עלענד — פיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פרייע מינוט —

— פאַקטען — רופט ווייטער דער פרעזעס.

— ער האָט געשוויגען אפילו שפעטער, ווען דער פאָטער האָט'ן, שכור'ערהייט אמאָל אָנגעחאַפט ביי די האָר און אין מיטען אַ שנייענדיגער ווינטער-נאַכט אַרויסגעוואָרפען פון שטוב! ער האָט זיך שטיל אויפגעהויבען פון שניי און איז ענטלאָפען וואו די אויגען האָבען איהם געטראָגען...

אויפ'ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביי'ם גרעסטען הונגער האָט ער נאָר מיט די אויגען געבעטעלט!

ערשט אין אַ שווינדעלדיגע, נאַסע פריהלינג-נאַכט, איז ער אין אַ גרויסע שטאָדט אַריין-געקומען; ער איז אַריין ווי אַ טראָפען אין אַ ים און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פערבראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפרעגט פאַר וואָס, פאַר ווען? ער איז אַרויס און די שווערסטע אַרבייט געזוכט! נאָר ער האָט געשוויגען!

שווערער פאַר דער אַרבייט איז געוועזען זי צו געפינען — ער האָט געשוויגען!

באָדענדיג זיך אין קאַלטען שוויים, צוזאַמען-געדריקט אונטער דער שווערסטער לאַסט, ביים גרעסטען קראַמפף אין לעדיגען מאָגען — האָט ער געשוויגען!

בעשפריצט פון פרעמדער בלאָטע, בעשפיגען פון פרעמדע מיילער, געיאָגט פון טראָטואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט

אַראָב אין גאַסען צווישען דראָשקעס, קאַרעטען און טראַמווייס, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אַריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבערגערעבענט, וויפיעל פוד לאַסט עס קומט אויס אויף אַ גראָשען, וויפיעל מאָל ער איז גע־פאַלען ביי יעדען גאַנג פאַר אַ דרייער, וויפיעל מאָל ער האָט שיער נישט די נשמה אויסגעשפּיגען, מאָהנענדיג זיין פערדיענסט; ער האָט נישט גערעכענט, נישט זיין, נישט יענעמס מזל, נאָר געשוויגען!

זיין אייגען פערדיענסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָהנט! ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביי דער טהיר געשטעלט, און אין די אויגען האָט זיך אַ הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפּעטער" און ער איז פערשוואונדען שטיל ווי אַ שאָטען, כּדי שפּעטער נאָך שטילער אויסצובעטלען זיין פערדיענסט!

ער האָט אַפילו געשוויגען, ווען מען פלעגט אידם אָבריי־סען פון זיין פערדיענסט אָדער אַריינוואַרפען אַ פאַלשע מטבע!..

ער האָט אַלץ געשוויגען...

— מיינט מען דאָך טאַקי מיך! טרייסט זיך באָנציע

— איינמאָל — פיהרט וויטער דער מליץ יושר נאָך אַ טרונק־וואַסער — איז אין זיין לעבען איין ענדערונג געשעהן... עס איז דורכגעפלויגען אַ קאָטש אויף גומענע רעדער מיט צוי־פלאָשעטע פערד... דער שמייסער איז שוין לאַנג פון וויטענס געלעגען מיט אַ צושפּאַלטענעם קאָפּ אויפ'ן ברוק... פון די דער־שראָקענע פערדס מיילער שפּריצט דער שוים, פון אונטער די פאָדקאָוועס יאָגען זיך פונקען, די אויגען בלישציען ווי ברענענדי־גע שטורקאַצען אין אַ פינסטערער נאַכט — און אין קאָטש זיצט נישט טויט נישט לעבענדיג אַ מענש!

און באָנציע האָט די פערד פערהאַלטען!

און דער געראַטעוועטער איז געוועזען אַ יוד אַ בעל צדקה און האָט באָנציען די טובה נישט פערגעסען!

ער האָט איהם דעם געהרג'טענס בייטש איבערגעגעבען; באָנציע איז אַ שמייסער געוואָרען! נאָך מעהר — ער האָט איהם חתונה געמאַכט, נאָך מעהר — — ער האָט איהם אפילו מיט אַ קינד פערזאָרגט —

און באָנציע האָט אַלץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! בעפעסטיגט זיך באָנציע אין דער דעה, און האָט דאָך נישט די העזה איין אויג צו ווארפען אויפ'ן „בית־דין של מעלה״...

ער הערט זיך ווייטער איין צו'ם מלאך מליץ:

— ער האָט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל טובה האָט אין קורצען באנקראָטירט און איהם זיין לוין נישט בעצאָהלט...

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דאָס ווייב איז פון איהם ענטלאָפען און איבערגעלאָזט איהם אַ קינד פון דער ברוסט...

ער האָט געשוויגען אפילו מיט פופצעהן יאָהר שפּעטער, ווען דאָס קינד איז אויפגעוואַקסען און גענוג שטאַרק געוועזען — באָנציען ארויסצוווארפען פון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! פרעהט זיך באָנציע

— ער האָט אפילו געשוויגען — הויבט אָן ווייכער און טרויעריגער דער מלאך מליץ — ווען דער איינענער בעל טובה האָט זיך מיט אַלע אויסגעגליכט, נאָר איהם קיין גראָשען שכירות נישט צוריקגעגעבען — און אפילו דעמאָלט, ווען ער איז באָנציען (ווייטער פאָהרענדיג אויף אַ קאָטש מיט גומענע רעדער און פערד ווי לייבען) איבערגעפאָהרען...

ער האָט אַלץ געשוויגען! ער האָט אפילו דער פאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט איהם צורעכט געמאַכט...

ער האָט געשוויגען אפילו אין שפּיטאָל, וואו מען מעג שוין שרייען!

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דער דאָקטאָר האָט אָהן

פונפצעהן קאָפּיקעס נישט געוואָלט צוגעהן צו זיין בעט, און דער וועכטער, אָהן פינף קאָפּ. — טווישען איהם די וועש!

ער האָט געשוויגען ביים גוססן — ער האָט געשוויגען ביי׳ם שטאַרבען...

קיין וואָרט געגען גאָט, קיין וואָרט געגען לייט!

— דיקסי!

באָנציע הויבט אָן ווייטער צו ציטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב. ער ווייסט אַז נאָכ׳ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט וואָס ד ע ר וועט זאָגען! באָנציע אַליין האָט זיין לעבען נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פריהערדיגע פערגעסען... דער מלאך-מליץ האָט איהם אַלץ דערמאַהנט... ווער ווייסט וואָס דער קטיגור וועט איהם דערמאַהנען!

— רבותי! הויבט אָן אַ שאַרף-שטעכענדיג-בריהענדיג קול —

נאָר ער האַקט אָב —

— רבותי, הויבט ער נאָך אַ מאָל אָן, נאָר ווייבער און האַקט ווייטער אָב.

ענדליך הערט זיך, פון דעם אייגענעם האַלז אַרויס, כמעט אַ וויך קול:

— רבותי! ע ר האָט געשוויגען! וועל איך אויך שווייגען!

עס ווערט שטיל — און פון פאָרנט הערט זיך אַ נייע ווייכע ציטערדיגע שטימע:

— באָנציע, מיין קינד באָנציע! רופט איהם ווי אַ האַרפע... מיין האַרציג קינד באָנציע!

און באָנציען צו-וויינט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין אַצונד די אויגען געעפענט, נאָר זיי זענען פערפינסטערט פון טרעהרען... עס איז איהם אַזוי זיס-וויינענדיג קיינמאָל נישט גע-וועזען... „מיין קינד", „מיין באָנציע" — זייט די מוטער איז

געשטאָרבען, האָט ער אַזאַ קול און אַזוינע ווערטער נישט גע־הערט —

— מיין קינד! פיהרט ווייטער דער אב־בית־דין — דו האָסט אַלץ געליטען און געשוויגען! עס איז נישט דאָ קיין גאַנץ גליעד, קיין גאַנץ ביינדעל אין דיין לייב אָהן אַ וואונד, אָהן אַ בלוטיג אָרט, עס איז נישט דאָ קיין איין בעהאַלטען אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָל נישט בלוטען... און דו האָסט אַלץ געשוויגען...

דאָרט האָט מען זיך נישט פערשטאַנען דערויף! דו אַליין האָסט גאָר אפשר נישט געוואוסט, אַז דו קענסט שרייען און, אַז פון דיין געשריי קענען יריחו'ס מויערן ציטערן און איינ־פאַלען? דו אליין האָסט פון דיין פערשלאָפענעם כח נישט גע־וואוסט...

אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט בעלוינט, נאָר דאָרט איז דער עולם השקר, דאָ אויפ'ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין בעקומען!

דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט'ן, דיר וועט עס נישט פסק'נען.

דיר וועט עס קיין חלק נישט אויס־און נישט אָבטהיילען: נעהם דיר וואָס דו ווילסט! אַלעס איז דיין!

באָנציע הויבט דאָס ערשטע מאָל די אויגען אויף! ער ווערט ווי פערבלענדעט פון דער ליכט פון אַלע זייטען! אַלעס בלאַנקט, אַלעס בלישצעט, פון אַלעס יאָגען שטראַהלען: פון די וועגד, פון די כלים, פון די מלאכים, פון די דיינים! סאַמע ענגלען!

ער לאָזט די מידע אויגען אַראָב!

— טאַקי? פרעגט ער מסופק און פערשעהמט.

— זיכער! ענטפערט פעסט דער אב־בית־דין! זיכער, זאָג איך דיר, אַז אַלעס איז דיין. אַלעס אין הימעל געהער צו דיר! קלויב און נעהם וואָס דו ווילסט, דו נעהמסט נאָר ביי דיר אַליין!

— טאַקי? פרעגט באָנציע נאָך אַמאָל, נאָר שוין מיט אַ זיכערן קול.

— טאַקי! טאַקי! טאַקי! ענטפערט מען איהם אויף זיכער פון אַלע זייטען.

— נו, אויב אַזוי — שמייכעלט באָנציע — וויל איך טאַקי אַלע טאָג אין דער פריה, אַ הייסע בולקע מיט פרישע פוטער!

דיינים און מלאכים האָבען אַראָבגעלאָזט די קעפּ פערשעהמט; דער קטיגור האָט זיך צולאַכט.

דאָס שטרַיימעל.

זיין בין איך אַ קירזשנער, נאָר דער עיקר — אַ שטריימעל־מאַכער. אמת איז, אַז דאָס רוב פרנסה האָב איך פון פויערשע סיערמיענגעס און טרעגער־פעלצלעך.

עס פאַלט אויך אַמאָל אַריין לייב־מילנער מיט'ן שאָפּען־פעלץ...

אמת איז, אַז אַ שטריימעל טרעפט זיך זעלטען, זעהר זעלטען; דען — ווער טראָגט היינט אַ שטריימעל? אַ רב! און אַ שטריימעל לעבט איהם שטענדיג איבער...

אויך איז אמת, אַז ווען עס טרעפט זיך שוין אַ שטריימעל, מאַך איך עס ערשט אומזיסט, אָדער האַלב אומזיסט. לכל הפחות — לעג איך מיין אַרבייט צו. דאָס אַלעס בין איך מודה, און דאָך בין איך דער עיקר אַ שטריימעל־מאַכער, ווייל אַ שטריי־מעל האָב איך ליעב צו מאַכען!

אַז עס קומט מיר אין די הענד אַריין, איז „אחרי בלותי" — פיהל איך ערשט וואָס איך בין און וואָס איך קאָן!

פון וואָס דען — זאָגט אַליין — זאָל איך הנאה האָבען?

איך פלעג אַמאָל נחת האָבען פון פויערשע סיער־מיענגעס...

ערשטענס: פאַר וואָס נישט?

צווייטענס: האָב איך מיר געטראַכט: „דאָס פויערל גיט אונז ברויט, ער אַרבייט זומער אַזוי שווער און ביטער, און איך קען איהם נישט שיצען פאַר דער זון, וועל איך חאָטש ווינטער, ווען ער רוהט, איהם אָבהיטען פון קעלט!"

און דריטענס האָב איך געהאַט אַ פיין ליעדעלע דערצו!

א יונגער מאַן בין איך געווען, אַ קול האָב איך געהאַט ווי אַ גלאָק, און איך פלעג געהען און זינגען:

„שטעך נאָדעל, שטעך,
„אַ לעדער ווי אַ בלעך,
„אַ פוטער ווי אַ באַרשט!
„ס'מאַכט זיך אַ סיערמיענגע פיין
„ס'וועט דעם פויערל וואַרעם זיין..
„מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

און אַזוי ווייטער! נאָך עטליכע סטראָפען... און דאָס גאַנצע לידעל, פערשטעהט זיך, איז נאָר געמאַכט געוואָרען פאַר'ן „מאמר המוסגר'ס" וועגען, עס זאָל אויסקומען דער — „מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

ווייל, איהר מוזט וויסען, אַז די היינטיגע אשה-צנועה מרת מרים דבשה, איז דעמאָלט נאָך קיין גבאי'טע נישט געוועזען; זי האָט מיך נישט גערופען ווי היינט „בעריל קאָלבאַס", נאָר „בערעלע", און איך פלעג זי רופען „מרים-לעב!" און עס איז, בעונותינו הרבים, געוועזען אַ גרויס ליעבשאַפט צווישען אונז, און קוים האָט זי דערהערט דעם „מאמר המוסגר" — אַז מיך דאַרשט, האָט זי מיר באַלד דערלאַנגט אַ ביסעל וויינשעל-שנאַפּס! שנאַפּס האָט אַ גרויסע פעולה אויפ'ן כח הדם, און איך פלעג זי טאַקי תוך כדי דבור אָנחאַפּען ביי'ם קלייד, דערלאַנגען אַ ברענענדיגען קוש אין די רויטע קירשען אַריין... און דאָפּעלט דערפרישט, גענומען זיך צוריק צו דער סיערמיענגע!

היינט — אוים קירשען!
איך היים „בעריל קאָלבאַס", זי „מרים דבשה"...

אויך בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז ערד איז דאָ וועניג, פויערן — אַ סך... מען זאָגט: צו-פיעל... אַז די „איבריגע" פויערן ליידען הונגער; אַז אפילו פון זעקס מאָרג ערד קען מען אויך נישט לעבען, אַז ווינטער, דעריבער, רוהט דאָס פויערל נישט.

עס געהט ערשט אַ „זוואָקע!"

אַ שעהנע רוה האָט ער עס ווינטער ! גאַנצע טעג און נעכט פּיהרט ער ווייץ אין לייבעל'ס מיהל אַריין !

וואָס קלערט איהר ? איך קען אַ סך נחת האָבען, אז מיין סיערמיענגע, מיין פּראַצע, ווערט אַ גאַנצען ווינטער אויסגע-ווייקט, נאָכקריכענדיג אַ פּאָר פּגירה'שע פּערד, וואָס שלעפּען לייבעל מילנערס תבואה פּאַר 13 גראָשען פּער זאַק, פּאַר 5 מייל וועגס !

פּיש ! און וואָס האָב איך פאַר אַ נחת פון אַ טרעגנער-פּעלצעל ?

אַ גאַנצען ווינטער טראָגט עס זעק מיט מעהל אין לייבעל מילנער'ס מיהל אַריין און אַ גאַנצען זומער ליעגט עס פערזעצט אין שענק פאַר ח"י גראָשען.

אלול-צייט, אַז מען ברענגט עס מיר אויפצוריכטען, ווער איך נאָך שכור פון ריח פון שלעכטען בראָנפען !

און אַז לייבעל מילנערס שאָפּען-פּעלץ, בכבודו ובעצמו, פאַלט מיר אין די הענד אַריין, ווי מיינט איהר, האָב איך נחת דערפון ?

עס איז טאַקי אַ שאָפּען-פּעלץ, עס איז טאַקי אַ כבוד, מען האָט טאַקי דערפאַר דרך־ארץ אין שטעדטיל ; נאָר מיר קומט דערפון קיין גוטס נישט אַרויס.

איך האָב אַ מיאוס'ע טבע געקריגען : איבער וואָס איך זעה, האָב איך ליעב צו קלערען : פון וואַנען עס קומט ? פאַר וואָס עס איז אַזוי ? צי קען נישט אַנדערש זיין ? און אַזוי ווי איך קריעג לייבעל מילנער'ס פּעלץ אין דער האַנד אַריין, הויב איך אָן צו קלערען :

רבונו של עולם ! נאָך וואָס האָסט דו בעשאַפען אַזוי פיעל מינים פּעלצען ? פאַר וואָס האָט איינער אַ שאָפּען-פּעלץ, דער צווייטער אַ טרעגנער-פּעלצעל און דער דריטער אַ סיערמיענגע און אַ פירטער גאָר נישט ?

און קוים הויב איך אָן קלערען, פערטראַכט איך מיך, די נאָדעל בלייבט שטעהן, און האשה־צנועה מרת מרים תחיה

וואַרפט מיר וואָס עס קומט איהר אונטער דער האַנד, אין קאָפּ אַריין...

זי וויל גלייך מיט אַלע, אַז „בעריל קאַלבאַס" זאָל וועניגער קלערען און מעהר אַרבייטען...

נאָר וואָס זאָל איך טהון, אַז איך מוז קלערען! אַז איך וויים פּאַרט, אַז לייבעל מילנער לאָזט זיך נישט פריהער איבער־שטרייכען דעם שאָפּען־פּעלץ, ביז ער רייסט נישט אָב אַ גראָשען פון זאַק דער כיערמיענגע, און דעם אייגענעם גראָשען פער פוד דעם פעלצעל...

נו, זאָל איך פון דעם נחת האָבען?

אַה, איך האָב שיער נישט פערגעסען!

אַ וואָך פּאַר סליחות האָט זיך מיר שיער נישט געמאַכט אַ נייע מאָדנע אַרבייט... וואָס ווייבער קענען! עס קומט אַריין פריידעל די גבאי'טע מיט שרעקליך גרויסע האַנד־שווה אויף די הענד — איך קוק מיך צו, עס איז אַ פּאָר פויערשע שטיוועל — איך האָב געמיינט, אַז איך פּלאַטץ פּאַר געלעכטער.

— גוט מאָרגען! מאַכט זי צו מיר, מיט איהר זיס־אָבגע־ריכען קיל'עכעל, גוט מאָרגען! בערעלע!

זי איז מיין ווייב'ס חברת'ע, און איז זיך נוהג, פונקט ווי די גאַנצע שטאָדט, און רופט מיך „בעריל קאַלבאַס"; היינט: בערעלע! און אַזוי זיס — איינגעמאַכטס דערפון צו פרעגלען! פער־שטעה איך שוין, אַז זי דאַרף עפּיס צו מיר...

איך קלער, אַז זי האָט די פויערשע שטיוועל פון אַ וואָגען „אַראָבגעצויגען" (עס איז דאָך נישט ערגער פאַר קליין־געלד פון — צדקה־פושקע) און וויל ביי מיר די סחורה בעהאַלטען! — פרעג איך זי שטרענג:

— וואָס ווילט איהר?

— באַלד מיט'ן „ירגזון", ענטפערט זי נאָך זיסער, האָניג דינט איהר פון אַלטען מויל אַרויס, — באַלד „וואָס ווילט איהר?" און וואו איז דער „גוט יאָהר"!

— זאָל זיין „גוט יאָהר", נאָר איין עק —

וואָס איילסט דו דיך, בערעלע — שמייכעלט זי נאָך זיסער — אָט, בין איך געקומען דיך פרעגען, אויב דו האָסט נישט עטליכע שטיקלעך פוטער —

— און וואָס איז אַז כ'האָב?

— וואָלט איך דיר אָנגעשלאָגען איין עסק — מאַכט זי.

— נו? אַרויס דערמיט! רעדט!

— דו זאָלסט זיין אַ גוטער „בערעלע" וואָלסט דו מיר אויסגעבעט אָט די שטיוועל מיט שטיקלעך פוטער! איך וואָלט געהאַט אין וואָס צו געהן צו סליחות, און דו וואָלסט דיר גאָר וואָלוועל אַ מצוה-געקויפט!

איהר פערשטעהט אַ מסחר? אַ „וואָלוועלע מצוה!"

— איהר ווייסט דאָך — זאָג איך איהר — אַז בעריל קאָלבאַס איז נישט קיין בעל-עסקן אויף מצות?

— נאָר וואָס? פון איין אָרעמע יודענע ועסט דו געלד נעמען?

— ני, נישט קיין געלד! איך וועל אייך עס טהון פאַר גאָר אַ קלייניגקייט: איך וועל אייך אויסבעטען די שטי-וועל, און איהר ועט נאָר מיר דערצעהלען אייערע חטאת נעורים...

וויל זי נישט, האָב איך זי אָבגעשיקט צו איין איינבינדער!

בעט איך נישט קיין שטיוועל אוים! עס איז מיר אַזוי אויך נמאס ומאוס פאַר'ן לעבען! איהר לאַכט? און דאָך, אַז איך האָב נישט קיין שטריימעל, איז מיר אַלעס נמאס ומאוס! וואָר'ן וואָס? אויף וואָס אַרבייט איך? אַלץ דעם שטיק חומר אָנצולעגען! און מיט וואָס? מיט ברויט און מיט קאַרטאָפעל, ברויט אָהן קאַרטאָפעל און גאַנץ אָפט נאָך מיט קאַרטאָפעל אָהן ברויט, כדאי?

גלויבט מיר, אַז אַ מענש אַרבייט פופציג יאָהר און עסט פופציג יאָהר כאָג-טעגליך קאַרטאָפעל, מוז איהם נמאס ומאוס ווערען דאָס לעבען! מוז איהם דאָך אַמאָל איינפאַלען — זיך, אָדער ליבעל מ'לנער, אַ מעשה צו טהון! און אויב איך עס ווי-

טער רוהיג מיינע קאַרטאָפּעל, און אַרבייט ווייטער, האָב איך עס נאָר דעם שטריימעל צו פערדאַנקען!

אַז איך קריעג אַ שטריימעל אין דער האַנד אַריין, ווערט מיר אויפגעפרישט דאָס בלוט אין די אָדערן! ווייס איך נאָך וואָס איך לעב!

. . . .

מאַכענדיג דאָס שטריימעל, פיהל איך, אַז איך האַלט אַ פויגעל אין דער האַנד, און אָט וועל איך זי עפענען, וועט דער פויגעל אַרויף־פליהען הויך, הויך, קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן!

און איך וועל שטעהן און קוקען און קוועלען: דאָס איז מיין פויגעל, איך האָב'ן געמאַכט, איך האָב'ן אַרויף־געשלאָגען אין דער הויך!

אין שטאָדט, ברוך השם, האָב איך קיין דעה נישט, צו קיין אסיפה רופט מען מיך נישט, אַליין געהן, בין איך קיין שניידער נישט, איך קום נישט כמעט אַרויס אין גאַס אַריין! איך האָב קיין שטאָדט נישט, נישט אין שוהל, נישט אין בית המדרש, נישט ביי אַ מנין! איך האָב אויף גאָר נישט, אין ערגיץ נישט צו שאַפען... אין דערהיים איז מרת מרים די רייטערקע! איידער איך פרוב עפענען דאָס מויל צו רעדען אַ וואָרט, בעהאָגעלט זי מיך שוין מיט קללות! זי ווייסט שוין וואָס איך וויל זאָגען, וואָס „בעריל קאָלבאַס" מיינט, זזון עס קאָכט!

נו, וואָס בין איך? אַ גאָר־נישט! און דאָך, לאָז איך אַמאָל אַרויס אַ שטריימעל אויף קהל — בויגט זיך קהל אין דרייען!

איך זיץ אין דערהיים און שוויג, און מיין שטריימעל שאָקעלט זיך אויבען אָן אויף אַ חתונה, אויף אַ ברית, אויף אַ סעודת מצוה... עס הוידעט זיך איבער'ן גאַנצען עולם ביי דער קלפי, ביי אַ דין תורה!

און אַז איך דערמאַהן מיך אין דער גדולה וואַקסט מיר טאַקי דאָס האַרץ...

* *
*

קעגען־איבער מיר וואהנט א שמוקלער... איך בין איהם אסור נישט מקנא!

זאל זיינער איין עפאלעט, אדער א שליפע, זאגען אויף איין אקס „טרפה!" און אויפ'ן צווייטען „כשר!" אדרבא לאמיר זעהן! און אז מיין שטריימעל זאגט אויף פיער אקסען דורך איינאנד: „טרפה!" ווערט דער קצב אויסגעריסען, די העקער־יונגען בעהאלטען די צייהן אין בייטעל, דאס גאנצע שטעדטיל האט נייע „ניין־טעג", א גאנצע סאטניע קאזאקען קריגט פאר זעקס גראשען א פונט פלייש, און פערפאלען! עס רעדט קיינער נישט א ווארט!

אט, דאס הייסט א גבורה!

איך געדענק דען נישט?! פאר א יאהרען איז געווען א פגירה אויף שאף.

עפים, זאגט מען, מאכען די שעפעלעך אזוינע מאדנע הקפות, ביז זיי פערדרעהען די קעפלעך און פאלען אנידער טויטע! איך בין נישט געוועזען דערביי; „הקפות" איז „הקפות", נאר מן הסתם האט שוין יענקעל קצב געהאט וואלוועל שאפען־פלייש!

דער וועטערינאר איז געקומען און געזאגט: טרפה! מען הערט איהם ווי די קאץ!

ער האט אראבגעבראכט פיער־ערליי עפאלעטען, א פאר שליפעס! מען האט זיי אלע אוועקגע'גנב'עט דאס פלייש פון אונטער די הענד, און נאך אויפ'ן דריטען טאג האט דאס גאנצע שטעדטיל געהאט וואלוועל כשר פלייש אויף וועטשערע!

ביי מיין שטריימעל גנב'עט מען נישט! עס דארף קיין שליפעס, קיין עפאלעטען נישט, ער אליין ריהרט זיך אויך נישט פון ארט! און כל זמן מיין שטריימעל זאגט נישט: עס! עפענט זיך אין שטעדטיל קיין מויל נישט אויף!

איהר מיינט אפשר, אַז די גבורה שטעקט אין דעם, וואָס איז אונטערן שטריימעל? אסור חזיר!

איהר ווייסט אפשר נישט, וואָס דעראונטער איז?

איך, ב״ה ווייס!

די בריאה איז, ב״ה, פריהער אין נאָך אַ קלענער שטעדטיל אַ מלמד געוועזען, און מיין טאַטע עליו השלום, איידער ער האָט געזעהן, אַז עס וועט שוין פון מיר קיין לייט נישט זיין, האָט ער מיך אַהין געשיקט צו דער בריאה לערנען! עס איז געוועזען רחמנא ליצלן אַ שלים־מזל, וואָס די וועלט פערמאָגט עס נישט! אַזעלטענער מלמד!

די בעלי הבתים האָבען געזעהן, אַז ער קען זיך נישט אויף קיין „צורת מטבע״, האָבען זיי איהם באַלד אָבגעריסען אַ העלפט שכירות, און די צווייטע העלפט געצאָהלט מיט אָבגעריבענע צווייערס פאַר דרייערס, אָדער מיט בלעכענע פערציגערס; די רביצין האָט געזעהן, אַז זי וועט מיט איהם מיט גוטען נישט אַרויס, פלעגט זי איהם טאָג טעגליך דאָס בערדיל אויסצופען!

און איהר האָט איהר נישט וואָס פעראיבעל צו האָבען!

ערשטענס האָט געפעהלט פרנסה; צווייטענס האָט אַ יודענע ליעב צו צופען; דריטענס, האָט ער שוין אַזאַ בערדיל געהאַט, וואָס האָט זיך געבעטען, כמעט געחלש׳ט מען זאָל עס צופען! עס האָט אַזוי בעשיינפערליך געבעטען, אַז מיר תלמידים האָבען זיך אויך נישט געקענט איינהאַלטען, און אַלע מאָל האָט זיך איין אַנדערער געמוזט אַראָבלאָזען אונטער׳ן טיש, צוכאַפען זיך צו׳ם רבין׳ס בערדיל און אויסרייסען אַ האָר!

נו זאָגט אַליין! קען אין אַזאַ בריאה שטעקען אַ גבורה?

אפשר מיינט איהר, ער איז מיט דער צייט אַנדערש געוואָרען?

אסור חזיר! עס איז אין איהם קיין שום ענדערונג נישט געשעהן! די איינענע קליינע, פערלאָשענע, מיט אייטער פערגאָסענע, בטלנישע, שטענדיג דערשראָקענע אייגען!...

אמת, פאַר רחקות איז איהם דאָס ערשטע ווייב געשטאָרבען,

נו וואָס איז? מאי נפקא מינה? צופט איהם די צוויי טע
דאָס בערדיל! ווי באַלד עס בעט זיך, עס חלש'ט, מען זאָל עס צופען, אַז מען קען עס נישט אָבזאָגען! און איך אַליין, ווען איך זעה עס, קומט מיר אויך דאָס וואַסער אין מויל אַריין, אַ צופ צו טהון!

נאָר, וואָס דען איז געשעהן? נישט מעהר נאָר וואָס איך האָב איהם אַ שטריימעל געמאַכט!...

איך בין מודה ומתודה, אַז נישט מיין עצה איז עס געווען! מיר וואָלט עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

קהל האָט בעשטעלט און איך האָב געמאַכט; נאָר קוים איז דאָס אייגענע קהל געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס שטריימעל, וואָס זיי האָבען ביי מיר בעשטעלט, וואָס איך אָרעמער „בעריל קאַלבאַס" האָט געמאַכט, קומט צו פאָהרען און איז שוין אַ וויאָרסט אונטער דער שטאָדט, איז עס אַרויסגעלאָפען מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה! קינד-און-קייט איז אַרויסגעלאָפען, קראַנקע זענען פון די בעטען אַרויס! מען האָט אויסגעשפאַנט די פערד און גאַנץ קהל האָט זיך אויף איינמאָל געוואָלט איינשפאַנען און שלעפען מיין שטריימעל; גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ מחלוקת עס וואָלט דערפון אַרויס! וואָס פאַר פעטש, וואָס פאַר אַ מסירות... ווען נישט וואָס אַ חכם האָט איין עצה געגעבען: מען זאָל מאַכען אַ ליציטאַציע!

און לייבעל מילנער האָט געגעבען ח"י מאָל ח"י זהובים, און ער איז געווען דאָס ערשטע פערד!

נו, שטעקט נישט אַ גבורה אין מיין שטריימעל?

* * *

מיין אשה צנועה רופט מיך (אַ חוץ בעריל קאַלבאַס) נאָך בעל תאווה'ניק, עזות-מחוצפ'ניק, נבול-פה'ניק, כל בו'ניק, און וואָס דאָס וואַסער ברענגט איהר אין מויל אַריין...

עס איז אמת, אַ מענש איז קיין חזיר נישט! איך האָב

הנאה פון אַ גלייך ווערטיל; איך האָב אַמאָל ליעב לייביל מילנער, אין די אויגען אין אונטער די אויגען, אַריינצוזעצען אַ שפּילקע.

איך,—וואָס וועל איך דאָ לייקענען? — די דיענסט־מיידלעך וואָס נעמען וואַסער געגען־איבער אין הויף ביים פּלומפּ, זענען ח"ו קיין כּהנים און דוכנען נישט, האָב איך ליעב אַ קוק צו טהון...

נאָר, גלויבט מיר, אַז נישט דאָס דערהאַלט מיך ביי'ם לעבען!

מיך דערהאַלט ביים לעבען איין זאַך: איך ווייס, אַז איך לאָז איין מאָל אין אַ יובל אַרויס איין עבודה זרה'לע אויף קהל, און דער גאַנצער עולם בוקט זיך צו איהר, צו מיין "מעשׂי ידי"!

איך ווייס, אַז ווען מיין אשה צנועה וואַרפט מיר די שליסע־לעך איבער'ן טיש, אַז דאָס האָט זי מיין שטריימעל אַזוי געהייסען! מיך הערט זי ווי די קאַטץ, אָבער מיין שטריימעל מוז זי פאָלגען!

ווען זי קומט אַהיים ערב שבת ויום טוב פון יאַטקע אָהן פלייש, און שילט דעם קצב — ווייס איך, אַז דער קצב איז אַ מכּה שולדיג, אַז מיין שטריימעל לאָזט זי היינט קיין קוגעל נישט מאַכען!

איך ווייס, אַז ווען זי נעהמט נאָך גאָר אַ גוטען טאָפּ און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין, אַז דאָס האָט נישט זי, נאָר מיין שטריימעל דעם טאָפּ אַרויסגעוואָרפען! אַז ווען זי נעמט און קנייפּט אויס פון ראָשטשינע אַ שטיק טייג און וואַרפט עס אין פייער אַריין, און הייבט אויף די הענד און פערגלאָצט די אויגען צום באַלקען, ווייס איך גאַנץ גוט, אַז דער באַלקען הויבט דער־פון גאָר נישט אָן צו וויסען, — אַז דאָס האָט גאָר מיין שטריימעל דאָס שטיקעל טייג פערברענט!

* *
*

און דערביי ווייס איך, אַז מיין אשה צנועה איז נישט קיין

בת יחידה ביי קהל, און קהל איז נישט קיין בן יחיד ביי גאָט; אַז קהל האָט אַ סך אַזוינע נשים צדקניות, און גאָט ב"ה, האָט אַ סך, אַ סך אַזוינע קהל'ס, און אַז מיין שטריימעל האָט איבער אַלע מיליאָנען מיליאַסען נשים צדקניות צו שאַפען!

מיליאָנען שליסעל ווערען געוואָרפען, מיליאָנען ווייבער מאַכען נישט קיין קוגעל, מיליאָנען טעפּ פּלאַצען אויף די שטיינער אין גאַס, און פון דעם חלה־נעהמען וואָלט איך מיך אונטערגענומען מפרנס צו זיין אַ פאָלק אביונים!

און ווער טהוט דאָס אַלעס? אַלץ מעשי ידי! אַלץ מיין שטריימעל!

* *
*

וויימער דער שמוקלער! אָט זיצט ער געגען־איבער דעם פענסטער; זיין פנים גלאַנצט, גלייך מען וואָלט עס מיט שמאַלץ בעשמירט.

וואָס גלאַנצט עס? וואָס פינקלען איהם די לויפענדיגע אויגעלעך?

ער האָט אָנגעדרעהט אַ פּאָר גאָלדענע שליפעס!

ערשטענס, ווייסען מיר וואָס גאָלד און וואָס מישורא איז! און צווייטענס, ווייס איך, אַז אַ פּאָר שליפעס מוזען צעהן מאָל מעהר זעלנער האָבען אונטער זיך אַלס לייבעל'ס שאָפּענפּעלץ — סיערמיענגעס און טרעגער־פּעלצלעך! און היינט זאָל פּרובען די גרעסטע גאָלדענע שליפע אַרויסגעבען אַ פּריקאַז: „צעהן אָקסען זאָלסט דו קיילען און אַ האַלבען קאָכען!"; „קרענק זאָלסט דו קייען, פּיער־ערליי געפעס האָבען און די מילץ עסען אויף דער לינקער זייט טעלער!"; „פון יעדען ביסען זאָלסט דו וואַרפען אַ שטיק אין פּייער צי אין וואַסער אַריין!" אָדער: „יעדער חתן מוז מיר פּריהער וויזען זיין כלה, און יעדע כלה איהר חתן!", „מיט מיר — אַלעס, אפילו צווּעצטערהייט, אָהן מיר — נישט אַ לעק".

די גרעסטע גענעראַלסקע שליפע וועט גאָר די פאַנטאַזיע, די העזה דערצו נישט האָבען! און ווען יאָ, וואָלט זי געמוזט פערזוי־ען מיט נייע זעלנער די גאַנצע מדינה: ביי יעדען בעט אַנידער־שטעלען חאָטש אַ פּאָר קאָזאַקען, איינער זאָל היטען דעם צווי־טען, און ביידע — דאָס בעט!

און וויפיעל וואָלט דערביי נאָך גנבות געשעהן, וויפיעל קאָנטראַבאַנד! וויפיעל וואָלט מען אָבגעזאַגט! רבונו של עולם, ווי פערמאָגט מען דאָס!

און מיין שטריימעל טהוט דאָס אַלעס, און שטיל און פיין, אָהן נאַהייקעס, אָהן קאָזאַקען!

איך זיטץ מיר גאַנץ שטיל אין שטוב און וויים, אַז אָהן מיין שטריימעלס ערלויבנים וועט זיך קיין משה'לע צו קיין חנה'לען נישט צוריהרען, קיין אויג נישט וואַרפען!

חס ושלום!

און פערקעהרט, אַז מיין שטריימעל הענגט אָן אַזאַ משה'־לען אָדער אַ חנה'לען אַ לונג־און־לעבער אויף דער גאַז, איז — צום טויט! קענסט דו פון איהר נישט אַנדערש פטור ווערען סיידען מיט'ן לעבען צוזאַמען! און ווילסט דו אַזוי לאַנג נישט וואַרטען, מוזט דו קומען בעטען, חליש'ן פאַר'ן אייגענעם שטריי־מעל: שטריימעלע ראַטעווע! שטריימעלע עפען מיר אויף די קייטען! לאָז מיך אַרויס פון תפיסה!

❋ ❋
❋

אין עק גאַס איז דאָ אַ שענק.

זייט מיין אשה צנועה איז אַ גבאי'טע געוואָרען, און גיסט מיר אויף ווײַנשעל קיין שנאַפּס נישט אויף, חאַפּ איך מיך דאָרט אַמאָל אַריין, דאָס האַרץ צו דערהאַפּען! בפרט אין אַ תענית... על כל פנים בין איך דאָך נישט מחויב פאַסטען; עס איז דאָך פאַרט מיין אייגען שטריימעל.

דעם שענקער קען איך שוין פון לאַנג... ער לעבט אויך נישט פון מצות און מעשים טובים... נאָר נישט אין דעם בין איך אַצונד אויסען...

צוויי טעכטער האָט ער געהאַט! צוויי שוועסטער פון איין טאַטע-מאַמע! וואָס זאָג איך, אַ צווילינג! ווי איך בין אַ יוד. —

עס איז דען מעגליך געוועזען איינע פון דער צווייטער צו אונטערשיידען? און אַ חן'עוודיגער צווילינג, אַ ברכה צו מאַכען!

פנים'לעך — ווי שמחת-תורה-עפּעלעך פון אַ פּאָהן אַראָב! בעשמעקט — ווי בשמים-שטעקעלעך; אויפגעוואַקסען ווי לולב'ן, און צוויי פּאָר אויגען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אַז איינע וואַרפט אַ בליק, דאַכט זיך — אַ בריליאַנט האָט געבליצט, און אָרענטליכע קינדער! אין שענק און דאָך ווייט פון שענק!

אין אָרון קודש אַליין וואָלט מען זיי נישט בעסער און ערליכער ערצויגען!

❋ ❋

❋

אין שענק געבוירען און דאָס זענען מלכות געוועזען! עס האָט קיין איינציגער שכור פאַר זיי קיין שלעכט וואָרט נישט גע-רעדט... קיין סטראַזשניק, קיין אַקציזניק! עס זאָל געוועזען דער גרעסטער מאַן אַריינקומען, וואָלט ער אויך, דאַכט זיך, די העזה נישט געהאַט, איינער אַ קניפּ צו געבען אין בעקיל נישט מיט די הענד, נישט מיט'ן אויג, נישט אַפילו אין גע-דאַנק! איך האָב שיער, שיער נישט געזאָגט: אַז אין זיי שטעקט מעהר גבורה ווי אין מיין שטריימעל! און איך וואָלט אַ גראָבען טעות געהאַט!

דאָס שטריימעל, האָט זיך אויסגעוויזען, איז שטאַרקער, טויזענד מאָל שטאַרקער פאַר זיי!

❋ ❋

❋

אַ צווילינג! איינע אָהן דער אַנדערער האָט זיך נישט גע-

ווייזן. אַז איינער האָט עפּיס ווייה געטהון, האָט די צווייטע דעם אייגענעם שמערץ געפיהלט... און דאָך — ווי געשווינד האָבען זיך זייערע וועגען צושיידט...

דאָס אייגענע געטהון, קוים עטוואָס אַנדערש, און דאָך!...

ביידע האָבען זיך פּלוצלונג פערענדערט: טהייל מאָל זענען זיי פרעהליכער, טהייל מאָל טרויעריגער און פערטראַכטער געוועזען ווי פריהער! — איך קען אייך נישט אויסמאָלען, וואָס מיט זיי איז געשעהן. די רעכטע ווערטער ליעגען מיר אויף דער צונג, נאָר איך קען זיי נישט אַראָבשאַרען... אַ מענש האָט נישט געלערנט... נאָר אין זיי איז עפּיס טיעפער, פעסטער און צו־גלייך טרויעריגער און זיסער געוואָרען...

און מען האָט געוואוסט, ווער עס איז שולדיג דערינען: מען האָט געטייט מיט די פינגער אויף צוויי משה'לעך, וואָס האָבען ביידע חנה'לעך נאָך שענער, נאָך בעסער, נאָך חן'עוודיגער, נאָך עפּיס העכער געמאַכט!...

עט, עפּיס האָב איך איין אַנדער לשון בעקומען, עס פּאַסט גאָר נישט פאַר אַ קירזשנער! אַ טרעהר האָט זיך מיר אין די אויגען פערדרעהט: נישט פאַר מיינע יאָהרען.

מיין אשה צנועה וועט ווייטער זאָגען: בעל־תאוה'ניק...

איך וועל אייך שוין לאַנג נישט ברייען:

ביידע שוועסטער האָבען דאָס אייגענע געטהון, כהויה דאָס אייגענע, נישט אומזיסט זענען זיי דאָך אַ צווילינג געוועזען!

ביידע האָבען משה'לעך בעקומען, און ביידע האָבען גע־מוזט אין אַ קירצע צייט אַרום, אַריינזעצען קליינעס אין די קליידעלעך!

שעמט אייך נישט, דער סדר עולם איז אַזוי; גאָטס ווילען איז עס, וואָס איז די בושה?

און דאָך ווי אַנדערש איז ביי יעדערער געשעהן!

איין שוועסטער האָט געטראָגען פראַנק און פריי: פאַר גאָט אין שוהל, פאַר לייט אין גאַס, פאַר'ן סטראַזשניק, אַקציזניק און אַלע געסט אין שענק!

די אייגענע שוועסטער האָט זיך דערנאָך אין דער ווייט פון די שכורים, אין אַ שטילע שטוב, אין אַ וואַרעמע שטוב, און אין אַ וויים בעט אַריינגעלעגט:

מען האָט די פענסטער פערהאַנגען, די גאַס מיט שטרוי אויסגעלעגט, עס איז אַ באָבע געקומען; מען האָט נאָך אַ דאָקטאָר געשיקט... דערנאָך איז אַ שמחה געוועזען... און ווי הייסט אַ שמחה!

און עס האָט אָנגעהויבען וואַקסען אַ ניי קליין משה'לע — לתורה, לחופה ולמעשים טובים! און, אז זי האָט געזעהן ווי גוט עס איז, שיט זי שוין יאָהר ביי יאָהר קליינע משה'לעך, און איז אַ בעל־הבית'טע עד היום הזה...

אָבער די צווייטע האָט געטראָגען בסוד סודות, וועהען געקריגען אין אַ קעלער, דאָס קינד האָט אָבגענומען אַ שוואַרצע קאַץ...

איהר קליין משה'לע ליעגט שוין לאַנג ערגיץ אונטער אַ צוים, מעהר וועט שוין קיין משה'לעך ביי איהר נישט זיין! און איין גאָט ווייסט, וואו זי אַליין איז אַהין־געקומען! — זי איז אַוועק!

מען זאָגט, אַז זי דיענט ערגיץ אויף דער ווייטער וועלט, אַז זי לעקט אָב פון פרעמדע טעלער... אַנדערע זאָגען, אַז זי לעבט שוין נישט מעהר...

אַ שלעכטען סוף געהאַט!

און דער גאַנצער חלוק איז געוועזען, וואָס דאָס ערשטע איז געשעהן אויפ'ן שוהל־הויף, אויפ'ן אַלטען בערגעל מיסט, אונטער אַ ברודיג שטיק וואַלענציוג מיט בעזילבערטע אותיות... נאָר מי ט'ן שטריימעל, — און דאָס צווייטע איז געשעהן ערגיץ אין אַ זיננענדיגען וואַלד אויף פרישען גראָז מיט פרישע בלומען.

אונטער גאָטס בלויען הימעל, אויסגעזייעט מיט זיינע שטערען,
נאָר — אָהנ׳ם שטריימעל.

עס העלפען נישט קיין שמעקענדיגע בלומען, קיין זינגענ־
דיגער וואלד, נישט גאָט׳ס הימעל, נישט זיינע שטערען, נישט
גאָט אַליין! —

נישט אין זיי אַלע שטעקט די גבורה; אין שטריימעל
שטעקט זי! נישט אין פּאַגאָנעס, נישט אין שליפעס, נישט אין
טויזענד מאָל שענערע חנה׳לעך, נאָר אַלץ אין שטריימעל. אין
דעם שטריימעל, וואָס איך „בעריל קאָלבאַס" מאַך.

און דאָס נאָר דערהאַלט מיך ביי׳ם נארישען לעבען פון
קאַרטאָפעל.

הורמוז און אַחרימון.

לויט דעם פערסישען גלויבען, עקזיסטירען צוויי געטער: איינער הורמוז (להבדיל אונזער יצר טוב) אַ גוטער גאָט, האָטש צו אַ וואונד צוצולעגען. ער באַשאַפט נאָר — ליכט, באַרעמהערציגקייט, פערשטאַנד און נאָך אַנדערע גוטע זאַכען צום מענשליכען געברויך.

דער צווייטער — אַחרימון (אונזער יצר הרע נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין!), אַ שלעכטער גאָט, וואָס האָט ליעב פינסטערניש, ווי אַ מוילוואָרף אָדער אַ פלעדער־מויז, איין אכזר ווי אַ טאָרקוואָמאַדאָ און אַ גוטער פריינד פון נאַרראָנים, וואָס טאַנצען אויף הינטער־פיסלעך. מיט איין וואָרט — פאַר אַזאַ גאָט, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

איהר פערשטעהט אַליין, אַז ווען נישט אַחרימון, וואָלט די וועלט געוועזען אַ גן־עדן: מענשען וואָלטען געלעבט, ווי ברידער פון איין צווילינג, און אפילו מאַן און ווייב וואָלטען זיך קיינמאָל קיין שלעכטס נישט געוואונשען; מענשען וואָלטען אַרומגעלאָפען אין די גאַסען און געזוכט, נישט קיין געשעפטען נישט קיין שווינדעל צו מאַכען, נאָר טאַקי מצות און מעשים טובים. מען וואָלט גערופען: „ווער איז נאַקעט, וועל׳מיר איהם קליידען; ווער איז הונגעריג, וועל׳מיר איהם שפייזען; ווער האָט דורשט — וואַסער, ווין, קאָניאַק... וואָס איינער וויל! גאַנצע פעסער כּרמל!

אויפ׳ן היידעלבערגער ביער־פאַס, וואָלט געשטאַנען אויפגעשריבען „כל דכפין ייתי ויכול״, פונקט, להבדיל, ווי אין אונזער הגדה.

און די ווייבער וואָלטען נישט געטראָגען אויף די קעפּ קיין פליגעל פון עקסטרא דערויף געשאָסענע פייגעל! עס וואָלט גאָר געווען אַפראַגע, צו מען מעג שמייסען——אין באָד!

און פערקעהרט,—וואָלט געווען נאָר איין אַחרימון, וואָלט די וועלט געווען אַגיהנם. וואָס וואָלט אַרומגע־שוואומען ווי אַשיף אויף אַים פון מענשען-בלוט און וואָלט פער־שפּרייט אַריח פון געברענט, געבראָטען און גערויכט מענשען־פלייש אין אַלע זיעבען הימלען.

און אויב די וועלט איז נישט קיין גן עדן און נישט קיין גיהנם, אויב פון צייט צו צייט לעשען זיך אוים די אויטאַדאַ־פעען, עס פערשטומט דער קלאַנג פון קייטען און די אַראַמאַ־טען ברילען נישט אָהן אויפהער; אויב נישט אַלע וועג-ווייזער אויף די טראַקטען זענען תליות, און עס מאַכט זיך אַמאָל איין אסיפה אין האַאג, וואו מען רעדט וועגען שלום; אויב עס עק־זיסטירט אין איין צייט תפיסות און שפּיטעלער, חברות פון צער בעלי חיים און אַנטיסעמיטען, וועלט-קאָנגרעסען און שאָווי־ניזם; אויב די בורען שיקען איבער די ענגלענדער אַגראַטולאַצי־יאָן צום נייעם יאָהר מיט אפודדינג (אַמין ענגלישער קוגעל) אין אַקאַרטעטש,—איז עס דעריבער, ווייל הורמוז און אחרימון עק־זעסטירען ביידע אין איין צייט, און איינער קליצעט דעם צווייטען דאָס וואַסער און שפּייט איהם אין דער קאַשע אַריין,

דאָס אַלץ וויים איך, נישט אַזוי פון אַלטע פערסישע בי־כער אין פערשיעדענע איבערזעצונגען, ווי פון מיינס אַבעקאַנ־טענס מויל, פון איין אַלטען פערסער, וואָס וואהנט ווי-זאַ-ווי אין איין הויז מיט מיר: מיט וועלכען איך האָב צופעליג זיך בעקענט און מיר האַלטען זיך פון דעמאָלט אָן צוזאַמען, ווי צוויי לאַנג־נעזיגע וואָס קענען גלייך נישט ליידען, ווי הינד בילען..., און מיר פלוידערן גאַנץ אָפט...

ווען איך טרעף מיך מיט'ן פערס, בעגריסען מיר זיך גאַנץ הערצליך.

— וואָס מאַכט אייער אַלטער? פרעגט ער מיט אַשמייכעל און איך ענטפער מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען:

— דערווייל, שטיל! און הורמוז וואָס מאַכט?

— ער וועט אויספיהרען! — איז זיכער דער פערס, — ער מוז אויספיהרען! און דער אַלטער אָפּטימיסט שנייצט זיך הויך און מיט אַ זיכערקייט די נאָז, און ווישט זיך איבער דאָס גאַנצע פּנים מיט אַ רויט פולאַרען טיך, וואָס וואָלט געקענט געוועזען הורמוזען פאַר אַ פאָהן.

איינמאָל דאָך איז ער נישט זיכער געוועזען.

— וועה וויים, — זאָגט ער, — וועה וויים! אחרימון איז חיטרע, זעהר חיטרע! פיפיג, ווי עס קען נאָר זיין!... כל זמן אחרימון האָט געפיהרט איין אָפענעם קריעג מיט הורמוזען, בין איך זיכער געוועזען, אַז עס מוז קומען אַמאָל הורמוזעס עביג-לאַנגער טאָג, נאָך וועלכען עס וועט קיין נאַכט שוין מעהר נישט זיין! איך האָב אָבער בעמערקט — — —

— וואָס האָסט דו בעמערקט?

מיר זעצען זיך אויף אַ באַנק, (עס איז זומער און אין אַ גאָרטען געוועזען) און דער אַלטער פערס זיפצט.

— איך האָב בעמערקט, — זאָגט ער — אַז אחרימון האָט זיין טאַקטיק פערטוישט און איז ווירקליך שוין געפעהרליך געוואָרען... ער שווינדעלט! ער פערשטעלט זיך! ער מאַכט זיך פאַר הורמוזען אונטערטהעניג, האָניג גיסט זיך איהם פון מויל, און נאַרט איהם אָב פון קאָפּ ביז פיס... הורמוז, דער גוטער, לאָזט זיך גענאַרען...

— איז עס מעגליך?

— הער, — מאַכט דער פערס, — איך וועל דיר אַ פּאָר ביישפיעלען געבען פון זיין טאַקטיק:

אָט, למשל, פערציילט מען, אַז הורמוז האָט געוואָלט דער וועלט אַ גרויס פערגניגען מאַכען, איין איבערראַשונג, און בעשאַפען אַ זעלטען-שעהנע פרוי, פלעגט קומען אַחרימון און, להכעיס, אָנריהרען זי מיט דער אומריינער האַנד ביי׳ם שטערן, ביי אַ באַק, און געקענט: — דער שענהייט וואַקסט שוין דערפון אַרויס אַ האָרן, אַ קרעץ... נאָר וואָס העלפט עס איהם? הורמוז דערזעהט עס באַלד, שיקט אַ שטראַהל פון זיין

גענאָד, דער האָרן פאַלט אראָב, דער קרעץ פערהיילט זיך, און די שעהנהייט ווערט נאָך שענער, נאָך ערהאַבענער... היינט טהוט ער אַנדערש: ער טהוט, גלייך ער איז צופריעדען און גליקליך מיט אַלעם, וואָס הורמוז טהוט!

ער חאַפּט אויף זיך אַ פּראַק און אַ צילענדער, בעווייזט זיך פאַר דער פרוי און זאָגט מיט אַ זיסען שמייכעל: מאַדאַם (אָדער פריילין)! איך גראַטולירע אייך מיט מיין הערר הורמוזעס גענאָד! איהר זייט עס ווערטה... די גאַנצע שטערבליכע וועלט דאַרף קניען פאַר אייער אונשטערבליכער שעהנקייט!

און שוין! פון דער שעהנהייט ווערט אַ קאָקעטע, אַ קאַלטע הערץ-פרעסערין...

הורמוז, למשל, חאַפּט זיך אַמאָל אויף און דערזעהט, ווי איין אָרעמאַן אַרבייט שווער און האָט קיין פּרנסה נישט. אַ גוט האַרץ האָט ער, געלד אין אוצר בעהלט נישט, חאַפּט ער עטליכע קאָפּיקעס און אַ זעקעל און וואַרפט אַראָב דעם אָרעמאַן...

פריהער פלעגט אַחרימון שיקען גזלנים אָדער גנבים, אָדער אַ שׂרפה, צוועקצונעהמען דעם גוטען גאָט'ס מתנה ביי'ם אָרעמאַן. עס האָט אָבער נישט געווירקט: הורמוז הויבט צו געבען און געבען, און וויל ער, שטעלט ער גאָר דאָס מזל ביי'ם אָרעמאַנס טהיר, און דער ווערט רייך און גליקליך!

היינט טהוט אַחרימון אַנדערש.

הורמוז האָט געגעבען איין אָרעמאַן עטליכע קאָפּיקעס, זעהר גוט! ער קריעגט זיך נישט מיט'ן עלטערן ברודער! פער-קעהרט, ער לערנט זיך גאָך אָב פון איהם, ער וויל אויך אַ גוטער ווערען! און ער וואַרפט צו דעם אָרעמאַן נאָך אַ פעקעל — און סאַמע גאָלדענע רענדלעך!

פון אָרעמאַן ווערט אַ גביר, דער זאַק מיט גאָלד וואַקסט, און, וואָס מעהר ער וואַקסט, מעהר מאַגנעט ווערט ער, מעהר ציהט ער צו זיך צו! און דער געמאַכטער גביר צווישען סאַמע אָרעמע לייט, קען נישט זיין גליקליך! ער קען אפילו נישט

רוהיג שלאָפען... די אָרעמע לייט אָרום שלאָפען אוּדאי נישט!...

הורמוז וויל עמיצען געבען אַ גוטע זאַך, למשל — גבורה, אַ האַרץ פון אַ לייב! — אַזוינער קומט צו נוץ יעדעס פאָלק, יעדער צייט! —

פערצייטענס פלעגט אַחרימון וועלען אַזוינעם אומברענגען, קוילען — פלעגט ער איהם אָנשיקען גאַנצע מחנות מיט רוחות און שדים, זיי זאָלען איהם חאַפּען און עס זאָל פון איהם קיין זֵכֶר נישט בלייבען. נאָר הורמוז פלעגט נישט לאָזען: נעגען די מחנות פון שדים און רוחות שיקט ער מחנות מלאכים, זיי פעריאָגען די שדים מיט די רוחות צוריק אין גיהנם אַריין און דער העלד בלייבט העלד...

היינט פיהרט זיך אַחרימון אַנדערש —

הורמוז גיט גבורה, אַחרימון דערלעגט נאָך אַביסעל און פון אונזער בעשענקטען פון הורמוז ווערט איין אַוואַנטורניק, אַ פרא־אדם, ווייל עס שפּאַרט איהם די קראַפט, דער איבערשפּאַנטער כח, און אויפ'ן אָרט פון נוצען, ברענגט ער דעם גרעסטען שאָדען!...

די זון געהט אונטער און דאָס איז די העכסטע צייט אַהיים צו געהן פאַר'ן פערם. ער געזעגענט זיך:

— נאָך דאָס — זאָגט ער, אויפשטעהענדיג, — וויל איך דיר זאָגען: אַ מענש דאַרף עסען, הנאה האָבען פון עסען, בעשאַפט איהם הורמוז אַ דאַרם — אַ קישקע; מען דאַרף זי נעטהיג האָבען, אָהן איהר איז נישט צו לעבען! וואָס טהוט אַחרימון? ער וועט דאָך ביי אַ מענש די קישקע נישט אויסשניידען — גיט ער צו אַ בלינדע קישקע, נאָך אַ שטיקעל! און דאָס שטיקעל איז שוין אַ געפעהרליכע זאַך, דערפון קרענקט מען שוין!

. . . .

דער פערם איז אַוועקגעגאַנגען, און איך האָב געקלערט: צי איז ער נישט גערעכט?

ה ו ר מ ו ז, אָדער דער יצר טוב, גיט אונז אַריין אַ גע־פֿיהל צו ליעבען אונזערע נאָהנטע, אונזער פֿאָלק, אונזער אָרעם פֿאָלק, פֿאַר וועלכען מיר ווילען אַרבייטען און אָפּפֿערן זיך; וואָס טהוט אַ ח ר י מ ו ן אָדער דער יצר הרע? ער דערלעגט נאָך אַ ביסעל געפֿיהל, עס ווערט פֿון נאַציאָנאַליזם — שאָוויניזם, פֿון רייכען געפֿיהל איין עקעלהאַפֿטער שאַרלאַטאַנען־פֿאַנאַטיזם, וואָס וואַרעמט נישט און לייכט נישט, נאָר ברענט אין דער פֿינסטער און קען אונז אַליין פֿערברענען!...

איין אָרעם פֿערוואָגעלטער נע־ונד'ניק זוכט זיך אַ דאַך איבער'ן קאָפּ, אַ רוהיג שטיקעל אָרט, וואו זיך אַנידער צו לעגען, וואו די ביינער אויסצורוהען, אום אויפֿצושטעהן מיט אַ ל ע גלייך, צו דער נייער אַרבייט, — אַלע פֿאַר אַלע!... דעם געדאַנק האָט איהם אַיינגעפֿלעסט ה ו ר מ ו ז... וואָס טהוט אַ ח ר י מ ו ן? ער מאַכט פֿון דאַך, פֿון רוהע־בעט, איין עביגען, הייכען צוועק, אַ א י ד ע אַ ל און מיר...

מיר האָבען זיך צוריקגערוקט אויף אַ הונדערט און צוואַנציג יאָהר!

און עס איז ווירקליך אַ שאָד די צייט!

דער וִכּוּחַ.

אין קראַשינסקים גאָרטען. צוויי יונגע לייט. ביידע רעדען יודיש. נאָר איינער ליטוויש — דער צווייטער פויליש־יודיש. דער ערשטער פרעגט, דער צווייטער ענטפערט.

— נו, איהר זייט נאָך אַלץ נישט קיין ציוניסט?

— ניין.

— אַנטי?

— חלילה, פאַר וואָס אַנטי? מורא האָבען פאַר דער „גאזעטאַ פאָלסקאָ"?

— וואָס דען?

— איך וויים צו ווענינ!

— דהיינו?

— אָט... איך פלעג אַמאָל ערנסט דאַווענען... און דאָס דאַווענען איז — ירושלים און ירושלים! ארץ ישראל און ארץ ישראל!

וויים איך אָבער נישט, צי האָט מען ירושלים און ארץ ישראל דעריבער נישט פערגעסען ווייל מען דאַוועגט אַזוי פיעל; צי מען האָט נאָר דעריבער נישט אויפגעהערט צו דאַווענען — ווייל מען קען אָן ירושלים און ארץ ישראל נישט פערגעסען?!

אין חדר פלעג איך לערנען: „ארץ זבת חלב ודבש" — אַ לאַנד — האָט מיר דער מלמד געטייטשט — וואָס פליסט מיט האָניג און מיט מילך — האָניג און מילך האָט אַ קינד ליעב דאָס לעבען! וויים

איך? אפשר האָב איך מיך דעריבער דעפרעהט, אַז איך האָב געהערט פון חבת ציון?

איך געדענק מיך גאַנץ גוט יונגעל־ווייז... די שפּעטערע צייטען בעמיה איך מיך צו פערגעסען... קיין גרויסע האָפנונגען אויף שפּעטער האָט מען אויך נישט... און, אַז עס ווערט נישט גוט אויפ'ן האַרץ, אַנטלויפט די נשמה צו די קינדער־יאָהרען, ווי אַ טויב אין טויבענשלאַג אַריין... איך ווייס נישט, אויב אַלע טהוען אַזוי, איך טהו עס, און עס העלפט אַמאָל און פערטרייבט די מרה־שחורה... געדענק איך, ווי אַלע מיינע חברים פלעגען מיט שמחה וששון נאַכלויפען דער פאָלקאָוואָי מוזיק. בכלל דעם מיליטער. אין וואַרשוי זעהט מען עס זעלטענער, איז עס מעהר אינטערעסאַנט — קינדער לויפען... מען קען זיך נישט זאַט אָנקוקען, ווי עס בליצט דורך די „שטיקעס" פון די ביקסען; זאַט אָנהערען די שטאַרקע, פעטטע מעשענע קולות, וואָס געהען ווי איינגעהמען אַ וועלט. איך איינער, געדענק איך, פלעג מיך נישט פרעהען. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ווען עמיץ בעפאַלט מיך, מיין טאַטע־מאַמע, מיינע ברידער און שוועסטער, וועט דאָס חיל נישט זעהן, נישט הערען, און ווייטער מאַרשירען, און ווייטער שפּיעלען, און ווייטער געהן איינגעמען די וועלט... און דערביי פלעגען מיר זיך צו בעווייזען טרעהרען אין די אויגען... פשוט פאַר קנאה: וואו איז מיין מיליטער, מיין מוזיק? אַז יענער האָט...

איך פלעג, מיט פערמאַכטע אויגען און אַ צורודערטער נשמה, אויסהערען מעשיות פון משיח'ס צייטען. דער „רבי" אין חדר פלעגט דערצעהלען, די באָבע אין דער היים, צי אין בית־המדרש — עלטערע יונגלעך. ווי ליעב האָב איך געהאַט דעם „מלך המשיח"! מיט אַלעם גוטען און טייערן האָב איך איהם בעקליידט און בעהאָנגען! ביי אַ רייכער מוהמען (זי איז שוין אויפ'ן עולם־האמת) האָב איך אָבגעריכען די פעריל פון האַלז. ביים גענעראַל, וואָס האָט געוואָהנט געגענאיבער — די ווייסע פעדערן פון איבער'ן קאַסקע... ביים כהן־גדול — דעם חושן ואפוד צוגענומען! איך ווייס? נאַקעט און באָרוועס וואָלט איך אַ וועלט

געלאָזט! אָבער נישט שטענדיג. טהייל מאָל האָט מיך מעהר געגנומ'ן משיח בן יוסף, וואָס דאַרף אומקומען, גע'הרג'ט ווערען... און איך האָב אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל: פאַר וואָס? פאַר ווען? און נאָך וואָס זאָל איינפאַלען די אייזערנע בריק? און איך פלעג טראַכטען: ביי יציאת מצרים האָט ער די מלאכים נישט געלאָזט זינגען: מעשי ידי — זאָגט ער — טובעים בים... און לעתיד לבא... אַזוי אָהן רחמנות? וואָס זענען זיי ערגער פאַר די מצרים?

— קינדער-געדאַנקען!

— עהרליכער ווי מענשען-געדאַנקען, און אמת'ער אויך! דאָס זענען די גאָלדענע פעדים, פון וועלכע עס שטיקט זיך ערשט אויס אַ נשמה פון אַ מענש, אַ פרישע ריינע נשמה...

נאָך געדענק איך: און דער מערת המכפלה, געקויפט ביי די בני חת, וואָס האָבען מיט גוטע ריידעלעך אויסגעשווינ-דעלט ארבע מאות שקל כסף... אין דער מערת המכפלה זיצט אברהם אבינו, אָנגעלעהנט מיט'ן קאָפּ אויף דער מוטער שרה'ס שויס... די הגדה דערצעהלט אַזוי... און איך זעה בחוש, ווי די מוטער שרה, מיט אַ קעפּעל ווי ביי'ן אַ ציטער-נאָדעל, זיצט און פיהרט מיט לאַנגע, נאָר דינע און דורכזיכטיגע פינגער, צווישען אברהם אבינו'ס זילבערנע לאָקען... אַזוי זיצען זיי און ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען, און עפענען די אויגען וועלען זיי ערשט ביים שופר של משיח, ווען די טערקישע וואַרטע ועט פערשטיינערט ווערען פאַר שרעק...

און עס פלעגט מיך ציהען צו דער מערת המכפלה... צום זיידען, צו דער באָבען...

נאָר אויך נישט שטענדיג!

טהייל מאָל פלעגט מיך וואונדערן: פאַר וואָס טראָגט עס אברהם אבינו האָר אַ חוץ באָרד און פאות?

טהייל מאָל פלעג איך גאָר זיין פון הגר'ס צד, און וועלען דער מוטער שרה'ן אָבטהון אַ שפּיצעל! און איך פאַנטאַזיר הויך צווישען די חברים: איך וועל מיך אויסלערנען טערקיש, אַנטלויפען קיין ארץ ישראל, שטעלען מיך דאָרט פאַר

א זעלנער, און אז עס וועט מיר אָנקומען צו שטעהן אויף דער וואכט פאר דער מערת המכפלה, וועל איך ביי נאכט, אז קיינער וועט נישט זעהן, שטילערהייט אוועקשטעלען דעם ביקס, אריינחאפען זיך אין דער הייל, אויף די נעגעל צוגעהן און געבען דער מוטער שרה אין נעזעל אריין — — —

נאר ארויסזאגען: „א שנעל”, האב איך די העזה נישט געהאט.

— בעסער א שמעק טאבאק! האט דאך עמיץ אונטערגעחאפט...

— קונדסים!

— גוטע צייטען געווען!... און וואס נאך האב איך געוואוסט פון ארץ ישראל?

צו כותל מערבי, האב איך געהערט, קומט מען צוזאמען מארבע פנות העולם וויינען, די וואנד איז גליטשיג פון טרעהרען...

און איך האב געגלוסט צו דער כותל מערבי... דארט א תשעה־באב! צווישען איין עולם מארבע פנות העולם ווארפען בערעלעך!

טהייל מאל איז מיר בעסער געפעלען די אילומינאציע אויף ר׳ שמעון בן יוחאי׳ס קבר! ווייבער ווארפען פון די אקסעל אראב די טהייערסטע פערשיעדענפארביגע טערקישע שאלען, טונקען איין אין פעסער שמן־זית און צינדען אן! — — — א חויץ אזוי הבדלות, ליכט און קאליערטע פאפירענע לאמטערן! אה!

נאך. ביי אונז אויפ׳ן הויף — מיר האבען דעמאלט אויף דער פראנציסקאנער גאס געוואהנט — האט געוואהנט אויך א שוחט, אברהם מאנים האט ער געהייסען, א שם־דבר איז ער געווען דער אברהם מאנים. ווען ער פלעגט מיך טרעפען, פלעגט ער מיך קנייפען אין בעקעל; איך בין א שטיקעל עלוי געווען און ער — איין אלטער מתמיד! דעם נאמען אברהם מאנים, געדענק איך. נאר פארשטעלען קען איך מיר איהם שוין נישט. פערמאך איך די אויגען, זעה איך נישט מעהר, ווי א ווייסע, לאנגע, זעהר

לאַנגע באָרד; זי איז געווען די לענגסטע אויף דער פראַנציסקאַנער גאַס, די לענגסטע אין גרויסען מנין. טהייל מאָל זעה איך נאָך אַ רויטען האַלז־און־נאַקען פון הינטען, מיט אַ שטיק בעוואָקסען האַרץ פון פאָרנט — ער איינער פלעגט נאָך טראָגען איין אָפען העמד מיט נאָכגעלאָזטע בענדלעך... מעהר זעה איך שוין נישט... אָט דער אברהם מאַנים איז מיט דער צייט שוואַך געוואָרען אויף די אויגען, אַוועקגעלעגט דעם חלף און געקליבען זיך קיין ארץ ישראל — .

אין מנין איז געווען אַ רעש. לומדים האָבען געקלערט, צי מעג מען אויסמיידען משיח'ן, מען האָט אויפגעמישט הונדערטער גמרות און ספרים, אַהין און אַהער, — מען האָט זיך צושוויצט, צואַמפּערט... נאָר אַזוינע וכוחים פלעגען זיין ווענען איין על חטא ביום כפור שחל להיות בשבת, און פלעגען אַזוי לאַנג דויערן, ביז איין אַלטער מנין־יוד האָט זיך אויפגעשטעלט און פאַר'ן עילם עדות געזאָגט, ווי אַזוי מען האָט זיך נוהג געווען פאַר־יאָהרען! און אַזוי איז געבליבען דאָ אויך! דער מנהג איז, אַז ווער עס וויל פערשפּאָרען גלגול מחילות, פאָהרט קיין ארץ ישראל...

צווישען אונז יונגלעך איז אויך געווען איין אַנ־ער מין וכוח... מען האָט זיך אַנגעשמעקט מיט השכלה... איינער פון מיינע חברים האָט געלאַכט: „וואו מען מעג ווערען יעדנעראַל דאָרט איז ארץ ישראל" — יאָ! איהם פלעגט זיך שטענדיג חלום'ען אַ רייטפערד מיט עפּאָלעטען!

און אין דער היים ביים וואַרעמעס האָט מען געקלערט: ווי אַזוי וועט אברהם מאַנים, דער אַלטער בטלן, מיט די האַלב בלינדע אויגען, טרעפען קיין ארץ ישראל? די מאַמע פרעגט: ווי אַרום פאָהרט מען קיין ארץ ישראל... דער טאַטע זאָגט: מן הסתם איבער קאָנסטאַנטינאָפּאָל... און וואו ליעגט קאָנסטאַנטינאָפּאָל? ווייט, ווייט! און מען האָט געשפּינען אַ מאָדנע געאָגראַפיע איבער טהאָל און בערג, נאָר די אַלטע מירל האָט זי איבערגעריסען. די אַלטע מירל איז געווען אונזער דיענסט און האָט געזאָגט, אַריינברענגענדיג דאָס ציבעלע־פלייש, אַז

אויפ'ן הויף זאָגט מען אויף זיכער, אַז „ראָני" די אברהם־מאַניס'יכע פאָהרט מיט... „ראָני" וועט טרעפען, זאָגט די מאַמע. אַלע זענען מודה, אַז „ראָני" וועט אויפ'ן פייער נישט פערברענט ווערען!

דעם נאָמען „ראָני" געדענק איך דורך אברהם־מאַניסעס אַ גלייך ווערטעל. אַז ער פלעגט פון שחת־הויז אהיים קומען שפּעט, פלעגט ער אָנקלאַפּען: קומי רוגי בלילה!

און ליעב האָט זיך דאָס אַלטע פּאָר פאָלק געהאַט. נאָך ווי ליעב!

אברהם־מאַניס איז אונזער בעל־תקיעה געווען — —

און דאָס אָנטהון פלעגען זיי, אַ פּנים, האַלטען אויף איין בענקעל... און איינמאָל ראש השנה איז אברהם מאַניס געקומען צו די תקיעות אין ראָני'ס אַ העמד במקום אַ קיטעל! און האָט נאָך געשמייכעלט: „נישט־קשה אַזאַ טעות, ראָני איז אַ צדקת!" נאָר פאָרשטעלען ראָני'ן קען איך מיר אויך נישט; איך געדענק נאָר: אַ קליינע, אַ פרעהליכע, אַ דורכזיכטיג פּאַפּיר'ן נעזעל מיט אַ קול פון אַ פייגעלע. נאָר „ראָני איז אַ לייט, מיט איהר וועט ער זיך שוין דורכשלאָגען!"

געגען וואָס דערצעהל איך עס?

יאָ... ראָני איז צוריק געקומען פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל...

זי איז קראַנק געוואָרען פאַר בענקעניש און פלוצים פחד בעקומען פאַר'ן ים... אברהם מאַניס איז ווייטער געפאָהרען... ראָני האָט איהם פערלאָזט!

אַז זי האָט צוריקצוועגס דערזעהן די ווייקסעל, האָט זי געוויינט פאַר פרייד! און גאַס האָט זי ממש געטאַנצט — דערנאָך איז זי געלאָפען אויפ'ן בית־עולם אַרויס און געפּאַטשט אין די הענטלעך: מיינע ליעבע קברים, מיינע טהייערע קברים!.. און עליה השלום, דער באבען מיינע, האָט זי מיט גרויס נחת און מיט טרעהרען אין די אויגען דערצעהלט, אַז, געליובט איז זיין ליעבער נאָמען, וואָס זי האָט זוכה געווען מיט איהרע אייגענע

הענר אָנצוריהרען די שיף, וואָס איז אַוועקגעשוואומען גלייך ,יין ארץ ישראל...

זי האָט אָנגעריהרט די וואַנד פון שיף און די האַנד געקושט, ווי ביי אַ מזוזה!

— ווייבערישע זאַכען!

— ניין, דו ביסט צו טרוקען, דו פערשטעהסט עס נישט: אַ ווייבערישע צי אַ מענישע, נאָר אַ האַלבע נשמה דאָ, אַ האַלבע דאָרטען...

— מען רעדט דאָך אָבער נישט פון אַלטע יודען און יודענעס, וואָס אַנטלויפען פאַר גלגול מחילות... נישט פון שטאַרבען, פון לעבען רעדט מען!

— איך ווייס? דאָס איז געווען נירסא דינקותא... חדר־זאַכען... און היינט וואָס ווייס איך? וואָס גיבען מיר די „בלעטער"?

איך לעז, וואָס עס לאָזט זיך לעזען... איך אַליין אויף פּאָליטיק פערשטעה מיך נישט... נאָר אַזוי, וואָס הערט זיך דאָרט?

איינער זאָגט: יק"א און ראָטשילד הרג'נען די קאָלאָניעס מיט זייערע שווערע פליגעל, וואָס זיי האָבען איבער זיי פערשפרייט... דאָס אפּוטרופסות איז סם המות! עס וואָלט שוין לאַנג דאָרט פּתום ורעמסס — טפו! ווי דאָס גלות האָט זיך איינגעגעסען, איך מיין „איש תחת גפנו" געווען, און ווי ווייטער שטעהט... קומט אַ צווייטער און זאָגט: ניין, דער חסרון איז, וואָס מען וויל איבער נאַכט מאַכען פון אַ סוחר אַ פּויער... אומגעלערנט מאַכען... איין אַגראָנאָם־שוהלע דאַרף מען. עפּענט איין אַגראָנאָם־שוהלע וועט זיין ששון ושמחה... קומט דערנאָך אַ דריטער, אַ כתוב השלישי און זאָגט: וואָס ווילט איהר? פויגעל־מילך? עס געהט על צד היותר טוב! אַ מחיה! און באותו הרגע, ווי איך לייען עס, קומט אַריין איין אָרעמאַן... וועד ביסט דו? אַ געוועזענער קאָלאָניסט אין א"י ישראל...

ער האָט דעם „חלבֿ ודבֿש“, אַ פּנים, נישט פֿערדייעט!
זיי שווייגען אַ ווײַלע, און דער ליטוויש־רעדער זאָגט:
— עס האָט זיך געמאַכט אַ נייע חבֿרה צו שטודירען, אויס־צופֿאָרשען ארץ ישראל...
— באַ! וואָלט געווען איין עסק... קלאָרע דבֿורים!...
רען נאָך אַמאָל דאָס זעלבע: איך פֿאָליטיק פֿערשטעה איך מיך נישט... אַדיע!
— אַדיע!

שמאי ראטמאן.

איהר קענט שמאי ראטמאן? געווים! נעבעכן, שטעלט אייך פאר, טרעף איך איהם אין גאס.

— שמאי! רוף איך, ער הערט נישט. איך מאך מיט דער האנד, ער זעהט נישט! ווי א גולם שטעהט ער. מיט אפענע, שטארע אויגען; איך חאפ איהם אן ביי'ם אקסעל:

— גאט איז מיט דיר, שמאי!

ער חאפט זיך אויף, ווי פון שלאף.

— א נייע אידעע! שמייכעלט ער.

א וואונדערליכע זאך די נייע אידעען! ווי דאס ווערט געבארען!

א מענש, ווי אלע מענשען: א פעריאגטער, וואס דארף, און גאנץ אפט, אלערליי געלדער — פרנסה־געלד, דירה־געלד, מלמד־ און לעהרער־געלד, חוץ אנדערע געלדער, — אזא מענש פאלט פלוצים אוועק אין מיטען גאס — א גולם! איין אפען־מויל, אפענע אויערן — און ער הערט נישט, ער זעהט נישט און פיהלט נישט!

וואס איז? עפים אין מוח, אין א פינסטער בעהאלטען ווינקעלע, שפינט זיך און וועבט זיך א נייע אידעע.

און זי וועבט זיך און שפינט זיך אהן זיין ווילען, אהן זיין וויסען, און, מעהרסטענטהיילס, נישט פאר זיין טובה וועגען...

איך קען א סך, א סך מענשען, וואס אידעען האבען זיי איבערגעפיהרט...

ר א ו ב ן האָט געקלערט און געקלערט ביז ער איז געפאַלען אויף אַ נייער המצאה, און איז אַריין מיט אייגען־און פרעמד־געלד...

ש מ ע ו ן האָט זיך איינמאָל פערטראַכט — פערטראַכטערהייט האָט ער זיך עפּיס אַרויסגעחאַפּט, און פון דעמאָלט אָן, יאָגט מען איהם און מען פּלאָגט איהם פון אַלע זייטען, מען וואַרפט איהם נאָך שטיינער אין גאַס...

ל ו י איז גאָר אַראָב פון זינען, און ווען נישט דאָס ווייב זיינס, וואָס לאָזט פון איהם קיין אויג נישט אַראָב, וואָלט ער שוין לאַנג געהאָנגען ערגיץ אויף אַ בוידעם.

י ה ו ד ה, האָטש קיינער טשעפּעט איהם נישט, לויפט, זייט ער איז געפאַלען אויף עפּיס אַ וואונדערליכע אידעע, אַרום ווי משוגע אין די גאַסען, און שרייט „געוואַלד!"...

און ז ב ו ל ן, דעם מוזט איהר אויך קענען, זייט ער איז אויפ'ן קאָפּ געפאַלען, געפעלט איהם נישט דאָס ווייב, קען ער נישט זיינע אייגענע קינדער, עסט ער נישט און טרינקט נישט, און געהט קריעה־בליעה — און וואָס וויל ער? געהט פרעגט איהם!

און פון דעסטוועגען, האָב איך אַ שרעקליכען חשק צו נייע אידעען! ווער ווייס? צווישען איבערגעדראָשען שטרוי קען זיך דאָך אַמאָל געפינען אַ קערנדעל ווייץ, און צווישען מיליאַר־דען נייע אידעען, קען זיך דאָך געפינען א י י ן אמת'ע אידעע.

און געפינט זי זיך, ווער קען איבעררעכענען דעם שאָדען, אָדער דאָס גוטס, וואָס אַ נייע אידעע קען ברענגען מיט זיך?

עס קען זיין אַ בליץ, וואָס וועט אויף אָרט און שטעל פערשווינדען... עטליכע שאָק בלינדע היהנער וועלען גאָר נישט וויסען פון איהם און לייקענען שטיין און ביין, און עס קען זיין אַ דונער! און אַ דונער איז שוין נישט קיין קליינינקייט; ער קען אַריינשלאָגען אין זאַמד פון סטעפּ און אויסדרעהען נאָר אַ גלע־זערן רעהרעל, אַריין אין ים און אויסגעהן ווי אַ ליכט; ער קען אָבער אויך אַריין־שלאָגען אין אַ הויז, און אָנמאַכען — גאָט ווייס

וואָס פאַר אַ שרפה... איידער עס קומט די פּאָזשאַרנע קאָמאַנדע, קאָן פון אַ שטאָדט נישט בלייבען אַ שטיין אויף אַ שטיין...

גאָט מיין איינציגער! אַ נייע אידעע קען דאָך נאָר ענטפערן אויף די אַלע ביטערע פראַגען, וואָס פרעסען אונז אויס דעם מוח פון די קעפּ; אויף די אַלע רעטעענישען, וואָס דרעהען אונז, ווי די עגבער, אין די געהירן — ווער ווייס!

און דער, דער שטעהט פאַר מיר און שמייכעלט: אַ נייע אידעע!

איך חאַפּ איהם אָן ביי אַ לאַץ:

— זאָג!

— דאָ, אין מיטען גאַס?

איך דאַנק גאָט, וואָס מיר זענען נישט ווייט פון אַ קאָנדיטאָריי...

* *
*

נאָך עטליכע שלוק טהיי, ווייס איך שוין אין וואָס עס געהט.

די וועלט וועט זיך נישט איבערקעהרען, אויך וועט זי נישט פערברענט ווערען. עס וועט אפילו קיין שטורם-ווינד נישט זיין, וואָס זאָל דעם שטויב פון די גאַסען יאָגען אין די אויגען אַריין...

שמאי ראַטמאַן וויל נאָר מאַכען אַ נייע חברה!

איינגענטליך — אויך גוט!

— פערשרייב מיך!

— שוין!? וואונדערט ער זיך, דו ווייסט נאָך נישט וועגען וואָס עס געהט!

— אַלץ איינס! זאָג איך — מיר דאַרפען נייע חברות; שלעכטע, גוטע, נאַרישע, קלוגע, אַבי חברות, אַבי עס זאָל נישט זיין טוידט, זאָל זיך רודערן... און אַצונד זאָג וואָס דו ווילסט!

— איך וויל, — זאָגט ער, גרינדען אַ חברה דענקער!

— דענקער?

— יאָ, איינפאַך, דענקער...

— נאָך וואָס?

— הער... נאָר, איך מוז האָבען אַ גאַנצע פּאָררעדע.

— נאָך בעסער! פאָררעדען האָב איך ליעב ווי דאָס לעבען, וועניגסטענס — מעהר אַלס די ביכער... די פאָררעדע איז זעלטענער געגומען...

— דו מאַכסט חוזק, בעליידיגט זיך ראַטמאַן.

— און דו האָסט מורא פאַר לצנות? דו, אַ מענש פון נייע אידעען? דו דאַרפסט דאָך זיין גרייט אויף שטיינער, אויף פּויסטען, אויף פייער און וואַסער...

— דאָס אַלץ — ענטפערט ראַטמאַן, שאַדט נישט! דאָס זענען, געוועהנליך, נאָר די הייזען, אויף וועלכע אידעען וואַקסען! נאָר חוזק מאַכען, דאָס שטעכען מיט נאָדלען, דאָס קען אַ מענש, חאָטש ער איז גרייט צו אויטאָ-דאַ-פעען, איבערשרעקען...

— איז נישט, נו! איך שוויג שוין, דערצעהל!

און ראַטמאַן דערצעהלט.

* *
*

בעמערקט האָט ער, ראַטמאַן, אַז אַלץ האָבען מיר ליעב, נאָר נישט צו קלערען.

— ווי הייסט?

— גאַנץ איינפאַך, מיר זענען פויל, שרעקליך פויל! אַזוי צו ליעגען אויף דעם פרישען גראָז און יאָגען די וואָלקען אין הימעל...

אָדער, — האָק איך איהם איבער, — זיטצען און עסען און טרינקען.

— עט! מאַכט ראַטמאַן, עסען און טרינקען האָט מען וואָס אַ מאָל וועניגער, מען איז יוצא מיט אַ „יהי רצון", — גלייך בען וואָלט געגעסען, גלייך מען וואָלט געטרונקען,

נאָר וואָלקען אין הימעל פּעהלען נישט, און אַלע מעגען קוקען.

ליעגען מיר טאַקי און קוקען... טהייל שטודירען מכלומר'שט אַסטראָנאָמיע און צעהלען די שטערן: איינס, צוויי, דריי... ווי ווייט איינער קען!

מאַכט זיך אַ שטורם, שפּרינגען מיר אויף די פיס, — דעמאָלט זענען מיר גרייט — צו ענטלויפען!...

וואו אַהין?

וואו דו ווילסט! רעכטס, לינקס, ווייטער אָדער צוריק, נאָר עמיצער זאָל זיין דער וועג-ווייזער, דער ערשטער לויפער, דער טריק (באָק)!

מיר קענען געהן, מיר קענען, אפילו מיט די געשוואָלענע פיס, לויפען, אַלץ-איינס וואו אַהין, נאָר צוויי זאַכען: ערשטענס זאָל זיין אַ טריק, און צווייטענס זאָל ער זיך נישט אָבשטעלען און נישט פרעגען אונז אַליין: וואו אַהין? קלערען האָבען מיר פיינד, טראַכטען איז סם!

אין יעדען אונגליק, אין יעדער שלעכטער צייט, קוקען מיר זיך אום, צי וועט זיך בעוויזען אַ זייל, פון פייער צי פון וואָלקען, נאָר אַ זייל, וואָס זאָל זיך פאַר אונז רוקען און ווייזען דעם וועג.

קומט אַ מ ש ה, לאָזען מיר שטעהן די ט ע פּ מ י ט פ ל י י ש, מיט די צ י ב ע ל ע ס א י ן מ צ ר י ם און געהען איהם נאָך אין מ ד ב ר אַריין; אין מיטען וועג ווילען מיר מאַכען איין אַנדערן ר א ש און — צוריק קיין ג ש ן!...

משה פערזוימט זיך אויפ'ן באַרג סיני, אונזערע ווייבער האָבען ציערונג, — אַהער! וועט זיין אַ גאָלדען-קאַלב! אַ שלוק טהיי און ר אַ ט מ אַ ן רעדט ווייטער:

מען זאָגט, אַז צייטען בייטען זיך, נישט וואָהר! דער איינענער האָס צום קלערען, צום טראַכטען, צום מישב זיין: מיר זענען פויל ווי מיר זענען אַמאָל געוועזען.

מיר האָבען ליעב דעם שקר, נישט נאָר דערפאַר, ווייל ער איז אויסגעקעמט, אויסגעפוצט און שמעקט פון פערפומעס, נאָר ווייל ער איז זיכער, און זאָגט אַלץ אויף זיכער, גלייך ער וואָלט דערביי געוועזען. אַ מזבח פאַר גאָט? — וואהל, קוילען מיר קעלבער! פאַר'ן מולך — נאָך בעסער! קינדער צום פערברענען פעהלען נישט, — נאָר זאָגט בפירוש, וואָס איהר ווילט, קלערט נישט און הייסט נישט קלערען!

אמת וואָלטען מיר אויך אויסגעהאַלטען, נאַטירליך זאָל ער פריהער זיך אָבשניידען די נעגעל און נישט אויסדראַפען, רעדענדיג, די אויגען; זאָל ער נישט אַרומגעהן נאַקעט און באָרוועס אין די גאַסען, חבר'ן זיך מיט שניידער- און שוסטער-יונגען... נאָך עפּיס: אין וואָס וואָהגען מיר? אין שטרויענע, הילצערנע און ווען אַפילו שטיינערנע, נאָר אין אַלטע אויסגעטריקענטע הייזער — זאָל ער נישט אַרומגעהן מיט'ן פלאַקער פייער אין דער בלויזער האַנד... אַ קליין-ליכט'ל אין אַ גרויסען לאַמטערן איז זיכערער... קאָליערטע גלעזער — שענער און בעסער! נישט דער אמת איז געפעהרליך! צי די ערד דרעהט זיך אַרום דער זון צי פערקעהרט, איז דעם רב מיט דער רביצין אַלץ איינס, נאָר ווי מען האָט געזאָגט, אַזוי זאָל זיין! נאָך וואָס גאָר ק ל ע ר ע ן אַנדערש!

די פראַגען, די רעטענישען, דאָס קאָפּ-ברעכען, דאָס האָט רב און קהל פיינד...

— וואָס האָסטו דו זיך געהאַפט אָן רב און קהל?

— און ווער איז בעסער? יעדער מענש, אַפילו דער שענסטער און דער בעסטער, לאָזט זיך איבער אַ שטיק אָרט אין מוח, אַ שטיק „קדשי קדשים"; אַהין לאָזט ער קיינעם און זיך אַליין נישט צו, דאָרט טאָר מען נישט אַקערן, נישט זייען, נישט ריהרען דעם אַלטען ווילדען דאָרן, וואָס צעוואַקסט זיך, ווי אויף הייוועו...

שלעכטע צייטען... ווייבער עמאַנציפּירען זיך, און ווילען די אוירינגלעך אויף גאָלדענע קעלבער נישט געבען: די נביאים זענען איינם ביי איינם געשטאָרבען, — דעם פּראָפעסאָר פאַלב גערעכטה איין מאָל אויף הונדערט מאָל; מלאכים בעווייזען זיך

נישט; זייט די באַרשט האָט אַרויסגעיאָגט פון שטוב דעם בעזים, האָבען די כשוף־מאכערינס נישט אויף וואָס צו רייטען. גורל־וואַרפען איז אויס מאָדע, עס פּאַסט פּאַר אַ יונגען באַקפיש צו רייסען בלעטלעך פון בעז: יאָ ליעב, נישט ליעב! אָדער פּאַר אַ שילער, ער זאָל דאָס זעלבע טהון אויף די קנעפּ פון מונדיר, נאָר דאָס זענען ליעבע־זאכען און פּאַר יונגע לייט... עלטערע מענשען, און למשל, ביי געזעלשאַפטס־פראַגען, געהט עס שוין נישט!

וואָס־זשע טהוט מען? צולעגען קאָפּ גלוסט זיך דאָך נישט, האָבען מיר ערפונדען נייע כשוף'ן, נייע גורלות...

כללים הייסט עס, דעוויזען, קלינגענדיגע ווערטער!
וואָס איהר ווילט, אַבי נישט קלערען!

יעדער כלל, יעדער דעוויז, יעדעם קלינגענדיג וואָרט איז אַ שטיק'ל מאַגנעט, וואָס ציהט צו נשמות ווי שטויב!

דער שטויב פון נשמה'לעך, וואָס האַלטען זיך אָן איין מאַגנעט, איז אַ „רעדעל", אַ חברה, אַ פּאַרטיי!

אַ גוטע זאַך איז דער דעוויז, און ווי נוצליך איז אַ קלינגענדיג וואָרט! מען האָט דיר אויסגעהאַקט אַ שויב, און דאָס געשריי פון הונגעריגע וועלף רייסט זיך דיר אין שטוב אַריין און לאָזט נישט שלאָפען, — חאַפּ איין „איזם", אַ קלינגענדיגען „איזם" און פערשטעק דאָס לאָך, וועסט דו ווייטער רוהיג שלאָפען!

עס איז דיר אַ ווערעמעל מיט אַ קופּערן־פּיסקעל אַריין אין אויער, פון אויער האָט זיך עס אַריינגעגנב'עט אין די געהירן, און דלובעט, און דלובעט צום משוגע ווערען, חאַפּ אַ דעוויז, און הויב אָן שרייען, למשל:

די וואַכט אַם רהיין, די וואַכט אַם רהיין!

זינגען איז נאָך בעסער! דו מעגסט אַפילו קיין דייטש נישט זיין; שריי. זינג — דאָס ווערעמעל וועט איינשלאָפען...

האָסט ווייניג קאַנווע אין קאָפּ, דיר אויסצושטריקען אַ גאַנצען סיסטעם, — אַ קלייניגקייט! מאַך גרויסע לעכער און פערשטאָפּ זיי מיט דעוויזען, מיט קלינגענדיגע ווערטער און דו ביזט אַ גאַנצער פילאָזאָף, און דו פערשטעהסט היממעל און ערד, דיין איינגען לעבען — אודאי!...

— וואָס'זשע ווילסט דו?

— איך וויל, — זאָגט ראַטמאַן, — מענשען זאָלען זיך נישט אויסרייסען די געזונדטע אויגען און אַריינזעטצען אויף זייער אָרט קאָליערטע גלעזלעך! מענשען זאָלען זיך נישט פּער־שטופּען הארץ און געהירן מיט קלינגענדיגע ווערטער און ווערטלעך; איך וויל — מענשען זאָלען קלערען!

— און דיין נייע אידעע?

— מיין נייע אידעע איז טאַקי צו גרינדען אַ חברה אָהן „איזמען", אָהן גלעזלעך... אַ חברה פון מענשען, וואָס זאָלען זיך נישט שעמען, אַרומצוגעהן אין גאַס מיט פראַגע־צייכען אויף די שטערען; וואָס זאָלען נישט איינרעדען, נישט זיך, נישט יענעם, אַז זיי מוזען אַלץ וויסען, אַז זיי ווייסען אַלץ... אַז זיי קענען היילען קרענק...

— וואָס וועט די חברה טהון?

— קלערען וועט זי, שטודירען, אַלץ וועט זי וועלען וויסען, אַלץ דערגרונטעווען...

אַ חברה־מאַן, אַז ער הערט אַ קלינגענדיג וואָרט, פרעגט ער זיך און יענעם: וואָס בעטייט עס? וואָס זאָגט עס צו? און זאָגט עס עפּיס צו, צי האָט עס אַ זיכערע היפּאָטעק, צי מעג מען דערויף שטעלען?

אַ חברה־מאַן, אַז ער הערט אַ שפּרוך, פרעגט ער זיך און יענעם: פון וואָס בעשטעהט ער? וואו שטעקט דער כשוף מיט וואָס ציהט ער צו?

און אויב ער זעהט, אַז עס איז אַ פערבלענדעניש, איין איינגערעדטע זאַך, שטעלט ער זיך אָב און בעווייזט רעכטס און לינקס, אַז עס איז אַ שקר!

ראַטמאַן דערהיצט זיך:

— יעדער חברה־מאַן איז מחויב צו ראַנגלען זיך געגען יעדען שווינדעל, געגען יעדען חלום, געגען יעדעם פוסטע וואָרט...

— און אויף דעם אָרט פון חלומות און פוסטע ווערטער? —

— וועט די חברה געבען נייע אידעען...

מיט איין וואָרט: ראַטמאַן וויל פאַרלעגען אַ פאַבריק פון נייע אידעען...

דאָס ווייסט איין גאָט!

יעדע פאַבריק דאַרף האָבען רוי מאַטעריאַל, — וואו וועט ער עס נעהמען?

און בשעת איך הער זיינע רייד, דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה אַ וואונדערליך=בילד אין דער לופט.

אַ ווילד ברוזענדער ים — אַ שיף איז אין געפאַהר, איין פאַליע וואַרפט זי צו דער צווייטער; נישט ווייט זענען ריפען און פעלזען, זי קען זיך לייכט אָנשלאָגען און צערשמעטערט ווערען; און דער הימעל ווערט וואָס אַמאָל פינסטערער, די לעצטע שטערען פערשווינדען, די מענשען זעהען איינער דעם צווייטען נאָר ביים בליץ... און נאָך יעדען בליץ — געהט אַ דונער...

און נישט נאָר די שיפסלייט ווילען רעטען די שיף, — אַלע רייזענדע אַרבייטען מיט... קופקעלעך דערשראָקענע מענשען, דערשראָקענע און דענערווירטע; אין מיטען יעדען קופקעלע רעגיערט איין אַנדערער, הייסט טהון עפּיס אַנדערש, און דער עולם פאָלגט און אַרבייט מיט די לעצטע קרעפּ־טען... און ווערט דער עולם מיעד, שרייט מען פון דער מיט אַרויס עטליכע הויכע, קלינגענדיגע, הייסע ווערטער, און דער עולם דערהיטצט זיך, בעקומט נייען כח, און אַרבייט ווייטער און ווייטער...

נאָר אָט רייסט זיך אָב איינער: —

— מען טהוט אָהן פערשטאַנד, אָהן וויסען, מען טהוט נאָר דורך קלינגענדיגע הויכע ווערטער — „איזמען", און „איזמען" —

— קלערען דאַרף מען!

אין ער בויגט אַוועק דעם קאָפּ אָן אַ זייט, די שיף קנאַקט, דער דונער שלאָגט און שלאָגט, מענשען אַרבייטען מיט'ן לעצטען אָטהעם און ער — ער קלערט...

ווענען געשיכטע

(אַ ביטערע הומאָרעסקע).

אַ בעקאַנטער יוד זעצט זיך נעבען מיר אויף אַ באַנק אין קראַשינסקים גאָרטען און פרעגט מיך, וואָס איך בין אַזוי טרויעריג.

— גרעץ איז געשטאָרבען! ענטפער איך איהם.

— ברוך־דיין־אמת! מאַכט דער יוד — אַ היגער?

. . . .

די פראַגע, וואָס 0% יודען וואָלטען געפרעגט אויף זיין אָרט, איז די מאָס, ווי טיעף עס איז דער תהום, אין וועלכען מיר זענען אַריינגעפאַלען! ווער קען נישט דאָס יודישע וואַרשוי? ווער וואָהנט נישט אין דער נאַלעווקעס מח, ווער ליעגט נישט אויף דער וואַלאָווער צונג? פון וועמען רעדט אַלץ נישט דער אַריסטאָקראַטישער גרזיבאָוו?

וואַרשוי זאָל קלינגען דאַרף מען נישט דוקא פערשפיעלען ווייב און קינד אין דעררדע, אָדער אַרויפקריכען אויפ'ן אויאַזדאָווער קלאָץ... עס איז גענוג, אַ דראָשקאַרסקע פערד צו זיין, און פאַלען איבער די שינעס פון טראַמוויי...

דאָך איז ווייניג אַ גרעץ צו זיין, די געשיכטע פון יודישען פאָלק צו שרייבען!

און, אַז מיין שכן ווערט פון מיר געוואָהר, וואָס גרעץ האָט געשריבען, מאַכט ער ערשט:

— אַה! היסטאָריע! און מיט אַזאַ קול, גלייך ער וואָלט בעוואונדערט עמיצין, וואָס האָט אויפגעגעסען 12 האַרטע אייער מיט אַמאָל.

און, אז איך שפּרינג שיער פון דער הויט אַרויס, פרעגט ער גאַנץ נאַאיוו:

און וואָס האָט מען פון דער היסטאָריע?

. . . .

— איהר זענט אַ יוד? פרעג איך.

— דאַכט זיך! שמייכעלט ער, ווי איינער רעדט: אַ ביסעל מעהר פאַר דיר!

— איהר האָט עפּיס ליעב יודען?

— ווי דען! פיינט האָב איך?!

— איהר ווייסט, אז אלכּסנדר מוקדון האָט געטראָפען אויף זיין וועג פון סאַמע נצחונות, אַ גאַנצע מדינה מיט סאַמע זייבער?

— אַ שאלה דאָס איז! עס איז דאָך — דאַכט זיך — אין עין־יעקב, און אפשר האָט עס מיר דער רבי אין חדר דערצעהלט.

— איהר ווייסט, ווען מלכות בית־דוד און מלכות ישראל האָבען זיך צוטהיילט? ווען פון איין יודיש פאָלק איז צוויי געוואָרען?...

— ווען? וואָס טויג מיר צו וויסען ווען?... די מעשה שטעהט אין פּסוק.

— און וואו איז אַהין געקומען מלכות ישראל?

— מלכות ישראל — האָבען־מיר אַ קיימא־לן — איז אויף יענער זייט סמבטיון...

— און וואו זענען אַהין געקומען די יודען, וועלכע מען האָט אַרויסגעטריבען פון היספּאַניען?

— זיי זענען זיך צולאָפען. .

— און די, וואָס מען האָט אַרויסגעטריבען 2 מאָל פון פראַנקרייך?

— וואו זאָלען זיי זיין! אַ ביסעל איז אַודאי ערגיץ אַוועק, און די רעשט האָט זיך צוריק אַריין־געגנב'ט. אַ שאלה דאָס איז!

— איהר ווייסט, וואָס יודען האָבען געליטען, און ליידען ביז היינט אין פרס, רומעניען...?

— אין פרס, וויים איך נישט; וועגען רומעניען דערצעהלט מען אַלע מאָל אין שוהל, פון הצפידה אַרויס; האָר און נעגעל שטעלען זיך קאַפּויער!

— און פון „קרייץ צוג" ווייסט איהר עפּיס?

— פרעגט מיך עפּיס גרינגערס!

— איהר קענט נישט קיין דייטש?

— דייטש איז עס?! מילא, — פעהלט מיר אַ וואָרט!

— און „נושאי־הצלב"?

— וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון?

— לשון־קדש! איהר ווייסט נאָר נישט, אַז דורך די נושאי־הצלב, אָדער קרייץ־ציגע, זענען טויזענדער יודען גע׳הרג׳ט, גאַנצע קהלות חרוב ונחרב געוואָרען...

— איהר מיינט אַודאי שנת ת״ח, חמיעלניצקי׳ס צייטען!

— פון יודען אין מאַראָקאָ, ווייסט איהר עפּיס?

— אין מאַראָקאָ? ניין נישט געהערט!

— און געוואָלט וויסען וואָלט איהר?

— באַ! וויסען! און וואָס איז דאָרט! אַנדערע מאָדע צרות? עס געהט אויף איין אַנדערען אופן? גלויבט מיר, — אומעטום איין וועלט... איך דאַנק גאָט אַז ד׳פערגעס דערויף. (פויזע. און נאָך אַ זיפץ:) — און זאָגט נאָר, איהר לייענט דאָך צייטונג, וואָס הערט זיך בעסער נייעס?

. . . .

— ניין — זאָג איך צו מיין שכן, — איהר האָט יודען נישט ליעב.

— אַ והאַ־ראיה? איך גיב קיין געלד נישט? ד׳האָב נישט! די דייטשען האָבען — גיבען זיי!

— נישט דאָס מיין איך.

זעהט איהר, די טבע איז פון אַ בשר ודם, אַז ער וויל וויסען אַלץ וואָס ריהרט נאָר אָן זיינם אַ גוטען פריינד אַ קרוב. אַז איהר טרעפט, למשל, אַ קרוב, וועלכען איהר האָט שוין

עטליכע יאָהר נישט געזעהן, ווערדט איהר נישט מיעד אויסצו־פרעגען: ווי עס איז איהם איבער דער צייט געגאַנגען, וואָס ער האָט איבער־געלעבט; איהר פרעגט וואָס זיין ווייב, זיינע קינדער מאַכען. איז עמיץ פון הויז־געזינד קראַנק געוועזען, ווילט איהר וויסען אויף וואָס, צי האָט ער גרויסע יסורים געהאַט, ווי לאַנג עס האָט געדויערט, וועלכער דאָקטאָר, צי וועלכער זנאַחאָר עס האָט געהאָלפען; אויב אַ דאָקטאָר — צי איז דאָס פלעשעלע געוועזען אַ רויטס אָדער אַ גרינס, און אפשר גאָר אַ וויים... אויב אַ זנאַחאָר — צי האָט ער גאָר געזאָגט אָדער נאָך איינגעוויקעלט אין רויך.. און נישט דוקא ביי אַזוינע וויכטיגע זאַכען... אַז איהר דערזעהט אויף אייערם אַ בעקאַנ־טען אַ נייע מלבוש, ווילט איהר וויסען, ווי טהייער ער האָט געצאָהלט איין אַרשין, וויפיעל שניידער־געלד; איהר הויבט נאָך אויף די פאָלע, צי מען האָט איהם נישט גענאַרט אויפ'ן אונטערלאָג...

— אמת — שמייכעלט דער יוד. אָס קען איך נישט לייקענען.

— יאָ — פאַל איך אַריין אין נצחון: — און, אַז איהר האָט ברידער, זאָג איך, אויף דער גאַנצער וועלט, ווילט איהר גאָר נישט וויסען וואָס מיט זיי טהוט זיך! און, אַז אייערע ברידער ליידען שוין טויזענדער יאָהרען, אינטערעסירט אייך נישט צו וויסען, וואָס אין דער גאַנצער צייט איז מיט זיי געשעהן.

— און פון דאַנען — זאָג איך ווייטער — איז געדרונגען, אַז „עם כל ישראל אחיהם" פון ראש־חדש־בענשען, זאָגט איהר מיט דער אייגענער כונה ווי „לשנה הבאה בירושלים"...

. . . .

— און אַז איך פיהל פאָרט, אַז איך האָב ליעב יודען!

— האָט איהר אַ טעות.

— גלאַט געזאָגט...

— איך וועל אייך אויסווייזען, נאָר ענטפערט מיר עהרליך אויף עטליכע שאלות.

— נו!

— איהר האָט ליעב אייערע קרובים?

— נישט אַלע.

— פאַר וואָס נישט אַלע?

— ווייס איך, וואָס איהר פרעגט! און אַז מיינס אַ קרובֿ
מאַכט זיך נעבען מיר אַ מסחר, פונקט אַזוינעם ווי איך האָב,
גלייך עם פעהלט מסחרים אויף דער וועלט, קריכט מיר אין וועג
אריין, רייסט מיר אַרויס דעם קונה פון געוועלב, דעם ביסען
פון מויל, — זאָל איך איהם קיין שונא נישט זיין?... אָדער,
אַז איך האָב — פון ווייב'ס־צד — אַ קרוב אַ שכּור, אָדער אַ מחלל
שבּת בפרהסיא, — זאָל איך זיי ליעב האָבען?!

— און אַ חוץ זיי?

— אַ חוץ זיי — יאָ! אלע קרובים, וועלכע איך קען!

— און די, וואָס איהר קענט נישט?

— ווייס איך נישט! איך האָב למשל אַ לייבליך שוועסטער־
קינד אין אַמעריקאַ, איך האָב'ן קיין מאָל פאַר די אויגען נישט
געזעהן!..

— האָט איהר איהם טאַקי.. לעג איך איהם אונטער.

— פיינד נישט, נאָר ליעב אויך נישט. אַז איך קען
איהם מיר גאָר נישט פאָרשטעלען! האָב ליעב אַ לאָך פון
אַ בייגעל אַז איך קען איהם נישט!

— און יודען בכלל קענט איהר?

מיין „יוד" האָט זיך דערפיהלט ווי אַ מויז אין פאַל. ער
וואַרפט זיך: אַט אַהין, אַט אַהער.

— פערפאַלען, זאָג איך, איהר האָט נישט ליעב דעם כלל
יודען, ווייל פון כלל יודען האָט איהר גאָר קיין בעגריף
נישט! אַ לאָך פון אַ בייגעל! (פויזע).

— מיט וואָס, פרעג איך, האַנדעלט אַ יוד?

— מיט שפייז, ענטפערט ער פינסטערליך

— איהר לעבט שוין אויף דער וועלט אַ יאָהר 50?

— 45! פערבעסערט ער.

— זאָל זיין 45; אין אייער לעבען האָט איהר דערקענט
אַ ביסעל נעהנטער אַ 200 יודען... פון זיי וואַרפט איהר האַלב

אין וואַכער אַריין, — די, וואָס זענען נישט פרום, די, וואָס זאָגען הודו פאַר ברוך־שאמר אָדער פערקעהרט... ווער שמועסט די וואָס דאַווענען גאָר נישט... אַפּיקורסים! — אין פייער אַריין... פון דער רעשט נעהמט איהר נאָך אַ שפּאָר ביסעל און וואַרפט אויף דער וואַנד: מיט איינעם האָט איהר אַ פּראָצעס, דער צווייטער אַ קאָנקורענט — קריכט אין דער לעבער, דער דריטער האָט אויף אייך אַ ווערטעל געזאָגט, דעם פערטען זענט איהר געלד שולדיג, דעם פינפטענס ווייב האָט זיך מיט אייער פלונית'טע נעקריגט... די רעשט, וויפיעל עס בלייבט דאָרט, האָט איהר פיליכט ליעב...

ער פערטראַכט זיך, קלערט נאָך און איך שמיעד דאָס אייזען אין דער היץ:

— ליעב האָבען הייסט קענען! ליעב האָבען דעם כלל ישראל, הייסט: זיין צוגעבונדען, נישט צו אַ 20—30 יודען, נאָר צו דער גאַנצער לענג פון אַלע דורות, און צו'ם גאַנצען היינטיגען דור, וואָס איז צושפּרייט און צווייעט... אַ פאָלק איז ווי אַ קאָנום...

— וואָס איז דאָס ווייטער?

— זאָל זיין ווי אַ היטעל־צוקער: אויבען — אברהם אבינו! וואָס אַראָב געהט אַלץ ברייטער און ברייטער... אונזער היטעל־צוקער... איז אוינענטליך נישט קיין ריכטיגע קאָנוס: אין מיטען האָבען די מייז אויסגעביסען, וואַסער אויסגענעצט... וואָס נידריגער, שפּאַלט זיך און צופליישט זיך אַלץ מעהר די פיגור... צווישען אונזערע פערשיעדענע טהיילען שווימען דורך וואַסערן, ציהען זיך סטעפּען, פערשפּרייטען זיך לענדער... — ליעב האָבען יודען הייסט: ליעב האָבען די גאַנצע פאָרם! ליעב האָבען הייסט: אַלץ קענען, אַלץ וויסען, אַלץ האָבען אין האַרץ, אין געהירן, אין בלוט!

. . . .

— מען קען נישט זאָגען, — מאַכט מיין שכן אַ פּאָר מינוט שפּעטער, — אינטערעסאַנט איז עס!

— עס איז — זאָג איך איהם — מעהר אַלס אינטערעסאַנט, עס איז אַ נעטהיגע זאַך. עס איז איינס פון די יסודות, וואָס דאָס

גאַנצע יודענטהום, דאָס גאַנצע „היטעל צוקער" שטעהט דערויף..
זעהט איהר, מיר זענען דאָך איין אַלט פאָלק, און דאָך זענען, אין דעם פאַך, אַנדערע פעלקער פיעל קליגער פאַר אונז.
און נישט נאָר די אייראָפּעאישע פעלקער, וואָס שרייבען, לעזען און לערנען היסטאָריע; נישט נאָר די רוימער, די גריכען, די אַלטע געבילדעטע פעלקער, וואָס האָבען געהיטען זייער געשיכטע ווי איין אויג אין קאָפּ; נישט נאָר אפילו מצרים, פרס־ומדי, וועלכע האָבען זייער היסטאָריע געקריצט אויף שטיינער, אויף ווענד, אויף פּיראַמידען, נאָר אפילו די אמת ווילדע, גאַנץ ווילדע פעלקער, האָבען אויך פערשטאַנען וואָס היסטאָריע איז.

די ווילדע שטאַמען אין אַפריקאַ און אַמעריקאַ, געהען נאָך אַרום נאַקעט, ווי אדם וחוה אין גן־עדן; טראָגען. פאַר שעהנקייט וועגען, מעשענע רעדלעך אין דער נאָז, פראָש־שיסעלעך אין די אויבערשטע אָדער אונטערשטע ליפּען, לעדערנע בראַסלעטען אויף די פיס, הערנער אָדער געפּליגעל־פעדערן אויף די קעפּ! זייער נאַקעט לייב איז אויסטאַטואירט מיט אַלערליי פאַרביגע פיגורען, בעשמירטע מיט פעטס. און אפילו די ווילדע מענשען, ווייסען שוין אויך אַז היסטאָריע איז נעטהיג! און, ווייל די מענער זענען עביג פערנומען מיט קריעג, פיש־חאַפּען און יאַגד, מוזען די ווייבער געדענקען אַלץ וואָס דער שטאַם האָט איבערגעלעבט און דערצעהלען עס ביי יעדער געלעגענהייט —

— אפשר איז עס טאַקי מנהג עכו"ם?

— און די תורה פון וואָס הויבט זיך אָן, נישט פון געשיכטע?

— אויף דעם שטעלט זיך טאַקי רש"י!..

— און צו וואָס דאַרף מען זי פאַרט די געשיכטע?

— איהר האָט עפּיס קינדערלעך? ענטפער איך מיט אַ פראַגע.

— ווי גאָט האָט געבאָטען!

— ווער איז — איך בעט אייך — קליגער, איהר אָדער אייער קינד, וואָס געהט ערשט אויף דער וועלט אַרום?

ער ווערט ערנסט.

— די אייער זאָגען שטענדיג, אַז זיי זענען קליגער פאַר די היהנער...

— אָבער די היהנער וואָס זאָגען? צי ווען איהר געטרויען אַ יונגעל פון 6—7 יאָהר אייער פערמעגען, אייערע געשעפטען?...

— אודאי נ י ש ט! משוגע בין איך?

— פאַר וואָס נישט?

— איך וואָלט מיר באַלד געדאַרפט אַ טאָרבע קויפען.

— וואָס איז, אַ זעקס יעהריג יונגעל קען קיין געשעפט נישט פיהרען?

— מן הסתם נישט! וואָס, פּראַקטיקע האָט ער?

— און דעריבער אַ פּנים, גיט מען דעם פאַר פאָלק נישט אַזוי געשווינד און נישט אויף אַמאָל אַרויס דעם נדן, ווייל צום האַנדלען דאַרף מען האָבען פּראַקטיקע און דער יונגער מאַן איז ערשט פון אונטערן אויווען אַפּער!

— אודאי אַזוי!

— מען זוכט פאַר אַזוינעם אַ יועץ, איין עלטערן שותף.

— מן ה ס ת ם! איהר מיינט, אַז ביי פּראָסטע יודען איז שוין גאָר קיין שכל נישט דאָ?

— חס ושלום! איך מיין גאָר נישט. נאָר זאָגט מיר, איך בעט אייך, אָבער מיט דער צייט, ווערדט אוים קינדער לייט?

— א ו ד א י! אַז מען זעהט אַ וועלט, מען קריגט פּראַקטיקע, מען ווערט געוואָהר, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז, לערנט מען זיך אויס.

— זעהט איהר, אַ פלוסוף האָט געזאָגט, אַז דער נעכטיגער טאָג איז דעם היינטיגענס לעהרער.

— אויף דעם דאַרף מען אַ פלוסוף? אַ חדר יונגעל וויים דאָס

פּראַקטיקע! — די וועלט (זיפצט ער אָב) איז אַ טהייערער לעהרער!

— צו פּראַקטיקע, דאַכט זיך, מוז מען האָבען זכרון?

— אודאי —

— און ווען איינער, חס ושלום, ווערדט קראַנק, למשל, אויף אַ טיפוס, און פ ע ר ג ע ס ט אַלץ?

— איז טאַקי שלעכט! מוז מען אָנהויבען פון אַלף־בית..
דאָס אייגענע האָט דאָך ר׳ ששת׳ן געטראָפען.

— און ווי איז, אַז איינער, רחמנא־ליצלן, האָט גאָר קיין זכרון נישט, ער איז געבוירען געוואָרען גאָר אָהן זכרון?

— עס טרעפט זיך דען?

— למשל!

— איז אַודאי ביטער ווי גאַל; אַזוינער קען זיך גאָר נישט אויסלערנען, קען קיין מאָל נישט קליגער ווערען...
אפילו ביי משותלח׳ס יאָהרען... אָהן זכרון איז אָהן פראַקטיקע.

— און אַ יונגעל פון 6 יאָהר מיט אַ זכרון קען זיין קליגער פאַר איהם?

— אַודאי!

— זעהט איהר! איין זאַך אָבער מוזט איהר נאָך פערשטעהן, אַז נישט נאָר אַ מענש, נאָר אויך אַ פאָלק דאַרף האָבען אַ זכרון! און אַ פאָלקס־זכרון איז די היסטאָריע! אָהן היסטאָריע — ווי אַ מענש אָהן זכרון — קען קיין פאָלק נישט קליגער, נישט בעסער ווערען. פון וואַנען זאָל דאָס פאָלק נעהמען „פראַקטיקע", אין דער שלעכטער צייט — עצות און בטחון, אַז יעדער דור מיט זיינע צרות און נחת, חסרונות און מעלות, ווערען — „אָבגעשניטען און אַוועקגעלעגט", אַז וואָס אַריין אין גרוב איז אַרויס פון קאָפּ!

— ווירקליך, זאָגט ער, אין אַ שלעכטע צייט, פערלירען מיר די קעפּ, עפּיס ווערט פון אונז ווי אַ סטאַדע שאָף; ווער עס וויל און „נעהמט זיך הערנער", ווערט דער טריק; דער שליח צבור!

. . . .

— פאָלגט מיך קויפט אייך גרעץ...

— און געלד? —

בין איך געבליבען אָהן תשובה —

בײַ די פּרעש צו גאַסט.

קלײן איז דאָס געמװיזעכטס, קלענער פאַר מאָנטע־קאַרלאָ, עטליכע מנינים פּרעש אין גאַנצען, און איך האָב עס ליעב. דאַכט זיך װאָס? קװאַ און קװאַ? און קװאַ איז װאַסער, דאַצו נאָך — אונרײן װאַסער. עס דאַכט זיך אָבער נאָר אַזױ. הערט אײַך גוט אַײַן צום קװאַ װעט איהר געװאָהר װערען שאַטיערונגען, מאָדוליערונגען, הונדערטער קװאַ־װאַריאַנטען; עס צושפּריצט זיך, װי פונקען פון אונטערן האַמער, אויף טױזענדער בעדײטונגען.

פערהאַן קװאַ — פלעביסציט! דער גאַנצער זומפּ, אָהן אונטערשיעד פון גלױבען, נאַציאָן, געשלעכט און אַפילו אַלטער. װערען קלוג געבױרען די פּרעש! פערהאַן קװאַ — מאַרסיליעזע: פּרעש געהען אויף אַ באַסטיליע, פאַלען װי די פליגען... פערהאַן אַ תשעה־באָב'ער און אַ יום־כפור'דיגער קװאַ... און אַ ש װ ע ר ע ר קװאַ, נאָך ציבעלעס, קאַשע, קוגעל, פלײש, עס גרעבצט: „רבקה, קום רבקה..." און אַ קװאַ פראַנק, פראַנק, לײכטזיניג־קנאַקענדיג: „מאַרגאַריטאַ, פאַר װאָס האָסטו מיך נישט ליעב?" הײסט עס. — און אַ קװאַ צום הימעל אַרױף, צום בורא עולם, אַ שבח און אַ דאַנק פאַר'ן הײמיש־ליעב־װאַרעם פאַטערלאַנד, לעבען זאָל עס! עס איז דען צום אױסרעכענען...

און דאָס קלײנע פאַטערלאַנד פון פּרעש, מיט דער אָפיציע־לער קװאַ־שפּראַך און קװאַ־מוזיק, ציהט מיך גאַנץ אָפט צו זיך. דערהױפּט זומער פאַר נאַכט... אין שטאָדט װערט מען דער־שטיקט... דערשלאָגען פון גאַסען־גערױך, מיט שװײס און שלעכ־טע פערמוכע־געמישט: דער בלענד פון שילדען, שױ־פענסטער

אין ברענענדיגע זינד־ און הונגער־ברענענדיגע אויגען, פערטייבט פון רעדער אין שפּיעל־קאַסטען — —

איהר ווייסט, וואָס שפּיעל־קאַסטען זענען? איהר מעגט ווּיסען, און זאָגען וועל איך אייך: שאַרמאַנקעס, קאַטערינקעס, אָדער ווי מען רופט זיי... נגונים זענען אַריינגע׳כשופ׳ט אין זיי: פון „מאַרגאַריטאַ, פאַר וואָס ווילסטו מיך נישט קושען", ביז „לא אבדה תקותנו"!.. און אַ שפּאַלט האָט דער קאַסטען, פון אַ קופּער־נעם צעהנער די גרויס, וואַרפסט אַריין און — וואָס דו ווילסט!...

ענטלויף איך, קוים לאַכענדיג צום געמויזעכטס...

זעץ מיך אויף דעם ראַנד פון קליינעם פאַטער־לאַנד...

. . . .

שעהן זענען די פרעש. סאַמעטן, גלאַט־גרין־גלאַנצענדיג די הויט. דער עיקר אָבער זענען די דריי מעלות וואָס עס האָט דער פראָש:

1) זיי ווערען אין הייבעלעך געבוירען; שוין אַזאַ מזל.

2) טווישען אַלע פיער וואָקסען די הויט; ברויכען קיין ווייסע וועש. און — גאָטס גנאָד!

3) די בעוועגליכקייט פון דער אונטערשטער ברעם ביי פרעש!

געשיהט איין עולה אין זומפּ — אין פאַטערלאַנד, אַ ציה אַרויף די אונטערשטע ברעם; בעסער ווי אַ שלאָף־מיץ איבער די אויערן; נישט געזעהן, גאָר נישט!

. . . .

און אַ בעקאַנטע האָב איך אין זומפּ, זעהר איין אינטערע־סאַנטע. שעהן — ווי נאָר אַ פראָש קען זיין און דאַצו — קלוג! אחיתופל אַמאָל, ביסמאַרק ערשט נישט לאַנג — סטאָליפּין היינט, קיין פערגלייך.

— אַלץ — זאָגט זי — איז זומפּ.

קהלת האָט געזאָגט: אַלץ איז נאַריש; זי — אַלץ איז בלאָטע. אַלע לעבען אין בלאָטע. ציהען חיונה פון בלאָטע — געמויזעכטס...

— און די פיש! פרעג איך אַמאָל.

— טריעב וואַסער! — מעהר אָדער וועניגער קויט...

— זי האָט — זאָגט זי — דאָרט אויך מחותנים.

— און פויגעל?

זי האָט אפילו קיין ישוב נישט; גלייך דער שׂכל ליעגט איהר באַלד אויפ׳ן שפּיץ צונג:

— לעבען אין דער לופט? און וואָס איז לופט? גים אין מרחץ וואַסער אויף די שטיינער, ווערט פּאַרע — לופט... שטעל זומער אַ שיסעל וואַסער אויפ׳ן פענסטער ווערט לופט...

געלערנט פהיזיק?

— און די סאַלאַמאַנדרע?

פערגלייסט זי שוין די אויגעלעך:

— ערשטענס — זאָגט זי — איז אפשר איהר נאַטור אַזוי, צווייטענס — זיך צוגעוועהנט, און דריטענס — איז עס אין גאַנ־צען אַ לעגענדע...

און טרילערט צו: קוואַ — קוואַ — קוואַ! וואָס האָט געהיי־סען אויף אונזער לשון:

— בלאָטע, בלאָטע, בלאָטע!

. . . .

— מאַדאַם פראָש — זאָג איך איהר אַמאָל — איך וויל דיר דערצעהלען אַ מעשה׳לע.

— דערצעהל!

און אַ געטליך־פערכשופטער שמייכעל צולעגט זיך איבער׳ן גרין־גלאַנצענדיג־סאַמעטן פנימ׳ל.

— און אויב — גיט זי צו — עס וועט נישט זיין צו נע־פעלדיג־מאָדערן, וועל איך עס איבער־דערצעהלען צום דרוקען דעם הויפּט־רעדאַקטאָר פון זומפּ־היפּישען מאָניטאָר.

— איך וויים נישט... עס ווערט, דאַכט זיך, שמעקען מיט קבלה...

זי פערקרימט זיך, ווי נאָך אַלעק ציטרין און מאַכט רעזיגנירט:

— נו...

— אַ מעשה מיט אַ מיידעל אַ קאַליקע...
נאָך אַ פּערקרים.

— אָבער אַ זעלטענע קאַליקע. זי קען די אונטערשטע ברעם נישט אַראָפּלאָזען, פערשטעלט איהר אַ האַלב אויג...
— נו?

— זעהט זי נישט וואָס עס טהוט זיך נידריגער פאַר׳ן אויג. קען, אייף קיין פאַל, נישט קוקען אַראָב. די אויגען זענען שטענדיג, פון געבווירענהייט אָן, בעווענגט אַרויף, נאָר אין דער הויך אַרויף...
— או — פּע! חאַפּט זיך די דאַמע אַרויס, — אַזוינע מוז דאָך האַלטען אין איין פאַלען... זעהט דאָך נישט, וואָס אונטער די פיס טהוט זיך.

— עבען... און עס איז זי זעהר שווער געווען, אויסצו־לערנען געהן... וואַקעלט זיך, פאַלט, ווי איהר זאָגט. ערגער איז אָבער געווען דערמיט, וואָס זי האָט מיט דער צייט אויפגע־הערט צו זעהן און צו דערקענען איהר יונגער הויז־געזינד, שוועס־טערלעך און ברידערלעך...

— אַ סך געווען?

— נישט געצעהלט... שפּעטער, אַז זי וואַקסט אויף, זעהט זי שוין נישט די עלטערע, אפילו נישט פאָטער און מוטער...

— עה! רופט אויס די דאַמע און אינ׳ם „קוואַ״ — קלינגט עטוואָס שרעק, עטוואָס בעדויערן און דראָהען...
— און די עלטערן, און אַלע קרובים אַרום זענען בייז: „האַלט זיך גרויס און פערשייט״, זאָגען זיי, „זי וויל אונז נישט זעהן!״

— האָט מען זי ביי נאַכט, אין דער שטיל — דערוואָרגען?

— ניין. מען האָט געפּרובט זי שיקען אין שׁ־הל אַריין. דעם לעהרער וועט זי דאָך זעה׳ן! אַ הויבער, זיצט אויף אַ קאַטעדרע!
— און זי האָט׳ן געזעהן?

— אַ קורצע צייט. דערנאָך — נישט אַ האָר; גראָד גאָהל־קעפּיג געווען אויך... האָט ער איהר געגעבען איבער די הענד. האָט זי געשריגען, האָט ער זי אַרויסגעטריבען, איז זי ענטלאָפען — —

— אַהיים?

— זי האָט מורא געהאַט, מען זאָל זי, ביי נאַכט, אין דער שטיל, נישט ווערגען — אין דער וועלט אַריין!

אונטער דער שטאָדט האָט זי אין דער לופט פויגעלעך דערזעהן... אַ מאַסע...

— פויגעלעך, פויגעלעך, נעמט מיך מיט.

זיי האָבען קיין צייט נישט. און קענען אפילו נישט ענט־פערן. פליהען צו די נעסטען צו די קינפעטאָרענס אין די נעסטען, פול ווערעמלעך אין מויל... פליהען זיי אַוועק שטילשווייגענדיג... קומט אָן צו פליהען איין אָדלער...

— אַזוי?

איין אָדלער מאַכט שטענדיג איין איינדרוק, אַ לופטיגער רינאַלדאָ־רינאַלדיני...

— אָדלער, אָדלער נעם מיך מיט!

— אויך קיין צייט נישט געהאַט? אויך צו דער נעסט?

— ניין. דער אָדלער איז אויך עפּיס עלענד געווען... איינער אַליין אויף אַ הויכען, מיט אַ וואָלקען אַרום־געגאַרטעלטען פעלז — האָט ער געוואוינט...

— פון יענער הויך — זאָגט ער איהר — זעהען אויס, די אַלע, וואָס געהען דאָ, אויף פיער צי אויף צוויי, ווי מילבען...

— איך האָב פיינט מילבען — זאָגט דאָס קאַליקע מיידעל.

— נעם איך דיר מיט! זאָגט דער אָדלער, און ער טהוט עס...

— און ס'איז געוואָרען אַ לעבען! און איינס פון צוויי־טען פערהעהלט נישט, בעהאַלט נישט, האָט קיין סודות נישט — אַ זים לעבען?

— נישט שטענדיג...

כּל זמן דער אָדלער פליהט און רעדעלט איבער איהר קאָפּ זעהט זי איהם... ליעבט זי איהם... דאַרף ער פּרנסה —

— לאָזט ער זיך אַראָב? אויבען נישט פערהאַן?

— עבען... פערליערט זי איהם פון די אויגען — —

אַ שטאָדט זייגער שלאָגט פּלוצלונג: אַכט.

— פּאַרדאָן, בעט מיך איבער די דאַמע אין מיט מעשה׳לע. זי האָט אַ קאָנצערט אויף אָרעמע לייט אין זומפּ, שטעהט ביי די אַפּישען און „ציור״ — זי איז שוין דערינען...

און איך לאָז מיך צוריק, מיעד, פערדראָסען און זויער אין שטאָדט, אין שטוב אַריין, וואַרף מיך אויפ׳ן בעט. עס שלאָפט זיך יאָ, עס שלאָפט זיך נישט. און בילדער, אָהן מיין ווילען, אָהן מיין ווייסען כמעט, שלאָגען, יאָגען זיך, רייסען זיך, — ווייסט איין גאָט, ווי אַזוי... שוויים, פּערפומעס, זינד־ און הונגער־אויגען, געמויזעכטס... שפּיעל־קאַסטען און ס׳ווילט זיך אַזוי ענטלויפען פון דעם אַלעם —

— וואו אַהין?

איך ווייס נישט, ווער עס פרעגט נאָר אַ שטימע הער איך.

— ווּעמען עס איז שלעכט אויף איין אָרט, געהט איבער אויף אַ צווייט אָרט... פון קאַלטען צפון צו די ריוויערע, פון ישוב צום סטעפּ, פון טריקעניש צום וואַסער; ווּעמען עס איז אָבער ענג, קאַלט און שלעכט אין דער צייט, קען זיך אין קיין אַנדערער בעסערער נישט איבערטראָגען...

— פאַר וואָס נישט פאָהרען אין דער צייט? שריי איך אוים. פאָהרען נישט היסטאָריקער צוריק ביז אדם וחוה אָהן די גאַרטלען אין גן עדן? פאָהרען נישט נביאים פאָרוועטס ביז צום שעהנעם יונגעל וואָס פאַשעט מיט אַ רוויזען־שטענגעל אַ ציג און אַ וואָלף צוזאַמען!

— איך וויל!

און מיין ווילען — געשיהט.

אַ מאָדנע קאָנסטרוקציע: נישט שיף, נישט קאַרעטע, נישט

לופט באַלאָן און אַלץ צוזאַמען, און עמיץ זיצט פון פאָרנט מיט אַ האַנד אויף אַ קנעפיל.

— ווער ביסטו? — שריי איך אויס דערשראָקען

— קוטשער אויפ'ן וואָגען פון דער צייט —

— פאָהר! אַן־אַוואַן! און איך שפרינג אַרויף —

— קוואַ! הערט זיך אַ ליידעניט אויסגעשריי. מאַדאַם פראָש פאָהרט מיט, איך האָב זי שיער נישט דערדריקט. מיר פאָהרען, ד'פערגעס זי אַפילו איבערצובעטען! דעם אָטהעם פערכאַפט עס...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווייסט איין גאָט, וואָס פאַר אַ צייט!

מען נעמט שוין נישט קיין ברויט פון דער ערד, אויס פויערן, אויס פּריצים. די ערד געהער נישט צו קיינעם, און די ערד־פסיכאָלאָגיע איז פערשוואונדען געוואָרען. אויס פּאַטער־לענדער. פון גרינס, דער עיקר פון דערנער, מאַכען חעמיקער ברויט, דערהויפט פון דערנער. מיר קאָנקורירען מיט די עזעל, געמעזים: אַמאָל האָבען עזעל געגעסען און מיר — געהונגערט. און נישט נאָר ברויט, חעמיקער גיבען פיש און פלייש. קיין איינציג טהיער ווערט צוליעב אונזער מאָגען נישט געקוילעט, און צוליעב דעם מאָגען נישט אויפגעהאַלטען. די וואָס האָבען געפאָלגט דאַרווין און ספענצער זענען געוואָרען מענשען, כסדר: נעגערן, ציגיינער, יודען, פּאָלאַקען דערנאָך גאַנצע מענשען; אַנדערע זענען ערגיץ פערשוואונדען געוואָרען. אין מאַנכע מוזעאום געפינען זיך משינה'נע ביינער: מען זאָגט פון חיות... און מיר עסען נישט נאָר טרינקע'ן. אין פּאַריז ווערט שוין זאָגאַר נישט געטרונקען נאָר געראָכען. מען שמעקט פון אַ פלעשעלע דעם טעם פון פיש, פון פלייש, פון וואָס מען וויל... שפּייז געהט דורך דער נאָז. די ענגלענדער טראָגען אונטער די נאָז צווישען ביידע העלפטען וואָנסען גערוך־עקסטראַקט פלעשעלעך; שטענדיג אָפענע, און זענען שטענדיג זאַט... אויב עס עקזיסטירט נאָך אַ מויל, איז עס נאָר צום רעדען... חופה וקדושין, סעפּעראַציע און גטין האָבען אויפגעהערט. נישט דער מאַן שפּייזט דאָס ווייב, ווי אינ'ם צוואַנציג־

סטען, און נישט דאָס ווייב — דעם מאַן, ווי אינם פינפאונצוואַנציג־סטען יאָהר־הונדערט. יעדערער בעקומט על חשבון הכלל אַ פלע־שעלע און ער שמעקט.

— — — — — — — — — —

— און וואו זען'מיר אַ צונד?

— די צייט איז נאָך נישט געבוירען געוואָרען, האָט נאָך דעריבער קיין נאָמען נישט.

— אַז זי וועט געבוירען ווערען — זאָגט מאַדאַם פראָש — וועל איך זיין קוואַטערין...

— קען זיין! בעשטעהט דער קוטשער.

איך קוק אַראָב: פולע טייכען אַרום?

און עפּיס הער איך געשרייען:

— איז נישט דאָ קיין הונגעריגע צו זעטען? קיין לעכצע־דיגע צו דערפרישען? קראַנקע צו היילען?

און אַנדערע:

— ווייסט איהר נישט פון אונטערדריקטע מענשען, לענ־דער, פעלקער, רעליגיאָנען — צום בעפרייען?

נישט דאָ!

אַלע קלוג — קיינער וויל נישט אונטערדריקען, ווי סענדיג, אַז די אונטערדריקטע שטאַרקען זיך און די אונטערדריקער פער־געהען פאַר — וואהלטאָג... און וואו נעמט מען קראַנקע, אַז עס איז איינגעפיהרט געוואָרען מיטשניקאָוס סיסטעם, און קיין איינ־ציג גליעד שטאַרבט נישט אָב פאַר דער צייט. נאָר אַלע געהען אויס אין מאָס אין איין צייט, אַלץ לעשט זיך אויס צוזאַ־מען און איינער טויט נישט דעם צווייטען... קיינער שלעפּט נישט מיט זיך קיין טויט אָדער רויט גליעד... און די נשמה מיט'ן גוף געהען אויך אויס מיט איין מאָל, ווי פלאַם און בוימעל אין אַ לאָמפּ. נישט פערהאַן קיין גופים אָהן נשמה און נישט פערקעהרט. און דעריבער אויך: קיין ווילען אָהן דער מעגליכ־קייט אויסצופיהרען און קיין מעגליכקייט אָהן ווילען.

פאַלשע אַפּעטיטען, פלירט, צווישען טאָג־און־נאַכט חלומות — פערשוואונדען! וכוחים האָבען גאָר אין גאַנצען אויפגע־

הערט. אלע האבען די זעלבע אינטערעסען, און אז דער טעלעפאן קלינגט, וועמען גלוסט זיך אויפצוהויבען? מען זיצט און מען גענעצט...

א לאנד, א וועלט-קרענק דאס גענעצען. „שלום עליכם" איז אראבגעקומען און געלעזען — מען גענעצט!

— אמאל, — זיפצט איין אלטער און גענעצט — פלעגען לייבען, בערען בעפאלען — אזוי דערצעהלט מען.

— און היינט?

— עלעקטריש אויסגעשאסען! אלע שעדליכע טהיערע...

— און די אדלער? פרעג איך.

— ביז צו איינעם.

— ביי איינעם איז געווען א מיידעל, צי א ווייבעל א קאליקע מיט הארטע אונטערשטע ברעמען...

— קען זיין — אין דער היסטאריע ווערט דערמאהנט, אז דער לעצטער אדלער איז ארום-געפלויגען ארום ביינער פון א מענש... א זכר צי א נקבה, ווייסט מען נישט און (ער גענעצט) אלץ איינס...

— און עס איז שוין — גענעצט ער — קיין ערד-ציטערניש נישט געווען...

— טרייב קוטשער, טרייב!

— — — — — — — — — — — —

— א יריד?

— ווי האט איהר אין אזא צייט — האנדעל?

— טרייבען זיך רוחות ארום?

— פון רוחות שוין לאנג קיין זכר נישט!... אפילו קיין קיילעכדיגע טישלעך צום קלאפען.

— ווי'לען מיר אראב זעהן. איבערלאזען דאס קנעפיל ביי מאדאם פראש אין דער האנד?

— דאס נישט. די צייט פאר פרעמדע איז עס נאך נ י ש ט... מען וועט אייך צורייסען. קוקט בעסער פון דער הויך.

ער דערלאנגט מיר א פערגרעסער-גלאז:

עס ווימעלט דער מארק!

וואָס אין אַזאַ צייט קען זיך טרעפען?

אַז עס איז אין פראַנקרייך אַרויס די גזרה קעגען די גלחים, האָט זיך אַ גלח, פאַר האַרץ־קלעמעניש אָנגעזאָפּט מיט שאַר־טרעס, און ערגיץ אין וויין־קעלער איינגעשלאָפען. פון פראַנקרייך איז אָהן די גלחים, ווי פון הישפּאַניען אָהן יודען — אַ באַרג אַש געוואָרען. אָן גלח האָט מען פערגעסען, ליעגט ער אין לעטאַרג; געהט איינער פון דער גענעץ־מדינה און גראַבט זיך, אַבי עפּיס צו טהון, לעבענדיגערהייט אַ קבר, געפינט ער׳ם, טראָגט׳ם אין מאַרק אַריין, חאַפּט זיך דער צושאָקעלטער גלח אויף —

פרעגט מען איהם, ווי לאַנג ער שלאָפט; ווייסט ער נישט.

— האָט מען אין דיינע צייטען אויך גענעצט?

דערמאַהנט ער זיך.

— יאָ: לאָרדען אין ענגלאַנד —

— און אַזוי?

— נישט...

— וואָס פלעגט מען טהון?

— כל זמן די גלחים זענען געוועזען האָט מען גערדאַ־וועגט; געוויילט זיך אין קלויסטער...

— בטלנות!

— קאָנצערטען, אַזוי און אויף אָרעמע לייט... שפּיעל־קאַסטען פלעגט מען אַרום־טראָגען אין די גאַסען...

— מיר האָבען קנעפּלעך, מען גיט אַ דריק, הערט מען וואָס מען וויל, און דעריבער — וויל מען נישט, אָדער מען הערט און מען גענעצט...

— פּאָעטען פלעגען זיך פרעהען מיט זאָגען־אויף־ און אונטערגאַנג...

— ביי אונז איז שטענדיג זון. אַ וואַבענדיגע ביי טאָג, איין עלעקטרישע ביי נאַכט.

— ווינטער אין די גרויסע קעלטער פלעגען אָרעמע לייט נחת האָבען, אַז זיי האָבען אַרויסגעשטעקט אַ פוטער פון אונט

דער קאָלדרע און צוריק אַריינגעכאַפּט; איין אַנגענעהמען ציטער געכאַפּט.

— מיר האָבען קיין „וואָרם” און קיין קעלט. מיר האָבען דורכגעגראָבען די ימים און די טריקעניש, און צוטהיילט די עלעקטרי אַזוי אַז אומעטום מעסיגע טעמפּעראַטור.

— איך געדענק נאָך אַ זאַך — זאָגט דער מאָנאַך — נאָר עס חלש'ט מיר ס'האַרץ: גיט מיר אַ ביסעל וויין.

ער האָט וויין-פּולווער געשמעקט, בעדוייערט דאָס אויג, וואָס האָט פון וויין קיין נחת נישט, און געזאָגט:

— מיליטער פלעגט מאַרשירען איבער גאַסען. דער עולם, יונג און אַלט, פלעגט נאָכלויפען פריילעך לעבעדיג און יאָבצען...

— וואָס איז אַזוינס מיליטער?

— סאָלדאַטען מיט מונדירען און געוועהר, אָפיצערען מיט שליפעס, אַקסעלבענדער —

— און וואָס איז אַזוינס מונדירען און די אַנדערע זאַכען, וואָס האָסט אָנגערופען, גלח?

— גיט מיר נאָך אַ שמעק וויין, דען איך בין מיעד און מיין געדעכעניש — אָבגעשוואַכט.

און מיט אַ בליהענדיגער נאָז האָט זיי אַלץ דער גלח פערטייטשט. און אומר ועושה: שוין דאָ מיליטער מיט געוועהר, אָפיצערען, גענערעלער, איין אָבערגענעראַל — —

און דאָס מיליטער מאַרשירט און גענעצט; און דער עולם קיקט און — גענעצט.

— ביסט אַ ליגנער, גלח!

— ניין —

— עס איז דאָך מונדירען, אַקסעלבענדער, שליפעס, טרעסטען, געוועהר!

— געוויס — נאָר אָהן סאָלדאַטען... איידער עס ווערט בלוט פערגאָסען, איז דאָס מיליטער קיין מיליטער נישט!

גיט זיך דער עולם אַרום אַ ריהר און עס ווערט אַ מהומה, געלאַרם:

— בלוט זאָל פערגאָסען ווערען, בלוט! אַבי נישט גע-
נעצען... שיסט, שטעכט, קעפּט...
— וועמען? פרעגט דער אָבער-גענעראַל —
— אונז, אַלע — אַבי נישט גענעצען! אַבי נישט גענעצען!
פאָלקס-ווילען איז גאָטס ווילען —
— יאָ, דערמאַהנט זיך דער גלח, נאָך געווען גוטע
זאַכען: מעשׂיות... פון בת מלכּה'ס... מיידלעך מיט אונטער-
שטע אונבעוועגליכע ברעמען —
זיין שטימע אָבער ווערט פערטרונקען אין געשיסעריי!
— ווייטער, רוף איך צום קוטשער מיט שרעק —
און פּלוצלונג חאַפּט מיך אָן אַ ווילדע תאוה בלוט צו פער-
גיסען...
איך חאַפּ מאַדאַם פּראָש און ווערג און ווערג, און
ווערג...
— דאָרט, וואו די צעדער!
וועקט מיך אַ שפּיעל-קאַסטען פון הויף.—

דער פרוש מיט'ן בער.

אמאל איז געווען א יוד, וואס האט נישט געקענט פערטראגען קיין עולות. איז ער געגאנגען און האט איבערגעגעבען דעם ווייב דאס קלייטעל, וואס ער האט געהאט, און איז געווארען א היים־זיצער, און איז געזעסען פערמאכט אין שטוב על התורה ועל העבודה, הן אין נגלה, הן אין נסתר...

האט ער א פנים אין דערהיים, צווישען אייגענעם הויזגעזינד, אויך עולות געזעהן, האט ער זיך מישב געווען און איז געווארען א פרוש — פערלאזט די היים און געזעצט זיך לערנען אין קלויז. זיצט ער אין קלויז.

יאגען איהם אבער די עולות נאך און קומען צו איהם אין קלויז אריין. אפילו ביי נאכט, קומט אריין זיך אנווארעמען א נאכטוועכטער, איין אורח קומט שלאפען, צי אזוי — א יוד קען נישט שלאפען און פערבלאנדזיעט אין קלויז אריין, זעצט מען זיך בייס אויווען און מען רעדט... און פון וואס מען זאל נישט רעדען, הערט אלץ דער פרוש עולות און עולות.

איז ער זיך ווייטער מישב און פערלאזט די שטאדט און לאזט זיך אין דער וועלט אריין, אויסזוכען א שטאדט אהן עולות; געפינט ער נישט: איין וועלט אומעדום.

פערלאזט ער דעם גאנצען ישוב. געהט ער וואלד אויס, וואלד איין, איבער בערגער און טאלען, ביז ער קומט צו צו א וואסער. ווי דער טייך הייסט, האט ער אפילו נישט געוואוסט, נאר ביי'ם טייך איז געשטאנען א חורבה פון איין אלטען פאלאץ, ווייט פון שטעדט און דערפער. האט ער זיך דארטען בעזעצט און אנגעהויבען עוסק צו זיין אין קבלה.

פון עולות קען מען אָבער נישט ענטלויפען ... פון צייט צו צייט צולאָזט זיך דער טייך, קעהרט איבער שיפלעך, רייסט אָב פון דער יבשה שטיקער לאָנקעס מיט גראָז, שטיקער פּערזייעטע פעלדער... און צווישען די פיש איין עביג געשלאַגעריי! לאָזט עס איהם נישט רוהען, נישט שלאָפען און ענטלויפען האָט ער שוין נישט וואו אַהין ...

ליעגט ער אַזוי און טראַכט, און טראַכט: ער וויל דער־געהן, פון וואַנען עס נעהמען זיך גאָר אין גאַנצען די עולות?

פאַלט איהם איין, אַז די עולות קומען דערפון, וואָס די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאָפען... און עס איז נישט אַזוי ווילד, ווי עס דאַכט זיך.

למשל: דער עולם קטן — אַ מענש. כל זמן די נשמה איז וואַך, טהוט ער וואָס עס טויג איהם, פלאַן־מעסיג, על פי שכל, אַלע אברים פאָלגען די נשמה. שלאָפט אָבער אַ מענש איין, די נשמה — דער מושל איבער׳ן גוף, דרימעלט איין, הויבט אָן דער גוף צו וואַרפען זיך אָהן סדר, אָהן אַ ציעל און יעדעס אבר פאַר זיך, איין האַנד אַהין, די אַנדערע אַהער, דער קאָפּ בע־זונדער, דאָס לייב בעזונדער — אָהן שכל... און מען קען גע־שעדיגט ווערען...

עולות זענען אָהן שכל... די וועלט וואַרפט זיך, צאַפּעלט אָהן אַ סדר; און די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאָפען, און יעדעס שטיק וועלט טהוט זיך זיינס, נישט לטובת הכלל...

איהר פערשטעהט? יאָ צי ניין, אַזאַ געדאַנק האָט ער געהאַט.

קומט ער צו דער דעה, אַז איין פּלאַן איז פערהאַן: די נשמה פון דער וועלט צו וועקען. חאַפּט זי זיך אויף — וועט ווערען אַ סדר, וועט אויפהערען דאָס צאַפּלען, דאָס רייסען זיך, דאָס שלאָגען זיך צווישען די אברים פון דער וועלט...

ווי אַזוי אָבער וועקט מען די נשמה פון דער וועלט.
אויף דעם זענען פערהאַן עצות אין די הייליגע ספרים...
מען דאַרף טהון וואָס מען דאַרף, זאָגען וואָס מען דאַרף.

דערצו אָבער דאַרף מען כונה, מען מוז זיך אָבגעבען דערצו מיט'ן גאַנצען האַרץ מיט מסירת נפש, אַז נישט צופליהען זיך די ווערטער אין אויר און גאָר נישט...

עס מוז בעשאַפען ווערען אַ זווינס, וואָס האָט פליגעל צו פליהען און — אַ נשמה, וואָס ווייסט וואו אַהין צו פליהען און וואָס דאָרט צו פערלאַנגען, כּידוע...

מילא ביי טאָג איז נישט מעגליך. ער לאָזט זיך טיעף אַריין אין דער מחשבה — גיט ערגיץ אַ קראָה אַ געשריי, אַ פויגעל — אַ זינג, ערגיץ פון ווייט הערט זיך אַ קללה פון אַ פויער ביים אַקער אויף דער האַרטער ערד, וואָס איז איהם פוגם דאָס אייזען — נאָר ביי נאַכט, אַמבעסטען צו חצות...

טהוט ער אַזוי...

און ער פיהלט, עס געהט! נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ נאַכט...

ווערט אָבער געוואָהר דערפון דער בייזער שר פון טייך. זאָגט ער: לאָ! עס וועט נישט שטיל זיין! און קוים לאָזט זיך דער פרוש טיעפער אין די כּונות אַריין, גיט זיך דער שר פון טייך אַ וואָרף, הויבט דער טייך אָן צו זיעדען און צו רוישען און צו שלאָגען פאַליעס און צו רייסען די ברעגעס, עס ווערט אַ מהומה און דער פרוש פאַלט אַרויס פון דער מחשבה, ווי אונטען דער שיפער פון שיפעל...

זעהט דער פרוש, אַז ער האָט קיין אַנדערע עצה נישט, נאָר אָבצורוקען דעם טייך מיט'ן בייזען שר... דען אַליין אַוועקגעהן און זוכען אַ חורבה נישט ביי קיין וואַסער, ווילט זיך איהם נישט, ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זוכען, און צי ער וועט געפינען, און דערווייל וואַקסען די עולות און מאַכען חרוב די וועלט...

מילא, אַוועקצורוקען דעם טייך איז ביי איהם אַ קלייניגקייט, ער האָט אַ שם דערויף... האַלט ער עקסרא אַ תענית און נאָכ'ן תענית איז ער זיך פלוצלונג מתכוין צום שם און דער טייך רוקט זיך.

דער שר ווערט אַש להבה — נאָד פערפאַלען, דער שׂם איז אָבגעזאָגט, נוקם זיין וויל ער זיך אָבער, צורודערט ער שטאַרקער דעם טייך, עס ווערען גרויסע פאַליעס, חאַפּט ער איין פאַליע און וואַרפט אַרויס אויף דער יבשה, צו דער חורבה צו, ווערט אויף דער יבשה פון דער פאַליע אַ בער, אַ שוואַרצער צוטיגער בער, לויפט ער מיט פייערדיגע אויגען אַרום חורבה און ווען דער פרוש וויל האָבען כונה הויבט ער אָן ברומען און ברילען און וואַרפען זיך, אַז דער פרוש פאַלט ווייטער פון דער מחשבה...

וואָס בלייבט איהם, דעם פרוש, צו טהון?

ער וועט דאָך נישט הרג'נען דעם בער! אָנהויבען מיט איין עולה? דען באמת, וואָס איז דער בער שולדיג? ער לעבט, זאָל ער לעבען!

פאַלט איהם דעם פרוש איין, דעם בער רוהיג צו מאַכען. מאַכען אַ לייט פון בער! זאָל ער, חאָטש אַ בער, וויסען וועגען וואָס עס געהט. ער וועט הויבען דעם בער, מתקן זיין און הויכען זיין נשמה ——

נעמט דער פרוש און געהט איינמאָל אין דער פריה ארויף אויף אַ שפּיץ-חורבה, שטעלט זיך און קוקט אַראָב אויפ'ן בער.

דערזעהט'ן דער בער פון אונטען, ווערט ער מלא חימה, הויבט ער אָן רייסען מיט די פעדערשטע פיס די ערד, און ברומען, און ברילען, און שפּרינגט אונטער מיט אַ שוימענדיג מויל און בלוטיג-פלאַמענדיגע אויגען.

מיט גרים-צאָרן קוקט דער בער אַרויף צום פרוש, מיט רחמנות אָבער און ליעבשאַפט קוקט דער פרוש אַראָב צום בער און עס ווערט אַ מלחמה צווישעןביידע פאַר אויגען, צווישען די אויגען מיט ליעבשאַפט און רחמנות און די אויגען מיט האַס און גרים-צאָרן.

זענען אָבער דעם פרוש'ס אויגען שטאַרקער און הויבען אָן גובר זיין די אויגען פון בער.

לאַנג, לאַנג האָט געדויערט די מלחמה, צווישען צוויי פאָר אויגען, צווישען צוויי הערצען און צוויי נשמות...

אָבער אַז די זון האָט זיך געהויבט אין מזרח זייט איז שוין שטיל געוואָרען. דער בער — אַז די זון איז געקומען אין מיט הימעל אַריין, איז ער שוין פאַר דער חורבה אויף אַלע פיער געלעגען, ווי איין אונטערטעניגער הונד, און אַז די זון איז אונטערגעגאַנגען האָט זיך דער בער שטיל אויפגעהויבען, אַרויף־געשיקט צום פרוש אַבליק מיט בקשה ותחנונים און איז צוגע־גאַנגען צום טויער און האָט שטיל אָנגעקלאַפּט, און „געסקאָמליעט", ווי אַ הונד, מען זאָל איהם עפענען...

דער פרוש האָט גובר געווען, אונטערגעגעבען האָט זיך דער ווילדער צווייטער בער, זיין הינטיש „סקאָמלען" בעטייט: לאָז מיך צו דיר, ווי אַ הונד וועל איך דיר דיענען, צו דיינע פים ליעגען, דיינע הענד לעקען, דיר געטריי אין די אויגען קוקען און טרעפען דיין פערלאַנג. און אַז דו וועסט דיך פערטראַכטען וועל איך ליעגען ציכטיג און שטיל, אפילו קיין פליעג נישט חאַפּען —

און דער פרוש האָט איהם געעפענט, און דער בער איז אַרויפגעגאַנגען צום פרוש און האָט זיך געלעגט שטיל צו זיינע פים, און זיינע אויגען האָבען געזאָגט:

— דו ביסט מיין גאָט... איך האָף צו דיר, און גלויב אָן דיר... דיינע געדאַנקען זענען הייליג, מיט דיינע כונות וועסטו וועלטען איבערבויען...

און דער פרוש גלעט מיט ליעבשאַפט דעם בער, זיין היימיש געמאַכטען בער, דעם בער, וואָס גלויבט אין איהם — און פערטראַכט זיך, און וויל זיך אַריינלאָזען אין זיינע מחשבות, זיך מתכוין זיין צו דעם וואָס מען דאַרף, אויפצוּוועקען די נשמה פון דער וועלט...

ער האָט אָבער שוין נישט געהאַט פון וואָס צו טראַכטען...

ער אַליין האָט שוין די גאַנצע פריהערדיגע נשמה נישט געהאַט...

פאר קליין און גרויס.

מיט וויפיעל דער בער איז ארויף צו איהם, מיט אזוי פיעל איז ער אראב צום בער...

אין ער דערפיהלט א מיעדינקייט אין אלע גליעדער, די ברעמען פאלען איהם איבער די אויגען און ער הויבט זיך אויף און געהט וואקעלדיג צו׳ם געלעגער —

דער בער געהט איהם נאך, לעגט זיך נאהנט ביי׳ם געלעגער —

עס וועל׳ען קיין עולות נישט אויפהערען. דער בער איז געווארען א שטיק מענש, און דער מענש א שטיקעל בער —

און דער פרוש, וואס שלאפט שוין צוזאמען מיט׳ן בער, וועט די גשמה פון דער וועלט נישט וועקען. —

די אַכְטֶע אַבְּטְהֵיילוּנג אין גֵיהִנוֹם.

— — — — — — — — — — —

מיעד, פערמאַטערט ליעג איך אויף מיין געלעגער און וויל זיך דערמאַהנען, ווי אַזוי דאָס האָט פּאַסירט:

אויף אַ פערזאַמלונג בין איך געוועז, אַ רעדע געהאַלטען.

פלאַם פייער האָב איך געשיט! מיט פיילען געשאָסען...

זוי מיט אַ בלויזען, שאַרפען שווערד האָב איך דעם עולם געפּאַכט!

און איך רעד, און איך הער מיך צו צו מיינע רייד; און האָב נחת פון זיי! איך בין דער העלד, האַלט מלחמה פאַר אַלץ, וואָס איז שעהן און גוט. איך בין דער קעמפער פאַר פרייהייט און פאַר אַלע גוטע, זיסע און שעהנע זאַכען, וואָס ערוואַרטען אונז אין דער ווייטער צוקונפט, וואָס קומט דאָך אַלץ נעהנטער און נעהנטער צו אונז!

און איך רייס אַרונטער די מאַסקע פון'ם שקר און שטעל איהם צום שאַנד-זייל; איך רייס פון איהם אַראָב די קליידער פון לייב, און שטעל איהם בלוים — פול קרעץ און וואונדען...

מיט אַמאָל דאָך בין איך פערשוויגען געוואָרען!

די קראַפט איז אָבגעשוואַכט, דאָס פייער אויסגעלאָשען, און די צונג אין מויל איז אַ שטיק בליי געוואָרען.

וואָס איז מיר אַזוינס געשעהן?

רעדענדיג האָב איך נישט ווילענדיג די אויגען אויפגעהויבען, און אַנטקעגען מיר איז אַ שפיגעל געהאַנגען. און איך האָב מיך דערזעהן, מיינע אויגען דערזעהן: אַ שלעכטער גלאַנץ ברענט

פאר קליין און גרויס.

אין זיי, אַ מאָדנע פּייער׳ל. נאָר נישט מיינע אויגען! און דאָך בעקאַנט זענען זיי מיר. אַמאָל האָב איך אַזעלכע אויגען געזעהן.

ערשט איצט דערמאָהן איך זיך, ווען.

אין אַ קאַזאַרמע האָט מען אַ זעלנער געשמיסען. זיינע ברי־דער, די סאָלדאַטען, וואָס האָבען די שמיץ געגעבען, האָבען אַזעלכע אויגען געהאַט, און די אויגען האָבען געזאָגט: היינט שמייסען מיר דיך, מאָרגען וועסט דו אונז שמייסען — און מיר שמייסען שוין פאַר מאָרגען אויך!

אין שפּיגעל האָב איך מיך דערזעהן! נישט ווי אַ צוקונפטס־העלד האָב איך אויסגעזעהן; נאָר ווי אַ געשמיסענער, וואָס שמייכט!

פערשווינגען בין איך געוואָרען... און די צוהערער? זיי האָבען פריי אויפגעאָטהעמט; זיי איז אַראָב אַ שטיין פון האַרץ!

אַזוי ווי די בהמות אין פעלד נאָך אַ שרעקליכען האָגעל האָבען זיי זיך געפיהלט! ווי קינדער, וואָס זיצען אין דער פינ־סטער, אַז מען ברענגט זיי פּלוצלונג אַ ליכט אריין! ווי הינקע־דיגע, וואָס שטעהען אונבעהאָלפענע אָנגעשפּאַרט אָן וואַנד, אַז מען דערלאַנגט זיי די קוליעס וואָס זיי האָבען אַראָבגעלאָזט און קענען זיך פריי בעוועגען.

און אַ יונגער מאַן חאַפּט אָן זיין פריילין ביי דער האַנד און פרעגט: „ערלויבט יעצט? ערלויבט?" און זי שאָקעלט מיט איהר שעהנעם קאָפּ און ענטפערט מיט אַ זיסען שמייכעל: „ערלויבט! ערלויבט!"

און איך בין פון דער אסיפה ענטלאָפען.

מיעד און צובראָכען ליעג איך אויף מיין געלעגער. די לבנה שווימט און קוקט צו מיר אין פענסטער אריין.

דער שיין פון דער לבנה, זאָגט מען, איז מסוגל צו חשבון הנפש, צום אריינקוקען אין זיך אליין... איך שפּיי דע־

רויף! קען איך נישט אויף דער לבנה, שפּיי איך צו דער סטעליע...

אָבער וואָס איז דאָס?

צוויי אויגען שווימען אַרויס פון דער וואַנד און קוקען.

אַ כשוף-מאַכערין די לבנה! איינס פון איהרע קונצען...

אָבער וועמעס אויגען זענען דאָס?

זענען דאָס די אויגען פון די זעלנער, וואָס שמייסען זייער ברודער, אָדער די אויגען פון די, וואָס פלעגען מיך אָב-האַלטען אויפ׳ן וועג פון איין מיראַזש צום צווייטען און פרעגען: ווילסט נישט אַ גלאָז וואַסער?

און די אויגען קוקען אויף מיר נישט מיט כעס און נישט מיט קיין בעזונדערן חן. אַרום זיי בעוועגט זיך אַ ווייס, בלייך פּנים, אַ שווימען נאָך אַרויס אַ באָרד און פּאות ווי שניי, אַ ספּאָדיקעל... ענדליך אַ גאַנצער קאָפּ..

— ווער זייט איהר, רב איד?

הערט ער נישט.

— ווער זייט איהר, אַלטער?

בעוועגט זיך דער שאָטען און ענטפערט:

— איך? איך בין דער „שבט מוסר״!

געפעלט מיר דער וויץ. געה איך איין אויף דעם לבנה-שפּאַס און זאָג:

— שלום עליכם איך, „שבט מוסר״!

ענטפערט ער מיר: „עליכם שלום״, ווי דער שטייגער איז, און ריהרט זיך און געהט נעהנטער צו צו מיר — —

אַ קליינינקער איז ער, דער „שבט מוסר״, אָבער אַ גלייכער. איינפאַכע מאַניערען, אין די אויגען תמימות... נאָר קוקען קוקען זיי גלייך און זיכער, גלייך עס וואָלטען אויף דער וועלט קיין ספקות נישט געוועזען; גלייך אַלץ, וואָס מען זעהט איז אַזוי איינפאַך און זיכער... און זיין קול איז איינפאַך קלאָהר, אָהן אַ פאַרב, אָהן אַ ציטער. וואָרט פאַר וואָרט שיט זיך איהם פון מויל, ווי זאַמד, יעדעס וואָרט האָט זיין ממשות...

— דאָס ד׳זט איהר דאָך דאָס גיהנום בעשריבען?

— איך !
— און איהר האָט'ס ריכטיג בעשריבען? נישט צוגעלעגט נישט אראבגענומען? איהר מוזט דאָך איצט וויסען, מיט אייגענע אויגען געזעהן!

ער בעלייריגט זיך נישט, און ענטפערט אויסמיידענדיג:
— איך האָב איהם אויך ביים לעבען געזעהן.
— ביים לעבען?
— געוויס.... אין חלום...
— און עס איז ווירקליך אזוי ווי איהר האָט עס אויסגעמאָלט, ווי איהר האָט עס אין חלום געזעהן?
— עס איז גרעסער געוואָרען... מען האָט צוגעגעבען איין אכטע אָבטהיילונג...
— נאָך וואָס? פאַר וועמען?
— ווילסט וויסען?

— די אַכטע אָבטהיילונג, — דערצעהלט דער „שבט מוסר" — איז פאַר דיר און פאַר דיין גלייכען צוגעקומען; פאַר אלע גייע זינדיגע, פאַר די „מאָדערנע" ווי איהר רופט אייך...

— וואָס איז דער אונטערשיעד?
— הער: אַ מאָל איז צווישען גוף און דער נשמה אַ שטענדיגע מלחמה געווען. די נשמה, אַ טהייל פון זיין ליעבען נאָמען, האָט זיך אַלץ צום הימעל געריסען, אַרויף, אַרויף צו דער הויך האָט זי אַלץ געוואָלט; און דער גוף, דער שמוציגער גוף, די „טפה סרוחה", האָט אַלץ געצויגען אַראָב, אַראָב, זינקען האָט זיך איהם געוואָלט, זינקען אין שמוץ און אין מיאוס'קייט... האָט מנצח געווען די נשמה מה טוב! האָט אָבער גובר געווען דער גוף? נו, האָט דער גוף זיין פסק געקריגען. ער האָט דאָך געזינדיגט!

מיט וואָס קען מען שטראָפען אַ גוף? מיט הייסע ברענענדיגע סמאָלע, מיט פייער, מיט וואַסער, מיט שלאַנגען, מיט

ענדישען און מיט אַלערליי קאַטאָרזשנע ארבייט אין מדבר, אין וואַלד, אין חורבות פון הייזער, וכדומה.

דערצו האָט מען די אַלטע „שבעה מדורי גיהנום" בעשאַפען, זיבען אָבטהיילונגען, און יעדער פלעגט אין זיין אָבטהיילונג איבערקומען זיין פסק און זיין צייט.

היינט אָבער זענען אַנדערע צייטען געוואָרען און — אַנדערע זינד...

די נשמות מאַכען אבונד... די נשמות רעוואָלטירען! די נשמות האַלטען מלחמה מיט אַלע זיעבען הימלען, מיט גאָט און זיין נאַטור... אַלץ דאַרף בעסער זיין, אַלץ ווילען זיי איבערמאַכען און מיט'ן קאָפּ אַראָב איבערקעהרען!

נישט קערפּער זינדיגען איצט, נאָר די נשמות! אונגעדולדיג, שטויסט איהם צום קץ, פאַר דער צייט אַראָבברענגען משיח'ן. די אויגען קריכען אייך אַרויס! און איהר ווירטשאַפט, גלייך עס וואָלט אייער וועלט געווען, און איהר קאָמאַנדאָוועט, גלייך די מענשהייט וואָלט אייער פערקויפט מיליטער געווען... פאַר אייך איז אין די שבעה מדורי גיהנום קיין פלאַץ נישט געווען.

— און אין דער אַבטער אָבטהיילונג איז קיין ברענענדע סמאָ'ע נישטאָ?

— ניין.

— און קיין פייער און קיין וואַסער?

— נישט...

— און שמייסען שמייסט מען אויך נישט?

— קיין זכר פון ריטער!

— און עסען און טרינקען און שלאָפען קען מען דאָרט?

— אַפילו לעזען און שרייבען און אַרויסגעבען...

— מיט וואָס דען שטראָפט מען?

— זעה, פון מערב זייט ציהט זיך אַ שווערער וואָלקען, צו דער לבנה שווימט ער, דעקט ער זי צו, פערשווינד איך; נאָר אין איהר ליכט קענסט דו מיך זעהן... פויל רוקט זיך דאָך

דער וואָלקען, וואָס איך וועל קענען, וועל איך דיר איבערגעבען, אַלען דאָך מוז איך מיך... הער!...

מען נעמט, צ. ב. ש., אַ מענש, וואָס האָט, ווי דו, קיין צייט נישט געהאַט, און מען שטעלט איהם אַ נאַקעטען פאר אַ באַרג מיט שניי. שטעהט ער. ער שטעהט און באַלד פאַלט איהם איין, מען דאַרף דעם שניי צוצולאָזען און דערפון וואסער מאַכען, ווערט דערפון אַ שטימונג, אַזוי רופט איהר דאָך עס? און פון דער שטימונג אַ פערלאַנגען, פון פערלאַנגען אַ ליידענ־שאַפט: ער מוז! און ער לויפט צו צום שניי באַרג, און וואַרעמט איהם מיט׳ן לייב, ער נעהמט איהם אַרום, בעהעפט זיך אין איהם, עטעמט אַריין מיט היץ, שפּאַרט זיך און איהם אַריין מיט לייב און לעבען.

— דער שנייי מוז צוגעהן... וואַסער מוז זיין, וואַסער פליסט, וואַסער איז בעוועגונג, וואַסער איז גליק.

— און שדים טרייבען אונטער?

— נאָך וואָס? די תאווה טרייבט בעסער! און ער שנייט זיך אַריין אינ׳ם שניי אַלץ טיעפער און טיעפער, און פון וואַנען ער רוקט זיך אָב, ווערט צוריק געפרוירען און ער אַרבייט אַרום־גערינגעלט מיט שניי, און שניי באַרג אין דער פינסטער, וואָס צופלאָסען ווערט געפרוירען...

— און?

— און ער מאַכט פון שניי — אייז!

— שרעקליך!

און איין אַנדערען נעמט מען און מען שטעלט איינעם אַליין אין אַ פעלד, אויף אַ האַרט לעהמיג פעלד,

איבער׳ן קאָפּ — אַ וואונדערבאַר שעהנער הימעל, אָהן אַ לייכט וואָלקענדעל, ריין, אָבער פאַר דאָס, אויך ריין פון זון,

לבנה און שטערען... וואָרען — איז דען אַ הימעל פּערהאַן? עפּיס אַ בלאָה ליילעך, אַ פּרוכת... וואָס נישט? טראַמפּעלט ער אַרום אין לעהם, איינער אַליין, ווי אין אַ מדבר... ער איז דאָך דער איינציגער וואָס לעבט, פּיהלט, טראַכט און דענקט!

פּאַלט אָבער אויף איהם איין אומעט, ער וויל לעבען אַרום זיך... געפינט ער עס נישט, וועט ער עס מאַכען! ביים לעבען, האָט ער פּאַר טויזענדער געליטען, פּאַר צעהנדליגע טויזענדע געווירקט, פּאַר צעהנער טויזענדער געדענקט! זיין נשמה איז דאָך די נשמה פון מיליאָנען געוועזען! איז ער קיין בעשעפּער נישט? קען ער נישט דאָס זעלבע וואָס גאָט! און שטויב נעמט ער פון דער ערד און לעהם, און בלאָטע, און קנעט, און קנעט, און מאַכט — נאָר וואָס וויל ער דאָס מאַכען? פויגעלעך מאַכט ער, פויגעלעך מיט פליגעל! דער מענש, וואָס האָט קיין פליגעל נישט, איז גאָרנישט... דערנאָך וועט ער אָדלער מאַכען, דערווייל פויגעל!

קנעט ער פויגלען, צוערשט קליינע — אָבער מיט פליגלען מאַכט ער זיי, קנעט אוים און בלאָזט אַריין זיין אייגענע נשמה; ווערען זיי לעבעדיג, די פויגעלעך, און ער פרעהט זיך, און טאַנצט אונטער, און רופט צו זיי: „פליהט, פליהט, פויגעלעך מיינע, אַרויף אין די הויך!

נאָר די פויגעלעך פליהען נישט, אויף דער ערד היפּען זיי אַרום אין לעהם, און זוכען אַ ווערעמיל די הערצלעך אונטער־צושפּאַרען... אָבער קיין ווערעם זענען נישטאָ, צאַפּלען זיי און געהען אוים פאַר הונגער...

און טרעפט, אַז צוויי פאַר פליגעל הויבען זיך און פליהען, איז עס איין „ער" און אַ „זי" און זיי שפּיעלען זיך...

ער שרייט: „צום הימעל! צום הימעל!"

און זיי שפּיעלען...

האַפּט ער שטיקער לעהם און וואַרפט אויף זיי און טויט זיי, און קנעט און מאַכט אַנדערע פויגעל...

און דאָס פעלד ווערט פול מיט פּגרים, מיט טויטע פויגלען... אַרום און אַרום איהם פּגרים, נאָר פּגרים — —

— אונגליקליכע

מען נעמט אויך אַ זינדיגען מענשען און מען וואַרפט איהם אַריין אין אַ גרוב פון הינט.

— פרעסען זיי איהם אויף לעבעדיגערהייט?

— חס ושלום! הונגעריג זענען זיי, די כלבים, נאָר איהם עסען זיי נישט — ער איז דאָך זייער פריינד, ער רעדט דאָך צו זיי, צו די הונגעריגע הינט! אַ פּראָפעט פאַר הינט איז ער!

צוערשט רעדט ער צו זיי הינטיש אויף זייער שפּראַך, און אַז זיי הויבען איהם אָן צו פערשטעהן — וואַרפט ער אַריין עטליכע מענשליכע ווערטער! וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר...

און אַזוי שטעהט ער און רעדט, און נעמט פון זיי קיין אויג נישט אַראָב, און מיט אויגען צוויבערט ער זיי, האַלט די הינטישע נשמות איין!

אַלץ איז ענטוויקלונג! די סאָרטען פערענדערן זיך — פון הינט וועלען מענשען זיין!

און אָט שטעלט זיך שוין אַ כלב אויף צוויי פיס, און מיט די אַנדערע צוויי פיס טאַפּט ער אַרום זיך. אַ צווייטער בילט נאָך, אָבער אין׳ם הינטישען בילען הערען זיך שוין גאַנצע טענער, העכערע, מענשליכע...

און ער רעדט אַלץ; און מיט זיינע רייד און מיט זיינע אויגען גיסט ער אויס אַ וואונדערבאַרען צויבער אויף די כלבים. אָט שטעהען זיי שוין אַלע גלייך ווי מענשען... אָט הויבט שוין איינער פון זיי אויף אַ פּוס, ווי אַ האַנד, און ווייזט צום הימעל!

און אין די אויגען פון יענעם הונד האָט עפּיס אַ בלישטש געטהון, — אַ שאַמען פון ווילען, פון זעלבסט-בעוואוכטזיין האָט זיך אין זיי בעוויזען!

נאָך אַ ווייל׳ע און די אויגען פון אַלע הינט וועלען אויפשיינען, אויפפלאַמען וועט אין זיי דער ווילען, אין דעם הונגער

זייערן האָבען זיי דאָך פערגעסען; זיי האָבען דאָך פערגעסען, אַז זיי זענען הונגעריגע הינט; נאָך אַ ווײַלע און עס וועט זיך אין זיי דערוועקען דער גרויסער, דער וואונדערבאַרער געדאנק —

— און דאַן?

— עס וועט נישט געשעהן! אַ מלאך חבלה וואַרפט פלוצ־לינג אַ ביין אין גרוב, די הונגעריגע הינט לאָזען זיך אַראָב אויף אַלע פיער, בילען, רייסען זיך איבער'ן ביין... און ערשט אַז דער ביין פערשווינדט, הויבט אָן דער נביא אויפ'ס ניי... און אַזוי שטענדיג...

— גרויזאַם!

— גרויזאַם!

און איינעם האָב איך געזעהן אַ הויכען באַרג געזעהן. אויפ'ן שפּיץ באַרג שיינט אַ וואונדערבאַר ליכט, ער שטעהט אונ־טען פערבענקט, עס ציהט איהם אַרויף, אַרויף צום ליכט, צום צויבער־שיין, דאָרט אין זיין גליק... דאָרט אין דער הויך וואו די לופט איז ריין, וואו דאָס שטראַהלט און ערעל־ווייס בליהט...

— שטייגט ער?

— זי לאָזט נישט... מאַכט ער אַ שריט צום שטייגען, עפענט זי איהרע אויגען אויף און קוקט אויף איהם. אויך אין איהרע אויגען איז אַ צויבער־שיין דאָ, אויך אין איהרע אויגען איז אַ הימעל דאָ, און זונען און שטערן און אַלערליי זיסע שטראַהלען — —

— געהט ער צוריק!

— און דאַן פערמאַכט די אויגען... און אויף און אָב געהט ער, צווישען ליכט און ליכט, שטראַהל און שטראַהל...

— פאַר וואָס נעהמט ער זי נישט מיט?

— זי איז נישט זי...

— דער וואָלקען איז נאָהנט, נאָך פון אָדלער און שוויי־גען־פעט וועל איך דיר דערצעהלען...

פאַר קליין און גרויס.

— און דאָס וואָס איז?

— אַ קלייניגקייט! מאַנכע פון אייערע נביאים, אייערע פראָפּעטען ווערען אין אָדלער מגולגל, אין גרויסע אָדלער מיט ברייטע פליגלען, נאָר אין שווייגען־הויט געקליידט...

און די נביאים אייערע הייבען זיך אין די לופטען; הויך, גאַנץ הויך פליהען זיי, דעם הימעל ווילען זיי איינגעמען, דעם כסא הכבוד פערנעמען! אין דער הויך אָבער, אין דער פריקענ׳יש שפּאַלט זיך די שווייגען־הויט. און אַז עס מאַכען זיך זיי וואַנדערען און ס׳הויבט אָן שטאַרק וועה צו טהון, פאַלען די אָדלער אַראָב אין נאַסע זומפען אַריין, וואו זיי וויקען די הויט זייערע, וואו זיי היילען די שווייגען־הויט פון וואונדען...

און אַזוי געהט עס אַרויף און אַראָב, אַרויף און אַראָב —

נאָר מיט אַמאָל איז די לבנה פערשוואונדען און דער „שבט מוסר" מיט איהר.

אַז איך בין אויפגעשטאַנען און אַ ליכט אָנגעצונדען, האָב איך אויפ׳ן טיש אַ פּאָסט־קאַרטעל געפונען:

— איהר זייט געבעטען צו קומען מאָרגען אויף אַ פער־זאַמלונג — —

איך האָב עס פערברענט.

עוֹלָם הַבָּא.

אָ — נ י י ן! מיר וועט איהר נישט א י י נ ר ע ד ע ן! ד י וועלט איז נאָך קיין וו ע ל ט נישט;

וו אָ ס מ י י נ ט א י ה ר? עס זינגט זיך אַן אַליכט, עס ברענט העלער אָדער טונקעלער — לויט דעם חלב, לענגער אָדער קירצער — לויט דער לענג און די דיק — עס ברענט, צאַנקט און ווערט פערלאָשען מיט אַ קלענערן אָדער אַ גרעסערן ריח — און שוין! דאָס איז עס און גאַנצען?

א י ך — וואָלט אַזאַ לעבען נ י ש ט בעשאַפען!

פרעגט אַ גימנאַזיסט פון 5-טען קלאַס, וואָס עס ווערט פון איין אויסגעברענט ליכט! ער וועט אייך זאָגען, אַז עס איז נ י ש ט צו נישט געוואָרען! ער וועט אייך אויסווייזען מיט אותות ומופתים, אַז די נאַטור איז אַ ווירטשאַפט, וואו עס ווערט גאָר נישט פערלוירען, קיין שטויב, קיין האָר... „פון אויסגעברענטען ליכט ווערען גאַזען; מען זעהט זיי נישט, נאָר דאָ זענען זיי; זיי שוועבען אַרום אין דער לופט".

אַ חלב'ן ליכטעל פאַר אַ גראָשען ווערט אין דער נאַטור נישט פערלוירען, נאָר איך, איך מיט מיין שכל, מיין ווילען, מיין יושר, מיין צער, מיינע טרערען — איך ווער פערלוירען, פון מ י ר בלייבט נאָר נישט!

און זיי זאָגען, אַז א י ך בין משוגע!

הייסט דאָס אַ וועלט?

יושע זייגער־מאַכער איז קיין גרויסער מייסטער נישט, און דאָך וועט פון זיין שטוב נישט אַרויסגעהן אַ זייגערל, וואָס זאָל יעדער רגע וועלען צוזעצט, צוקלאַפּט און צושפּרונגען ווערען; וואָס זאָל האָבען אין זיך איין עביגע, בעשטענדיגע מלחמה: איין רעדעל זאָל רייבען, שלייפען און דריקען דאָס צווייטע, איין צייהנדיל זאָל צופּען, רייסען און בייסען דאָס אַנדערע, און די האָר, אָדער ווי ער זאָגט — די פעדער, זאָל אַלץ אַרומנעהמען און שטיקען און ווערגען, עס זאָל קיינער קיין אָטהעם נישט קענען האַפּען!

צי האָט איהר געזעהן אַמאָל אַ דרעש־מאַשין, וואָס דרעשט זיך אַליין? צעפּים, וואָס רייסען פון זיך אַליין אָב די הויט?

ניין! דאָס איז קיין וועלט נישט! איין ערב־רב איז עס, אַ דול־הויז איז עס! געקוילעטע העהנער לויפען אַרום און האַפּען קערנדלעך, דאָס בלוט רינט און זיי ווערגען זיך! אַ דול־הויז איז עס, אַ מבול דאַרף עס, — קאַלט, קאַלט וואַסער!

און ווער וואָלט פאַר אַזאַ פינסטערע וועלט אַזוי פיעל ליב־טיגע, גאָלדענע שטערען בעשאַפען?

גליך זי ווייסט דען, די פינסטערע ערד, וויפיעל שטערען זי האָט?

„מען קען נישט איבערצעהלען!“ זאָגט זי...

וואָלט עס נאָר מטבעות געוועזען, זילבערנע, גאָלדענע מטבעות, וואָלטען שוין אַלע, אַלע געצעהלט, נישט ווי היינט נאָר אַ מנין געלעהרטע בטלנים, אַלע וואָלטען געצעהלט און מען וואָלט שוין איבערגעצעהלט!

ניין, דאָ איז נאָך דאָס רעכטע לעבען נישט! דאָ לעבט מען דערוויל, אין ערב־רב, אָהן אָרדנונג, אויסגעמישט: לייבען,

טחוירען, בערען, ווערעם און פויגעל, און אַל־די־שוואַרצע יאָהר
צוזאַמען ... עס טרעפט זיך אַ מענש אויך ...
נאָר — אַז מען דערזעהט איהם, פּאַקט מען איהם אין דול־
הויז אַריין ...

עס איז געווען אײן אויג צו וואַרפען אויף די ליכטיגע,
קלאָרע, זאַפטע, מילדע, רײנע שטערענדלעך, מען זאָל אײנ־
זעהן, אַז דאָרט איז ערשט דאָס רעכטע לעבען... נאָר דאָס
אמת'ע לעבען, שטראַהלט אַזוי רוהיג, אַזוי זיכער!
און דאָרט לעבען די מינים בעזונדער, יעדער שטערן האָט
זײן מין און דעריבער שטראַהלען זײ מיט שלום, מיט
עולם הבא!
דאָרט הערט מען נישט אַלץ־אין־אײנעם: „מײן טוידט
אָדער דײן טוידט!"
אויב אַ שטערן ציטערט אין הימעל, איז עס פאַר רחמנות
אויף אונזער פינסטערער ערד! אַז אײנער פון זײ טרעפט זי
פּלוצלינג אויפ'ן וועג, דערשרעקט ער זיך און פאַלט... די
זון קען נישט צוקוקען, ווי עס לעבט זיך בײ אונז, פערשטעלט
זי זיך טהייל מאָל דאָס פּנים און עס ווערט לקוי חמה... די
לבנה איז נעהנטער, זי זעהט בעסער! רײסט זי פון זיך פאַסען,
און מען מוז יעדען חודש מאַכען אַ נײע לבנה!

„טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות!"
עס איז קײן וואונדער נישט, ער דאַרף די מינים סאָרטי־
רען און יעדען שיקען אויף זײן שטערן אַרויף; און דאָ איז אַ
מאַסקאַראַד, אַ פּורים־שפּיעל, סאַמע פערשטעלטע, עס איז קײנער
נישט אין זײן אײגענער הויט!
אַ ערגסטען איז מיט די כל־בו'ניקעס!...

כָּל בּוֹ.

„אַמאָל — האָט מיר מיין באָבע, די אַרענדאַרקע, דער־צעה׳לט — האָט זיך בעוויזען אַ כּל־בו׳ניק״. דאָס איז געווען ביים פּריץ אויפ׳ן הויף, וואו זי האָט די פּאַכט געהאַלטען, דערי־בער ווייס זי די מעשה. —

פון וואַנען ער האָט זיך גענומען? ווייסט מען נישט.

איינער האָט געזאָגט, אַז זיין מוטער איז אַ בעקערין גע־ווען און האָט׳ן אויסגעקראַצט פון אַלע מולטער — אַ וויסקראָבעק, רחמנא לצלן!

אַנדערע דערצעהלען אַנדערש: אויפ׳ן הויף אונטער דער־שאָפּע איז אַ קעסטעל געשטאַנען, וואו אַלע פון הויף האָבען וואַסער געגאָסען — הינר אויך! דערפון איז אַרויס אַ שוואָם... נישט קיין הונד־שוואָם, נאָר אַ שוואָם „מכּל המינים שהוא״...

דערנאָך האָט זיך עפּיס אַ ווינטעל געמאַכט, די שוואָם האָט זיך אָבגעריסען, אַוועקגעקאָלערט און האָט זיך שפּעטער אויפגע־הויבען, אַלס אַ לעבעדיגער כּל־בו׳ניק...

סיי ווי סיי קומט ער אַרויס פון פּריץ׳ס הויף!

און אַ וואונדערליך חיה׳לע איז דער כּל־בו׳ניק געוועזען!

אָהן ביינער, פון סאַמע וויין פלייש, און דאָס קעפּעל האָט זיך לויז געדרעהט אויפ׳ן האַלז, ווי אויף אַ גוט געשמירט שרייפּעל! ער האָט זיך נישט גערירט פון אָרט און מיט׳ן קעפּעל געדרעהט קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום — וואו איהר ווילט נאָר אַליין; און וויל ער האָט יעדען צוגעשאָקעלט

מיט'ן קאָפּ, האָט ער מיט אַלע בשלום געלעבט, און פון קיינעם — און מיט קיינעם גלייך — נישט געליטען!

עס שלאָגען זיך צוויי העהנער; איינער שרייט: קוקעריקו, דער צווייטער וויל דוקא: קיקעריקי! דער כל־בו מישט זיך נישט אַריין. נאָר, אַז דער הויף איז שוין בעדעקט מיט פעדערן, און די העהנער צופאַלען זיך אָהן כח, געהט ער צו און זאָגט: איהר האָט ביידע רעכט: דער „באור״ זאָגט: „קיקעריקי!״ און די שבעים־זקנים: „קוקעריקו!״, און ביידע העהנער בלייבען זיך שונאים און איהם גוטע פריינד!

עס איז קיין שטילער הויף נישט געוועזען... דער הונד האָט געביסען דעם חזיר ביים אויער, די קאַץ האָט געשפּיגען אויפ'ן הונד, און איין אָדלער מיט איין אונטערגעשאָסענעם פליגעל איז אַרומגעגאַנגען און אַלע געוואָרפען אין זיעבעטען שוויס אַריין; נאָר דער כל־בו'ניק האָט זיך מיט אַלע גע'חברט: ער האָט זיך געהאַלטען, אַמאָל ביים רעכטען, אַמאָל ביים לינקען אויער און דער חזיר האָט געמיינט, אַז ער איז אויך אַ געביסע־נער! דעם הונד האָט ער איינגערוימט: „בררר... סאַמע גנבים, איין עהרליכער מאַן ביסט דו!״ דערנאָך איז ער אַרויפגעשפּרונגען אויפ'ן צוים און געוואַשען זיך מיט דער קאַץ צוזאַמען פאַר'ן רעגען...

פּלוצלונג גאָר האָט ער דעם אָדלער דערזעהן! ער ציהט אויף זיך אַ בענקשאַפט, אין אויג ווייזט זיך אַ טרעהר: נישט גוט, ברודער, דעם אונטערגעשאָסענעם! ער זיפצט און דער אָדלער מיינט, אַז ער בענקט אויך נאָך די הויכע וואָלקען, און געהט אַוועק מיט איין אַראָבגעלאָזטען קאָפּ נאָר מיט אַ ווייך הארץ... „אויך איין אונגליקליכער!״...

און אַז קיינער זעהט נישט, שפּרינגט ער נאָר אַריין אין שטאַל צום קליינעם עזעלע און רוימט איהם איין: ווייסט, קאַנט הויבט מיר אויך נישט אָן צו געפעלען!

און אויף דער וועלט פו!.., פו...! — אויפ'ן פריץ'ס הויף, מיין איך — איז איהם גאָר נישט שלעכט געוועזען... ער האָט מיט אַלע גוט געלעבט, מיט אַלע זיך גע'חברט, ביי יעדען עפּים געהאַפּט...

יעדער האָט איהם געדענקט אַ זכות פון אַ שאָקעל אויף זיין זייט! און חאָטש קיינער האָט איהם נישט ליעב געהאַט, האָבען איהם אַלע פערבעטען: ווער אויף פרישטיק, ווער אויף מיטאָג — און ער האָט אַלע מאכלים געגעסען... און יעדערער האָט זיך איהם געגריסט און דערביי זיך אין הארץ געוואונדערט: פאַר וואָס האָב איך איהם נישט גערן?

נאָר עבּיג לעבט נישט קיינער, אַפילו נישט קיין כל־בו! עס איז געקומען זיין צייט, און דער רוח האָט איהם פערטראָגען אין אַ מדבר אַריין, אויפ'ן זאמעל־פלאַץ, וואו די נשמות פון אַלע חיות, בהמות ועופות נעהמען זיך צוזאַמען, און דער מלאך המות סאָרטירט זיי, באַנדראָלירט און פערשיקט אויף יענע וועלט.

ווען דער כל־בו איז אָנגעקומען, איז שוין די סטעפּ בע־דעקט געוועזען מיט אָבגעטיילטע מחנות, וואָס האָבען איינס אויפ'ס אַנדערע געקוקט צום לעצטען מאָל, און שאַרף בעטראַכט! זיי ווילען געדענקען אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ מינים דאָ זענען געוועזען. די עופות זענען אונגעדולדיג געשטאַנען אויף איינציגע פיס; פון די אינדיקעס שניידט זיך אָב אַ בלוט־רויטע שאַרפע אויף אַ מייל; ווי דינע זילבערנע נעבעל הוידען און וויעגען זיך די טויבען אין דער לופט! שטאָלץ און ערנסט האַלטען זיך די אָדלער אין אַ זייט; אַ גאַנצע באַנדע עזעל האָבען זיך צו־זאַמענגעשלאָגען מיט די קעפ און קלערען, וואָס פאַר דיי־נער עס קענען וואַקסען אויף יענער וועלט.

און דער מלאך המות האָט שוין גענומען דאָס פייפער'ל צום מויל, אַ צייכען צו געבען צום אָוועקפליהען... ער האָט שוין אויפגעהויבען די הענד, יעדען צו וויזען זיין וועג! נאָר ער

האָט די האַנד אַראָבגעלאָזט, דאָס פייפער'ל פערגעסען — ער האָט דעם כּל־בו בעמערקט.

— ווער ביסט דו? פרעגט דער מלאך המות, וואָס האָט נאָך אַזאַ בריאה נישט געזעהן.

כּל־בו שווייגט; ער ווייס אַליין נישט, ווער ער איז!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות, און מיט יעדען אויג זעהט ער אינ'ם כּל־בו איין אַנדער בעשעפעניש.

— צי וועט זיך קיינער נישט דערקענען צום נייעם גאַסט? ווענדט ער זיך צו די אַלע מינים, וואָס זענען שוין אויסגע־שטעלט גרייט צום פליהען.

נאָר קיינער ענטפערט נישט, יעדער מין זעהט אינ'ם כּל־בו אַ קליין פּיצעל זיינס, נאָר אַזוי פיעל פרעמדס!

עס דויערט אַ ווייל'ע און דער מלאך המות נעמט זיך צוריק צום פייפער'ל... ער וויל אַ צייכען געבען: זאָלען זיך די מינים פליהען יעדער אין זיין וועג, זאָל דער כּל־בו בלייבען אין סטעפ!

דעמאָלט אָבער האָט דער כּל־בו אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליך געוויין, און וועלכען עס האָבען זיך געהערט אַלע ילולות פון אַלע מינים חיות און עופות! ער איז צוגעפאַלען צום מלאך המות'ס קניע און האָט איהם די פיס געקושט.

— וואו לאָזט דו מיך איבער, דו באַרמהערציגער מלאך!

דער מלאך המות ווערט געריהרט פון זיינע טרערען, נאָר וואָס צו טהון ווייס ער נישט!

— אויף יעדען שטערן — זאָגט ער דעם כּל־בו — שטעהט אַ מלאך ביים טויער און קוקט נאָך אַ מאָל דורך דעם גאַנצען טראַנספּאָרט... מען וועט דיך אין ערגיץ נישט אַריינלאָזען; און קיין עקסטרא וועלט פאַר כּל־בו'ניקעס האָט נאָך גאָט נישט בעשאַפען...

— באַרמהערציגער מלאך! דאָ בלייבען וויל איך נישט, קען איך נישט, איך געהער דאָך שטיקל'עך־ווייז צו אַלע מינים, זאָל יעדער מין זיך צונעהמען זיין חלק!

— עהרליך! זאָגט דער מלאך — דיין פסק זאָל מקוים ווערען!

און, אַז יעדער מין האָט זיך אויסגעצופּט זיין חלק איז ביי יעדען מין אַ דין האָר'ל געבליבען, און ביים ערשטען ווינד האָבען זיך די האָר אָבגעריסען און געבליעבען דערנאָך הענגען אין דער לופט...

מיט דער צייט האָבען זיך אויף דער וועלט די כל־בו'ניקעס געמעהרט, נאָר אַלע האָבען אַזאַ סוף.

און אנדע זומער, אויב דו זעהסט שפּינוועבס הענגען אין דער לופט, זאָלסט דו וויסען, אַז דאָס זענען כל־בו־האָר!

אַזוי האָט מיר מיין באָבע דערצעהלט...

אַ חָלוֹם.

איהר ווילט וויסען! פון וואַנען איך קום אַהער ?
איך וועל אײַך דערצעהלען; איך האָב קיין סודות נישט.

אַמאָל בין איך גאָר אַ געזונדטער געוועזען; אייגענטליך פערקעהרט, איך האָב געליטען; נאָר אויפ'ן מאָגען, אויף די פיס, אויף נאָך אַנדערע קרענק אין לייב, אַ נשמה אָבער האָב איך געהאַט אַ געזונדטע — זי האָט אפילו פרי־מגדים פערדייעט; אַ מוח — אַיין אַייזערנעם; אַ קליינינגקייט! דעם פאַרציוועער רב'ס אייניקעל!

פאַר מיין קעפעל האָט מען מיר איין אשה צנועה געגעבען —איהר קענט זי אפשר? ביילע די שטריקען־מאַכערין, אַ וואהלע יודענע! נדן אויך, ווי דען! איך האָב ווייטער געלערנט, נאָר געהאַנדעלט אויך! יש מקום בראש... מיט איין זייט האָב איך געזופט ש"ס ופוסקים, מיט דער צווייטער „קאָנדיציעס" גע־מיַבט: מכלומרשט ווייץ געקויפט און אָבגענומען געלד מיט פראָצענט...

הכלל — איך בין געוועזען אי אַ למדן, אי אַ סוחר און האָב טאַקי מיט די קינדער גוטע שדוכים געטהון... אויף אײַך אַזאַ יאָהר!

עס געהט זיי אַפילו נישט גוט די קינדער! נאָר אַיינגע־ונקט אין יחוס האָב איך זיי!

דעמאָלט האָב איך געדאַרפט חתונה־מאַכען אַ טאָכטער, דער מחותן האָט דוקא געוואָלט באַארעם געלד און איך בין גע־פאָהרען מאָהנען ביים פריץ...

מאכט זיך איין עסק, האָט דער פריץ צו טהון מיט סער־וויטוטען, די פויערן האָבען איהם געוואָלט שלאָגען, רייצט ער אויף מיר אָן אַ הונד — אויך אַ יושר!

נאָר דערווייל מוז מען אנטלויפען.

איך לויף, לויף... און קום אין גאָרטען אַריין... זאָל זיין אין גאָרטען, אבי איך הער שוין נישט דעם כלב'ס בילען, עס פעהלט מיר אַ פּיענטע פון זאַק, אַ שטיק פּאָלע, מיין דאגה, ביילע וועט צונעהען...

נאָר הונגעריג בין איך געוועזען, דאָס האַרץ האָט אין מיר געחלש'ט.

און דאָ, זעה איך, אַ גאָרטען, אַ גן עדן! טרויבען ווי אין ארץ ישראל. עפּעל — גאָלדענע, באַרנעס — געשפּרענקעלטע, גרויסע. דער זאַפט, דאַכט זיך, טריפט פון זיי אַראָב. איך שטרעק אויס אַ האַנד — רבונו של עולם! — די טרויב אנט־לויפט, דער עפּעל רוקט זיך אָב, די באַרנע בויגט זיך אַוועק אין אַ זייט...

און, הערט אַ מעשה, אַלע רעדען.

— נישט דו — זאָגען זיי מיט אַ כעס — נישט דו האָסט אונז געפּלאַנצט...

איך ווער בייז. מיר קומט פּראָצענט, אַ הונד האָט מיך געביסען, פאַר שרעק ציטערן מיר נאָך די קניע און פאַר זיי איז נאָך ווייניג! איך מוז דאָך עסען!

איך טאַנץ און טאַנץ אַרום בוים; איך וואַרף מיט די הענד, איך צאַפּעל, אַ פיעבער וואַרפט מיך פאַר צאָרן, דער זיעבעטער שוויים בעדעקט מיך — און קיין איינציגע פרוכט לאָזט זיך נישט חאַפּען. זיי האָבען נאָך גאָר אָנגעהויבען צו זינגען ווי אַ חזן מיט משוררים:

נישט דו האָסט אונז געזעצט,
נישט דו האָסט אונז געפלאַנצט...
נאָך אַמאָל דאָס איינענע:
נישט דו האָסט אונז געזעצט,
נישט דו האָסט אונז געפלאַנצט!

הערסט אַ מעשה? און נישט איבערצושפּאַרען! דאָס גאַנצע בלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט, און איך האָב מיך אַזוי לאַנג געוואָרפען און געוואָרפען, ביז איך בין אַנידער־געפאַלען אויף דער ערד מיט שוים אין מויל.

איך ליעג און דערזעה, נישט ווייט פון מיר אַ געלען קאַפּע־לוש, פונקט אַזוינעם ווי דער פּריץ טראָגט, נאָר אַ קלענערן, ווי פאַר אַ נפל'ע ווענען! איך כאַפּ אַ ציטער! וואָס איז דאָס? און מיטען דערמאַהן איך מיר, אַז מיין ווייב האָט אַמאָל אַזוינע קאַפּעלושען אַהיים־געברענגט און דערפון אַ וויעטשערע גע־קאָכט, מיט קליסקעלעך... אהאַ! דערמאַהן איך מיך, אַ שוואָם איז עס, ווי איך בין אַ יוד — אַ שוואָם, זאָל זיין רויהערהייט!

אפשר אַ הונדס־שוואָם, אפשר סם?

ניין, אַז נאָט וויל נישט, סמט מען זיך נישט; איך שטרעק אוים די האַנד, נאָר די חצופה רוקט זיך אויך אָב מיט אַ גאוה, זי טאַנצט און הופט אַיועק אויפ'ן דינעם שטעקעלע. „איך האָב דיך אַ סך געקאָכט?" פרעגט זי. מילא, איך וועל דאָך נישט געהן טענה'ן מיט אַ חצופה. „וואַקס אין דר'ערד אַריין!" טראַכט איך...

וואָס טהוט מען? הונגער, ממש הונגער!

זאָל זיין גראָז! פאַלט מיר איין. הלמאי אָדם הראשון האָט קיין פליייש נישט געגעסען! ער איז פרומער געוועזען פאַר מיר און דאָך יוצא געוועזען מיט „ירק עשב"! און איך ליעג אויף הערליך, אויף אמת געשמאַק גראָז. נאָר אַ ביסעל, טראַכט איך, מיט'ן מויל אָנצוחאַפּען, אַבי צו זיך צו קומען און פון גאַרטען ארוים; וועט עס מיר שאַדען, וועט מיר מיין ביילע מאַכען אַ „וויענער טרענקל"... אַ דאגה דאָס איז — האָם! נאָר איך נעהם אָן אַ פול מויל מיט קליינע שאַרפע שטיינדלעך: איך האָב מיר דאָס גאַנצע מויל צובלוטיגט און דאָס גראָז — „ואיננו"! איך ליעג אויף אַ גאַל שטיקעל ערד, כלחוך השור!

אָה, שלעכט! איך זעה בחוש, אַז דער פּריץ איז אַ מכשף און זיין גאָרטען איז אַ כשוף! אַ שווינדלער — אַ כשוף־מאַכער! ער

האָט אפשר גאָר קיין גאָרטען, קיין פעלד, קיין וואַלד נישט; עס איז אין גאַנצען נאָר אַ כּשוף, אבי ביי איין עהרליכען יוד איין הלואה'לע צו מאַכען... פּראָצענט שרייבט ער צו, וואָס שאַדט עס?!

און מיט אַ האַרץ וואָס קלאַפּט ווי ביי אַ גזלן, שפּרינג איך אויף, און לויף מיט די לעצטע כּחות פון גאָרטען אַרויס.

אָט, בין איך אויפ'ן פעלד...

אַי — זאַנגען ווי גאָלד, זיי שאָקלען זיך ווי עהרליכע יודען ביי שמונה עשרה... זיי פערבעטען מיך: קום, יוד, מאַך אַ ברכה; קום, פּאַרציווער רב'ס אייניקעל און בויג צו די כּשר'ה ליפּען...

איך לויף צו מיט איין אָפען מויל, נאָר דאָס פעלד לאָזט אַרויס אַ געלעכטער! און לאַכענדיג זינגט עס, דאָס פויערשע פעלד זינגט:

וואו ביסט דו געווען,
ווען דער פויער האָט געאַקערט?
וואו ביסט דו געווען,
ווען דער פויער האָט געזייעט?...

אַ רעכטע שעהנע, ריינע כּפּרה, ווי הייסט, וואו איך בין געוועזען? איך בין געזעסען און האָב געלערנט, תהלים גע־זאָגט, געדאַווענט! מעשיות פון זיידען, עליו השלום, פון פּאַרצי־ווער רב, דערציהלט... אַ דאגה, וואָס אַ יוד טהוט?

וואָס קומט אָבער אַרויס, וואָס איך ווייס דעם אמת, אַז די זאַנגען זינגען און רוקען זיך אָב. איך פּרוב זיי שוין גאָר נישט יאָגען, איך ווייס שוין, וואָס כּשוף בעטייט!

נאָר, ניין! נישט קשה, פאַר הונגער וועל איך דאָך נישט שטאַרבען! עטליכע געוויקסען, זעה איך, שטעהען אין דערמיט און ריהרען זיך נישט פון אָרט; זיי ווייסען, אַז איך בין דעם פּאַרציווער רב'ס אייניקעל, אַז איך זיץ און לערן, און, אַז דאָס האַרץ איז מיר אוועק, איז אַ מצוה איך זאָל עפּיס טועם זיין. איך רוק מיך צו, זיי שטעהען; נעהנטער — זיי ריהרען זיך נישט

פאַר קליין און גרויס.

פון אָרט! האַם! געוואַלד! עס ברענט, פייער האָב איך אין מויל, פייער, פייער! פּאָקשיווע איז עס געוועזן!

איך בין אַנידערגעפאַלען...

זכות אבות האָב איך געהאַט, אַז איך בין נישט געבליבען אויפ'ן אָרט...

און אַז איך האָב מיך אויפגעהאַפּט, בין איך געלעגען אין בעט, ביילע מיינע האָט געוויינט און אויפ'ן קאָפּ האָט מיך געדריקט אַ זעקעל אייז.

— וואו איז שרה? די כלה, וואו איז? פאַלט מיר פלוצלונג איין צו פרעגען.

מיין ביילע צוויינט זיך ערשט אויף אַ קול:

— זי איז אַוועק — זאָגט זי — עפּים אין אַ פאַבריק אַריין. אַרבייטען וויל זי...

וואָס קלערט איהר?! גאָר נישט!

איך בין ענטשלאָפען געוואָרען און האָב מיך אויפגעהאַפּט שוין

אַ רופֿאַ צי אַ חולה?

אַ שפּיטאָל איז אַ וועלט פֿאַר זיך, אַ איין אָבגעשלאָסענע וועלט. עס האָט נישט אַזוי פֿיעל נפֿשות ווי איין אַנדערע מדינה, עס שפּאַלט זיך נישט אויף פֿעלקער מיט פֿערשיעדענע רעליגיאָנען און פּאָליטישע סיסטעמען; עס האָט דאָך פּאַרטייען. יעדע פּאַרטיי האָט איהר קרענק, איהר אָבטהיילונג, איהרע וועכטער, איהרע פֿעלדשער און דאָקטאָרען וואָס גיבען אַכטונג, מען זאָל זיך נישט מישען, ווייל די קרענק זענען אַנשטעקענד, ווענינגסטענס, פֿיעל פֿון זיי.

און עס זענען פֿעראַנען אַפּוטרופּסים, וואָס היטען די אָרדנונג; תקנות אויף יעדען שריט און טריט, מיט אַ גאַנצען קאָדעקס, פֿול מיט עצות טובות און אַלערליי שטראָפֿען פֿאַר נישט הערען, נישט פֿאָלגען!.. וואָרען טאַקי — טאָמער ווערט אַ משוגענער שווינדזיכטיג און אַ שווינדזיכטיגער משוגע?

מאַנכע זענען נאָך נישט צופֿריעדען פֿון דער אָרדנונג. בעזונדערע הייזער דאַרפֿען זיין, געמויערטע צוימען אַרום די הייזער, גריבער מיט אָנגעלאָזט וואַסער אַרום די צוימען... מען וואָלט עס געמאַכט, ווען עס זאָלען געגוגען דערוויף די „נדרים ונדבות" וואָס מען נעמט ביי בעלי־בתים. און דאָ ווערען זיי וואָס אַמאָל ווענינגער די נדרים ונדבות, — שלעכטע צייטען.

און דעריבער טרעפֿט טאַקי, אַז אַ קראַנקער האַפּט זיך אַריבער אין אַ פֿרעמדע פּאַלאַטע. דערפֿון קומען פֿערשיעדענע מגפֿות, רחמנא ליצלן.

ערשט נישט לאַנג איז דאָס גאַנצע שפּיטאָל אויעקגעפֿאַלען אויף אַ הונגער מגפֿה; פֿון אַלע בעטען, פֿון אַלע נומערן האָט זיך געהערט איין געשריי: ברויט, ברויט.

די גרעסטע אָרדנונג איז דאָך ביי די משוגעים. מאַנכע האַלט מען אויף קעטן, אַנדערע נאָר אין בעזונדערע אָבגעשלאָסענע נומערן.

נאָר די „שטילע" האַלט מען צוזאַמען. מען האָט אויף זיי איין אויג, אַ שאַרף אויג, נאָר, מכלומרשט, פריי זענען זיי.

איך רעד פון די מענער, ביי די ווייבער בין איך נישט געוועזען.

און ווי קאָמיש די מענער זענען... אַז מען זאָל אונז — זאָגען זיי — לאָזען לעבען צוזאַמען מיט די פרויען, וואָלטען מיר זיך במשך פון אַ צוויי־דריי דורות אַזוי געמעהרט, אַז מיר וואָלטען מעהר געוועזען פאַר די מיושב'ע און מיר וואָלטען זיי איינגעזעצט אין שפיטע'ער. זיי מיינען עס גאַנץ ערנסט.

אַז מען לאָזט זיי אַמאָל אַרויס שפּאַציערען אין גאָרטען (אַ קליינע אַלעע פון צוויי שורות ביימער) געהען זיי אַ פּאָר מאָל אויף און אָב. דערנאָך זעצען זיי זיך אויס אַ שורה ביי דער וואַנד, וואָס טהיילט זיי אָב פון די ווייבער, און קלאַפּען מיט די שפּיץ־פינגער אין וואַנד אַריין.

„ליב פילאָזאָף", וואָס זאָגט, אַז צווישען מענער און פרויען איז דער אונטערשיעד נאָר אונ'ם נאָמען, רעדט דאָך אָן דעם עולם, מען זאָל קלאַפּען מיט די גאַנצע הענד און איינוואַרפען די מויער.

יוחנן מלמד אָבער ראָטה, מען זאָל נישט נאָכגעבען דעם יצר הרע, מען זאָל וואַרטען ביז ראש השנה.

— און ראש השנה וואָס וועט זיין?

ראש השנה וועט דער משוגענער עולם דאַווענען, יוחנן מלמד — שופר בלאָזען און עס קען זיך נאָך אַמאָל טרעפען דער נס פון יריחו... „מיט איין תנאי — זאָגט ער, — אויב מיין צרה איז דאָרט נישט דאָ!?"

צוויי נאָר האַלטען זיך ווייט פון דער מויער, איינער גאַזעמאַן (וועה ווייטער פאַר וואָס ער הייסט אַזוי) און יונה'לע קדוש.

דער גאָוועמאַן האָט קיין צייט נישט, ווי ער זאָגט צו „שאלת נשים". און יונה׳לע קדוש, אַז מען דערמאָהנט איין אשה, האַט ער די פאַלע און פערשטעלט זיך דאָס פנים.

איין אויסנאַהם פאַר אַלע און אפילו פאַר׳ן היילינגען יונה׳לע איז יענטע די קרעמערין, זי איז אַ מאַנספערשוין לכל־הדעות; עס איז אַ פנים באַלד אַ טעות געוועזען! אַ גראָב קול, אַ בע־וואַקסען פנים, כמעט אַ באָרד, אַ שאַרפער בליק און אַלע תנועות און הויות פון אַ מאַנספערשוין, זי האָט געטענט זיך אומעטום וויזען! זי האָט געפיהרט געשעפטען אין דער גאַנצער מענער־אָבטהיילונג, אַ גרויסען האַנדעל (פון וועלכען מיר וועלען נאָך רעדען), און קיינעם פאַלט נישט איין צו רעדען אַ וואָרט!

יונה׳לע רעדט מיט איהר פה אל פה און לאָזט קיין ברעם נישט אַראָב.

פאַר דאָס האָט זי ליב פילוסוף פיינט...

ליב פילוסוף, וואָס האַלט עולם ומלואה פון ווייבער, וואָס לאָזט אויף זיי קיין שטויב נישט פאַלען, קען אויף יענטעל קרע־מערין גלייכגילטיג נישט קוקען; אַז ער דערזעהט זי, שפייט ער אויס און געהט אַוועק.

עס איז שוין לאַנג בעמערקט געוואָרען, אַז נישט שטענדיג שטימען די געפיהלען מיט די איבערצייגונגען...

און איך לעב שוין דאָ אַ צייט צווישען עולם... אַז איך בלייב איינער אַליין, פאַל איך אַמאָל אַריין אין אַ ספק: אייגענטליך וואָס בין איך: אַ דאָקטאָר צי אַ קראַנקער?

מהייל מאָל הויב איך גאָר אָן מסופק צו זיין, צי דאָס גאַנצע „הקדש" מיט׳ן פלינעל פאַר משוגעים איז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה? צי די הויכע ווענד, וואָס איך זעה דורכ׳ן פענסטער, זענען נישט גלאַט אַ כשוף, איין אויסגעטראַכטע זאַך? מען האָט אפשר דעם אינדיק נאָר אַרומגעקריידט?

און, ווייסט איהר, אַז דער גאַנצער ספק הויבט מיר נישט אָן צו שטערען... איך עס, טרינק, אַרבייט, רוה,

שלאָף און טהו אַלץ, גלייך איך וואָלט אין אַלעם זיכער געווען...

טהייל מאָל דאָך שרעקט עס מיך. איך טראַכט: וואָס, אַ מאַשין בין איך? מען האָט מיך אָנגעדרעהט?

און אפשר, טראַכט איך גאָר, וואַלגערט זיך אין מיר אַרום אַ משוגענער אַלטער־זיידע און טהוט מיט מיינע הענד און פיס, גלייך עס וואָלטען זיינע געווען, גלייך נישט איך, נאָר ער וואָלט געלעבט, גלייך עס איז זיין צייט?

אויף דעם אַלעם האָב איך איין תירוץ: למאי נפקא מיניה?

און באמת, וואָס איז דער חלוק?

ליב פילוסוף זאָגט, אַז עס איז נישט פערהאַן גאָר קיין אמת און קיין שקר. אוהא ראיה, זאָגט ער, עס איז אַזאַ בוים גאָר אין גן עדן נישט געווען; נישט אדם, נישט חוה האָבען קיין מאָל אַזאַ עפעל נישט פערזוכט. טוב ורע יאָ! און אויב זאָגט ער, עס איז נישט פערהאַן קיין אמת און קיין שקר, זענען קיין משוגעים אויך נישט פערהאַן! איי וואָס, זאָגט ער, גאָר נישט!

אַזוי ווי, זאָגט ער, די גופים בעשטעהען פון אַטאָמען, און די טבע פון גוף ווענדט זיך אין דעם, פון וויפיעל אַטאָמען ער איז צוזאַמענגעשטעלט, אויף וועלכען סדר די אַטאָמען ליעגען... אַזוי זענען פערהאַנען אַטאָמען פון געדאַנקען און געפיהלען... און די טבע פון יעדען געדאַנק און פון יעדען געפיהל הענגט אָב נאָר דערפון, פון וויפיעל אַטאָמען זיי זענען צוזאַמענגעשטעלט — ווי אויך אין וואָס פאַר איין אָרדנונג זיי ליעגען איינער ביים צווייטען... נישט מעהר!

עס איז פערהאַן פערשיעדענע מעטאַלען, פערשיעדענע געדאַנקען און אַלערליי געפיהלען; זיי קענען ווי די מעטאַלען זיין ניצליך, אָדער שעדליך, אָבער נישט אמת און נישט פאַלש... פונקט ווי די מעטאַלען! ציי וועט גאָלד זאָגען אויף זילבער, אַז

עס איז אַ טעות? זילבער אויף קופּער צי אײַזן: משוגע זײַט איר, אָדער לינגער?

דאָס קען נאָר אַ מענטש און נאָר — פּאַר קנאה!...

מיר ווײַטער קומט טהייל מאָל פֿאָר, אַז די אַלע, וואָס מען האַלט זיי פֿאַר משוגעים, מעהר אָדער ווייניגער געפֿעהר־ליכע משוגעים, זענען נאָר נייגיעריגע מענשען, וואָס האָבען זיך ליעב אַמאָל אַראָבצוהאַפּען פֿון טראַקט, פֿון שאָסע און זוכען אין אַ זייט נייע וועגען... בעסער צי ערגער אָבער זעהן מעג מען דאָך, פּרובען לוינט...

מאַנכע זענען נאָר פֿרייע פֿויגעל, איבער די לופֿטען פֿלי־העז זיי...

גאַנץ אָפּט האָב איך הנאה, וואָס איך לעב צווישען די דרייסטע וועג־זוכער... בײַ זיי איז ווייניגסטענס נישט אַזוי לאַנגווײַליג...

אַ שמועס מיט גאַזעמאַן.

פאַר מיר היטען זיי זיך נישט. דער בעהאַלטענסטער פון אַלע — גאַזעמאַן האָט אויך צו מיר צוטרויען.

עס פרעהט מיך.

נעכטען צום ביישפיעל, קומט ער צו און אָהן אַ שום הקדמה, דערצעהלט ער מיר פון גרויסען וכּוח, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט אין בית המדרש, מיט די גאָר גרויסע, וועלט־בעריהמטע בטלנים: ראובן, שמעון, לוי און יהודה.

— וועלט בלייבט וועלט! — זאָגט ראובן — זי שטעהט אויף אייזערנע זיילען און קופּערנע פונדאַמענטען.

— לאו הכי! — זאָגט שמעון — זי שאָקעלט און וואַקעלט זיך ווי אַ שכּור... אויפ'ן רוקען פון אַ משוגענעם פיש שטעהט זי, דער פיש וואַרפט זיך און זי צאַפּעלט! פון טהייל בערג שפּריצט עס אַפילו מיט פייער, אַוודאי!

לוי האַלט זיך אין פסוק: תולה ארץ על בלימה, די וועלט שטעהט אויף גאָר נישט! אויף גאָר נישט, אַקצענטירט ער מיט אַ נגינה.

און יהודה וואָס וויל ווערען רב און גרייט זיך צו צום עקזאַמען, הייסט מיליאָנען־מיליאַסען קליינע, פּיצעלעך אַטאָמען לויפען אַרויף און אַראָב און שלאָגען מיט כּח אויף יעדען פינטעלע פון דער ערד און האַלטען זי אַזוי ערגעץ אין „סאַמע ראָדנע" מיט; זי זאָל נישט חלילה אַרויס פון ראָד אַרום דער זון!

און איהר, גאַזעמאַן, וואָס האָט געזאָגט?

— איך? פשוט האָב איך זיי געזאָגט: וואָס געהען אײַך אָן פינדאַמענטען, ווילען צי אַטאָמען, אַז די גאַנצע זאַך שטעקט אין גאַזען, וואָס די ערד האָט אינווענינ אין זיך...

איהר זיצט און קלערט, זאָג איך, און זיי קענען דערווייל אַרויספּלאַצען און חרוב ונחרב מאַכען די גאַנצע וועלט מיט אַלע איהרע בטלנים!

— און וואָס האָבען זיי געזאָגט?

— זיי האָבען מיר אַ נאָמען געגעבען: גאַזעמאַן

ער שפּייט אוים מיט פעראַכטונג, מאַכט עטליכע שריט אַהין און צוריק, און שטעלט זיך צוריק אָב.

— פערשטעהט זיך, מיך אַרט עס נישט... יונגלעך האָבען עס אויפגעחאַפּט, רעדט, שרייט, מיין דאגה; נאָר דער שווער מיינער! פאַר׳ן שווער האָב איך שטאַרק מורא געהאַט!

— אַ גבר אַלים?

— איין עיקש... שפּאַרט זיך אַיין, איך זאָל גט׳ען דאָס ווייב. באשר בכן — משוגע בין איך.

— און איהר האָט נישט געוואָלט?

— איך האָב דען געקענט? ממה נפשך, בין איך געזונד, פאַר וואָס זאָל איך זי גט׳ען, בין איך משוגע, ווי קען איך געבען גט?

— און זי וואָס האָט געזאָגט?

— מיין חוה׳לע? וואָס האָט זי געזאָלט זאָגען? וואָס האָט זי געקענט זאָגען? איך בין זיכער, אַז עס איז איהר גאָר אויף די געדאַנקען נישט געקומען. וואָס הייסט? מיר זענען דען קיין זווג נישט, חס ושלום? אַז דער מלאך האָט אויף אונז אויסגערופען: „בת פלוני לפלוני״, ווי מיינט איהר, איז נישט געווען קיין שמחה אין אַלע עולמות? מלאכים, זאָג איך אײַך, האָבען פאַר שמחה געוויינט. איך האָב עס איהר דערצעהלט... אַלץ דערצעהלט...

— און וועגען די גאַזען אויך?

— וועגען די גאַזען? ניין! נאָך וואָס? זי האָט עס פון מיין פנים געלעזען. חכמת הפרצוף האָט זי געקענט ווי אַ וואַסער! איך וויל איהר אַמאָל עפּיס זאָגען, שמייכעלט זי און זאָגט עס מיר! פון מיין פנים האָט זי געלעזען, ווי פון צאינה וראינה אַרויס...

— און אפשר, — איז ער זיך מישב, — נישט פון פנים... איהר פערשטעהט, מיין האַרץ און איהר האַרץ... ניין, דאָס וועט איהר נישט פערשטעהן...

— און זי האָט אויך געגלויבט אין די גאַזען?

— אַ שאלה דאָס איז! דורך די גאַזען האָט זי דעם אַפּעטיט פערלוירען, נעכט נישט געשלאָפען, פון פנים אַראָבגעפאַלען... און די אויגען, אַ וואונדערליכע זאַך, האָבען איהר געוואַקסען און געוואַקסען. מיט יעדען טאָג זענען זיי גרעסער געוואָרען; דאָס פנים קלענער, די אויגען גרעסער!

ער פערטראַכט זיך.

— און פון וואַנען — פרעג איך — זייט איהר געקומען אויף די גאַזען?

— דורך אַ חלום...

— אַ חלום, זאָגט מען, איז אַ נאַר.

— חוה'לע פלעגט אויך אַמאָל אַזוי זאָגען! איך האָב אָבער דעם חלום געזעהן דריי מאָל און דערנאָך האָט זיך פאַסירט אַזאַ מעשה...

באמת — אַ וואונדערליכע מעשה.

איינמאָל איז ער זיך אַרויסגעגאַנגען שפּאַציערען צווישען מנחה ומעריב. גאַסען־יונגען האָבען איהם דערזעהן און נאָכגע־לאָפען. זיי ווילען, ער זאָל זיי דערצעהלען די חלומות...

— איך האָב, — זאָגט ער, — אפילו חשק צו דער־צעהלען.... אדרבא, זאָלען זיי וויסען; האָב איך דאָך אָבער מורא פאַר'ן שווער... ער וועט געוואָהר ווערען, פערמסר'ן מיך

פאַר חוה'לען... און וואָס וועט זיין? זי וועט וויינען! זי וועט זיך די אויגען אויסוויינען!

ענטלויפט ער, יאָגט מען איהם נאָך, חאַפּט איהם איינער אָן פאַר אַ פאָלע.

— איך זעה, עס איז שלעכט, ער וועט אָברייסען די פאָלע... דערמאָהן איך מיך אין יוסף הצדיק, לאָז איהם איבער די קאַפּאָטע און ענטלויף ווייטער.

ער לויפט און לויפט, ביז ער פערלויפט ערגיץ אונטער דער שטאָדט, שלאָגט זיך אָן אין אַ בערגעל, פאַלט און בלייבט ליעגען.

— ליעגענדיג אַזוי, וואָס מיינט איהר, דערזעה איך? קברים דערזעה איך... אַ הייליג אָרט געוועזען! צי בין איך, נישט וויסענדיג, פאַר שרעק אַריבערגעשפּרונגען די צוים פון בית־עלמין, צי עס איז קיין צוים גאָר נישט געוועזען, ווייס איך נישט ביז היינט...

נאָר אַ מאָדנער עולם אמת. די מצבות שטעהען נישט איין אַ רגע, זיי שאָקלען זיך... פּלוצים הויבען אָן פון אונטער זיי אַרויסצוקריכען מתים...

— איהר האָט אייך דערשראָקען?

— חס ושלום! מתים זענען קיין גאַסען־יונגען נישט. איך רעד מיט זיי:

„וואָס האָט איהר אייך, — פרעג איך — אין אַ פּראָסטען מיטוואָך פאַר חצות דאָ פערזאַמעלט?"

„איין אומגליק, זאָגען זיי, האָט זיי פּאַסירט. אונטער די מצבות האָבען זיך אָנגעזאַמעלט גאַזען"... „דערשטיקט צו ווערען" זאָגען זיי.

דערווייל שלאָגט דער זייגער 12.

די מתים לאָזען זיך אין שטאָדט אַריין דאַווענען און איך ציה מיך אויס אויף דער ערד, לעג צו איין אויער, איך וויל הערען, וואָס דאָרט טהוט זיך.

— און איהר האָט געהערט?

— אַודאי! ווי אַ שטורם אונטער דער ערד! אַהין און צוריק, אַהין און צוריק, ווי אַ קעסעל־פויק ... טראַ—טראַ— טראַ—טאָ—דאָ—באָק! טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק! אין מיטען, דערהער איך, אַ שמועס צווישען צוויי קולות אונטער דער ערד.

— פלאַצען? פרעגט איין קול.

— צו פריה! ענטפערט דאָס צווייטע.

— ווען דען?

— ס'ועט זיין אַ סיגנאַל...

— ווען וועט זיין דער סיגנאַל?

— אַז די פרוכטען וועלען רייף זיין אויף די בוימער... ער שווייגט.

— דאָס איז עס אין גאַנצען? מעהר האָט איהר נישט געהערט.

— שפּעטער האָב איך געהערט נאָך אַ שמועס. דאָס הייסט דעם סוף פון יענעם שמועס. אַזוי האָט מען גערעדט:

— ווער וועט, פרעגט אַ קול — געבען דעם סיגנאַל,

— חנינא, ענטפערט מען, וועט געבען דעם סיגנאַל.

מילא, לויף איך געשווינד אין שטאָדט אַריין צו חוה'לען און פרעג זי אויף חנינא'ן זאָגט זי, אַז חנינא'ס איז דאָ אַ סך: חנינא דער וואָבערניק, חנינא פרוש, וואָס איז ערגיץ אַוועק און איבערגעלאָזט אַ ווייב מיט קינדער, ימח שמו... חנינא דער שמש פון „סומך נופלים". חנינא פועל בטל.... און נעה וויים!

— און אַהער — פרעג איך, — ווער האָט אייך געבראַכט?

— בין אַליין געקומען, — ענטפערט ער כמעט מיט אַ שטאָלץ — אַליין געקומען, פון שווער ענטלאָפען..

— און חוה'לען גאָר אוועקגעוואָרפען?

— אודאי! — מאכט ער הוזק — ווי דען! נאר איינער, זי קומט צו מיר.

— ווען?

— יעדען אָבענד..

— יעדען אָבענד?

— ... קומט זי צו רייטען אויף דער לבנה..

— און פאר'ן מולד! פרעג איך.

ער גיט אויף מיר א קוק מיט כעס און בזיון צוזאמען.

— אזוי, — זייער ער פון צווישען די ציין, — אזוי... א חוקר ודורש... א נאז־קוקער, אהא!

ער איז פון מיר אוועקגעגאנגען מיט שלעכטע געדאנקען. איך מוז איהם בערוהיגען.

דער קדוש.

וואס אַ וועלט איז! חוה'לע, דעם גאַזעמאַנס ווייב, קומט צו רייטען אויף דער לבנה, און שפּרינצע, יונה דעם היילינגנס ווייב — אויף אַ בעזעם!

חוה קומט איהר אונגליקליכען מאַן טרייסטען, אונטער-האַלטען, יענע ברענגט בראָנפען מיט קיכלעך און קליין געלד פאַר די וועכטער, זיי זאָלען דעם קדוש נאָך פעסטער האַלטען; נישט אַרויסלאָזען אויף דער ליכטיגער שיין!

חוה איז איין איינפאַכע כשר'ע יודענע, טהוט ווי דער מאַן וויל; שפּרינצע — דער היילינגער יונה דערצעהלט, אַז, שטעהענדיג מיט איהר אונטער דער חופּה, האָט ער באַלד דער-פיהלט אַ ריח פון פּעך... ער האָט געוואָלט שרייען, האָט אָבער דער רב דערווייל אָנגעהויבען די ברכה און דער פאָטער האָט איהם שטילערהייט דערלאַנגט אין פּלייצע.

שפּעטער, אַז ער האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז זי איז אַ מכשפה, אַ לילית, האָט מען איהם נישט געגלויבט, געהייסען וואהנען... און, אַז ער האָט שיער נישט בעקומען דאָס חולה-נופל פאַר שרעק, האָט מען איהם געבונדען און אַהער געשיקט...

און זי איז אַ מכשפה! ווען נישט איהר כשוף, וואָלט ער שוין לאַנג געוואָרען אַ רואה ואינו נראה און וואָלט נעלם געוואָרען.

די דאָקטוירים, ימח שמם, לאָזען אויך נישט, זיי נייטען

איהם צו עסען טרפות, צו טרינקען נסך... און ער קען גאָר־ נישט טהון!

אָבער גאָר־נישט!

אין הימעל דאָרט האָט ער, דער קדוש, אַ גרויסע דעה, אַ סך צו זאָגען; דאָ אין שפּיטאָל — גאָר נישט! וואָלט ער געווען נישט קיין קדוש נאָר אַ צדיק, אַ בעל מופת, וואָלט ער געקענט אָבשפּרעכען, צוזאָגען; וואָלט ער געהאַט ביי זיך חאָטש איינס פון די מיליאָנען שליסעלעך, וואָס עפענען ביי מענשען הערצער און קעשענעס, — באַ! וואָלט ער געווען פריי, געלעבט אַ וועלט! אָדער ער וואָלט אַליין פערלענגט אַ געשעפט, אָדער עס וואָלט זיך געפונען איין אימפּרעסאַריאָ אויף די גוטע זאַכען... ער אָבער, איין אמת'ער דאָן קישאָט, האָט זיך אונטערגענומען בייצושטעהן גאָט מיט דער מלחמה מיט'ן שטן... ווער וויל זיך עס אַריינמישען אין אַזאַ זאַך? וואָס האָט מען דערפון? האָט מען איהם טאַקי אַהער געשיקט. וויל מען זיין פּרצוף נישט זעהן.

ער איז דאָך ביי זיך נישט אָבגעפאַלען... אַז איך העלף איהם, מוז ער מיר אויך העלפען... נישט אַצונד, איז שפּעטער... אין צווייטען, אין דריטען גלגול!

דערווייל, — וואָס זאָל ער טהון?

אַ שם האָט ער, נאָר די ליפּען האָט מען איהם מטמא געווען. ער קען דעם שם מיט אומריינע ליפּען נישט אַרויסזאָגען!

די געזונדטע האַלטען, פערשטעהט זיך, דעם קדוש פאַר משוגע, אַלע זענען פון שפּרינצה'ס צד... און די משוגעים?

פערשיעדען!

פיעל גלויבען אין איהם.

אַחשורוש זאָגט, אַז איהם טהוט זעהר הנאה, וואָס דער קדוש איז געקומען אין זיין מדינה אַריין. ער האָפט, אַז ער וועט האָבען אַ שטאַרקע פּעולה אויפ'ן יונגען דור, אויף די מדות...

יוחנן מלמד, געהט זיך אין זיין דרך. ער זאָגט: מען מוז גלויבען! אַ מענש, זאָגט ער, קען זיך אַליין נישט מאַכען פאַר אַ רשע, אָבער פאַר אַ צדיק — מהיכא תיתי! אַז ער וויל, איז ער!

גאַזעמאַן ציהט מיט'ן אַקסעל:

— די גאַזען, זאָגט ער, וועלען אַ סך פרעגען, ווער עס איז אַ צדיק און ווער עס איז אַ רשע!

יענטעל די קרעמערין, רעכענט נאָך ראש השנה צו עפע־נען זיך אַ קלייטעל מיט בוימעהל צום אָבשפּרעכען.

זי קלאַפּט יונה'ן אין דער פּלייצע און זאָגט: אַז דו וועסט מיך נאָר פאָלגען, וועט געהן אַ געשעפט; אחשורוש וועט אויך הנאה האָבען...

דער קדוש דרעהט זיך אָב, וויל נישט וויסען פון קיין געשעפטען, נאָר דער רעשט עולם אַז ער הערט: קדוש, שפּרינגט ער באַלד אונטער, זאָגט ד ר י י מאָל קדוש...

עס קאָסט איהם אַ סך!

איין לייב פילוסוף איז דעם קדוש אַ שונא אויפ'ן לעבען. מיר דאַכט זיך פאַר קנאה. ער רייצט זיך מיט'ן שטענדיג.

ער געהט צו, נעמט איהם אָן ביי דער גאָטבע, הויבט איהם דעם קאָפּ אין דער הויך און פרעגט:

— עסט באמת טרפות, קדוש?

— אודאי!

— נאָך וואָס טהוסט דו עס?

— איך מוז דאָך, איך וועל דאָך שטאַרבען פאַר הונגער!

— און אַז מען שטאַרבט פאַר הונגער וואָס איז? געהט מען דאָך ערשט אין גן עדן אַריין!

דער קדוש ענטפערט געלאַסען:

— איך קען נישט שטאַרבען פאַר הונגער, — איך מוז, — זאָגט ער גאַנץ ערנסט — פערברענט ווערען... מי באש

— פאַר וואָס גראָד באש —

— דער גוף זאָל פערברענט ווערען! און פייער גערייניגט ווערען... די גזרה איז אַזוי!

איין אַנדער מאָל פרעגט איהם ליב פילוסוף:

— און ווען וועסט דו שוין פערברענט ווערען, קדוש?

דער ענטפערט געלאַסען:

— ווען עס וועט קומען די צייט.

פון דעמאָלט אָן, פלעגט ער איהם וואָס אַמאָל פרעגען:

— נאָך נישט? אַלץ נאָך נישט צייט?

איינמאָל האָט איהם דער קדוש געענטפערט:

— איך האָב נישט קיין צינדהעלצלעך!

דערזיף רופט זיך אָן יענטעל, אַז זי האָט סחורה מכל המינים, אַז זי איז גרייט אַלץ אַוועקצוגעבען דעם הייליגען יונה, און אַלץ בחנם, על כל פנים, בחצי חנם, נאָר קיין צינדהעלצלעך האָט זי נישט... מען לאָזט נישט אַריין!

— זעהסט! טריאומפירט דער קדוש.

— ביזט פאָרט אַ ליגנער, שרייט ניפטיג ליב פילוסוף

די שׂרפה און נאָך דער שׂרפה.

דער קדוש איז דאָך קיין ליגנער נישט געוועזען; ער האָט זיינם געטהון.

געשעהן איז עס אין אַ מולד־נאַכט: איך געדענק עס ווי היינט:

די קראַנקע זענען איינגעשלאָפען, דער קדוש האָט זיך שטיל אַראָבגעחאַפּט פון בעט, שטיל געעפענט דאָס פענסטער; ער איז אַרויסגעשפּרונגען און איז אַריין אין אָפענעם פעדער־הויז. דאָרט האָט ער ביי אַ פערשלאָפענעם וועכטער אַרויסגענומען (ליב פילוסוף זאָגט: אַרויסגעגנב'עט) פון קעשענע אַ פעקיל זאַפּאַלקעס —

די רעשט איז לייכט צו פערשטעהן.

דאָס דול־הויז איז אַלט, זעהר אַלט...

יוחנן מלמד זאָגט, אַז עס איז נאָך פון המן'ס צייטען... ליב פילוסוף — פון קודם מתן תורה... דער קדוש האָט גע־גלויבט — מששת ימי בראשית... בעשאַפען געוואָרען איז עס ערב שבת בין השמשות, מיט די שדים און מזיקים, וואָס וואַבען אַרום „צוזאַמען"... סיי ווי סיי אַלט איז עס, אַלט און טרוקען; ממש אויסגעדאַרט..

און דאָס האָלץ, אַז עס האָט נאָר אַ פונק דערשמעקט, האָט עס אויפגעפלאַקערט מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה!

איך האָב געזעהן ווי באַלקען האָבען זיך אַליין אויסגע-דרעהט און מיט אַ ציטער פון איין אמת'ן בעל תאוה, זיך גע-נעהנט צום פייער... אַ וויל, האָב איך געזעהן, האָט זיך אויסגעקרימט ווי אַ האַלבע רייף און אַריינגעלעגט דעם קאָפּ אין דער בראַנד!

עס וויל ברענען, עס דאַרף, אַ פנים, ברענען!

און דאָך, — ווי שרעקליך איז אַ שרפה! און נישט דאָס פייער איז אַזוי שרעקליך, דאָס פייער איז שעהן און גרויס, דרך־ארץ האָב איך פאַר פייער, וואָס רייניגט אַלץ... נאָר דאָס געשריי, דאָס געפילדער איז נישט צום אויסהאַלטען!

דאָס געיאָמער פון קראַנקע, דאָס קנאַקען פון באַלקען, פון ווענד, דאָס רעדערן, סיקען און פייפען, די געשרייען פון דער פאָזשאַרנע-קאָמאַנדע, די אַפּוטרופסים מיט הויך אויסגעשרי-גענע עצות — פוי!

אַזאַ קאָנצערט, הערט זיך נאָר אין גיהנם...

דאָס פייער ווערט אויך בייז! גאַנצע בונטען פלאַמען יאָגט עס אויף די לייט. עס וואַרפט אויף זיי מיט באַלקען! מיט טהירען און פענסטער; אַ מלחמה! אַ שרעקליכע מלחמה!

און ער?

ער, דער קדוש, שטעהט זיך אויפ'ן שפיץ דאַך, אין מיטען פייער, אַרומגענומען ביז'ן גאַרטעל מיט רויטע און בלאָהליכע שלאַנגען...

און ער שטעהט, און רופט, און זיין קול שניידט זיך דורך דעם גאַנצען גיהנם'דיגען גערודער און שלאָגט זיך צו צו יעדענס האַרץ..

— „שמע ישראל!" רופט ער!

אויסער דעם קדוש האָט דאָס פייער קיינעם נישט גע-שאַדט.

דאָס דול-הויז איז געוועזען אַסעקורירט; דול-הייזער אַסעקורירען זיך איינער ביים צווייטען, דאָקטאָרען קריגען

גייע אינסטרומענטען צו אָפּעראַציעס... די פּאַזשאַרנע־קאָמאַנדאָ — געלד אפּוטרופסים — כבוד, וועניג איינגעשטעלט דאָס לעבען האָבען זיי זיך, און די משוגעים האָט מען דערווייל אַריינגענומען אין איין סאַלע...

פּערשטעהט זיך, אַז וואָס מעהר משוגעים עס פערזאַמעלט זיך אויף איין אָרט, שטאַרקער פיהלען זיי זיך; און וואָס מעהר די משוגעים פיהלען זיך שטאַרקער, פיהלען זיך שוואַכער די וועכטער.

דער לאַרם געהט טאַקי ביז'ן הימעל אַריין.

יענטעל איז דאָ אויך איין איינגעהערין, פיהרט דאָס גדעל.

— דאָס געשעפט, — זאָגט זי — פערגרעסערט זיך; דער ריוח ווערט דאָך קלענער; קוים פּרנסה. זי האָט, נעביך, צו דערנעהרען א קראַנקען מאַן מיט א גאַנץ געזינדל.

און דאָס געזינדל, ווי זי זאָגט, בעשטעהט, פון צוויי טעכטער אַלמנות מיט קינדערלעך, צוויי טעכטער מיט מענער און אויך מיט קינדערלעך, א חוץ קינדער פון ערשטען מאַן...

זי האַנדעלט: מיט קרושקעלעך פון ברויט, פּיצלעך טיטון פון אָבגעברענטע פּאַפּיראָסען, שטיקלעך לײנוואַנד און טוך, רעשטלעך פון ליכט. טהייל מאָל איז א שטיקעל שנייץ אויך א סחורה.

אַלס געלד געהען שטיקלעך גלאָז, קאָליערט גלאָז איז גאָר גאָלד אין דער מעלה... קאָליערט פּאַפּיער, איז באַנקאָ־צעטעל, זויים — קוויטלעך און וועקסלען.

און זי שרייט:

— רוצחים! דאָס איז מיין גאַנץ עשרות די סחורה! וואָס גנב'עט איהר? וואָס רייסט איהר? וואָס ציהט איהר מיר די קליי פון די ביינער?

די קונים שווייגען אויך נישט.

זיי שרייען, אַז זי בערייסט, גיט פאַלשע וואָג און מאָס.

אחשורוש, דער מלך פון הודו — דער אויוען רעכטס — ביז כוש — די טהיר אין קיך אַריין לינקס, — געהט אַרום

מיט אַ גדלות, פֿערשרייבט מיט אַ נאַסען פֿינגער, אויף אַ שויב צי אויף אַ וואַנד, דעם חשבון פֿון „מסים וארנוניות", וואָס איהם קומט שוין פֿון מסחר...

— איך בין דיך מתרה, יענטעל! דו פֿאַלסט אריין אין טיורמע!

— זרח, — רופֿט ער צו אַ קונה. — דיר וועל איך אויך נישט שענקען! איך זעה — ווילסט מאַכען פּליטה: פֿון אַמעריקאַ וועל איך דיך ביי די האָר הייסען אַהער שלעפּען! איך האָב דאָרטען אויך מיינע לייט! נישט קשה!

איין אַנדערן רופֿט ער צו:

— קויף אין פֿערקויף אַנדערטהאַלב-מיליאָן פּוד, קריעגסט דו אַ „פּאַציאַמנע"!

טהייל מאָל רוקט ער זיך צו צו גאַזעטמאַן, וואָס זיצט פֿערטראַכט אין אַ ווינקעלע, אָדער צו ליב פֿילוסוף מיט יוחנן מלמד, וואָס זיצען אין אַ זייט פֿערזונקען אין אַ וכוח וועגען תכלית פֿון דער וועלט, פֿון מענש און אַלערליי אַנדערע זאַכען...

ער שטעלט זיך אָב, לעגט אַ פֿינגער אויף דער נאָז און זאָגט:

— שווייגט בעסער...

אַ'נישט, לעגט ער זיי נאָר פֿאַר אַ האַנדעלס-פֿערטראַג... און אַזוי רודערט זיך ביז דער האָהן קרייעט.

פֿאַר וואָס גראָד ביז דער האָהן קרייעט? פֿאַר וואָס שפּיעלט דער האָהן מיט'ן קרייען אַזאַ גרויסע ראָלע אין שפּיטאָל?

— זאָרי, שפּיעלט ער, — זאָגט אַחשורוש, און „זאָרי" פֿערשטעהט מען איז אַ גרויסע זאַך.

— סימנא בעלמא — זאָגט דער מלמד. — מען האָט געדאַרפֿט אַ צייכען, וואָס עס איז פֿאַר אַ צייכען, האָט מען זיך אָנגעחאַפּט אין האָהן...

ליב פילוסוף זאָגט, אַז עס מוז דאָך עפּיס שטעקען דערינען. דען, פאַר וואָס דוקא אַ האָהן, נישט אַ הוהן?

— אַ הוהן קרייעט נישט, קען נישט קרייען, — פאַלט איהם יענטעל מיט כּעס, אין די רייד אַריין, — צו מיינע שונאים'ס קעפּ — —

— בייטעל נישט, — ענטפערט ליב קאַלט ווי אייז.. היהנער בטבע זענען גלייך צו העהנער... זיי וואָלטען געקאָנט קרייען, נאָר מען האָט זיי אָבגעוואָהנט... אַז אַ הוהן קרייעט קוילעט מען זי...

— ווייטער די איינענע קשיא, פאַר וואָס? — מאַכט יוחנן.

— איך וועל קלערען דעריבער, זאָגט ליב. און, — ניט ער צו שמאָלץ — עס איז צייט... איך איל מיך נישט! נישט דאָס וויסען איז דער עיקר, נאָר דאָס קלערען!

איך וויל אויך קלערען נאָר מיין קאָפּוועהטאָג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. זייט די משוגעים זענען צוזאַמען, איז סכנת נפשות... די טויזענדער נייע וועגען, וואָס זיי זוכען אין אַלע זייטען, קרייציגען זיך און פערקניפּען; שווינדעלט פאַר די אויגען אַ בעשטענדיגער, בליצענדיגער קאַלעידאָסקאָפּ מיט פערפלאָנטעטע ברענענדיגע ליניען ... דער מוח וויל טהייל מאָל פּלאַצען. איך קלער שוין אַפילו נישט, ווער איך בין, אַ רופא צי אַ חולה, וויל, איך בין זיכער, אַז אויב איך בין נאָך נישט משוגע, וועל איך עס היינט מאָרגען ווערען.

דער משולח.

ער געהט, און דער ווינד צוויאָגט די פּאָלעס און די ווייסע באָרד.

אַלע מאָל חאַפּט ער זיך אָן מיט דער רעכטער האַנד אין דער לינקער זייט! עס גיט איהם אַלע מאָל דאָרט אַ שטאָך. ער וויל זיך דאָך נישט מודה זיין; ער וויל זיך דוקא איינרעדען, אַז ער טאַפּט נאָר ביי דער בוזעם־טאַש.

— איך זאָל נאָר דעם קאָנטראַקט מיט דעם געלד נישט פערלירען! אָט פאַר דעם מכּלומר'שט ציטערט ער.

— און אַפילו עס שטעכט, איז אויך אַ נאַרישקייט! איך האָב נאָך, געלויבט איז גאָט, גענוג כח אויף אַזאַ שליחות. אַנדערע אין מיינע יאָהרען וועלען שוין קיין וויאָרסט נישט אָבגעהן, נאָר איך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, דאַרף נאָך נישט צו קיין מענשען און פערדיען מיר אַליין מיין ברויט... געלויבט איז גאָט, מען געטרויעט מיר געלד!

— ווען איך האָב מיין אייגענס — טראַכט ער ווייטער — וואָס מען געטרויעט מיר, וואָלט איך אין שליחות צו זיעבעציג יאָהר נישט געגאַנגען; וויל אָבער דער רבונו של עולם אַזוי, איז אַזוי גוט!

עס הויבט אָן צו פאַלען גראָבע פלאַקעס שניי; ער ווישט זיך אַלע מאָל דאָס פּנים.

— איך האָב נאָך — טראַכט ער — אין גאַנצען אַ האַלבע מייל, אַ ווּאַ! אויך מיר אַ גאַנג! אַ סך נעהנטער ווי ווייטער! ער דרעהט זיך איבער — מען זעהט שוין אפילו נישט דעם שטעדטישען

זייגער, נישט דעם קלויסטער, נישט די קאַזאַרמע. „נו, שמריה, פאָהר!"

און שמריה פאָהרט אין דעם נאַסען שניי; די אַלטע פיס קאָפּען זיך אַריין און אַרויס. — „געלויבט איז גאָט, עס איז קיין גרויסער ווינד נישט!"

גרויס, האָט אַ פּנים, ביי איהם געהייסען אַ שטורם־ווינד; דער ווינד איז געוועזען געגוג שטאַרק און געיאָגט גלייך אין פּנים אַריין, אַז עס האָט איהם אַלע מאָל אָטהעם פערפעהלט; ער האָט איהם אַרויסגעגאַרט אַלע טרעהרען פון די אַלטע אויגען, וואָס האָבען איהם געשטאָכען ווי שפּילקעס. נאָר אויף די אויגען ליידט ער תמיד.

פאַר'ן ערשטען געלד, פאַלם איהם איין, קויפט ער זיך וועגס־ברילען. — אַזוינע גרויסע, קיילעכדיגע; זיי זאָלען די גאַנצע אויגען פערשטעלען.

גאָט זאָל וועלען — טראַכט ער — וואָלט איך צו דעם אויך געקומען! עס זאָל נאָר זיין אַלע טאָג אַ שליחות, און וויים, גאָר וויים! געהן, ב"ה, קען איך, וואָלט איך מיר שוין אָבגעשפּאָרט אויף אַ פּאָר ברילען...

ער דאַרף אפילו אַ שטיקעל פעלצעל אויך. עס וואָלט איהם לייכטער געווען אויף דער ברוסט... ער רעכענט איבער, אַז דערווייל האָט ער נאָך אַ וואַרעמע קאַפּאָטע!

— זי זאָל זיך נאָר נישט רייסען, וואָלט זי גאָר וואהל געווען. ער שמייכעלט מיט פערגעניגען. דאָס, — טראַכט ער — איז נישט קיין היינטיגע קאַפּאָטע, קיין קיי און שפּיי, קיין שפּינוועבס! נאָר פערצייטישער לאַסטיג; דאָס, וועט מיך איבער־לעבען! און אָהן אַ שפּאַלט, דאָס איז אויך אַ מעלה; זי צופליהט זיך נישט אַזוי ווי אַ היינטיגע סחורה, און פון פאָרענט פערלענט זי זיך אויף אַיין אייל!...

— אַ פעלצעל — טראַכט ער ווייטער — איז אייגענטליך בעסער. אַ פעלצעל איז וואַרעם, גוט וואַרעם. נאָר אַלץ פריהער ברילען, אַ פעלצעל איז נאָר גוט ווינטער און ברילען דאַרף מען תמיד, דען עפער, אַז עס מאַכט זיך אַ ווינד און יאָגט דעם

שטויב גלייך אין די אויגן אַריין, איז ערגער ווי ווינטער! און עס בלייבט, אַז פריהער זענען ברילען, דערנאָך ערשט אַ פּעלצעל! דער אויבערשטער זאָל נאָר העלפען, ער זאָל אָבנעמען דעם ווייץ... אַ פּיער גילדען וועט ער אַוודאי חאַפּען...

און ער שלאַפּעט ווייטער, און דער נאַסער שניי פּאַטשט איהם אין פּנים אַריין, דער ווינד ווערדט אַלע מאָל שטאַרקער און די זייט שטעכט אַלע מאָל מעהר.

— דער ווינד זאָל זיך נאָר ווערען איבערדרעהען! נאָר מן הסתם — טראַכט ער — איז אַזוי גלייכער, צוריקצווועגס וועל איך מעהר מיעד זיין, וועל איך איהם דעמאָלט האָבען פון הינטען! אָ דעמאָלט וועט עס גאָר אַנדערש געהן! אַלץ פערזאָרגט גרינג אויפ'ן האַרץ!

ער האָט זיך געמוטט אָבשטעלען אַ רגע און דעם אָטהעם חאַפּען. דאָס שרעקט איהם אַ ביסעל איבער:

— וואָס איז אַזוינס מיט מיר געשעהן? ווענינ פרעסט און ווינטען האָב איך אויסגעהאַלטען אַלס קאַנטאָניסט? פרעגט ער זיך טרויעריג און האַלב דערשראָקען.

און ער דערמאַהנט זיך זיין סלוזשבע אַלס ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט. פינף און צוואַנציג יאָהר ריינע סלוזשבע אונטער דער ביקס, חוץ די קינדערשע יאָהרען אַלס קאַנטאָניסט. ער איז זיך געגוג אָנגעגאַנגען אין זיין לעבען, געמאַרשירט איבער בערג און טהאָל, אין שניי און פרעסט און אַלערליי זאַוויערוחעס. און וועלכע שנייען וועלכע פרעסט! די בוימער פלעגען פלאַטצען, פויגעלעך פלעגען טוידט אַראָבפאַלען אויף דער ערד — און דער רוסישער סאָלדאַט איז געגאַנגען פריש, לעבעדיג, און נאָך דערצו אַ ליעדעלע געזונגען אַ טרעפּאַק, אַ קאָמאַרינסקי און מיט די פיס צוגעקלאַפּט!

דער געדאַנק, אַז ער האָט גאַנצע פינף און דרייסיג יאָהר אויסגעהאַלטען די פּאַרציטיגע סרוזשבע, אויסגעשטאַנען אַלע צרות, אַלע שנייען, אַלע ווינטען, אַלע שלעק. הונגער, דאָרשט און נויטען, און אַ געזונדטער אַהיים געקומען — דער געדאַנק מאַכט

איהם גרוים! ער הויבט אויף דעם קאָפּ מיט גדלות און געהט מיט נייעם כח.

— האַ, האַ, וואָס איז גאָר ביי מיר אַזאַ פּרעסטעל? אין רוסלאַנד, דאַכט זיך, איז געווען עפּיס אַנדערש!

ער געהט, דער ווינד ווערדט אַ ביסעל שטילער, עס ווערדט אַלע מאָל טונקעלער, עס פאַלט צו די נאַכט.

„אויך מיר אַ טאָג — טראַכט ער — אַ טל ומטר'ל!... און ער הויבט זיך אָן מעהר צו יאָגען, עס זאָל איהם נישט די נאַכט בעפאַלען. נישט אומזיסט געהט ער שבת אין שולבעל לערנען תורה, ער ווייסט: מען דאַרף ארויסגעהן און צוריק־קומען בכי טוב!

ער פיהלט אַ ביסעל הונגער, און אַ טבע האָט ער, אַז ווען ער ווערט הונגעריג, ווערט ער לוסטיג! ער ווייסט, אַז אַפּעטיט איז אַ גוטע זאַך; זיינע סוחרים, וואָס שיקען איהם אין שליחות, וויינען תמיד נאָר אויף דעם, וואָס זיי זענען קיינמאָל נישט הונגעריג! ער האָט, ב"ה, אַפּעטיט! אויסער, אַז ער איז נישט בקו הבריאה. ווי, למשל, נעכטען; ער איז קראַנק געווען, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דאָס ברויט איז זויער.

— געה, וואו איז עס זויער געווען; זעלנעריש ברויט! אַמאָל אפשר יאָ, אָבער היינט? באַקט פּאַניע אַזאַ ברויט, אַז די יודישע בעקערס מעגען זיך בעהאַלטען. און געקויפט האָט ער אַ פּריש ברויט! עס איז געווען אַ מחיה צו שניידען. ער איז אָבער נישט געוועזען בקו הבריאה, עפּיס האָט איהם אַ קעלט געיאָגט דורך די ביינער.

— נאָר געלויבט איז דער, וואָס ער איז נישט ווערטה זיין נאָמען צו געדענקען, עס טרעפט זיך איהם זעלטען!

אַצונד האָט ער אויך אַפּעטיט, ער האָט אפילו אין קעשענע ברויט מיט אַ שטיקעל קעז... דאָס שטיקעל קעז האָט איהם דעם סוחר'ס ווייב געגעבען, לעבען זאָל זי און געזונד זיין! זי איז טאַקי אַ בעל צדקה, זי האָט אַ יודיש האַרץ.

— זי זאָל גאָר נישט אַזוי קללה'ן — טראַכט ער — וואָלט זי געווען גאָר אַ וואוילע יודענע!... ער דערמאָנט זיך אין זיין געשטאָרבען ווייב.

— גאָר מיין שפרינצע ניעפּריטשקעם! זי האָט אויך געהאַט אַ גוט האַרץ, און אַזאַ טבע צו קללה'ן. וואָס פאַר אַ קינד איך האָב אַוועקגעשיקט אין דער וועלט אַריין, האָט זי געוויינט ווי אַ ביבער, חאָטש אין דער היים האָט זי זיי געשאָלטען מיט טוידטע קללות! ווער שמועסט — דערמאָנט ער זיך — אַז איינס איז געשטאָרבען! זי האָט זיך געוואָרפען גאַנצע טעג ווי אַ שלאַנג אויף דער ערד, געהאַקט זיך מיט די פויסטען אין קאָפּ אַריין.

איינמאָל האָט זי גאָר געוואָלט וואַרפען אַ שטיין אין הימעל אַריין!

— „אַט, זעהסט דו — טראַכט ער — גאָט מאַכט זיך אַ סך פון אַ נאַרישע יודענע!... זי לאָזט אָבער נישט אַרויס־עמען די מטה מיט'ן מת! זי פּאַטשט אוים די ווייבער, דער חברה נושאים רייסט זי אוים די בערד!”

„אַ שעהנע גבורה האָט געשטעקט אין דער שפרינצען! עס האָט זיך געדאַכט אַ פליג, און אַזאַ כח, אַזאַ כח!...”

— פאָרט, זי זאָל עס מיר מוחל זיין, אַ גוטע געוועזען! זי האָט אפילו מיך אויך נישט פיינד געהאַט. חאָטש זי האָט מיר קיינמאָל קיין גוט וואָרט נישט געגעבען!

געשוויגען האָט זי: אַ גט, אַ גט! אַז נישט וועט זי אַוועק ענטלויפען! נאָר וואו האָט זי געוואָלט אַ גט!

ער דערמאַהנט זיך עפּיס און שמייכעלט...

די מעשה איז שוין לאַנג, לאַנג... דענסטמאָל איז נאָך געוועזען די קאָנסומציע און ער איז געוועזען אַ נאַכט־וועכטער, און אַרום־געגאַנגען גאַנצע נעכט מיט'ן אייזערנעם שטעקעלע, מען זאָל נישט אַריין־גנב'ענען בראָנפען!

סלוושבע האָט ער געקענט, ביי פאָניען איז אַ גוט חדר, ער האָט גוטע מלמדים געהאַט!... פאַר טאָג, ווינטער איז עס געוועזען, עס קומט איהם אָב־בייטען דער טאָג־וועכטער, חיים

יונה — איז שוין אויפ'ן עולם אמת — און ער גייט אהיים געפירט, פערשטאַרט! ער קלאַפּט ביי דער טהיר און זי שרייט איהם אַרויס פון בעט:

„גיי אין דער ערד אַריין! איך האָב געמיינט, היין נאָמען וועט אהיים קומען".

אָהאָ! זי איז בעז נאָך פון נעכטען ביי טאָג! ער קען זיך אפילו נישט דערמאַהנען וואָס נעכטען איז אַזוינס געווען, נאָר זיין האָט דאָך עפּיס געמוזט.

— „פערמאַך דאָס מויל און עפען!" שרייט ער.

— „דעם קאָפּ וועל איך דיר עפענען!" הערט זיך אַ קלאָרע תשובה.

— לאָז מיך אַריין! שרייט ער.

— אין דער'ערד אַריין גייה! ענטפערט זי.

און ער האָט זיך מישב געווען און איז געגאַנגען אין בית המדרש אַריין. ער האָט זיך געלעגט שלאָפען אונטערן אויווען. צום שלים-מזל איז געווען אַ סוואָנד, ער איז פערגאָרעט געוואָרען, און מען האָט איהם אהיים געטראָגען אַ טויטען...

„אַ קליינינקייט האָט דעמאָלט שפּרינצע איבער-געאַרבייט!" ער האָט שפּעטער גאַנץ גוט געהערט וואָס זי האָט איבער-געאַרבייט.

מען זאָגט איהר: עס איז גאָר נישט, אַ סוואָנד.

ניין! זי וויל נאָר אַ דאָקטאָר; זי האָט בדעה צו הלש'ן, צו וואַרפען זיך אין וואַסער אַריין, און שרייט נאָר: מיין מאַן! מיין מאַן, מיין תכשיט!

ער נעמט צוזאַמען אַלע כחות, זעצט זיך אויף און פרעגט זי געלאַסען!

— שפּרינצע, ווילסט אַ גט?

— נעם איין... זי האָט דאָך נישט געענדיגט די קללה און אַרויסגעלאָזט אַ געוויין...

— שמריה, ווי מיינסט דו, גאָט וועט מיך נישט שטראָפען פאַר מיינע קללות, פאַר מיין רשעות?...

קוים איז ער אָבער געזונד געוואָרען — צוריק די אייגענע שפרינגצע: אַ מויל אויף רעדער, אַ צונג אויף שרויפען, און אייזען שטאַרק, זי קראַצט ווי אַ קאַץ, האַ, האַ! אַ שאָד שפרינגצע! זי האָט אפילו קיין נחת פון די קינדער נישט דערלעבט.

עס מוז זיי גוט געהן אויף דער וועלט; אַלע בעלי מלאכות. די מלאכה לאָזט נישט שטאַרבען פאַר הונגער! כח האָבען זיי, און מיר אַריין געראָטען; אַיי וואָס, זיי שרייבען נישט, וואָס איז? אַליין קענען זיי נישט, און געה בעט ערשט איין אַנדערן, יענער זאָל שרייבען! און וואָס פאַר אַ טעם האָט אַזאַ בריעף? ווי איבער-געשווענקטע יויך! און גלאַט מיט דער צייט... יונגע קינדער פערגעסען... עס מוז זיי דאָך גאָר גוט זיין...

נאָר שפרינגצע נעביך ליעגט אין דער ערד! אַ שאָד שפרינגצע!

— אַזוי ווי קאָנסומציע האָט אויפגעהערט איז זי געוואָרען אויס מענש! טאַקי, איידער איך האָב מיך געוועהנט צום שליחות, צו זאָגען דעם פריץ: יאַשניע פאַניע, נישט וואַשע וויסאָקאָ בלאַגאָראָדיע, איידער מען האָט מיר געטרויעט קאָנטראַקטען מיט געלד — האָט געפעהלט דאָס שטיקעל ברויט...

מילא איך, זעהסט דו, אַ מאַנספערשוין, אַ געוועזענער קאָנטאָניסט, עסט מען נישט אַ טאָג! איהר אָבער איז עס געגאַנגען, אימשטיינס געזאָגט, אינ'ם גאַנצען לעבען! אַ נארישע יודענע, זי פערלירט באַלד די כחות, זי האָט שוין אפילו נישט געקאָנט שעלטען, דער גאַנצער שייגעץ איז איהר פון קאָפּ אַרויס, און נאָר געוויינט...

עס איז מיר נמאס ומאוס געוואָרען פאַר'ן לעבען... עפּיס האָט זי גאָר מורא געקריגען פאַר מיר! זי האָט גאָר מורא געהאַט צו עסען, מיר זאָל נישט פעהלען, אַז איך זעה, אַז זי האָט מורא, בין איך בייז קוראַזש, איך שריי, איך שעלט! למשל: פאַר וואָס געהסט דו נישט פרעסען?! איך פאַל אַמאָל אין אַ רציחה אַריין און וויל זי פּשוט שלאָגען, נאָר געה שלאָג אַ וויינענדיגע יודענע, אַז זי זיצט פערלעגט די הענד און ריהרט זיך נישט! איך לויף צו מיט איין קולאַק, שפּיי אין איהם גאָר

אָן, און זי ענטפערט מיר: „עס פריהער דו אָב, איך וועל נאָך־דעם עסען!" און איך האָב געמוזט פריהער אָבבייסען פונ'ם ברויט, און איהר איבערלאָזען די רעשט...

אַמאָל נאַרט זי מיך אַרויס אין גאַס אַריין: איך וועל שוין עסען, געה נאָר אין גאַס אַריין; געה, אפשר וועסט דו עפּיס פּעררינגען, און מכלומר'שט שמייכעלט זי דערביי, און גלעט מיך אַמאָל!

אין אַז איך געה אין קום צוריק, טרעף איך כמעט דאָס איינגענע ברויט! זי רעדט מיר איין, אַז זי קען נישט עסען קיין טרוקענם, זי דאַרף נאָר אַגריץ!

ער בויגט אַראָב דעם קאָפּ, גלייך עס וואָלט איהם געדריקט אַשווערע לאַסט אין די טרויעריגע געדאַנקען יאָגען:

— און וואָס פאַר אַ ילָלות זי האָט געמאַכט, אַז איך האָב געוואָלט מיין שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָט די וואָס איך טראָג — פערזעצען! מעשים האָט זי געאַרבייט און געלאָפען און פערזעצט איהרע מעשענע בענטש־לייכטער, און ביז אין טויט אַריין שוין געבענטשט אין קאַרטאָפעל!... פאַר'ן טויט האָט זי מיר מודה געווען, אַז זי האָט קיין מאָל נישט געוואָלט קיין גט, אַז זי האָט נאָר אַבעז מויל געהאַט.

— די צונג, די צונג, האָט זי געשריענען. רבונו של עולם, זיי מיר מוחל די צונג! און איז טאַקי געשטאָרבען אין איין פחד. מען זאָל איהר אויף יענער וועלט נישט הענגען אויף דער צונג!

— גאָט, מאַכט זי צו מיר, וועט קיין רחמנות אויף מיר נישט האָבען; איך האָב צופיעל געזינדיגט! נאָר אַז דו וועסט קומען, נישט באַלד, חס ושלום! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַז דו וועסט קומען, געדענק, האַפּ מיך אַראָב פון תליה! זאָג דעם בית דין של מעלה, אַז דו האָסט מיר מוחל געוועזען!

זי האָט באַלד פערלוירען די געדאַנקען, אַלץ גערופען די קינדער! עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זיי זענען דאָ אין שטוב, אַז זי רעדט מיט זיי, און האָט זיי אויך געבעטען מחילה.

אַ נאַרישע יורענע, ווער וואָלט איהר נישט מוחל געווען.

ווי אַלט איז זי געווען אין גאַנצען? אפשר אַ יאָהר פופציג! אַזוי פריה געשטאָרבען! אַ קליינינקייט, אַז אַ מענש נעמט זיך אַליין צו דאָס לעבען, אַז וואָס מען טראָגט אַרויס פון שטוב צו פערזעצען, טראָגט מען אַרויס האַלב געזונד, שטיקער פלייש!...

טאָג אויף טאָג איז זי גרינער און געלער, קלענער און דאַרער געוואָרען.

זי האָט געזאָגט, אַז זי פיהלט ווי דער מאַרך טריקענט איהר אין די ביינער... זי האָט געוואוסט, אַז זי וועט שטאַרבען!...

ווי האָט זי ליעב געהאַט די שטוב מיט אַלע זאַכען! וואָס מען האָט אַרויסגעגעבען, אַ בענקעל, אַ בלעכענע עסע, איך ווייס וואָס, האָט זי עס בעגאָסען מיט ביטערע טרערען! זי האָט זיך מיט יעדער זאַך געזעגנט ווי אַ מאַמע מיט אַ קינד!... מישטיינס געזאָגט, אַרומגעהאַפט און כמעט געקושט... „אָהאָ! מאַכט זי, ווען איך וועל שטאַרבען, וועסט דו שוין נישט זיין אין שטוב!"

אַ מעשה, אַ נקבה איז פאָרט אַ נאַר! אַ רגע איז זי אַ קאָזאַק אין ספודניצע, און אַ ליאַרע וואָס — ערגער ווי אַ קינד! זעהסט דו שוין, ביי שטאַרבען איז אַ וודאי אַ חלוק צי מיט אַ בענקעל צי אָהן אַ בענקעל!...

— פע! — האַקט ער זיך אַליין איבער די געדאַנקען, — וואָס מיר קומט אַלץ אין קאָפּ אַריין, דורך די פוסטע זאַכען געה איך וואָלגע.

— נו, זעלנערישע פיס, טראָגט וויטער! — קאָמאַנדירט ער מיט זיך.

ער קוקט זיך אום — אַרום און אַרום שניי; אויבען — אַ גראָהער הימעל מיט שוואַרצע שמאַטעס געלאַטעט; — גאָר מיין אונטערשטע קאַפּאָטע! — טראַכט ער — שינעט מיט לאַסטיקענע לאַטעס! רבונו של עולם, דיר פעהלט אויך קרעדיט אין געוועלב?

דערוויל נעמט אַ פראָסט. די באָרד און די וואָנסעס זענען אייז, אין גוף איז אפילו נישט קשה, דער קאָפּ איז גאָר וואַרעם, אויפ'ן שטערן פיהלט ער טראָפּען שווייס; נאָר די פיס וועגען וואָס אַמאָל קעלטער און שוואַכער.

שוין נישט ווייט, ער האָט דאָך חשק זיך אָבצורוהען און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין. דאָס ערשטע מאָל דאַרף ער זיך אָברוהען ביי אַ שליחות פון צוויי מייל וועג. ער וויל זיך נישט מודה זיין, אַז ער איז איין אַבציגער און עס איז שוין צייט דערויף.

ניין, ער מוז געהן... נאָר געהן... כל זמן מען געהט, געהט מען, עס טראָגט זיך; קוים גיט מען נאָך דעם יצר הרע און מען רוהט זיך אָב, ווערט מען שוין אַ לייט!

מען קען זיך גלאַט פערקיהלען, שרעקט ער זיך אַליין איבער, — און וויל זיך אַלץ אויסרעדען דעם שטאַרקען חשק צום אָברוהען.

— נישט ווייט שוין צום דאָרף, דאָרט וועל איך אויך צייט האָבען!

— דאָס, — טראַכט ער — וועל איך יאָ טהון: איך וועל נישט געהן גלייך צום פריץ... ביים פריץ מוז מען וואַרטען אַ שעה אין דרויסען... נאָר גלייך צום יוד.

— חאָטש גוט, — טראַכט ער — וואָס איך האָב נישט קיין מורא פאַר דעם פריצ׳ס הונד; פון דעסטוועגען, ביי נאַכט, אַז מען לאָזט אָב דעם בורען, איז פאָרט אַ סכנה; איך האָב מיט אפילו מיין וויטשערע, און בורי האָט ליעב קעז, פאָרט בעסער פריהער אויסרוהען די ביינער! איך וועל מיר פריהער געהן אַריין צום יוד, אָנוואַרמען זיך, וואַשען זיך, עפיס עסען...

און עס קומט איהם וואַסער אין מויל אַריין; ער האָט פון אין דער פריה אָן נישט געגעסען; נאָר דאָס איז אַ קליינינקייט, איהם אַרט נישט, וואָס ער איז הונגעריג; ער האָט הנאה דערפון: אַז מען איז הונגעריג, איז אַ סימן, אַז מען לעבט! נאָר די פיס!...

ער האָט נאָך אין גאַנצען אַ צוויי ווערסט, ער זעהט שוין אַרויס דעם פריצ׳ס גרויסע שאָפע... נאָר די פיס זעהען נישט, זיי ווילען זיך דוקא אָברוהען!

— און ווידער פערקעהרט, — טראַכט ער זיך: — וואָס איז, אַז איך וועל מיך אַ ביסעל אָברוהען? אַ מינוט, אַ האַלבע

מינוט! אפשר יאָ? לאָז מיך נאָר פרובען! אזוי לאַנג פאָלגען מיך די פיס, וועל איך זיי אויך אַמאָל פאָלגען!

און שמריה זעצט זיך אין דער זייט אויף אַ בערג'ל שניי. אַצונד הערט ער ערשט ווי דאָס האַרץ קלאַפּט אין איהם ווי אַ האַמער און עס שטעכט, און דער קאָפּ שוויצט...

ער דערשרעקט זיך... צי ווערט ער נישט קראַנק? ער האָט ביי זיך פרעמד געלד! ער קאָן בלייבען, חס ושלום, חלשות... און ער טרייסט זיך: געלויבט איז גאָט, וואָס קיינער געהט נישט! און אפילו עמיץ זאָל געהן, וועט איהם אויך נישט איינפאַלען, אַז איך האָב געלד ביי מיר... מי'שטיינסגעזאָגט, ווענען מ'געטרויעט געלד!... נאָר אַ קאָפּ זיצען, דערנאָך וואַלי!

נאָר די ברעמען פאַלען איהם צו ווי בליי.

— נייז, הויב דיך אויף שמריה, ווסטאָווי! קאָמאַנדירט ער מיט זיך.

קאָמאַנדירען קאָן ער נאָך, אָבער אויספיהרען נישט, ער קען זיך נישט ריהרען. איהם דאַכט זיך דאָך אַז ער געהט, אַז ער געהט אַלע מאָל שטאַרקער! אָט זעהט ער שוין אַלע הייזלעך... דאָ וואָהנט אַנטעק, דאָרט באַזילי; ער קען זיי אַלע, ער דינגט ביי זיי פוהרען... צום יוד איז נאָך וויט, נאָר גלייבער צום יוד... מ'טרעפט דאָרט אַמאָל מזומן... און איהם דאַכט זיך, אַז ער געהט צום יוד'ס הייזעל; נאָר עס רוקט זיך אָב אַלע מאָל ווייטער, ווייטער... מן הסתם דאַרף אַזוי זיין... עס ברענט דאָך אַ פרעהליך פייער'ל אויפ'ן קוימען, דאָס גאַנצע פענסטער'ל איז לוסטיג און רויט, די גראָבע מירל שוימט אַ וודאי אַ גרויסען טאָפּ קאַרטאָפּעל, און זי איז איהם שטענדיג מכבד מיט אַ קאַרטאָפּעל; אַ פערגעניגען אַ הייסע קאַרטאָפּעל! און ער רוקט זיך ווייטער. אַזוי דאַכט זיך איהם אבוואהל ער זיצט אויף איין אָרט.

דער פראָסט האָט אַ ביסעל געלאָזט, עס הויבען אָן פאַלען ברייטע, דיקע פלאַכעס שניי.

איהם איז, אַ פנים, אויך ווארעמער געוואָרען אין דער שניי-קאַפּאָטע. און עס דאַכט זיך איהם, אַז ער איז שוין ביים

יוד אין שטוב. מירל זאַיערט די קאַרטאָפּעל, ער הערט ווי דאָס וואַסער גיסט זיך, זוור, זוור, זוור, און אַזוי גיסט זיך פון זיין לאַסטיקענער קאַפּאָטע אויך. יונה גענעט אַרום און זינגט אונטער דער נאָז; זיין שטייגער איז צו זינגען נאָך מעריב, ווייל דעמאָלט איז ער הונגעריג, און מאַכט אַלע מאָל: „נו מירל!"

נאָר מירל יאָגט זיך נישט: „וואָלנער טהוט זיך בעסער!"

— צי שלאָף איך אין עס חלומט זיך מיר? ווערדט ער ראַפּטום פרעהליך־דערשראָקען. עס דאַכט זיך איזהם, אַז עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין זיין עלטערער זוהן... חָנָה! חָנָה! אָה! ער דערקענט איהם! וואָס טהוט ער דאָ? נאָר חָנָה דערקענט איהם נישט, און ער מאַכט זיך נישט ווימענדיג... חאַ, חאַ, חאַ! ער דערצעהלט יונה'ן, אַז ער פאָהרט צום טאַטען, ער האָט דעם טאַטען נישט פערגעסען! און יונה ממזר זאָגט איהם נישט, אַז דער טאַטע זיצט אויפ'ן באַנק־בעטעל!... מירל האָט צו טהון: זי איז פערנומען ביי די קאַרטאָפּעל, זי וועט נישט מפסיק זיין; זי שמייכעלט נאָר, זי רייבט די קאַרטאָפּעל מיט'ן גרויסען הילצערנעם לעפעל און שמייכעלט!

— אָה! חָנָה מוז זיין רייך, גאָר רייך! אַלץ איז אויף איהם גאַנץ, און אַ קייט... אפשר טאָמביק? ניין, אַ וודאי גאָלד! חָנָה וועט נישט טראָגען קיין טאָמביקענע קייט, ח"ו... חאַ! חאַ! חאַ! — ער גיט אַ קוק אויפ'ן פּיעקאַליק... חאַ! חאַ! חאַ! — ער פּלאַצט שיער פאַר געלעכטער. יעקעל, בערעל, זכריה... אַלע דריי... חאַ! חאַ! חאַ! זיי האָבען זיך בעהאַלטען אויפ'ן פּיעקאַליק, דאָס איז גנבים! חאַ! חאַ! חאַ! אַ שאָד שפּרינצע, אַ שאָד! זי זאָל חאָטש אויך האָבען דאָס נחת! דערווייל בעשטעלט חָנָה צוויי גענז. „חָנָה! חָנָה! דערקענסט מיך נישט? איך בין עס!..." און איהם דאַכט זיך, אַז ער צוקושט זיך מיט חָנָה'ן...

— הערסטו, חָנָה, אַ שאָד די מאַמען, זי זאָל דיך זעהן!... יעקעל, בערעל, זכריה, אַראָב פון פּיעקאַליק! איך האָב אייך באַלד דערקענט! קומט אַראָב, איך האָב געוואוסט, אַז איהר וועט קומען! אַ והא ראיה, איך האָב אייך מיטגעבראַכט קעז,

אמת׳ן שאָפּענען קעז! זעהט נאָר, קומט קינדער, איהר האָט דאָן עפּיס ליעב זעלנעריש ברויט! וואָס? אפשר נישט? אמת אַ שאָד די מאַמע!

און עס דאַכט זיך איהם, אַז אַלע פּיער קינדער האָבען איהם אַרומגערינגעלט און האַלטען איהם און קושען און דריקען זיך צו איהם צו.

— נאָר וואָלגע, קינדערלעך! וואָלגע, דריקט מיך נישט צו שטאַרק! איך בין שוין נישט קיין יונגער מאַן, איך בין איין אַבציגער!... וואָלגע, איהר דושעט מיך, וואָלגע, קינדערלעך... אַלטע ביינער! וואָלגע, איך האָב געלד אין קעשענע! מיר, ב״ה, געטרויעט מען געלד!... גענוג, קינדערלעך, גענוג!...

און עס איז געוועזען גענוג... ער איז געבליבען פער־שטאַרט מיט דער האַנד אויף דער בוזעם־קעשענע. —

CAPE TOWN CITY LIBRARIES

WITHDRAWN FROM CIRCULATION
FOR DONATION ONLY.
NOT FOR RESALE
ONTTREK VAN SIRKULASIE
ALLEENLIK VIR DONASIES.
NIE VIR HERVERKOOP NIE.

WITHDRAWN FROM CIRCULATION
FOR DONATION ONLY.
NOT FOR RESALE
ONTTREK VAN SIRKULASIE
ALLEENLIK VIR DONASIES.
NIE VIR HERVERKOOP NIE.